MARTIANI MINEI CAPELLAE DE NVPTIIS PHILOLOGIAE ET MERCVRII, LIBRI II.

AD HAEC de ſeptẽ artibus liberalibus libri eiuſdẽ ſinguli, utpote de

GRAMMATICA		TERTIVS.
DIALECTICA.		QVARTVS.
RHETORICA		QVINTVS.
GAEOMETRIA	LIBER	SEXTVS.
ARITHMETICA		SEPTIMVS.
ASTRONOMIA		OCTAVVS.
MVSICA		NONVS.

Accurate ad ueterum exemplariorum fidem à mendis, quibus ſcatebant, uindicati, omniq́ue ideo harum artium ſtudioſo, non minus neceſſarij, quàm utiles.

BASILEAE EXCVDEBAT HENRICVS PETRVS, MENSE MARTIO,
ANNO
M. D. XXXII.

ISTE Martianus genere Carthaginiensis fuit, studuit autem primo Philologiæ, postmodum poëtriæ, partim quidem Romæ, & partim in Italia floruit, unde culpat se cur deseruerit philosophiā, converteritq; ad poëtriā. Aedidit nāq; libros nouem, duos scilicet de nuptijs Philologiæ, & Mercurij. Posteriores uerò de liberalibus artibus, in quibus quædā præfigmenta differens, quædam rei ueritatem exequens operi finem dedit. Interpretatur autem Philologia, amor rationis. Mercurius uerò, quasi mercatorum Kyrios, id est, dominus uel medius, currens sermo discurrens, qa inter mercatores sermo discurrit, quia hermes Græcè, Latinè sermo dicit̃. Titulus autem huius operis quatuor dat nomina authori suo. Sed cur Mineus dicatur, incertū est, nisi fortè à quadam corporis rubedine. In principio uerò sui septē periochæ, id est, circūstantiæ requirendæ sunt, quæ significant locum, tempus, personam, rem, qualitatem, causam, facultatem. Item quos imitatus fuerit, Socratem uidelicet & Epimenidē, quæ omnia ostendunt libri huius auspicium præter tempus, quod requirēdum reliquit, & nec adhuc claret, sed incertum manet. Titulantur hi duo libri de nuptijs Philologiæ & Mercurij, & non absq; ratione. Cum enim Philologia, amor rationis interpretatur, Mercurius uerò in significatione sermonis ponatur, patet profectò, quia quibus inest ratio, ac uigor sapiētiæ, quæ propalatur, per sermonis acumina in ipsis quasi competentes nuptiæ. Titulus iste quatuor modis nomina dat suo authori, & Martianus suū est ipsius authoris proprium. Mineus dictus est, ab habitu faciei, id est, à caloris qualitate, rubicundus enim fuit, sicut & Cicero à cicere genere leguminis uocatus est, quia candidam & acutam habuit faciem. Felix ad bonum omen pertinet, solebant parentes tenerè filios diligentes, huiusmodi eis nomina imponere ex rebus quas illis optabant, ut faustos, uel felices, uel magnos eos uocitarent. Capella dictus est, ab acumine ingenij. Capella enī cæteris animalibus acutius uidet, unde & Græce dorchas uocat̃, à uerbo doreo, id est, uideo. Vel Capella dictus est, à petulātia, & à lasciuia poëtali, ad quā se relicta Philosophia transtulit. Poëtarum enim est ludere & lasciuire. Philosophorū autem rerum ueritatem subtili ratione inuestigare. Siue tertio modo Capella dictus est, quia capella auidum animal est in pascendo, & iste auidissime disciplinas aggressus est, easq; carpsit & dilacerauit. Martianus iste genere afer, ciuis uerò Carthaginiensis, dignitate tamen Romanus extitit, quia ostenditur ex eo, quod quadrinomius fuit, nulli enim hoc nisi Romano ciui licebat. Floruit uel studuit autē partim Romæ, partim in Italia, partim Cartagini. Volens ergo disputare de septem liberalibus artibus, cōposuit hanc fabulam de nuptijs Philologiæ & Mercurij, non tamen absq; magni ingenij ratione: nam Philologia interpretatur amor & studiū rationis, Mercurius

dictus est, quasi medius currens, qa sermo inter duos seritur. Vel quasi mercatorum Kyrios, id est, dominus, quia sermo maxime inter mercatores uiget. Philologia ergo ponitur in persona sapientiæ & rationis. Mercurius in similitudine facundiæ & sermonis, ut Cicero dicit: Eloquentiæ sermonis copia sine ratione & sapientia nocet aliquando, rarò aut nunquam prodest. Sapientia uerò sine eloquentia prodest semper, nunquam obest. Cum ergo in sapiente hæc duo cōuenerint, & acumen uidelicet rationis, & facundia sermonis, tunc quodammodo sociantur Mercurius & Philologia, tuncq; promptissimum est ad scientiam septem liberalium artium posse accedere. Introducitur hoc loco quidam satyra, id est, Venus Martiani amica, hos uersus in honore hyminei cecinisse, qui fertur deus esse nuptiarum, id est, naturalium conceptionum.

INDEX

MEMORABILIVM RErum quæ his uoluminibus continentur.

Philologiæ, libri primi.

Philologiæ, libri secundi.

De arte Grammatica, libri tertij.

Dialecticæ, libri quarti.

Rhetoricæ, libri quinti.

Geometriæ, libri sexti.

Arithmeticæ, libri Septimi.

Astronomiæ, libri Octaui.

Rhetoricæ, libri quinti.

Geometriæ, libri sexti.

Arithmeticæ, libri Septimi.

Astronomiæ, libri Octaui.

INDEX

Muſicæ libri noni.

F I N I S.

MARTIANI MINEI FELICIS CAPELLAE AFRI CARTHAGINENSIS, DE NVPTIIS PHILOLOGIAE ET MERCVRII, LIBER I.

T V, QVEM PSALLENTEM
thalamis, quem matre Camæna,
Progenitũ phibẽt copula sacra deũm:
Semina qui arcanis stringens pugnantia uincis, (ues
Complexuq́ꝫ sacro, dissona nexa fo
Nanq; elementa ligas uicibus, mundumq́ꝫ maritas:
Atq; aurã mentis corporibus socias:
Fœdere cõplacito: sub q̃ natura iugatẽ
Sexus conciliãs & sub amore fidem,
O Hymenæe decens, Cypridis qui maxima cura es:
Hinc tibi nam flagrans ore cupido micat.
Seu tibi quod Bacchus pater est, placuisse choreas
Cantare ad thalamos, seu genitricis habes,
Comere uerniferis florentia limina sertis,
Seu consanguineo gratia trina dedit.
Connubium diuûm componens Calliopea
Carminis auspicio te probat annuere.

D VM crebrius istos Hymenæi uersiculos nescio quid inopinum, intactumq́ꝫ moliens cano, respersum capillis albicantibus uerticẽ, incrementisq́ꝫ lustralibus decuriatũ, nugulas ineptas aggarire nõ pferens, Martianus interuenit dicẽs. Quid istud mi pater: quòd nõdũ uulgata materie cantare deproperas, & ritu nictantis antistitis, priusq̃ fores aditumq́ꝫ reserares γυμνολογίζεις: Quin potius edoce, quid appor-

portes & quorſum prædicta ſonuerint, reuelato. Ne tu inquam deſipis: admodumq́; perſpicui operis ἐγυρομνημιῶν noſcens creperum ſapis: nec liquet Hymenæo perlibante diſpoſita nuptias reſultare: Si uerò cõceptas cuius ſcaturiginis uena perfluxerint properus ſcrutator inquiris, fabellam tibi, quam olim ſatyra cõminiſcens, hyemali peruigilio marceſcentes, mecum lucernas edocuit prolixitas perculerit, explicabo. Cum inter deos fuerint ſacra coniugia procreationis undiq; numeroſæ, liberiq́; præclues, ac nepotum dulcium æktherea multitudo, & inter ſe quodã cælicolarũ complexu ac fœdere potirentur, præſertimq́; potiſſimos connubialis bearet adiectio, idq́; deditum mundo loquax triuiatim diſſultaret humanitas, poëtæq́; præcipuè Euagrium cithariſtam ſecuti, cecutientiſq́; Meonij ſuauiloquam ſenectutem, epica uulgo, lyricaq́; pagina cõſonarent. Nec aliquid dulcius Ioui inter æthereas uoluptates una coniuge loquerentur. Hiſq́; accederet promptior fides, quæ ſuadente aruſpicio grandeuos pontifices in teſtimonium conuocat. Cum quid Iupiter hominum uotis trepida curarũ ambage ſuſpenſiũ, multa implacabilis hoſtia denegaret, exorata eius matrona prouenire, & quicquid ille ex prompta ſententia Parcarũ pugillo aſſeruante dictauerit: delinitum ſuadæ coniugis amplexibus, iuſſuq́; remouere. Nec ſolum ſuperum regem atteſtabatur uxorium, idq́; etiam Diti propoſitum, idq; Portuno. Certumq́; eſſe Gradiuum Nerienis Nerinæ coniugis amore torreri. Aeſculapio quoq; non diſpar affectio, ſimiliq́; perſuaſione tranſduci Ope coniuga, Cybeleq́; permulſa mœſtiſſimũ ſeniorem deorum: Ianiſque Argonam utraq́; miratur effigie. Nam reginam tantũ marito depeudiſſe Memphiticã, ut obſita luctu perpetuo nunquàm eum contenta ſit inuenire. Hac igitur fama, hiſq́; deorum alternis amoribus motus, cõcitusq́; Cyllenius, ſimulq́; quòd cunctorum affectiones & thalamos, dum paret pluribus, conſpicatur, uxorem ducere inſtituit. In quam ſententiam mater illum anxia cum annua peragratione zodiactea eam in Pliadũ numero ſalutaret, impulerat, præſertimq́;, quòd palæſtra crebriſq́; diſcurſibus exercitum corpus lacertoſis iniuuenilis roboris excellentiam toris uirili quadam amplitudine renidebat. Ac iam pubeſcentes genæ ſeminudũ eum incedere, chlamydeq́; indutum parua, inuellatumq́;, cætera humerorũ cacumen obnubere ſine magno riſu Cypridis non ſinebant. Rationabili igit̃ propoſito conſtituit pellere cælibatũ. Itaq́; pro induſtriæ dignitate, quam cõueniret accipere, cuncta merito longæ deliberationis alternat. Nam Sophiam, ipſe miro quidem cupiebat ardore, quòd prudens ſanctaq́; ſit, intemeratiorq́; cunctis, pulchriorq́; uirginibus, ſed quòd ſororis eius collactea & in diſcreto amica fœdere uideret: perindeq́; ad innubas ipſa quoq; tranſiſſe eam in Palladis iniuriam nõ placuit coaptari. Non diſpar illum formæ deſiderabilis, grataq́; luculentas in manticem quoq; ſuccenderat. Nam &

Euagrius citharista.

Sophiæ laus.

nobilitas

nobilitas generis illam, quippe Pronoës maior est filiarum, & prouidũ perspicacis prudentiæ commendabat ingenium. Sed ipsis diebus forte immẽsi amoris impatientia, ultro iuuenem cõsecuta, Apollini fuerat copulata. Voluit saltem Endelechiæ ac Solis filiam postulare, quòd speciosa quàm maxime, magnaq́; deorum sit educata cura. Nam ipsi ψυχῇ natali die Dijadconuiuium corrogati multa contulerant. Iupiter quippe Diadema, quod æternitati filiæ honoratiori detraxerat, capiti eius apposuit. Iuno quoq; ex purgatioris auri splendente uena, addiderat crinibus sociale uinculum. Tritonia etiam interula, resoluto ricinio, Strophioq́; instar flammarũ cocco, atq; ipso sacri pectoris ac prudentis amiculo uirginem uirgo contexit. Delius quoque, ut ramale laureum gestitat, diuinatrice eadem coniecturalíq; uirga, uolucres illi, ac fulgurum iactus, ac ipsius meatus, cæli syderũq́; monstrabat. Aniæ autem prænitens speculum, quod inter donaria eius adytis Sophia defixerat, quo se renoscens etiam originem uellet exquirere, clementi benignitate largita est. Lemnius quoque faber insopibilis illi perennitatis igniculos, ne caligantibus tenebris, nocteq́; cæca opprimeret, incendit. Omnes uerò illecebras circa sensus cunctos apposuit Aphrodite. Nam & unguentis oblitam, floribusq́; redimitã, halatu pasci, fouerió; docuerat. & melle permulserat, & auro atq; monilibus inhiare, membráque uinciri honorationis cessæ affectatione psuaserat. Tunc crepitacula, tinnitusq́;, quis infanti somnium duceret, adhibebat quiescenti. Præterea ne ullum tempus sine illecebris oblectamentisq́; decurreret, pruritui subscalpentem, circa ima corporis apposuerat uoluptatem. Sed uehiculum ei atque uolatiles rotas quis mira posset uelocitate discurere tradiderat ipse Cyllenius: licet etiã aut compedibus illigatam memoria prægrauarit. His igitur ψυχὴν opimam superis, ditemq́; muneribus, atq; multa cælestium collatione decoratam, in cõnubium Arcas superiorũ casus optabat. Sed eam Virtus, ut adhærebat forte Cyllenio, penè lachrymans nunciauit impotẽtiam pharetrati, uolitantisq́; superi de sua societate correptam, captiuámque adamantinis nexibus à Cupidine detineri. Super his igitur uirginum thalamis, dum eum deliberatæ sortis blandimenta frustrantur, nec facilè quæpiam, præter eam quæ congrua parilitate tonantis nurus deligeretur, occurrit, amplius deliberandum suggerit Virtus. Neq; eum sine Apollinis consilio quicquàm debere decernere, aut fas ab eius congressibus aberrare. Cum zodiaca eum hospitia permeantẽ nunquàm abesse menstrua præcursione permitteret, igitur constitutum, ubicunq; locorum frater esset, adiretur. Ac tunc uolatilẽ uirgam, uti secum mundi penita permeare, æthereosq́; recessus irrumpere parili uelocitate posset, Virtuti de more permittit, ipse pedibus talaria nectit aurea, & nunc in Phanis, quibus aut uaticinia obliquis fundebantur ambagibus, aut denunciata pecudum cæde, physiculatis

Lemnius faber.

extorum proficijs uiscera loquebantur, quibusq; sortitus excedere, uel logia psonare, sagaci cum inuestigatione disquirūt. Sed his Adytorum fastigijs, specubusq; uiduatis, absq; Lauri arentis paucis admodum folijs, † uitibusq; semiuulsis, quas in Cumano antro post Sibyllam tinearū morsus, cariesq; carpebāt, nihil eius potuit inueniri. Per aëreos etiam tractus, quibus formare solitus, & uolucrū diuersos meatus, & Oscinū linguas, & præpetis omnia pennæ, frustra, incassumq; disquiritur. Iam pridem quippe offensus cōtamine monendorū, dedignatur Augur Pythius nuncupari. Item cum in Helicona, Delon, Lyciumq; sectantur. Sed alibi lauros primores, arentesq; hederas, alibi cariantem tripodem, crepidasq; situ murcidas, præsagiorumq; interlitam memoriā reperierunt. Tandem fama nunciante cognoscunt, quòd Phœbo gaudet Parnasia rupes: Licet inde quoq; ad Indici montis secretum, obumbratūq; scopulum, nube perpetua posterius migrasse perhibebāt, tamen Cirrheos tunc recessus, & sacrati specus loquacia antra cōueniunt. Illic autem circunstabat quicquid imminet sæculorū, Fortunæ, Vrbium, Nationumq; omnium Regum ac totius populi † uidebatur. Aliæ transacti cursus emenso fugiētes consistebant. Aliæ sub cōspectu, adueniebantq; quàm plures, atq; ita nonnullis eminus uanescebat disperata prolixitas, ut uelut fumidæ caligationis incredibilis haberetur aura. Inter hæc mira spectacula, fortunarumq; cursus, motus nemorum etiam susurrantibus flabris, canora modulatio melico quodam crepitabat appulsu. Nam eminentiora prolixarum arborū culmina, perindeq; distenta acuto sonitu resultabant. Quicquid uerò terræ confine ac propinquum ramis adclinibus fuerat, grauitas rauca quatiebat. At media ratis per annexa succentibus duplis, ac sesquialteris, nec non etiam sesquitertijs, octauis, etiam sine discretione iuncturis: licet interuenirent limata, † concinebant. Ita fiebat, ut nemus illud harmoniam totam, superumq; carmē modulationum congruentia personaret. Quod quidem exponente Cyllenio uirtus edicit, etiam in cælo orbes parili ratione aut concentus edere, aut succentibus conuenire. Nec mirum, quòd Apollinis sylua ita rata modificatione congrueret. cum cæli quoque orbes idem Delius moduletur in sole: hincq; est, quòd ille Phœbus, & hic uocitetur Auricomus. Nam solis Augustum caput radijs perfusum, circūactumq; flammantibus, uelut auratam Cæsariem, rutili uerticis imitatur. Hinc quoq; Sagitarius, hinc quoq; Vulnificus, quòd possit radiorum iaculis icta penetrare. Demonstrabat præterea Cyllenius Virtuti amnes quosdam cælitus defluentes, quos transeundos esse perhibebat, ut ad eum ipsum quem reperire curæ est, peruenirent. Verum eosdem amnes diuersicolor fluctorum discrepantium unda raptabat. Quippe primus diffusioris ac prolixi ambitus gurges liuentis aquæ uolumine nebuloso, atque algidis admodum pigrisq; cursibus hesitabat. Interius lactis in-

stat

† uitisq;
† uidebantur
† concinnebant

star alius candidæq; lucis mitis per omnia, quietusq; motu undas uolu-
bat argenteas. Tertius uerò † Minio, rubeoq; igne rutilantes, festinataq; (†alias nimio)
rapiditate præcipites, † fragrososq; cursus anhela sulphureus celeritate tor (†fragrososq;)
quebat. Qui hunc sequebat auratus, ac fulgidus, & flammis coruscantibus
rutilans, sed diuersitate fluminum utrinq; coniunctus, quibusdam riuulis
intermixtis, quantũ pensabat moderatio temperabat. Verum interior illo
electro purior resplendebat amnis, quem præter cæteros fortunarum ille
consistens populus appetebat: quarum alias eius odor & halatus illexerat,
alias lenis undæ canori permulsere modulatus. Gustum autem, haustumq;
quàm plures ex eodem dulcissimo gurgite sitiebant. Nec deerat, qui eadem
foueri, abluiq; lympha, ac se in illam iacere cupiebant. Prætereaduo restri
ctiores, ac sinu, ambituq; paruo raptabantur interius: quorum uterq; pro
aliorum uicinia & confinio coloratus, exiguum proprij saporis haustum,
multa mutabilis admixtione traxerat. Nam alter nimia celeritate festinus,
ac plerũq; consistens, relabensq; ferebatur. Alius uerô quandam undarum
originem gestans, flexuosisq; anfractibus errabundus spumabat cunctis se-
minibus fluentorum. Hi igitur cursus discoloris amnes prædictas rerum,
nationũq; fortunas immensis primo finibus ambiebant. Tunc diuersa un-
darum, uiolensq; rapiditas, singulas quasq; peruadens improuisa ui per de
cliuis aluei præcipites lapsus, rapidis turbinibus pertrahebat, ita ut alius eas
dem plerũq; alteri transfonderet fluuios, † & quam ille exercitam longa col (†quamquàm)
lisione uexauexat, alter aut ripæ redderet, aut amne mersaret. Non tamen
fortunas omñes illi sanguineus aut cærulcus inuolutas gurgite rapiebat. Ple
runq; illius lactei renitens unda repente correptas eminentis tractus uerti-
ce subuehebat. Aliquando etiam sublimitas, atq; fluctu elatiore suspensas
in illum cruentæ similitudinis reiciebat æstum, aut in torrente liuidum uo-
randas hiatu piceo despuebat. Alterna igitur permixtione fluuiorũ ille For-
tunarum populus agebatur. Neq; enim ulla prorsus erat, quæ ab omni im-
munis incursu, cunctoq; esset gurgite feriata. Deniq; Virtus secuta Cylle-
nium, dum sola cunctos interritê transmearet: licet eam magno flagore col
liserit: tamen opprimere nequiuerunt. Tandem trans fluuios, qui ad quod-
dam Phœbi spectaculum ferebantur, cum uirtute Mercurius † consiste- (†constiterunt)
runt. Ac tunc Latoium conspicati, edito considentem, arduoq; suggestu,
atque in conspectu quatuor Vrnulas ad opertas uicissim alternis inspectio-
nibus enudare, quæ diuersa specie, metallisq; formatæ. Nam una ex ferro,
quantum conici potuit, duriore. Alia ex argenti fulgentiore materie. Ter-
tia liuentis plumbi fusili robore uidebatur. At uerò propior deo perlucen-
tis uitri salo renidebat, singulæ autem rerum quædam semina, elementâ-
que gestabant. Nam flamma flagrantior, & ab ipsius cecaumenis exancla-
ta fomitibus ex ferri prædicta anhelabat urna: quæ tamen Vertex Mulci-

feri dicebatur. Alia etiam, quæ fuerat ex argenti materie, præferebat sere- na fulgentia, & uernantis cæli temperie renidebat. Hanc dicebant Risum Iouis. Illa uerò metalli grauioris plena undosæ Hyemis, atq; algidi † rigo- ris, nec non etiã pruinarũ. Hæc Saturni uocabatur exitium. At uerò sali re- splendentis, atq; ad ipsius Dei dextera † sita, aëris totius seminibus erat re- ferta. Hanc Iunonis ubera memorabãt. Ex his igit̃ urnis Deus alternatim, quantũ dispositis sat erat, hauriebat. Nam quotiens orbi complacito uita- lis spiritus salubres ministrabat auras, ex illa argenti clementia aëris hausti permiscens semina temperabat. Cum uerò pestem diram cõmeritis morta- libus minabatur, aëris similiter anhelos ignes, aut torpentis frigoris uene- na miscebat, & in affligendum meare cogebat orbem. Tali Dei tempera- mento Virtus admonita, magisq́;, cum eum salutaris auras miscere con- spiceret, Cæci poëtæ Graium uersum, Mercurio cõprobante cõmemorat;

φοῖβος χρυσοκόμης λοιμοῦ νεφέλην ἀπ' ἔρυκε.

Ex quo pestem fugari posse Mercurius, si uoces primæ uestigijs eius acce- derent, admonebat. Subdendæ tamen Clario fidibus personanti, atque in- ter serta laurigera infularum lubrico, implexóque crine redimito talia con- ferentes, ut procul Pythius aduentare conspexit, causamq́; aduentus primis aspectibus recognouit, throno quo insidebat exurgens, Musas iussit occur- rere. Quæ licet in Maiugenæ officium properare uiderentur, satis tamen incessibus mouebantur. Ac tunc Germano in participatum operis, conses- sumq́; suscepto, prior orsus est Phœbus.

ANxia cum trepidis nutat sententia rebus,
Fluctuat incertis aut sors ignota futuris
Consultet mortale genus, quodq́; indaga ueri
Cura facit dubium, uel spes incerta fatigat.
At præscire deis uacuum est, cunctatio nulla est;
Quod superi uoluere, licet de pectora fixis
Præoptare caret si quod placet, atq; necesse est.
Sed tibi quod nondum uenit mansura uoluntas:
Consilium uis ferre meum, sic semper ab omni
Velle capis socium, faciunt atq; addita mentem.
Est igitur prisci generis doctissima uirgo
Concia † Parnaso, cui fulgent sydera cœtu,
Cui nec tartareos claustra occultare recessus,
Nec Iouis arbitrium rutilantia fulmina possunt,
Fluctigena spectans quali sub gurgite Nereus:
Quæq́; tuos norit fratrum per regna † recursus
Peruigil in modico penetrans archana labore,

Quæ

Marginal notes: Risus Iouis. † frigoris. Saturni exitium. † sitæ. Iunonis ubera. † Parnasso. † recessus.

Quæ possit docta totum præuertere cura,
Quod superis præscircdatum, quin crebrius † in nos
Ius habet illa deos urgens iniussa coactos.
Et quod nulla queat superûm temptare potestas:
Inuito scit posse Ioue, ut stent ardua magno.
Alterutrum cumulat parilem meruisse iugalem.

† hymnos

His Apollinis dictis lætabunda Virtus, quòd tam excellentis Virginis suasum uidet esse coniugium, ut nihil amissum ex supradictarum duceret dignitate, nomen tamen eius inquirit. Quod ubi cognouit Philologiā esse, de qua fœdus instabat, tanta gratulatione alacritateq́ꝫ concutitur, ut aliquanto de ingenito rigore descendens, etiam corpore moueretur. Quippe propinquam esse commemorat, & laudatæ illius Mantices patronam, in ipsam quoque Sophiam supellectilis multæ remuneratione largissimā. Nam ψυχὴν incultam ac ferino more uersantem, apud hanc asserit expolitam: ita ut siquid pulchritudinis, ornatúsque gestaret, ex Philologiæ sibi cultibus arrogarit: quæ ei tantum affectionis impenderit, ut eam semper immortalem facere laborarit. Nihil igitur immorandum. Quippe cum impiger gerendorū sciat esse Cyllenius, sed acceptis Apollinis fatibus respondit ipse Maiugena.

Certum est lauripotens, decusq́ꝫ diuûm
Nostrum ex contiguis uenire pectus,
Et quicquid socium ciere numen
Iunctus comperetim probare rerum.
Sed nunquàm mage uelle disparamus:
Et sit collibitum manere iussis,
Quam cum Deliaco meare fatu
Cura atque arbitrio monemur isto.
Hunc quippe ambiguum nefas putamus:
Et quæcunq; fuit perit uoluntas
Quo circa officio decentiore
Paret † præcluibus libens profatis
Archas in thalamos uenire iussus.
Sed tu Delie, quo tonantis extet
Compar propositum, uolensq́ꝫ nutus
Instes, nam solitus ciere pectus:
Et præuersa uigil monere sensa:
Illum contribuas † manere iussis:
Et cœptis sacra fulserit uoluntas.

† nobilibus

† fuero

HAec dicente Mercurio, quin potius inquit, Virtus: uterque uestrũ Iouem uoce conciliet. Nam & hic eius consiliorum conscius & tu praeceptionis archanus. Ille mẽtem nouit, tu uerba cõponis. Phoebo sueuit instante concedere tibi sectus solitus aperire. Addo quòd uos conuenit nunquàm disparari, & licet hic cursor Appollinei plerunq; axis celeritate uincatur, ac remorata statione consistens † capteturː demumq; festinata praeuertereː tamen dum consequitur, ita libratus anteuenit, ut cessim plerũq; recursitans gaudeat occupari. Vnà igitũ uestrum Iouem pia pignora cõuenite. Certũ quippe est, quòd & † Phoebo cõniuens splendore succumbat, & cũ Stilbonte incedens, connubiorũ copulis allubescat. His dictis, Virtus praecedẽtis officio, ac Mercurialis uirgae perflatione cõcussa, in caelum itura sustollit. Augurales uerò alites, ante currum Delio constiterunt, uti quis uelet, uectus ascenderet. Nam futura plerũq; confor mãs, his praesagire cõsueuerat. Petaso autẽ, ac talaribus cõcitatis, coepit praeire Mercurius. Sed scandente Phoebo, Musarũ pedissequus, adhaerensq; comitatus, candenti canoraq; alite uehebat. Tunc uerò conspiceres totius mundi gaudia conuenire. Nam & tellus floribus lumina, quippe ueris deum conspexerat subuolare Mercuriũ, & Apolline conspicato aëria temperies, sudis tractibus renidebat. Superi autem globi, orbesq; septemplices, suauis cuiusdam melodiae harmonicis tinnitibus concinebant, ac sono ultra solitum dulciore, quippe Musas aduentare praesenserant, quae quidem sigilatim circulis quibusq; metatis, ubi suae pulsum modulationis agnouerant, constiterunt. Nã Vrania stellantis mundi sphaeram extimam concinit, quae acuto raptabatur sonora tinnitu. Polymnia Saturnium circulum tenuit. Euterpe Iouialem. Erato ingressa Martium modulatur. Melpomene medium ubi Sol flammanti mundum lumine cõuenustat. Terpsichore Venereo sociatur auro. Calliope orbem complexa Cylleniũ. Clio citimum circulum, hoc est in luna collocauit hospitium. Quae quidem graues pulsus modis rauciori bus personabat. Sola uerò (quod uector eius Cygnus impatiens oneris atque etiã subuolãdi alumna stagna petierat.) Thalia derelicta in ipso florentis campi ubere residebat. Interea tractus aëreos iam Phoebus exierat, cum subito uitta crinalis immutari in radios, laurúsque quam dextera retinebat, in lampadem mundani splendoris accenditur. Fiúntque uolucres, qui Currum Delium subuehebant anheli flammis lucis alipedes. Atq; diẽ pallio rutilante ac reserato stellãtis polilumine Sol repente clarus emicuit. Cyllenius quoque in sydus uibrabile astrúmque conuertitur. Atque ita methamorphosi supera pulchriores per Geminos proprietate quadam signi familiaris inuecti Augusto refulsere caelo, ac mox Tonantis palatium petiuerunt. Qui postquàm introgressi & coram data copia fandi, ut uidit clarius consortio patrẽ Iunonis haerẽtem, quàm nouerat suffragari pluri mum

† captari

† Phoebo

plurimum ac fauere connubijs, lætus primo omine ipsamq; cõcilians, in cuius arbitrio † positam mariti nouerat uoluntatem ita mitis affatur.

† alias non additur.

POssem minore ambigens fiducia
Solum Tonantem pignoris pro fœdere
Pube dauix dum uel paterna contremens
Præcepta adire, ni iugata cælitum
Omen pararent prosperum consortia
Tabensq; diuûm nunc moueret nexio:
Iunone thalamos quis rogare conscia
Nolet deorum? cum futura pronuba
Eadem profectò quæque suffragabitur.
Iugalis ergo blanda nutus præstruæ
Nostrisq; suada quo alubescat nisibus:
Te nunc parentem, principemq; maximum
Fatumq; nostrum, quippe Parcarum chorus
Humana pensat, tuq; sortem cælitum:
Tuumq; uelle est ante præscientias:
Ac mente gestas, quicquid instabit deis:
Cuiusq; nutu gignitur necessitas
Futura cuius † illigat decretio:
Instatq; quicquid uelle uel serum potes.
Te ne igitur illo quo benignus numine es
Deposco cæli blanda temperatio:
Piumq; culmen iure qui diuûm pater
Concede proli quo nepotum prouehat
Numerum supernis: Astra quem uibrant polis.
Maie tuumq; flagitat pignus sacrum
Thalamis iugetur uirginis doctissimæ
Sed te si parentis cura stringit pia:
Par est deorum conuoces cœtum potens
Connubium ipsa sanciens cum coniuge:
Quo prolis extent lege supera nuptiæ:
Perpesq; uinclum cælitum signet decor.

† diis alligat

HIc postq̃ Delius conquieuit, cõuersus ad cõiugẽ Iupiter, quid eius uoluntas haberet, inquirit. Verũ illa multa rõne p̃mulsa, primo q̃ ei, q̃ placiditatẽ afferre solitus Phœbus orabat, quiq; etiã à se eiusdem filias eruditas ad parentũ quoq; cõspectũ fecerat subuolare. Dehinc nuptijs Iuno non solita refragrari, tum etiam Cyllenium diligebat, quòd eius

uberibus educatus poculũ immortalitatis exhauserat: perindeq; & matris gratiã conferebat. Accrescebat uotis, quòd multa eam Clarius cõciliatione deuinxerat, faciendũ pfecto accelerandũq; persuadet, ne itidem Cyllenius Cypridis lactatus illecebris Hermaphrodito fratrẽ gignere successus optaret. Stimulabat paululũ Iouẽ, ne uxoris Cyllenius fotibus repigratus somnolento repẽte marcore torperet, & iam uelut maritali feriatus uacatione discursare sub præceptis Iouialibus denegaret. Nam illum iam pridem ait Philologiæ sentio amore torreri, eiusq; studio cõparatas habere quàmplurimas in famulicio disciplinas. Ipsumq; linguæ insignis ornatibus tandi nimiam uenustatem, quo placeret uirgini consecutũ. Deinde barbito auratáq; cheli, ac doctis fidibus personare. Addo quòd celebrat mirabile præstigium, elegantiamq; pingendi cum uiuos etiã uultus æris, aut marmoris signifex animator inspirat. Totũ certè cõplacitum est, quicquid comit decorem iuuenalẽ gratiarum. Se igitur eos iampridem amore mutuo colligatos ideirco paulũ distulisse, ne in thalamũ primæua affectione festinãs, cũ discurrendũ esset totis noctibus repigritior paululũ simularet anomalum. Tunc Iuno, at qui nã ait eiusdẽ conuenit uirginis subire uinculũ, quæ illũ etiã quiescere cupientẽ conuenire nõ pferat. An uerò quisq̃ est, qui Philologiæ se afferat per uigilia laborata, & lucubrationũ perenniũ nescire pallorem? Quæ autẽ noctibus uniuersis cælũ, freta, tartaraq; discutere, ac deorum omniũ sedes curiosæ indaginis pscrutatione transire, quæ textũ mundi, circulorumq; uolumina, uel orbiculata parallela, uel obliqua decusata, † polos & limmata, axiumq; uertigines, cum ipsorũ puto syderum multitudine numerare, nisi hæc Philologiæ gracilenta quadam affixione consueuit? Quotiens deos super eiusdem coactione & constantia cõquestos, cum eos connubiæ aut intempestæ noctis silentio quiescentes ad se uenire inauditaquadam obsecratione compelleret. Tam uerò abest, ut sub hac possit pigrescere, intricariq; Cyllenius, ut commotis ab eadem, suscitatisq; pennis extra mundanas petere latitudines urgeatur. Cur igitur rex optime differunt nuptiæ, cum pro sola Athlantide solertia duos uigiles repromittam? Hæc cum Iuno affixa, ut adhærebat elatiori plurimum Ioui acclinatis eius auribus intimaret, de quodam purgatioris, uibratiorisq; luminis loco allapsa, sensim Pallas corusca descendit, atq; ita ut uidebatur uertici Iouiali inhærere, superuolans tandem cõstitit sublimiore quodam annixa suggestu. Quam cum Iupiter, ut iugali elatior adhærebat, de proximo, contiguoq; suspexit, sic exorsus: O uirgo nostri pars melior oportunè uotis intermixta Maiugenæ, quæ siue Deliacis uocibus permulsa descendis, siue absque te Iouis non erat formare consilium, seu consensus noster, ne mutilus uideretur, approperas: noueris tamen Philologiæ Cyllenium nuptias postulare. Nondum mea prompta sententia est. Expecto quid suadeas. Noui

† polosc

quippe

quippe quam eiusdem uirginis inceſſabilis labor tibi ſemper acceptus, & ut è tuis numeretur illa pediſſequis. Par eſt igitur ipſa tu præſertim decernas, quicquid de eius cōnubio prouiſura diſpēſas. Tunc Pallas aliquāto ſubmiſſior, ac uirginalis pudoris rubore ſuffuſa, oculosq; peplo, quod rutilū circum caput geſtabat obnubens, improbabat aliquantulū, quod ſup nuptijs uirgo conſulitur, præſertimq; eius, quam ꝑpter cōſociationis officia manerecuperet ſemp intactam. Dedignat̃ præterea huiuſmodi adhibere conſenſum. Cum ita expers totius copulæ cenſeat̃, ut neq; de ulla cōmixtione progenita, neq; ipſa procreari quicquam Arithmetica teſte monſtret̃. Ac tunc ſeptem radiorum coronam ſoliuaga uirginitas renudauit, ne futurarū cauſis & copulis intereſſet. Quia tamē eius optauerat Iupiter, exegeratq; conſilium, ſuadet deos maritos, dearumq; grandeuas in hæc decernenda conduci. Quippe † conuenit Cyllenio, ut pro officiorum premijs potiſſimorū, fauor cælitum eius uincla ſanciret. Auguſtius quoque fieri Iouiale decretum cum cœtu deorum atteſtāte depromitur, ipſamq; nupturam deo conuenire non poſſe, niſi ſuper ſenatusconſulto mortalis eſſe defineret. Id genus plurima ſuadente Tritonia, Regum † coniugium uterq; conſentit. Ac mox Iouis ſcribæ præcipitur pro ſuo ordine, ac ratis modis cælicolas aduocare, præcipuecq; ſenatores deorum, qui penates ferebantur tonantis ipſius. Quorum nomina quoniam publicari ſecretum cæleſte non pertulit, ex eo quòd omnia pariter repromittunt, nomen eius † conſenſione perfecit. Vulcanum uerò Iouialem ipſe Iupiter poſcit, licet ille nunquàm deſede coruſca deſcenderet. Tunc etiam ut inter alios potiſſimi rogarentur ipſius collegæ Iouis, qui biſſeni cum eodem tonante numerantur, quosq; diſtichon complectitur Ennianum:

Iuno, Veſta, Minerua, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iupiter, Neptunnus, Vulcanus, Apollo.

† conuenire.
† coniugum.
† alias ea

ITEM ex his ſeptem reſidui, qui inter. xij. non uocant̃, poſt hos quam plures alti pro ſuis gradibus cælites, ac deorum omnium populus abſq; impertinentibus conuocandi. Nec mora milites Iouis per diuerſas cæli regiones approperant: quippe diſcretis plurimum locis deorū ſinguli manſitabant. Et licet per zodiacum tractum nonnulli ſingulas uel binas domos animalibus titularint, in alijs tamen habitaculis commanebant. Nam in ſexdecim † diſcernitur cælum omne regiones. In quarum prima ſedes habere memorantur poſt ipſum Iouem dij cōſentes, Penates, Salus ac Lares Ianus, Fauores, Opertanei, Nocturnusq;. In ſecunda itidem manſitabāt præter domum Iouis quæ ibi quoq; ſublimis eſt, ut eſt in omnibus Prædiatus, Quirinus, Mars Laris militaris, Iuno ibi quoque domicilium poſſidebat, Fons etiam, Lymphæ, Dijq; Nouenſiles. Sed de tertia regione unum

† diſcerni diſcitur.

unum placuit corrogari. Nam Iouis secūdani, & Iouis Opulentiæ, Mineruæq; domus illic sunt constitutæ. Sed omnes circa ipsum Iouem fuerant in præsenti. Discordiam uerò ac Seditionem, quis ad sacras nuptias corrogaret, præsertimq; cum ipsæ Philologiæ semper fuerit inimicæ: De eadē igitur regione solus Pluton, quòd patruus sponsi est, conuocatur. Tunc Lynsa syluestris, Mulciber, Lar cælestis, nec non etiam militaris, Fauorq; ex quarta regione uenerunt. Corrogantur ex proxima, transcursis domibus coniugū Regum, Ceres, Tellurus, Terræq; pater, Vulcanus & Genius. Vos quoque Iouis filij Pales & Fauor cum Celeritate Solis filia ex sexta poscimini.
† sed Nam Mars Quirinus & Genius superius sūt postulati. † Sic etiam Liber ac Secundanus Pales uocantur ex septima. Fraudē quippe ex eadem post longam deliberationem placuit adhiberi, quòd crebro ipsi Cyllenio fuerit obsecuta. Octaua uerò transcurritur, quoniam ex eadem cuncti superius corrogati, solusq; ex illa Veris fructus adhibetur. Iunonis uerò hospitæ Genius accitus ex nona. Neptune autem Lar omnium Cunctalis ac † Nerita, tuq; † Conse ex Decima conuenistis. Venit ex altera Fortuna & Valitudo, Fauorq;, Pastor manibus refutatis: quippe hi in conspectū Iouis non poterant aduenire. Ex duodecima Sancus tantūmodo deuocatur. Fata uerò ex altera postulantur. Cæteri quippe illic Dij Manium demorati, bis septena Saturnus, eiusq; cælestis Iuno consequenter acciti. Veiouis, ac dij publici Terquino ex limite cōuocantur. Ex ultima regione Nocturnus, Ianitoresq; terrestres similiter aduocati. Ex cunctis igitur cæli regionibus aduocatis dijs, cæteri quos Azonos uocant, ipso cōmonente Cyllenio conuocantur. Tunc elementorū præsules, atq; utilitatis publicæ, mentiumq; cultores, omnisq; populus potestatū, quis Numæ multusq; successor indicat. Qui confestim omnes imperio Iouis conuocati, in aulam cælitē cū urbanitibus uenêre syderibus. Tunc Ianus in limine, militesq; Iouis ante fores regias constiterunt, ingressuros etiā cunctos nominatim uocabat fama præconans. Ad intra consistoriū regis quædam fœmina, quæ Adrastia dicebatur, Vrnam cælitem, superamq; sortē irreuocabilis raptus celeritate torquebat, excipiebatq; ex uolubili orbe decidentes spæras peplo inflexi pectoris Imarmine. Cloto uerò, Lachesis, Atroposq;, quoniam sententias Iouis orthographæ studio ueritatis excipiunt, utpote librariæ superum, Archiumq; custodes cum in senatum curiamq; contrahi, & ipsum Tonantē ex uuijs induuiari publicè cernerent, magistratus in acta, cælestiumq; consultum, stilos acuunt, ceras q; componunt. Tunc Iupiter publica & quæ senatum contracturus assumit indumenta percipiens, apponit primum uertici regalis serti flammantē coronam, contegitq; ex posticis caput quodā uelamine rutilāte, quod ei præsul operis Pallas ipsa texuerat. Dehinc uesti admodū candidæ obducit amictus hyalinos, quos stellantibus oculis inter-

stinctos

Marginal notes: † Neuerita. † Cosse.

ſtinctos crebri uibratus ignium luminabant. Tunc duos globoſos orbes, quorum unus auro, electro alius prænitebat, dextra porrectiore corripuit. Leua enneaphthongon chelin intenti ſimilis imprimebat. Calceos autem ſmaragdineæ fluctu uiriditati herboſos ueſtigijs eius tellus annexuit. Inſide bat autẽ ex pauonum pennis intertextæ, oculatæq́; pallæ, ex qua multicoloribus notulis uariata pictura uernabat. Sub calceis uerò fuſcinum deprimebat. Huius ſuggeſtui Iunonis ſubditus conſeſſus, haud indecenter ornatus, ipſa uerò tecto capite, lacteo quodã galumnate, prænitebat. Cui gemmis inſitum diadema precioſis: nam neq; Scythidis uireta, nec Ceraunorũ uibrans fulguransq́; lumen, nec flucticolor hiacynthi credebatũ abeſſe profunditas. Sed totum illud ſertum capitis fulgurantis Thaumantias obtuliſſe † reginæ cælitum ferebatur. Ipſius uerò diuæ uultus aſſidua perlucens gratia, fratri conſimilis, niſi quòd ille immutabili lætitia renitebat: hæc cõmutationũ aſſiduarum nubilo crebrius turbidabatũ. Nam ueſtis eius hyalina, ſed peplum fuerat caliginoſum: quòd tamẽ ſi appulſu cuiuſdam luminis tangeretur, inter obumbranteis nebulas ſudæ perſpicuitatis gratia præniteret. Hæc fulmen dextra, leua ſonorum bombis terrentibus ſuſtinens tympanum, ſub quibus plurimũ ſudans ima ſubiecta roſcidis uidebatur inundare fluoribus. Huius uerò calcei admodum furui: quorum maximè ſolea atræ noctis nigredine coloratur. Nam eiuſdem genua, zona quidem diuerſicolor ambiebat, quæ nunc perfulgido reſplendebat orbe, nunc uaneſcentis gratia tenuata uarietas, ita penitus † obliquabat, tanquàm nihil habuiſſet antè diſcolorum. His autem uterq; indumentis decenter ornati, ante conſeſſum in ſuggeſtu ſydereo poſitã quandã ſphæram cælatam uarietate multiplici conſpicanũ, quæ ita ex omnibus compacta fuerat elemẽtis, ut nihil abeſſet, quicquid ab omni creditur natura contineri. Illic omne cælum, aër, freta, diuerſitasq́; telluris, clauſtraq́; fuerant tartarea. Vrbes etiam, compita, cunctorumq́; ſpecies animantium, tam in ſpecie quàm in genere numerandæ. Quæ quidem ſphæra imago quædam uidebatur, ideaq́; mũdi. In hac quid cuncti, quid ſinguli nationum omnium populi quotidianis motibus agitarent, pedeire formãtis ſpeculo relucebat. Ibi quem augeri, quem deprimi, quem naſci, quẽ occidere Iupiter uellet manu ꝓpria ipſe formabat. Quam terrarum partem diſperdere, quam beare, quam uaſtam, quãq; celebrem cuperet, fictor arbitrarius uariabat. Hoc igitur fatum publicum conſpicans, cõponensq́; Deorum ſenatum, iuſſit admitti. Quamuis intus, quos innominabiles † ſacra uis teſtatur, intrarẽt, tamen etiã primatibus diuũm, præ ſertimq́; parentibus uterq; conſurgunt. Verum ſator eorum greſſibus tardus, ac remorator incedit: glaucoq́; amictu tectus caput. Prætendebat dextra flammiuomũ quẽdam dracone, caudæ ſuæ ultima deuorantem, quem credebat anni numerũ nomine perdocere. Ipſius autem canicies pruinoſis

† aliàs non additur

† ablegabat

† Iouis uis

níuibus candicabat, licet etiam ille puer posse fieri crederetur. Eius coñiu ne
grandæua, corpulentaq; mater: quamuis fœcunda circũfusaq; partubus
tamen floridam, discoloramq; uestem herbida palla contexuerat. In qua to
tus gemmarũ, metallarorumq; census, atq; omnium prouentus, frugesq;
sationum, larga admodum ubertate ferebant. Huic Vesta quæ etiã coæua
eius fuerat, adhærebat. Quæ quòd nutrix Iouis ipsius, suoq; eum substen-
tasse gremio ferebat, caput regis ausa est osculari. Post hos candida cum so-
rore Sol auratus expetitur: qui mox ut cœpit ingressui propinquare, pur-
puræ rutilantis puniceus quidam fulgor anteuenit, & rosulenti splendoris
gratia totam aulæ ipsius curiam obstupefactis cæteris ornatibus illumina
uit. Ast ubi primos honorati capitis radios ingressurus immisit, ipse etiã
Iupiter paululũ retrogressus sub immẽsi nitoris lumine caligauit. Sphæræ
uerò orbesq; quos dextra sustinebat, ueluti speculo cognati luminis refulse-
re. Iuno autẽ diuersi coloris illustris ornatibus, ac uaria uelut speculo cogna
ti luminis gemmarũ luce resplendens, candentibus serenis enituit. Erat enim
illi in circulum ducta fulgens corona, quæ duodecim flammis ignitorum la
pidum fulgorabat. Quippe tres fuerant à fronte gemmæ: Lychnis, Astri-
tes & Ceraunos, quæ eius effigiem reuerendã à cognitione cõspicientium
uibrantes radiorũ fulgoribus occulebãt. Quarũ, alia Cancri cerebro, Leonis
oculis altera, Geminorũ fronte assumpta tertia dicebat. Aliæ sex ex utroq;
latere rutilabãt. Quarũ Smaragdus una, Scythis altera: Iaspis tertia uoca
batur. Inter quarũ uirorem fœta mari † per lumina coruscat, fronti quædã
interioris suauitas resplendebat. Hiacynthos, Dendrites, etiã Eliotropios
utrinq; cõpacti. Qui lapides coloribus suis terras ratis temporũ uicibus her
bidabant, quos ei ad obsequiũ numinis recurrentis Ver dicebat & Autum-
nus munere contulisse. Posterior autẽ pars corona Hydatide Adamante &
Crystallo lapidibus alligabat. Hos enim Hyems undosa genuerat. Ipsius ue
rò Diui auro tinctã cæsariẽ, comasq; crederes bracteatas. Facie autẽ mox
ut ingressus est, pueri renitentis incessu medio iuuenis anheli in fine senis ap
parebat occidui licet duodecim nonnullis formas cõuertere crederet. Cor-
pus autem eius flammeũ totum, pennata uestigia, pallium coccineum, sed
auro plurimo rutilatum. Sinistra autem manu clypeum coruscantem, de-
xtra ardentem facem præferebat. Calcei uerò similes ex Pyropo, quem iux
xta lunam leni quodam, tenerocq; uultu ex fraterna fulgorẽ lampada resu-
mebat. Post hos admissi fratres Iouis, quorum alter maritima semper inun
datione uiridior. Alius lucifuga inumbratione pallescẽs, in capite uterq; do
minandi sertum pro regni cõditione gestabat. Nam unus albidi salis instar
candidum atq; spumarũ canicie concolorũ, alter hebenum ac tartareæ no-
ctis obscuritate furuescens. Qui quidẽ multo ditior fratre, & semper eorũ,
quæ gignuntur, cõquisitionibus opulentus. Alius uerò propter molem, ela-
tionemq;

† lumina coruscatus

tionemq́ꝫ corporis renudatus, ac despuens, diuitias oppressione quæsitas. Verũ utriqꝫ diuersa coniunx. Nam hic nudus omniũ nutricem, deorũq́ꝫ hospitam secum ducit. Ille puellam accessibus gratulantẽ, quæ ita plærũqꝫ frugem exposcentibus tribuit, ut magni numinis uota sint eidẽ redhibere centesima. Dehinc admissi tonantis ipsius filij. Inter quos primus quidẽ ruber iuuenis, ac uorax omniũ, sititorq́ꝫ etiam sanguinis gradiebat̃. Alter suauis & comis, falcem dextra, leuaq́ꝫ gestans cratera somnificũ, ac pronus in petulantiam ferebat̃. Huius gressus incerti, atqꝫ Olacis temeti madoribus implicati. Post hos duorũ una quidem germanaq́ꝫ facies, sed alius lucis sydere, noctis alius refulgebat. Dehinc quidã roboris inauditi & extirpandis semp aduersitatibus ꝑparatus: Sed eius miros lacertos, rictusq́ꝫ cleoneos limis † Iuno cernebat: quis inter eos decernẽtes fœminæ: quarum una uirgo ferebat̃. Alia generationũ omniũ mater, illi arcus cum pharetra, huic rosis decusati uinculatis sertata contextio. Quam & conspicere nitentẽ, & fantem audire dulces illecebras, & attrahere fragrantissimi spiritus halatibus redolentẽ, & osculis lambere, & cõtingere corpore, eiusq́ꝫ uelles cupidine suspirare. Quæ quidem licet amorũ, uoluptatũq́ꝫ mater omnium crederet̃, tamen eidem deferebant pudicitiæ principatũ. Cum his grata Ceres admodũ grauis fœmina, alumnaq́ꝫ terrarũ, ac nutrix mortaliũ uidebat̃. Quidã etiã claudus faber uenit: qui licet crederet̃ esse Iunonius, totius mundi ab Heraclito dictus est demorator. Tunc etiã omniũ garrula puellarũ, & contrario semp fluibunda luxu, leuitate pernix desultoria gestiebat. Quam alij sortem asserunt: Nemesimq́ꝫ nonnulli, Tychenq́ꝫ quàmplures, aut Nortiã. Hæc autẽ quoniã gremio largiore totius orbis ornamenta portabat, & alijs impartiens repentinis motibus cõferebat, rapiens his comas puellatiter, caput illis uirga cõminuens, eisdemq́ꝫ quibus fuerat eblandita ictibus crebris uerticem cõplicatisq́ꝫ incondylos digitis uulnerabat. Hæc mox ut facta cõspexit omnia, quæ gerebant̃ in Iouis cõsistorio subnotari, ad eorũ libros & pugillarem paginã cucurrit, & licentiore quadã fiducia, quæ cõspexerat inopinata descriptione corripuit, ut quædã repẽte prorũpentia, uelut rerũ seriẽ pturbaret. Alia uero quæ causarũ ratio ꝓspecta uulgauerat: quoniã facere impromisa nõpoterat, suis tamẽ opibus arrogabat. Post hãc uulgo cæteri deuenêre. Iupiter tunc solio resedit, præcepitq́ꝫ cunctos pro meriti ordine residere. Tũcqꝫ subsellia flammabũda cœtũ suscepêre sydereũ. Verum quidã redimitus puer ad os compresso digito salutari, silentium commonebat. Conticuere omnes, intentiq́ꝫ ora tenebant. Tunc Iupiter cœpit:

De usura centesima.

† oculis aliàs ad diuer.

Ni nostra astrigeri nota benignitas
Conferre arbitrium cogeret̃ intimum:
Et quicquid tacito uelle fuit satis
Id ferre in medium collibitum foret:

Possem certa meis promere ductibus,
Nec quisquàm illicitis tollere nisibus
Concertans cuperet iussa deum patris.
Sed tristis melius censio clauditur:
Atq; infanda premit sensa silentium:
Ne uulgata ciant corda doloribus.
At cum læta patrem promere gaudia:
Et certo deceat fœdere pignora
Palàm perpetuis iungere nutibus
Cassum est nolle loqui sensa decentia.
Vobiscum ergo di grata propinquitas
Conferre studium est, uota propaginis
Aequum quippe puto, fœdere cælitum
Quæ sectanda forent orsa probarier.
Nostri Maiugenam pignoris inclyti
In nostris merito degere sensibus:
Quæ nec frustra mihi insita charitas:
Vt sueuit patria stringere pectora
Nam nostra ille, fides, sermo, benignitas:
Ac uerus Genius fida recursio:
Interpresq; meæ mentis honos sacer.
Hic solus numerum promere cælitum,
Hic uibrata potest noscere sydera.
Quæ mensura polis, quanta profunditas,
Qualis sit numerus Marmoris haustibus:
Et quantos rapiat margine cardines.
Quæq; elementa liget dissona nexio:
Perq; hunc ipse pater fœdera sanctio.
Sed forsan pietas sola recenseat:
Quæ parens probitas munera pensitet
Qui Phœbi anteuolans sæpe iugalibus
In sortem famuli nonne relabitur.
Hic quoque sic patrius seruit honoribus:
Vt dubium proprium quis mage uendicet
Illum connubio rite iugarier.
Suadentem meritis sæcla laboribus.
Et robur thalamo flagitat additum.
At Virgo placuit docta quidem nimis
Et compar studio. Sed cui terreus
Ortus propositum in sydera tendere

Plerunq;

Plerunq; & rapidis praeuolat axibus:
Ac mundi exuperat saepe means globum
Cunae ergo officiant, quo nihil aeditae
Censendum superi: quique crepundia
Terris recolitis uestra tenerier:
Quae occultant adytis sacra latentibus
Iungantur paribus. nam decet auspicijs:
Et nostris cumulent astra nepotibus.

SEd postquàm finem loquendi Iupiter fecit, omnis deorum senatus in suffragium concitatur, acclamantq; cuncti, fieri protinus oportere, adijciuntq; sententiae Iouiali, ut deinceps mortales, quos uitae insignis elatio & maximũ culmen meritorũ, ingeniumq; in appetitũ caelitem propositũq; sydereae cupiditatis extulerit, in deorum numerũ coaptent. Ac mox inter alios, quos aut Nilus dabat aut Thebae, Aeneas & Romulus, alijq; quos postea astris doctrinae nomẽ inseruit designari Caelites nominentur, ut post mẽbra corporea deorũ fierẽt curiales. His quoq; annuẽte Ioue, iubet quaedã grauis, insignisq; foemina, quae † Philologia dicebat, hoc supi senatuscõsultũ aeneis incisum tabulis, p orbes & cõpita publicare. Tũc Iuno condicit, ppter praedictorũ thalamũ iuuenũ, & nuptialia pagenda, uti postridie omnis ille deorũ senatus in palatia, quae in Galaxia Iouis habitatione potissimã faciũt, diluculo cõuenirẽt. His igit actis solio rex ipse surrexit, omnisq; ille deorũ numerus sedes proprias, cursusq; repetiuit.

† Philosophia

MARTIANI CAPELLAE DE NVPTIIS PHILOLOGIAE ET MERCVRII, LIBER II.

SEd purum astrificis caelum scandebat habenis
Nox reuocans merso fulgentia sydera phoebo
Ardua tunc senior succendit plaustra Bootes
Et spiris toruo nituerunt astra Draconi.
Auratis etiam flagrans splendebat in armis:
Qui trahit aestifero fulgentem Sirion ortu.

Hoc quoq; ny ſiacis quod ſparſum floribus ardet
Multiplici ambitum redimitur lumine ſertum,
Virginis interea ad trepidas pei labitur aures
Fama Iouis magno dum complet tecta boatu.

Deniq; ipſa compertis ſuperũ decretis, adultaq; iam nocte Philologia peruigilans, multa ſecum ingenti cura anxia retractabat. Ingrediendũ primo ſenatũ deũ, Iouiſq; ſubeũdos in præmeditata uiſione cõſpectus, exiliendũq; ſibi in ſuperã cælitũq; ſorte. Deinde ipſi ſociãdã eſſe Cyllenio. Quẽ licet miro ſemper optarit ardore, tamẽ uix cũ poſt unctionẽ palæſtricã recurrentẽ dum flores ipſa decerperet, prælectis quibuſdam herbuſculis conſpicata, quid quod utrum ſibi hæc nuptialis conduceret amplitudo, anxia dubitabat. Nam certè mythos poëticæ etiam diuerſitatis delitias mileſias, hiſtoriasq; mortalium poſtquàm ſupera conſcenderit, ſe penitus amiſſuram, non caſſa opinatione formidabat. Itaq; primò conducat ne connubiũ, atq; æthereí uerticis pennata rapiditas apto ſibi fœdere copuletur, ex nuptiali congruentia numero con quirit, moxq; nomen ſuum Cylleniq; uocabulum. Sed non quod ei diſſonãs diſcrepantia nationum, nec diuerſi gentium ritus pro locorum cauſis cultibuſq; finxêre. Verum illud quod naſcenti ab ipſo Ioue ſyderea nuncupatione compactum, ac per ſola Aegyptiorũ commentaulgatum, fallax mortalium curioſitas aſſeuerat, in digiros, calculumq; diſtribuit. Ex quo finalem utriq; literam ſummit, quæ numeri primũ, perfectúmque terminum claudit. Dehinc illud, quod in Faris omnibus ſoliditate cybica dominus adoratur. Literam quoque, quàm † uim mortalitatis aſſerere prudens Samius extimauit in † locũ proximũ ſummit, ac ſic mille ducenti, decem & octo numeri effulſerunt. Quos per nouenariam regulam diſtribuens, minuenſq; per monades decadibus ſubrogatas, in tertium numerum perita reſtrinxit. Suum quoque uocabulum per ſeptingentos uiginti quatuor numeros explicatum, in quaternariũ duxit. Qui uterq; numerus cõgruenti ambobus ratione ſignaĩ. Nam & ille, quod ratio principium, medium finemq; diſpenſat, pro certo pfectus eſt. Quippe lineã facit ſolus, & ſolidorũ frontes incunctãter abſoluit. Nam longitudine profunditateq; cenſenĩ. Dehinc numeri triplicatio prima ex imparibus κύβον gignit. Tres autem Symphonias quis ignorat in muſicis? Numeruſq; impar maribus attributus. Omne uerò tempus tribus uicibus uariatur. Atque idem numerus ſeminarium eſt perfectorũ ſexti uiddicet atque noni, alterna diuerſitate iuncturæ. Ritè igitur deo attribuitur rationis. Philologia autem, quòd etia m ipſa doctiſſima eſt: licet fœminis numeris æſtimetur, abſoluta tamẽ ratione perficitur. Nam quaternarius ſuis partibus complet decadis ipſius poteſtatem: ideoque perfectus eſt, & habeĩ quadratus & cubus, ut ipſe Cyllenius, cui anni tempora, cæli clymata, mundiq; elementa conueniunt. An

† Biuium
† loco proximo

aliud

aliud illa ſenis Dei ratio, qui Mathen etetraden nō tacuit, confitet: niſi pfectæ rationis numerū. Quippe intra unum ſecundum Triaden ipſum bis binū tenet. Quis collationibus Symphoniæ peragunt. Nam tres ad quatuor epitritus uocitatur Arithmetica ratione, ac Diateſſeron in muſicis perhibetur. Item intra eum iacent tres ad duos, quæ hemiolos forma eſt, ſymphoniāq; ſecundam, quæ Diapente dicitur, reddunt. Tertia ſymphonia eſt, quæ Diapaſon in melicis perhibetur, diplaſioq; conficitur: hoc eſt uno duobus collato. Igitur quaternarius numerus omnes ſymphonias ſuis partibus perfectus abſoluit, omniáque mela harmonicorū diſtributione conquirit. Hanc igitur diſcutiens numeri congruentiam, perita uirgo gratulatur. Deinde utrunq; conſociat, & trias quaternario conſociata heptaden facit. Qui numerus rationis ſuperæ perfectio eſt, ſicut etiam † ὁμαλῶν illa docet plenitudo. An aliud fatalis temperamenti curſus, ſyderúmque circuli, motusq; teſtantur, intraq; latebras uteri ſeptimo menſe abſoluta mortalitas. Dehinc quod trias triplicata, nouē numeros facit. Quaternarius autē per διπλάσιον geminas octonariū reddit. Nouem uerò ad octo epogdoi numeri efficiunt iunctionem, tantumq; penſat in numeris, quantū ſymphonia diapaſon in melicis: quæ tonum facit, qui eſt conſonæ unitatis continua modulatio. Ex quo nihil eſt quod diſcrepet, aut reſultet in medio, conſentaneaq; congruit iugitate. Ergo prædictorū nominum numerus concinebat. Sic igitur rata inter eos ſociatio copulam nuptialem uera ratione conſtrinxit, ex quo commodiſſimum ſibi connubium lætabunda alio mentis fluctu multiuida concitauit. Nam nihil differens animo decori, formæ ac ſubſtantiæ cœpit formidare corporeæ. Quippe perferendos flammarum cæleſtium globos, & ignes ardentium ſyderum mortalibus adhuc artubus & macilenta gracilitate ſiccatis, non incaſſum tremebunda formidat. Sed aduerſum illā quondam abderitatæ ſenis † Alyma, cui multa † lapillis, ſurculiſq; pmixtis herbarum etiam membrorumq; conceſſerat, præparauit. Colchica etiā in centū uoces continuata fiducia adamantini cacuminis impreſſione ſignat. Quid aduerſum ignes ſuperos deorū confinia præparata decoris incuriam uenuſtatis etiā lumine ſubmouebat. Deniq; reuibratu ſuo corpori menſis appoſito, irrorati liquoris illiniebat unguentum. Sed cum talia uirgo componit, pediſſequa eius Periergia incertum utrum ſit à matre uirginis miſſa, an ſua, utpote eius collectea, trepidatione ſollicita quid ageret, cōſpicatur. Quam cum diſponentem prædicta rimatim ab hoſtio ſpeculabunda cognoſceret, aliam eius ancillā, cui Agrypnia uocabulum eſt, atque intra cubiculū præbebat excubias, adorſa eſt increpare quòd paululū conniuere ſeruandi decoris gratia uirginem non ſciuiſſet. Cum ipſa hæc cuncta, ſi Philologia iniungeret, ualeret implere. Nam iam multa aſſerit circuiſſe, mancipiaq; dotalia. Quid ſolertiæ, quid ornatus, quid deniq; indumentorū ſummerent compe-

† ἰσίμαλον

† Alumna
† Alumnis

risse. Non sibi quoque nescitum, quid sponsus ipse perageret, quid Iouis in palatio ageretur. An Leucothea succenderet facem, lumenque purpureum, & an Solis remigia uigilarent. Sonipesque Phosphori comeretur. Id genus innumera, quæ curiosis perscrutationibus aspexerat, astruebat. Verum secretum cubiculi repente Phronesis mater irrupit. Quam cum uirgo conspiceret, ad eam accurrens, honorandumque pectus exosculans, præparatorum poëmatum consciam fecit. Verum illa exuuias filiæ, ornatusque detulerat, quis induta deorum sociari cœtibus non paueret. Itáque uestem, peplumque lactis instar fulgidum dedit. Quod uel ex illa herbarum felicium lana qua indusiari perhibēt indicæ prudentiæ Vates, accolasque montis Vmbracij. Et quantum osus eius telluris apportat excandentis Byssi netibus uidebatur. Dehinc apponit uertici Diadema uirginale. quod maximè medialis gemmæ lumine prænitebat. Ex qua Galeata quædam, obtectaque uultum Virgo instar secreti Troiani penitus incisa resplenduit. At cingulum, quo pectus anecteret, sibi prudens mater exsoluit. Et ne Philologia ipsius Phronesis careret ornatibus, eius pectori, quo uerius comeretur apponit calceos præterea ex papyro textili subligauit: ne quid eius membra pollueret morticinum. Acerra autem multo aromate grauidata, eadémque candenti manus Virginis † oneratur.

† operantur

ET iam tunc roseo subtexere sydera peplo
Cœperat Ambronum promens aurora pudōrem
Cum creperum lux alma micat gemmata decore:
Cum nitet aurato sit & cum Phosphorus astro
Tunc candens tenero glatiatur rore pruina:
Et matutina greges quatiunt in pascua caulas
Languida mordaces cum pulsant pectora curæ:
Et fugit expulsus Lethea ad littora somnus.

ECce ante fores quidam dulcis sonus multifidis suauitatibus suscitator, quem Musarum conuenientium chorus impendens nuptialibus sacramentis modulationis doctæ tinnitibus concinebat. Nam nec tibiarum mella, nec ex fidibus sonitus, nec hydraularū harmonica deerat plenitudo. Sed in blandum collata cantum, ac modificato fine cōpactum uoci uirginum complementi spaciū ratum fecere silentium. Ac tunc ille omnis chorus canoris uocibus, dulcique modulatu præuertit omnes organicas suauitates, & cum sacræ numeris cantilenæ hæc dicta funduntur:

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto fœdere

Te

Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

TVNC VRANIA CAETERIS PAVLVLVM RETICENTIBVS, SIC COEPIT:

Sydereos coetus & culmina sacra polorum
Nil iam conijciens numine fisa uide.
Olim disquirens nexos quid torqueat orbes:
Nunc præsul causas raptibus ipsa dabis
Quæ circos textura liget, quæ nexio claudat:
Ambiat & quantos orbita curua globos:
Sydereos cursus, quid cogat, quid ue retardet
Quis lunam flammet, uel minuat radius
Qui cælum stellet fomes, & quanta † reuoluat.
Quæ sit cura † dies, uel modus aspicies.

† reuoluit
† Dijs

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto foedere.
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

TVNC CALLIOPE:

Semper complacitis amica musis:
Cui magnesia poculum fluenta
Et fons Gorgonei tulit caballi.
Vertex aonidum uirens Choraulis
Cui frondet uiolas parante Cyrrha
Tu uatum mela dulcibus camænis
Et scis Pindaream chelim referre.
Te dictante fides sacrumq; plectrum
Mouit threicium sonare carmen.
O lux nostra sacros probare cantus
Suesce, atq; organicis beare circis.

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto foedere.
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

AC SIC POLYMNIA:

Tandem laboris fructus æthram fulgidam
Diuumq; sedes, ac Iouis consortia
Prouecta carpis † inclytoq; numine

† inditoq; nomine

Cruenta

Cruenta dudum quæ iugare rhythmica
Ac dispari mixta sueta regula
Mox quid iacente, quid iugata linea
Trigonus recuruet, circulusq́ torqueat
Melos probare, ac tonos & Crusmata
Artesq́ cunctas solita, quæ cælitum
† adalta Possunt parare mente † ad alta culmina.

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto fœdere
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

TVNC MELPOMENE.

Sueta coturnatos scœnis depromere cantus
Soccumq́ ferre comicum,
Et reboare tua tulimus quæ carmina cura
Melo fauente rhythmico.
Nunc tibi Virgo cano spes atq; assertio nostri,
Tenore uersa carminis,
Nam thalamum redimire iuuat, tu serta probato
Tuis placere ritibus.
Digna maritali semper uidearis olympo,
Decentiorq́ cælitum.

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto fœdere.
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

AC SIC CLIO.

Tu quæ Rethorico clangere syrmate:
Atq; reum rabido absoluere pectore
Quæ nunc sensa ligans horrida nexibus:
† Soritans † Soritas cumuli accessibus aggerans.
Nunc quid grammatica stringere regula:
Quid fandi ambiguis conterat ordinem.
Docticanis solers ludere sensibus:
Nunc stellata poli conspice limina:
Et candore sacro Aetheris utere:
Quem uerò precium est noscere lumine.

Scande

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto fœdere
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

MOX ERATO.

Caput artibus inclyta Virgo
Cui panditur aula Tonantis:
Merito tibi subditur Orbis
Rationibus ante repertus:
Sacra fulgura cur rutilescant:
Fragor intonet unde resultans:
Quid agat per aperta † madorem
Modo nubibus imbrificatis.
Quid euntibus agmine nimbis
Reuocet nitidissima uerna
Rotet omnia circulus anni
Properantia claudere sæcla.
Quid habent rationis operta
Canimus tibi cognita soli.

† maderas

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto fœdere.
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

AC TVNC TERPSICHORE.

Læta honoris meritis astra Virgo conspicis
Hoc tibi sollers parit ingenium labosq;:
Ista peritis tribuit cura uigil lucernis.
Perdia pernoxq;,sacris nanq; onerata chartis
Quicquid agentes stoasi præscia dant futuris
Semper anhelis docilis fomitibus tulisti.
Nam saboorum rapidis quid uapor edat aris:
Fumida quid thuricremis aura paret fauillis
Omnia uel certa ferant uocibus auguratis
Intrepidis nec dubitans fatibus ante uortis.

Scande cæli templa Virgo
Digna tanto fœdere.
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

DEHINC

DEHINC EVTERPE.

Virgo perite præuia fortis:
Quæ potuisti scandere cælum:
Sacraq́ꝫ castis dogmata ferre:
Noscere semet quis ualuere
Quiq́ꝫ uidentes lumine claro
Numina fati & geniorum,
Cernere uultus.
Quæq́ꝫ Platonis, Pythagoræq́ꝫ
Esse dedisti sydera mentes:
Tuq́ꝫ caducis mortalibusq́ꝫ
Nube remota cernere iusti
Numina cæli.
Iure senatum scande tonantis:
Quam decet unam Mercuriali
Fœdere iungi.

Scande cæli templa uirgo
Digna tanto fœdere:
Te socer subire celsa
Poscit astra Iupiter.

DEINDE THALIA.

Beata uirgo tantis
Quæ syderum choreis
Thalamum capis iugalem
Ac sic fauente mundo
Nurus adderis tonanti:
At cuius esse diui
Tibi contigit maritam
Eius meante penna
Qui solus astra mundi
Præteruolans perrexit
Rapidis uigil procellis:
Qui cum superna tranat:
Freta & tartarum recurrit
Qui solus ante currum
Et candidos iugales
† Altipotens † Altipotens parentis
Memorem ciere uirgam
Qui fata succidentis

Separat

Separat libens Osiris
Sationibus grauari
Genitalibus repertis
Quem scit pater deorum:
Cui lacteam papillam
Gaudens dedit Nouerca:
Cuius uigente uirga
Dirum stupet uenenum:
Cui uirus omne fanti
Orbem facit gemellum
Est doctus ille diuûm:
Sed doctior puella
Nunc nunc beantur artes:
Quas sic sacratis ambo
Vt dent meare coelo
Referent caducis astra:
Ac lucidam usq; ad æthram
Pia subuolarc uota
Per uos uigil decensq;
† Nus mentis ima complet: † Noῦς
Per uos probata lingua
Fert gloria per æuum:
Vos disciplinas omnes
Ac nos † sacrate Musas. † consecrate

Dum hæc igitur Musæ nunc solicanæ, nunc concinentes interserunt, uicissimq; mela dulcia geminantur, ecce quædam matronæ sobrio decore laudabiles, nec cõquisitis figmẽtis circa faciem uultuosæ: uerum simplici quadam comitate prænitentes, in penates Virginis, thalamumq; conueniunt. Quarũ una intenta circũspectione cautissima, & omnia rerum uigili distinctione discriminãs, dicebatur Prudentia uocitari. Huius germana sua, cunctis attribuens, nullumq; eo, quo nõ merebatur, afficiens, Iustitiæ ferebat sortita uocabulum. Verum tertia contemptis muneribus, atq; abstinentia prædicanda ex morum Temperãtia nomen acceperat. Quæ supererat fortissima, ac tolerandis omnibus aduersis semper infracta subeundis etiã laboribus robore quoq; corporis præparata, Viriũ uocabulum possidebat. In amplexum eius, osculumq; deferuntur, atq; eam cum intra cubiculum conspicerent, per omnia trepidantem, & uelut lucifugam hæsitationibus torpentem, pectus eius, faciemq; tractantes, in cõspectum omniũ & publicam uenire faciem compulerunt. Post has ingressa quædam grauis, crinitaq; foemina, & ex eo quod per ipsam Iupiter ascensum cunctis in supera tribuerit

admodum gloriosa. Quam cum Virgo cōspiceret, ad eam omni studio, affectuq́ꝫ cōcurrit: quippe quadā fiducia cōpertorū. Ipsa eidē scandendū cælū fuerat augurata. & nunc ad eam in nuptias corrogandā ab ipso transmissa Maiugena. Præterea tres puellæ uultu, decoreq́ꝫ parili, ac uenustate lucu lentæ, lertis religatæ inuicē manus, rosarumq́ꝫ speculis redimitæ, ad Virginem cōuenêre. Quarū una deosculata Philologiæ frontē, illic ubi pubem ciliorum discriminat glabellæ medietas. Alia os eius, tertia pectus apprehendit. Videlicet prima: ut lætos oculis afflaret honores. Secunda gratiā eius linguæ inspirabat. Animo tertia comitatē. Quippe illæ Charites dicebantur. Et quicquid apphenderant, uenustabāt. Quæ quidē uirginē postq̄ lumine repleuere, Musis admixtæ, etiā gesticulationes cōsonas, atq; hymenæa dedêre tripudia. Sed ecce magno tympani crepitu, crotalorūq́ꝫ tinnitu uniuersa dissultāt, eousq́ꝫ, ut Musarū cantus aliquanto bombis tympani obtusior redderet. Et cū sonitu introferē lectica interstincta syderibus: cui ritu mystico crepitus præcinebāt, qua mos fuerat nubētes Deas in cælestis thalami peruenire consortia. Ante hanc quædā augustioris uultus fœmina, ac sacro lumine, æthereoq́ꝫ resplēdēs uenerabili antistitio præminebat. Quam cū om̄es qui affuere, cōspiceret, reueriti inclytā maiestatē, ut deorū oim̄ mūdiq́ꝫ custodē, huic Athanasiæ nomē fuit. Et heus inqt, Virgo præcepit deorū pater: hac regali lectica in cæli palatia subucharis: q̄ quidē nulli fas attrectare terrigenæ. Sed nec tibi quidē ante nostrū poculū licet. Et cum dicto leniter dextra cordis eius pulsum. pectusq́ꝫ pertractat, ac nescio, qua intima plenitudine distentū magno cū turgore respiciens, nisi hæc inquit, quibus plenum pectus geris coaptissima egestione uomueris, forasq́ꝫ diffuderis, immortalitatis sedem nullatenus obtinebis. At illa om̄i nisu, magnaq́ꝫ ui, quicquid intra pectus psenserat, euomebat. Tūc uerò illa nausea, ac uomitio laborata, in omnigenū copias conuertiē literarū. Cernere erat, qui libri, quantaq́ꝫ uolumina, quod linguarum opera ex ore uirginis defluebant. Alia ex papyro, quæ cedro perlita fuerant, uidebanē. Alij carbasinis uoluminibus cōplicati libri, ex ouillis multi quoq; tergoribus. Rari uerò i phylire cortice subnotati. Erantq́ꝫ quidam sacra nigredine colorati, quorum literæ animantiū credebanē effigies. Quasq́ꝫ librorū notas Athanasia cōspiciens, quibusdā eminentibus saxis iussit ascribi, atq; intra specum per Aegyptiorū abdita collocari. Eademq́ꝫ saxa stellas appellās, deorū stemmata cōtinere. Sed dum talia uirgo undanter euomeret. puellæ quàmplures, quarū artes aliæ, aliæ dictæ sunt disciplinæ: subinde, quæ uirgo ex ore effuderat, colligebant. In suum unaquæq́ꝫ illarū necessariū usum, facultatemq́ꝫ corripiens. Ipsæ etiā Musæ præsertim Vrania, Calliopeq́ꝫ innumera gremio cōgessere uolumina, in alijs quippe distinctæ ad tonum, ac deductæ paginæ in alijs circuli, lineæq́ꝫ, hemisphæria quæ cum trigonis & quadratis multiangulæq́ꝫ

angulæq́ formæ Protheorematũ, uel elemẽtorũ diuersitate formatæ. Dehinc pictura animaliũ membra multigenũ in unam speciẽ cõplicabat. Erãt etiam libri qui sonorũ mela, signataq́ numerorũ, & cantandi quædã opera præferebant. Postq́ igit illam bibliothecalẽ copiam nixa imitatus Virgo diffudit, exhausto pallore confecta, Athanasiæ opem quæ tanti laboris conscia fuerat, postulauit. Tum illa, ut refectior cælum, sublimisq́ cõscendas, hoc tibi accipe sorbillandũ. Ac tunc matri Apotheosi, quæ cum illa fortè cõuenerat, etiam pridẽ libros, qui ex Philologiæ ore defluxerant, manu contingens, ac dinumerãs consecrabat, auferens quandã globosam, animatãq́ rotunditatẽ summit, ac uirgini porrigit hauriendã. Verum ipsa species oui interioris coccino circũlita exterius rutillabat. Acdehinc perlucida inanitate, albidaq́ humore, interiore tamen medio solidior apparebat. Quam cũ Philologia susciperet, quoniã post tanti laboris afflictiones, æstusq́ mentis plurimũ sitiebat, reseratis eius rotũditatis archanis, postquàm rem dulcissimam comperit, totam incunctanter exhausit.

Continuoq́ noua solidantur membra uigore:
Et gracilenta perit macies, uis terrea cædit:
Aeternumq́ uenit fine mortis legibus æuum.

Verum diua cũ immortalitatis eam poculũ cerneret ebibisse, quo è terris illam cælũ pergere, immortaleq́ factam, uelut ænigmate redimiculi ꝓdoceret, ex herba quadã rurestri cui ἀειζωον uocabulũ est, uirginẽ coronauit, præcipiẽs omnia, quæ adhuc mortalis aduersus uim superã in præsidiũ coaptarat, ut expelleret: quippe caducæ, mortalisq́ substãtiæ isthæc esse minima memorabat. Quæ quidem omnia eidem mater abstraxit, postq́ eã mũdana transcẽdisse studia recognouit. Tunc Philologia ex aromate præparato, acerraq́ ꝓpria, Athanasiæ primitus supplicauit, matriq́ eius gratiã multa litatione ꝑsoluit, quòd nec Vedium cum uxore cõspexerit, sicut suadebat Etruria. Nec Eumenidas ad chaldæa miracula formidauit: nec igne usserit eam, nec lympha subluerit, nec animæ simulachrũ Syri cuiusdã dogmate uerberarit, nec Phasi senis ritu Charontis manibus inuolutam immortalitatẽ mortis auspicio cõsecrauit. Interea conscendere iussa lecticam, quæ in suggestu maximo, quoniã uidebat̃ difficile admodũ sibi, nedicã impossibile deputabat. In quam rem consequẽter implendã alumnũ suum dilectũ præ ceteris cõuocauit. Quo innixa omnẽ difficultatẽ superæ conscessionis euicit. Verũ idem, qui Labor ab eadẽ uocabat̃: nõ solũ in lecticæ culmẽ eam sustulit, uerũ cælum cũ domina impiger ꝑmeauit. Quippe cõsociata sibi quodã puero renidẽti, qui nec uoluptuariæ Veneris filius erat, & tamẽ Amor à sapientibus ferebat̃, à fronte lecticam subuchere moliuntur. Nam posticam Epimelia, & Agrypnia dilecta uirgini sustulere mancipia. Sic eñ Athanasia præceperat, ut uterq́ sexus cum Philologia cælum posset ascen-

 dere.

dere. Præcedit illico conſcendentẽ Muſarum concinentiũ pompa, & prædictorũ comitũ uenerabilis multitudo. Periergia uerò alijs comitata pediſſequis, dotalibusq; mancipijs curioſè uniuerſa pſcrutans, atq; interrogans ſequebatᷣ. Verum ad culmina arcis aëriæ comitatus ille cum uirgine ppinquabat. Et ecce aduenire ſubitò deorum pnuba nunciatᷣ, anteq; Concordia, Fides, Pudicitiaq; præcurrũt: nam Cupido corporeæ uoluptatis illex, licet eam ſemp anteuolet, Philologiæ occurſibus non auſus eſt intereſſe. At ubi in cõſpectum nubẽtis diua puenit atq;, ut mos uirginis erat, litauit aromatibus, Deam talibus deprecabatᷣ: Iuno pulchra, licet aliud nomẽ tibi conſortium cæleſte tribuerit, & nos à iuuando Iunonem, unde & Iouẽ dicimus, nominemus. Si te Lucinã, quòd lucem naſcentibus tribuas, ac Luceſiã conuenit nuncupari. Nam fluuoniã februaléq;, ac februã mihi poſcere nõ neceſſe eſt, cũ nihil contagionis corporeæ ſexu intemerata ptulerim. Interducã & domiducã, Vnxiã, † Cinthiam mortales puellæ debẽt in nuptias cõuocare, ut carũ & itinera ptegas, & in optatas domos ducas, & cũ poſtes ungẽt, fauſtũ omẽ affigas, & cingulũ ponentes in thalamis nõ relinquas. † Sotigenam te, quas uel in partus diſcrimine, uel in bello ptexeris, precabunᷣ. Populonam plebes † curitim debent memorare bellãtes. Hic ego te aëriã potius ab aëris regno nuncupatã uoco. Da noſſe poſcenti, quid hæc aëria latitudo, atq; athomis plucentes cõcurrentibus campi animantiũ gerãt, quidue hic dicatᷣ numinũ ſubuolare. Nõ eñ de humilitate aëris illius quæro, qui uolucribus pmeatᷣ, quẽ Olympi mõtis cacumẽ excedit: qui uix decem ſtadiorꝝ altitudine ſublimatᷣ. Sed elata diſquiro. At iam fas puto quicqd, περὶ τῶν δαιμονίων lectitãs intellexerã, conſpicari. Hic Iuno cõſcendentis precibus nõ repugnans, eã ſecũ in arces ducit aërias, atq; ex hinc multarũ diuerſitates edocet poteſtatũ. Illi inquit, quos ignitæ ſubſtãtiæ, flãmatisq; ſuſpicimus, ab ipſo æthere, ſphæræq; ſupioris ambitu, uſq; ad ſolarẽ circulũ demeãtes, ipſi dicunᷣ Dij, & cælites alias phibenᷣ: cauſarũq; latẽtiũ archana cõponũt. Sũt eñ puriores, nec admodũ eos mortaliũ curarũ uota ſollicitãt ἀπαθεῖς: perhibenᷣ. Illic Iouem regnare certiſſimũ eſt. At intra ſolis meatũ uſq; ad lunatẽ globum, ſecundæ beatitatis numina, ſupariſq; potẽtiæ, per quæ tamẽ uaticinia, ſomniaq; ac prodigia cõponunᷣ. Hæc aruſpicio extra phyſiculãt admonentia quædã, uoceſq; trãſmittũt, auguratiſq; loquanᷣ † ominibus. Plerunq; eñ quærentes admonẽt, uel ſyderis curſu, uel fulminis iaculo, uel oſtẽtaria † nouitate. Sed quoniã unicuiq; ſupiorũ deorum ſinguli quiq; deſeruiunt, ex illorũ arbitrio, iſtorumq; comitatu, & generalis omnium præſul, & ſpecialis ſingulis mortalibus Genius admouetᷣ, quem etiã Præſtitem, qd' præſit gerundis omnibus, uocauerunt. Nã & populi Genio, cum generalis poſcitᷣ, ſupplicant, & unuſquiſq; gubernatori proprio dependit obſequium. Ideoq; Genius dicitᷣ: quoniã cum quis hominum genitus fuerit, mox eidẽ copulatur,

Iunonis nomina.

†Ciniam

†Soticenam

†curitam

†hominibus

†noui aliàs additur.

Genius.

copulatur. Hic tutelator, fidissimusq; germanus, animos omnium, mētēsque custodit. Et quoniā cogitationū archana superæ annunciat potestati, etiā Angelus poterit nuncupari. Hos omnes Græci δαίμονας dicūt, ἀπὸ τοῦ δαήμονας εἶναι. Latini Medioximos uocitarūt. Qui quidem omnes minus lucidæ, splendentisq; naturæ quàm illi cælestes, sicut conspicitis, approbātur. Nec tamen ita sunt corpulenti, ut hominū capiantur obtutu. Hic ergo lares, hic post membrorū nexum degunt animæ puriores, quæ plerunq; si meritorum excellentia subuchantur, etiam circulum Solis ac flammantia septa transiliunt. Dehinc à lunari circulo usq; in terram, quicquid interpatet, intersticij proprij partitione discernit. Et ab orbe lunari intersusa medietas disparat. Sed superior portio eos sicut conspicis claudit: quos ἡμιθέους dicūt, quosq; Latinè Semideos cōuenit memorare. Hi animas cælestes gerūt, sacrasq; mentes, atq; sub humana effigie, in totius mundi cōmoda pereant. His animus datus ex sempiternis ignibus, quæ sydera, stellasq; uocamus. Qui quidē plerunq; sui miraculo fidem fecēre cælestiū, ut in ortu Herculis geminatæ noctis obsequiū, serpentesq; idem paruus c b'idens, uim numinis approbauit. Tages sulcis emicuit, & ritū statim gentis, Sypnumq; mōstrauit. Ammon apparuit cū cornibus arietinis & uestimento lacinio, ac sitientibus undā fontis exhibuit. Quid loquar eos, qui primi mortalibus usum rerum, maioraq; cōmoda præstiterūt: ut uitē Dionysius apud Thebas: Osiris apud Aegyptios haustū uini, usumq; cōperiens: frumentū Isis in Aegypto: Triptolemus apud Atticos docuēre. Eadēq; Isis lini usum, sementēq; monstrauit. Cōminuēdæ frugis, farrisq; fragmēta Pilumno signat Italia. Ascribit Asclepio Græcia medicinā. Alij quoq; huius generis homines in diuinandi usum & præscientiā pereati, ut Carmētis in Archadia, ab effuso per uaticinia carmīe memorata. Sibylla, uel Erythrea, quæq; † Cumena est, uel Phrygia: quas non decē, ut asserūt, sed duas fuisse non nescis id est. Erophilā troianā Marmēsi filiā & Symmachiā Hyppotensis filiā quæ Erithrea progenita, etiā Cumis est uaticinata. Ex hac diuinandi possibilitate Amphiaraus, Mopsusq; celebrati. A medietate uerò aëris usq; in montiū, terræq; confinia, Emithei, heroësq; uersant. Qui ex eo quòd Heram terrā ueteres dixerunt, Heroës nuncupati. Ibiq; manes, id est, corpori humano præsules attribuit, qui parentū seminibus manauerūt. Deniq; hæc omnis aëris à luna diffusio, sub Plutonis potestate consistit: qui etiam Sumanus dicit, quasi summus Maniū. Hic luna, quæ huic aëri propior est, Proserpina memoratur. Verum illi Manes quoniā corporibus illo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio, etiam post uitam hisdem corporibus delectantur, atq; cum his manentes, appellant Lemures. Qui si uitæ prioris adiuti fuerint honestate, in lares domorū, urbiumq; uertuntur. Si autem deprauātur ex corpore, Laruæ perhibentur, ac Maniæ. Manes igitur hic tam boni quàm

† Cymea

C 3 truces

truces sunt constituti quos Agathos & Cacos Dæmonas memorat Graia
†mantuona discretio. In his etiã locis Summanes eorumq́; præstites mana atq; † man-
tuona. Dij etiam, quos Aquilos dicunt. Item Fura Furinaq́;, & mater Ma-
†tripotes nia: Intemperiæq́;, & alij † triptes diuorũ degunt. Circa ipsum uerò terræ
circulum aër ex calore supero, atq; exhalatu, madoreq́; infero turbidatus,
egredientes è corporibus animas quodam fluenti æstu collidens, non facilè
patitur euolare. Hincq́; tractum Pyr Phlegetonta sollertia poëticæ adum
brationis allusit, atq; in eo perenni strepitu uolutata colliditur animarum,
quas Vedius adiudicarit. Impietas, id est, Pluton: quem etiã Ditem, Ve-
iouemq́; dixere. Ipsam quoq; terrã, † aqua hominibus inuia est, referciunt
† quæ longæuorum chori, qui habitãt syluas, nemora lucos, lacus, fontes, ac fluui
† Fonii os appellãturq́; Panes, Fauni, † Fones, Satyri, Syluani, Nymphæ, Fatui,
Fatuæq́;, uel Fantuæ, uel etiam Fanæ, à quibus fana dicta, quòd soleant di-
uinare. Hi omnes post prolixum æuum moriuntur, ut homines, sed tamen
& præsciendi, & incursandi, & nocendi habent præsentissimã potestatẽ. In-
ter priores igitur Genios tua adhuc mortalis Virginis Diua cõsistet. Nam
† eccum † eccam tibi, Iuno ætherea, seu Vesta est. ut iam immortali, diuæq́; præci-
pit dicens: Iam sede in concilio Iouis directa. Demumq́; de acerra Virginis
partẽ summit. Tunc portitores diuæ correpta lectica, magno eam molimi-
ne subuexere. Sed postquàm centum uiginti sex millia stadiorum aëria sub-
uecti leuitate conscenderant, ac tonum primum phthongis compleuere cæ-
lestibus. Lunarẽ ingressa circulum Virgo, Diuæ congruis nidoribus suppli
cando, de proximo conspicatur globosum quoddam, tenerumq́; corpus, su-
perni roris leuitate compactum, instar speculi prænitentis, adiaculati fulgo-
ris radios reuibrare. In eo sistra Niliaca, Eleusinaq́; lampas, arcusq́; Dictyn
næ, tympanaq́; Cybeleia uidebantur. Triformis etiam, discolorq́; uertigo
terribili quadam maiestate rutilabat. Quæ licet cornigera, & parum crede-
retur aspera, egestionibus opportuna: tamen & felem & ceruam. etiã con-
uersiones bis binas uultibus præferebat. Ex hinc medio quàm ad lunã con-
scenderat, ad Cyllenij circulum uenit. Quo hemitonio ꝑmeato, multiplex
ei, utpote nubenti Dominæ ministrorũ populus occurrit lætabũdus. Inter
quos splendentis formæ, habitusq́; fœmina, ac promptæ ubertatis ornati-
bus opulenta, Virgine salutata, usque in eius osculum confisa peruenit. Sed
mirabatur illa obsequentiũ multitudo, quæ sicut Syrus quidam astruit in
numero duorum millium fuerat cõstituta, quòd fœmina, quam Hetrusci
dicebãt, ipsi deo nuptam fuisse Cyllenio: nulla prorsus inuidia titillata, Vir
ginem complexa constrinxerat. Hæc autem Facundia, nam illi hoc erat uo
cabulum, in Philologiæ penatibus se ortam, educatamq́; memorabat. Nec
indignum esse, quòd sibi alumna prælata est, quæ & sibi semper ornatum
& pabulum multis præbuerat disciplinis. Venit etiam quædam decens, ac
pudicissima

pudicissima puellarum: quæ præsul domus, custosq; Cylleniæ, Verūthemis, aut Astrea, aut Erigone dicebatur: spicas manu, cellatamq; ex hebeno pinacem argumentis talibus afferebat. Erat in medio auis Aegyptia, quæ Ibia memoratur abincolis. Sed cum petaso uertex, atq; os pulcherrimū uidebatur: quod quidem serpentis gemini lambebat implexio. Subter quædam prænitēs uirga, cuius caput auratum, media glauca, piceus finis extabat. Sub dextra testudo, † minitasq; nepa, â leua caprea. Sed Dilofon alitē, quæ sit oscinum mitior in certamiuis temptamenta pulsabat. Ipsa uerò Ibis prænotatū gerit nomen mensis cuiusdā memphitici. Hanc tabellam cum ingestam sibi conspiceret Virgo uenerata, licet sponsi cognosceret argumentum, tamen nō ausa est sine supplicatione transire. Tunc etiam candidior Athlantidum Iouis congressu, pignorisq; culmine prouecta superuenit, quæ quidem ne innurus officio sine bilance libra apparere dignata est. Quam uirgo uenerata, quoniā satis † sociam filio recognouit, duabus cum lucrorum potēte dicatis cœpit honorare pecudibus. Hinc festinatur ascensus, & usque in Veneris circulū hemitonio transuolatur, ipsaq; Venere, quæ nuptijs allubescebat, quātum decebat orata, hoc in ea perhibetur intuita, quòd admodum pulchra, tamen Anthias draconibus circumflexa, crebroq; capillitio uulsa, ambifariumq; Nital secum congessa mitificat. Mox studiū in solarem laborare circum, quippe sescuplo fatigabat ascensum: qui tonus ac dimidius habebatur. Ibi quandam nauim, totius naturæ cursibus diuersa cupiditate moderantem, cunctaq; flammarum congestione plenissimam, beatis circumactam mercibus conspicatur. Cui nautæ septem germani, tamen suiq; consimiles præsidebant. In prora, felix forma depicta leonis in arbore, Crocodili in extimo uidebatur. In eadem uerò rate fons quidam lucis ætheræ, archanisq; fluoribus manans, in totius mundi lumina fundebat. Quo uiso Philologia consurgens, totaq; ueneratione supplicans, ac paululum conniuens oculos deum talibus deprecabatur:

† minitansq;

† socia filio est

Ignoti uis celsa patris, uel prima propago,
Fomes sensificus, mentis fons, lucis origo,
Regnum naturæ decus, atq; assertio Diuûm:
Mundanusq; oculus, fulgor splendentis Olympi
Vltra mundanum fas est cui cernere patrem:
Et magnum spectare deum, cui circulus Aethræ
Paret, & immensis moderaris raptibus orbes.
Nam medium tu curris iter, dans solus amicam
Temperiem superis, compellens, atq; coherceens
Sydera sacra deum, cum legem cursibus addis.
Hinc est quod quarto ius est decurrere circo:

Vt tibi perfecta numerus ratione probetur:
† dans tu Nonne ac principio geminum † tu das tetrachordom?
Solem te Latium uocitat, quòd solus honore
Post patrem sis lucis apex, radijsq; sacratum
Bis senis perhibent caput aurea lumina ferre:
Quòd totidem menses, totidem quòd conficis horas
Quatuor alipides dicunt te flectere habenis,
Quòd solus domites, quam dant elementa quadrigam.
† licet Nam tenebras prohibens, retegis quod cerula † lucet,
Hinc Phœbum perhibent prodentem occulta futuri,
Vel quia dissoluis nocturna admissa Isæum
Te Serapim Nilus, Memphis ueneratur Osirim.
Dissona sacra mitram Ditemq;, feruntq; Typhonem
Atys pulcher item, curui & puer almus aratri.
Ammon & arentis Libies, ac Biblius Adon.
Si uario cunctus te nomine conuocat orbis.
Salue uera deûm facies, uultusq; paternæ
Octo & sexcentis numeris, cui litera trina
Conformat sacrum nomen cognomine, & omen
Da pater æthæreos mentis conscendere cœtus:
Astringerumq; sacro sub nomine noscere cælum.
Augeat hæc pater insignis memorandus ubiq;.

His audita deorũ sedes iussa est permeare, uerũ Hemitonio subleuatam Pyrois circulus immoratur, in quo Iouis fuerat maximus filiorũ. Ex quo circul o uisus Pyr Phlegeton amnis ad infra demeare. Quo transgresso, neq; em̃ labor fuerat, Hemithonij interiecta transcurrere in Iouialis syderis peruenere fulgores: cuius circulus Phthongo personabat. Illic sydus erat tempe ramenti uiuifici, ac salubris effulgẽtia, blandisq; uibrata candoribus. Cuius quidẽ lucis natura excalidis, humidisq; cõmixtionibus candẽs, quadã p̃speri tatis tranquillitate rutilabat. Verũ ibi sydus Iouis: nam ipse totius mundi membra collustrans, ad deorũ imperiũ dicebať, & senatũ cælitẽ cõmeasse. Hunc etiã prætergressa circũ, ac parili interiectione sublimis, deorum rigidissimum creatorẽ in algido hærentẽ, pruinisq; niualibus conspicata, uerum idem, quẽ circuire nitebatur, orbis melo Dorio tinniebat. Sed ipsi præsuli nunc draconis facies, nunc rictus leonis, nunc cristæ cum aprinis dentibus uidebantur: totoq; exitialis sæuiebat horrore. Cui tamen potestas pro circi grãditate maior, ac prælata cæteris habebatur. Denique arpis, bombisq; perterrita, tam intolerãda cõgressione, Virgo diffugit. Inde maximis conatibus sesquiplo itineris euehunť. Nã tono ac dimidio ad ipsius cælestis sphæræ globũ, ac laqueatũ stellis ambitũ peruenit, Sicq; sex tonorũ cõscen

sionibus

sionibus & stadiorũ defessa lassitudine fatigati. Cũ Diapason symphoniã quicqd emẽsi erãt aduerterẽt cõsonare, pfectione absolutæ modulationis, post labores maximos recreati, paululũ conquierũt. Ipsa quoq; Philologia lectica dissiliẽs, cũ immẽsos luminis campos, æthereæ trãquillitatis uerna cõspiceret, ac nunc tot diuersitates cerneret, formasq; decanorũ, tũc octoginta quatuor liturgos cælo miraret astare. Videretq; præterea fulgẽtes crebrorũ syderum globos, & circulorum alterna illigatione texturas. Ipsam uerò quæ ambitum coërcet ultimum, sphærã miris raptibus incitatam, polosq; & axem ex cæli summitate uibratum, pfundam transmeare terrã, atq; ab ipso totam cæli molem, machinãq; torqueri: tanti operis, tantæq; rationis † patrẽ, deũq; nõ sciens ab ipsa etiã deorum notitia secessisse. Quoniam extra mundanas beatitudines eum trãscendisse cognouerat, empyrio quodam intellectualiq; mũdo gaudentẽ, iuxta ipsum extimi ambitus murũ annixa genibus, ac tota mẽtis acie coartata, diu silentio deprecat. Veterũq; ritu uocabula quædã uoce mẽtis inclamãs, secundũ dissonas nationes numeris uaria sono ignota iugatis, alternatisq; literis inspirata, uenerat q; uerbis intellectualis mundi præsules deos: eorũq; ministros sensibilis sphæræ potestatibus uenerãdos: uniuersumq; totũ infinibilis patris pfunditate coërcitũ. Poscitq; quosdã tres deos, aliosq; diei, noctisq; septimo radiatos. Quãdam etiã Fontanam Virginẽ deprecat. Secundũ Platonis quoq; mysteria ἅπαξ καὶ δὶς ἐπέκεινα potestates. His diutissimè florem ignis atq; illã existentẽ ex nõ existẽtibus ueritatẽ, toto pectore deprecata. Tum uisa secernere ἀπὸ θείων sacraq; meruisse. Quippe quidã candores lactei fluminis tractu stellis eflammãtibus defluebant. Lætabunda igit, gratesq; testata, iter in Galaxeum flectit, ubi Senatũ deũm à Ioue nouerat cõgregatũ. Erat autẽ ibi Iouialis domus, quæ ex granditate mira, mundanũ ambitũ possideret, & decore cõspicuo fulgorẽ syderum uinceret, & nouitate situs signiferũ circulum decusaret. Præterea tanto splendore renidebat, ut argenti crederet fabricata materia. Ibi septa cadẽtia, culmẽq; septatũ, limbis nualibus albicabant. Vbi iam Iupiter cũ Iunone, omnibusq; Diuis in suggestu maximo, ac subsellijs lacteis residens spõsales præstolat aduẽtus: qui simul Musarũ uoces, ac dissonis mela dulcia cantilenis, Virgine aduenientẽ percepit. Priore loco præcepit uenire Cylleniũ. Cum quo Liber & Delius fidi, amantissimiq; germani, Hercules etiã uterq; Castorũ, Gradiusq;, & quicquid deorũ de Ioue pgenitum est, Cyllenij adhærebat officio. Elementorũ quoq; præsides, angelicíq; populi pulcherrima multitudo, animæq; præterea beatorum ueterum: quæ iam cæli templa meruerant, gressus Maiugenæ sequebantur. Linum, Homerum, Mantuanumq; Vatem redimitos, canentesq; conspiceres: Orpheum atq; Aristoxenum fidibus personantes. Platonem, Archimedemq; sphæras aureas deuoluentes. Ardebat Heraclytus. Vdus Thales,

circumfusus

† *tiuum, patrẽq;*

circumfusus athomis Democritus uidebat. Samius Pythagoras cælestes quosdam numeros replicabat. Aristoteles pcæli quoq; culmina Endelechiã scrupulosius requirebat. Epicurus uerò mixtas uiolis rosas, & totas apportabat illecebras uoluptatũ. Zeno ducebat fœminã puidentẽ. Archesilas collũ intuens columbinũ. Multusq; præterea palliatorũ populus studijs discrepãtibus dissonabat. Qui quidẽ omnes inter Musarũ carmina cõtinentiũ audiri, licet pstreperẽt, nullo potuere rabulatu. Veniente igit, introgressoq; Cyllenio, omis ille deorũ senatus, ueneratus uerticẽ ingrediẽtis, exurgit. Ipse Iupiter eum ppter suum consessum Pallade à dextra sociata mediũ collocauit. Nec longo intericcta ipsa quoq; Philologia ambita Musis, ac matre præambula corrogat. Qua ingrediẽte, ac Vestæ deũ nutrici, eidemq; pedissequæ acerrã illam Olacem aromatis refundente, omnis ille ordo cælicolũ portiones sibi competẽtes attribuẽs, Arabicis lætabat halatibus. Verũ Virgo ut est per omnia uerecunda, licet à Ioue eius assidere confinio iuberet, tamen ibi potius uoluit, ubi Musas conspexerat, admota Palladis cõsortione residere. Tunc exurgens Virginis mater poscit de Ioue, superisq; cunctis, uti sub conspectu omniũ, quicquid sponsaliũ nomine præparauerat Maiugena, traderet, ac demũ dos à Virgine non deesset. Tũcq; tabulas ac Papiam, †pompeãq; legẽ finerẽt recitari. Cuius petitioni iustissimæ, deorũ senatus attribuit, ut in cõsessu cælitũ offerẽda pbarent. Hinc Phœbus exurgit, fratris officiũ non detrectans, ac singulas ex famulicio, dilectoq; Cyllenio incipit admouere, quæ tam pulchræ cunctis quàm ornatissimæ refulsere.

† popeamq;

Transcursa lector parte magna fabula:
Quæ tam morosis implicata ductibus
Tenui lucernam palpitare lumine
Coëgit instans innitens crepusculum:
Ac in rosetis purpuraret culmina
Aurora primo conuenustans habitu
Surgens fenestras dissicaret lumine:
Adhuc iugata compararet pagina
Quocunque ducta longiorem circulum.
Nunc ergo mythos terminatur infiunt
Artes libelli, qui sequentes asserent.
Nam fruge uera omne fictum dimouent:
Et disciplinas annotabunt sobrias
Pro parte multa, nec uetabunt ludicra.
Habes quid instet, si potestas cælitum
Faueantq; Musæ & Chelis Latoia.

Finis secundi libri Philologiæ.

MARTIANI CAPELLAE DE ARTE GRAMMATICA LIBER III.

Vrsum camœna paruo
Phaleras parat libello:
Et uult amica fictis
Commenta ferre primum:
Memorans frigente uero
Nil posse comere usum:
Vitióque dat poëtæ,
Infracta ferre certa:
Lasciua dans lepori:
Et paginam uenustans
Multo illitam colore,
At quin prioris ille
Titulus monet libelli
Mythos ab ore pulsans:
Artesq; uera fantes
Voluminum sequentium
Præcepta comparare,
Adhæc iocante rictu:
Nil mentiamur inquit:
Et uestiantur artes.
An tu gregem sororum
Nondum dabis iugandis,
Et sic petent notandis
In cælicum senatum
Aut si tacere cultum
Placet ordo quis probatur
Certe loquentur illæ:
Quicquid erat docendum
Habitusq; consequentur
Asomato in profatu.

Hæc

Hæc nempe ficta uox est
Et deuius promissi es:
Cur ergo non fateris
Ni figminis figura
Nil posse comparari?
His me camæna uicit:
Fugis, iugabo ludum.

Literarũ origo.

ADmouerat igitur Latoides unam de priori loco Mercurialiũ ministrarum, ætate quidem lõgæuam: sed comitate blandissimam, quæ se in Memphide ortam, Rege adhuc Osire memorabat, diuq́ obtectam latibulis ab ipso repertam, educatamq́ Cyllenio. Quæ fœmina, licet in Attica ubi maiore æui parte floruerat, se assereret incedere palliatã, tamen ritu Romuleo, propter Latiale Numen & olim caput, propterq́ Martiam gentem, Venerisq́ propaginem, senatum deûm ingressa est penulata. Gestabat hæc autem teres quoddam ex compactis annexionibus ferculum, quod leui exterius Elephanto prænitebat. Vnde uelut medendi sollers magistra, curandorum uulnerum insignia proferebat. Nam ex eodem scalprum primo uibranti demonstrabat acumine: quo dicebat circũcidi infantibus uitia posse linguarum. Dehinc quæ uigello quodam pulucre, qui ex fauilla confectus, uel sæpia putaretur illato per canulas eadem resanari. Tunc etiam quoddam medicamẽ accerrimũ, quod ex ferulæ flore, caprigeniq́ tergoris refectione confecerat, rubri admodũ coloris exprompsit, quod monebat faucibus admouendum, cum indocta rusticitate uexatæ, fœtidos ructus uitiosi oris exhalant. Demonstrabat etiam quendam gratissimum gustum Vesperæ multo, oliuoq́ laboratũ. Quo depulsa uocis insuauissimæ diritate, canoros etiã fieri posse memorabat. Arterias etiã pectusq́ cuiusdã medicaminis adhibitione gargarizando purgabat. In quo & cæra fago illita, & gallarum, gummeosq́ commixtio, & Niloticæ fruticis collemmata notabantur. Quæ uis Epithematis licet memoriam, intentionemq́ procuraret, tamen natura sui etiam uigilias inferebat. Protulit quoq́ limam quandam artificialiter expolitam, qua octo partibus auratis, uelut diuersis nexionibus interstincta uibrabat, ex qua scabros dentes, uitiliginesq́ linguarũ & sordes, quas in Soloë quadam ciuitate cõtraxerant, leui sensim attritione purgabat. Hæc abstrusa nosse carmina, numerosq́ multifidos crebræ supputationis opere putabatur. Deniq́ quotiens curandos acceperat, mos eius erat de nomine primo tractare: Casus etiam non tacebat, quanti uel uitia creare possent, uel prudentissimẽ declinari. Tunc genera rerum, uerba etiã curandorũ cum ratione captabat, ne ut fieri ab ægrotantibus moris est, nomem pro nomine commutarent. Tum uerborum

Modos:

Modos, Tempora, Figurasq́; & Schemata requirebat. Iubebátque alios quis plenitudo obtusior, atq; immobilis torpor insederat, gradus percurrere, scandereq́; quàm plurimum operum: Præpositionibus, aut Coniunctionibus, aut Participatis insistere, totaq́; curandos arte fatigari. Hanc igitur fœminam, tali multorum curatione callentem, cum deorum nonnulli Iatricem, alij Genethliacem, diuersis rerum operibus æstimarent, adderetur'q; fidei medendi sollertia, quòd eam opitulari posse oris uitijs, nec Pallas denegaret, nec ipse Maiugena. Inconsentaneū tamen uidebatur incedere medicam penulatam. Icircoq; ab ea & nomen & officium suum, ac totius expositio artis exquiritur. Tunc illa, ut familiare habebat, exponere percunctata, ac docere facile quæ ab eadem quærebant: penula à dextra cum modestia, uerecundiáque reuelata, sic cœpit: γραμματική dicor in Græcia, quòd γραμμή línea, & γράμματα literæ nuncupentur. Mihi'q; sit attributum literarum formas ꝓprijs ductibus lineare. Hincq; mihi Romulus literaturæ nomen asscripsit, quamuis infantem me literationē uoluerit nuncupare, sicut apud Græcos γραμματιστική primitus uocitabar. Tunc & antistitē dedit & sectatores impuberes aggregauit, Itaq; assertor nostri nunc literatus dicit, literator antea uocabatur. Hoc etiam Catullus quidem non insuauis poëta commemorat dicens: Munus dat tibi sylla literator. Idem apud Græcos γραμματοδιδάσκαλος uocitatur.

Quid sit officium Grammaticæ.

OFficium uerò meū tunc fuerat, doctè scribere, legereq́;. Nunc etiā illud accessit, ut meū sit eruditè intelligere, probareq́;. Quæ duo mihi uel cum philosophis criticisq; uidētur esse communia. Ergo istorum quatuor, duo actiua dicenda sunt, duo spectatiua. Siquidē impendimus actionem, cum quid conscribimus, legimúsue. Sequentium uerò spectaculo detinemur, cum scripta intelligimus, aut probamus, & licet inter se quadam cognatione coniuncta sint, sicut cæteris artibus comprobatur. Nā & actor cognoscit primo, quæ ualeat actitare, & astronomus quædam facit, ut per ea cognoscat, quæ debeat comprobare. Promittit etiam utrunq; Geometres, quippe formas theorematum cum rationibus certis efficit, & cognoscit.

Quot sint partes eius.

PArtes autem meæ sunt quatuor: literæ, literatura, literatus, literatē. Literæ sunt quas doceo, Literatura ipsa, quæ doceo, Literatus, quē docuero, Literatē, quod peritē tractauerit, quem informo. Profiteor autem de orationis natura, ususq; tractare. Natura est ex quibus formetur oratio. Vsus, cum eadem utimur, appellatur. His etiam materies admouetur, ut de qua re dicendum sit, existimemus. Oratio uerò ipsa tribus gra

dibus eruditur, id est ex literis, syllabis & uerbis.

De natura literarum.

VErum in literis gemina quæstio diuersatur. Nanq; aut naturales sunt aut effectæ. Natura enim insinuante, earum nomina in loquē di substantiā procreat. Artificiosa uerò formatio, earū lineas quas scribimus, designauit. Ad hoc, ut præsentes unà, uti absentes alia potuissēt. Atq; ita ex hac parte, qua scribit̃ mutæ: ex illa qua legit̃, uocales sunt appellatæ. Siquidem hæc auribus tantum, illa solis oculis ualeat comprehendi. Literæ igit̃ aliæ sunt, quæ per se efficere totum ualeant, aliæ quæ nihil.

Nam uocales, quas Græci septem, Romulus sex, usus posterior quinq; cōmemorat, Y uelut Græca reiecta. Hæ tamē in Latio nunc produci, nūc contrahi, nunc acui, nūc grauari, uel etiam circūflecti: nunc aggregari, nunc distrahi sine iactura sui nominis possunt. Modo solæ syllabas formāt, nunc consonantes utrinq; suscipiunt. Vocalesq; nonnulliæ modo se inuicem mutant, nuper sibi cum decore succedunt: quippe A plerunq; in E transfertitur. Nam capio cepi facit: nunc in I, ut salio, insilio: nunc in O, ut plaustro, plostro: uel in V, ut arca, arcula. Item E litera, in primum A reformatur: ut sero. satum: uel in I, ut monco, monitus: uel in O, ut à tegendo, toga: uel in V, ut à tego, tugurium. Similiter I quoq; uocalis, in A conuertitur, ut siquis, siqua. In E, ut fortis. fortè. In O, qui, quo. In V, ut ibi, ubi. Nō aliter O litera in A transit, ut creo, creaui: uel in E, ut tutor, tutela: uel in I, ut uirgo, uirginis: uel in V, ut uolo, uolui. Item V simili ratione conuertitur in A, ut magnus, magna: in E, ut sydus, syderis: in I, ut telum, teli: in O, ut lepus, poris. Sic igit̃ trāsformatæ, nunc utrinq; poterūt copulari, nūc ex altero, nunc ex neutro, nūc aliquas partes orationis terminār, nūcq; nullas.

Quod uocales utrinq; aliquando copulantur.

NAm A primum utrinq; sibi associat V & I literas: nam & aurum dicimus & uarus & Ianus & Aiax. Ex uno autem latere suscipit E, ut Aeneas. Ex neutro uerò O. Finit fœminina nomia, ut dea: masculina, ut Iugurtha. Neutra in singulari numero tantū Græca, ut toreuma, peripetasma. In plurali autem Latina, ut monilia. In uerbis imperādi modi, ut canta, salta.

E autem uocalis duarum Græcarū literarum uim possidet. Nam cum corripitur E, Græcum est, ut ab hoc hoste. Cum producitur ē est, ut ab hac die. Ac maximè tunc circumflexum accentum tenet. Hæc duas uocales, id est, I & V ex latere utroq; complectit̃, ut in euro, ueientano: & in eia, iecore. Finit uerò neutra noia, ut monile. Fœminina etiā, sed Græca, ut Calliope. Pronomina, ut ille, iste. Neutrum etiā totius generis, ut quinq;, licet ἄπτωτον sit. Item E uerba imperatiui modi, ut sede, curre. Modi infinitiui, scribere, scripsisse.

Iuerò

I uerò lítera,cunctis utrinq; uocalibus sociatur. Nam A complectit̃,cum dicimus Ianuarie & Aiax. E autẽ,ut teneat,docuerũt exempla superius demõstrata. O autẽ literæ copulatur in nomine,Iouis & Oinone: Oisus etiã dicitur. Sic enim ueteres usum dixêre. V autẽ in iuuando,& uita: hæc aliquando uocalis geminam syllabam facit. Finitq; omniũ generum nomẽ,ut frugi: numerũ itidem omniũ generum,ut uiginti. Item uerba modi indicatiui,ut noui,memini. Imperatiui,sali ueni. Infiniti,iaculari,luctari.

O uerò litera,quibus uocalibus,qua uerò ex parte cohæreat,supius memoratũ. Finit autem nomina masculina,ut Cato. Fœminina,ut Iuno. Numerũ omniũ generũ,ut octo. Itẽ uerba actiua,canto,laudo. Modi imperatiui tantũmodo inuenit̃,ut cedo. Aduerbiũ,ut subitò. Præpositionẽ,ut pro.

V autẽ litera uocalibus omnibus utrinq; coit præter O antelatũ. Sola etiã V,sui generis literã nõ geminat,sed cõiũgit,ut uulgus, Vulcanus. Finit articulos,ut tu. Nomina neutra,ut cornu,genu: nullũ autẽ uerbũ claudit.

De Semiuocalibus.

HActenus de uocalibus. Non enim uocales astruere,sed om̃es literas sum iussa monstrare. uerũ reliquas quæ sequunt̃,consonantes esse non dubiũ est. Quæ item discernunt̃,in semiuocales & mutas: quarum exequar rationẽ. Quippe F litera quæ est semiuocaliũ prima,duas tantũmodo consonantes prælata complectit̃,L & R,ut dicimus flauus & frugi. Vocales uerò cõplectit̃,ita ut I & V uocales sibi præferri phibeat, nullũ autem claudit finitiua sermonẽ. L uerò litera,tripliciter sonat. Nã exilem sonũ reddit,cum geminatur,ut sollers, Sallustius. Mediũ autẽ cum terminat nomina,ut sol,sal. Item leniter sonat,cum uocales anteuenit,ut lapis,lepus,liber,locus,lucerna. Plenũ uerò sonum habet,cum ei præferunt̃ literæ P G C F,ut in Plauto,glebis,Claudio,flauo. L autẽ nunq; ulli semiuocali,uel mutæ præponit̃,quæ pro D in præpositione accipit̃,cum & A præfertur,ut allidit,alligat. Hæc autem prælata præpositione seruat̃,ut illepidus,illotus. Vtrinq; autẽ uocales amplectit̃,& nomina nõnulla determinat. In masculino Sol. in fœminino Tanaquil: in neutro A E I præcedẽtibus,ut bidental,mel,fil. Aduerbia etiam claudit,ut semel. M uerò litera tam in sermonis initio,quàm in medio esse,& in ultimis potest,ut mores, umbra,triticũ. Ex consonantibus sola M præcedit N,ut Memnon. Subsequitur solam S,ut Smynthius. Mutaturq; in N nonnunq;,ut cũ dicimus nunquis. Terminatq; neutra,ut aurum & argentum. Item Monoptota,ut nequam. In genere masculino accusatiuũ simplicem,& duplicẽ genitiuum. Item participia & uerba,& aduerbia,ut tractũ,legam cursim. Numerum etiã omnium generũ ut nouem,decem. N autem litera,plenior apparet in primis & ultimis,ut Nestor. tibicen. In medijs exilior,ut mane,damnũ.

Ex cõsonantibus sequit̃ M literã, ut Memnon. S autem præcedit, ut fons, mons. Conuertit̃ etiã in M, cum eam sequunt̃, B P M. ut dicimus, imbuit, impulit, imminet. Eadem nomina terminat: masculinũ, ut Tibicen. Fœminum Græcũ, ut Syren. Neutrũ, ut culmen. R uerò uocales utrinq; cõplectitur. De consonãtibus S soli præponit̃, ut sors, fors, & X duplici nonnunq̃, ut arx. Cõuertit̃ in L N & S, ut niger nigellus, femen, feminis, gero, gessi. Finit nomina masculina post omnes uocales, ut par, pater, uir, nitor, fur. Fœminina post E & O, ut mulier, soror. Neutra post oẽs præter I, ut calcar, piper, marmor, sulphur. Finit uerba & aduerbia, ut uenor, uador. S nonnulli literã non putauerũt. Nam Messalla quendã sibilum dixit, quæ tamen utrinq; P literæ copulat̃, ut spado, psitacus, & C Q T sequentes amplectit̃ ut scaurus, squama, stella. In plures etiã trãsit, um facit, ut in L. Dicimus em̃ modus, modulus: in N sanguis, nis: in R, flos, floris: in D, custos custodis: in T nepos tis. Terminat etiam masculina & fœminina post omnes uocales, Neutra post A O V ut uas, os, nemus. Huic literæ Diuus Claudius P adiecit, aut C pp̃ter ψ & χ Græcas, psalterium, sacsa.

X autem nemo literam putat, quoniã duplex est. Constat enim ex G & S, ut rex, regis: aut ex C & S ut nux nucis. In V aliquando transfert̃, ut nix, niuis: & C, ut pix picis & in T, ut nox, noctis. Hæc in Latinis nunq̃ ponitur prima, apud Græcos autem ponitur, ut in Xantho. Et masculino & fœmino omnibus uocalibus sociatur, ut Aiax, frutex, calix, uelox, pollux: & fœminino, fax, lex, lodix, uelox, lux neutrum nullum claudit.

De Mutis.

TRansactis semiuocalibus, mutæ sunt perquirendæ: quæ ideo hoc nomine nũcupant̃, quoniã nisi illis uocales associatæ succurrerint, intra oris sonitum ante auspicia moriunt̃. B prima, omnibus uocalibus utrinq; connectitur: præfertur consonantibus L & R, ut blesus, & breuis. Trãsit in C, ut succurrit. in F, sufficit: in M ut summitit. in P, ut supponit: in S, ut substulit. Finit nihil, nisi tres præpositiones, ab, ob, sub. C uocales utrinq; collaterat, cõsonantes quasdã præcedit L T R M N, ut clarus. tectum crus, acmon Cnidus. Finit articulos, quos p̃nomina uocãt, hic, hæc, hoc Et aduerbia, ut sic, huc, hic. Sola mutarum antecedentẽ uocalem p̃ducit, & pro duplici habet̃, ut hic, hæc, hoc. D utrinq; uocales tenet. Præponitur R literæ in Druso: M literæ nunq̃ præfertur in Latinis: in Græcis autẽ aliquãdo, ut Dmolus Sic & N, ut Ariadne. Trãsit in C, ut accidit: in G, ut aggerat: in L, ut alligat: in P, ut apponit: in R, ut arripit: in S, ut assidet: in T ut attinet. Finit articulos neutralis generis, ut illud, istud: & præpositionẽ, ut apud. G omnibus uocalibus præfert̃, sequitur A literã, ut in aggere, quæ quotiens geminat̃, adiungit̃. Præfert̃ R literæ, ut graue: L, ut

L, ut gladius: N, ut ignis. In C quoq; cōuertit, ut rego, rector. Nihil quoq; concludit. H, aspirationis notā esse certissimū est, quæ quando uocalibus accidit, ut hospes, hæres transit in X. ut traho, traxi. Hanc Græci diuiserunt. Nam pars eius dexterior aspirationis nota est, sinistra contrariæ significationis. K uerò nūc nota putatur esse, nunc litera, nam eius effectus C integrare non dubium est absq; his, kapita, kalendæ. kalumniæ. P autē cōuenit utrinq; uocalibus, R literæ præponit, ut prādere. L, ut placet: Ptholomæus: S, psitacus: N, ut in typnis. Terminat uerò nihil. Q quidā literā non putabāt, & uincerent, nisi in equo & equitatu appareret expresse. Hæc nunquàm sine duabus uocalibus ponitur, quarū prior erit V, & sic cæteræ consequenter, ut quartus questus, quirites, quotus, equus. Constat autem ex C & V, ideoq; duplex & composita dicit, nec geminat. Nullā singularem literam comprehendit, finit nihil. T uocales ex utroq; concludit, in coniunctionibus & præpositionibus præcedit: L in Tlepolemo: M in Tmolo: N, in potnia, R in Troia. Finit neutra, caput, sinciput, Laet. Articulos terminat, ut quot, tot. Verba, ut legunt. Aduerbiū & interiectionē, ut at at. Z à Græcis uenit, licet etiam ipsi primo C Græca utebant: nam cetum dicebant, quē nunc zetum dicunt: tamē hæc gemina ab ipsis etiā habetur. Nam A T & C cōponitur: quā, ut aduertas duplicem, nunq; poterit geminari. Hæc præponit M literæ, ut Zmirna. Ex his igit uniuersis decem & octo literæ necessitatē cunctæ cōscriptionis absoluūt. Placet enim mihi: Y in uocalium numerū congregari. Neq; sine hoc hiacynthus, aut Cyllenius poterit annotari. Sic igit erit, ut senæ fiant uocales. Semiuocales & mutæ duodecim. H enim aspirationi dabitur: superuacuæq; erunt Q & K. X autē ut duplex sine elemēti cardine nō probat. Z uerò à Latinis excluditur, decē & octo numero, sicut dictū est suspidunt. Quæ tamē cum superuacuis, reiectisq; cunctis ex unius uocis sonitu conformatæ, diuersas naturalis harmoniæ causas sub oris concinentia repperer unt.

De formatione literarum.

NAnq; A sub hiatu oris congruo solo spiritu memoramus.
B labris per spiritus impetum reclusis edicimus.
C super molaribus linguæ extrema appulsis exprimitur.
D appulsu linguæ circa superiores dentes innascitur.
E spiritus facit lingua paululum pressiore.
F dentes labrum inferius deprimentes lingua, palatoq; dulcescit.
G spiritus cum palato.
H contractis paulum faucibus uentus exhalat.
I spiritus prope dentibus pressis.
K faucibus, palatoq; formatur.

L lingua palatoq́ dulcescit.
M labris imprimitur.
N lingua dentibus appulsa collidit.
O rotondi oris spiritu comparatur.
P labris spiritus erumpit.
Q appulsu palati ore restricto.
R spiritum lingua crispante corraditur.
S sibilum facit dentibus uerberatis.
T appulsu linguæ dentibus impulsis excuditur.
V ore constricto, labrisq́ promulis exhibetur.
X quicquid C & S formauit exibilat.
Y appressis labris, spirituq́ procedit.
Z uerò, iccirco Appius Clau. detestat̃, q̃ dentes mortui dum exprimit̃, imitatur.

Præstricta est cursim rationis regula primæ:
Quæ multis tendi sueta uoluminibus.
In qua iuncturis quid nectat litera utrisque:
Quo admittat sociam, uel faciat latere.
Quæ quo transiliat conuersis legibus usu:
Et transformatum nomen habere uelit.
Quas oris sonis, uel quas modulatio linguæ
Gignant, & pulsu rupta labella suo
Nunc iam compactis cursanda est syllaba formis:
Vt fastigetur longa, breuisq́ fuat.
Hæc duo percurram, iuncturas litera quippe
Præueniens docuit sub ratione pari.
Hoc igitur subdens nectendum concipit ordo..
Si uestrum superi comprobat arbitrium.

Hæc cũ Grãmatice diceret, eamq́ pgredi Iupiter, Deliusq́ præciperet, hic Pallas de iunctura syllabarũ inqt: dum hæc literatura deproperat partem historicã prætermisit. Quo uirginis obiectu pterrita, scio inquit, mihi plurima transeunda, ne minutiora nectendo, fastidiũ superæ beatitatis incurrã. Proposito meo igit̃ p cõpendiosos calles festina pfungar, ne densis obumbrata ramalibus, uelut senticosæ copiæ densitate syluescam.

De iunctura syllabarum.

SYllaba igit̃ dicta est, quòd iunctis literis sonitũ simul accipietibus informet̃. Cuius (ut dixi) tres partes esse non dubiũ est, de Iunctura, de fastigio, aut de longitudinibus. Iuncturæ sunt genera quatuor, duo naturalia, duo historica. Naturalia sunt. cũ quærit̃ una quæq́ syllaba, utrũ ex una an gemina, an neutra parte iungat̃. Et utrum literæ, quæ inter se copulari

pulari nõ possunt, adiecta alia litera socient, ut M & N, dum nõ coëant, uocali antecedẽte socianẽ, ut in amni & somno: quæ iuncturarũ genera ex hoc quòd in literis memorata sunt, transeãt. Historica uerò illa cõiunctio est, cũ ex literis, quæ inter se poterũt copulari, diuersitas fandi non easdem, nec pares numeros sociarit. Scribimus nos enim Musarũ primã syllabã, duabus literis: Græci tribus. Lucillius in datiuo casu A & E, coniungit, dicens Huic Terentiæ Orbiliæ: Lucinius A & I: & Lucretius crebro: & noster Maro Aulai, Pictai. Item duæ iuncturæ sũt, cum sociamus syllabas propter pedẽ uel uersum. ut duæ in unam repente depereãt, ut in Synaliphe: uel cum literæ excluduntur è uerbo, ut in Eclipsi.

De Fastigio.

HActenus de iuncturis, nunc de fastigio uideamus, qui locus apud Græcos περὶ προσωδίαν appellaẽ. Hic in tria discernẽ: Vnaquæq; enim syllaba aut grauis est, aut acuta, aut circũflexa: & ut nulla uox sine uocali est, ita sine accẽtu nulla. Et est accentus, ut quidã putauerũt, anima uocis, & seminariũ Musices: quòd omnis modulatio ex fastigijs uocũ, grauitateq; componitur: ideoq; accentus quasi accantus dictus est. Omnis igiẽ uox Latina simplex siue cõposita, habet unũ sonũ, aut acutũ, aut circũflexum: duos autẽ acutos, aut inflexos habere nunq̃ potest, grauis uerò sæpe acutum habet in prima syllaba. Si dicas Cælius in secũda Sallústius: in tertia Curiátius inflexũ item in prima, si dicas coêlum: syllaba antẽpenultima nunq̃ acuiẽ, natura ipsa, sed præcedẽs eius, id est, ab ultima tertia, siue breuis, siue longa sit, ut Cícero, Cǽlius. Flexus autẽ sonus in ea tantũmodo syllaba cõsistit, quæ præcedit ultimã, nec aliter q̃ ut ipsa natura longa sit, & ultima tantũ breuis, ut Galênus. Aut si ultima lõga, aut si penultima natura uel positione longa, licet ultima breuis, acutus tamẽ sonus fiet, ut Galení, Camílli. Inflexi ꝓpriũ est hoc. ut nisi longis natura syllabis nõ adhæreat. Acutus autẽ & in longis, & in breuibus inuenieẽ. Omnis autem uox, aut acutum, aut circũflexum sonũ habeat necesse est, etiã si monosyllaba sit. Monosyllabæ enim graui carent. Omnis uox monosyllaba, cũ aliqd significat, siue breuis est, siue positione longa, acuetur, ut dicimus fár, árs. Si autem natura longa, flecteẽ, ut lûx, môs. Dissyllabæ uerò priorẽ acuũt uel breuis est utraq;, ut cínis. Vel cũ positione longa est utraq;, ut sóllers. Vel altera positione longa, ut cohórs. Si uerò prior syllaba natura longa est, & sequẽs breuis, flecteẽ prior, ut lúna. Si posterior longa erit positione, uel natura prior acueẽ, ut códex, dócte. Nulla enim longa inuenieẽ grauis in dissyllaba. prior in trisyllabis si media breuis fuerint: quam penultimã dicimus, non dubiè graui accentu pronunciaẽ, ac statim prima eius, hoc est tertia ab ultima acuetur, ut in Cátulo. Si uerò eadẽ lõga est interest quemadmodum sit longa. Si enim natura longa est, breuisq; ultima, media flectiẽ, ut Ce

Accentus.

thêgus, Mancinus. Si uerò media lōga erit natura, & extrema lōga, media acuet, ut Catóni, Ciceróni. Vel si positione longa erit, media acuta durabit, qualiscunq; nouissima fuerit, ut Catúllus, Catúllo. Metéllus, Metéllo. Pronomina aut quæ duplici declinant, id est, aut corripiunt, aut pducunt, mediā syllabā in gtō casu acuūt, ipsíus, illíus. Horū si secundæ breues fiant, primæ acutæ erunt, ut ípsius, íllius. Horum si secundæ breues fiant. primæ acutæ erunt, ut ípsius íllius. Si uerò longæ erunt, mediæ primæ graues, secundæ inflexæ erūt, ut occîdit sol, & occídit hoiem. Ergo primæ acutæ sunt, cū mediæ breues. Cū uerò mediæ lōgæ uel acutæ, uel inflexæ, aut acutæ, cum lōgæ ultimæ, ut tenébræ, latébræ, manípli. Hæcā supioribus quæ sūt alia, ut Catullus, Sallustius, hoc differūt, q illa cōsonātes discretas habēt: hæc quis & ipsam penultimā positione habent longā, nulla tamē in secunda syllaba ex consonātibus sibi retinent, sed in tertia sunt duæ. Ideoq; factū est, ut media hæc nomina, tenebras & latebras, acuto accētu prima syllaba pferret, ac maniplos & fenestras penultima syllaba acuta diceret: quod quidā illud genus syllabæ penultimæ omnino breue putauerūt, qa nō terminaret consonāte. Quidā quia licet nō terminaret consonāte, pxima syllaba incipet à duabus consonātibus & q natura literarū L & R mollis est, nunc longā nunc breuē syllabā efficiat. Nulla autē uox Romana duarū uel pluriū syllabarū acuto sono terminat. Inflexū autē non, alîâs postremū habet, nisi cuius posterior pars in syllabā natura longā excurrit, ut ergô & ponê. Contextus orationis plerūq; adimit his, aut mutat, pprios sonos, singulis uocibus adimit his, quæ referunt ad aliquid sequens, ut præpositionibus, ante urbem. Nam hic ante perdidit acutū sonum prioris syllabæ. Item post mutas mutāt accentus adiunctis uocibus, que, ue, ne: cum tamē complexiua coniunctione, que, ue: cū expletiua, ut: Latiumque augescere uultis. & Stimulóue meum cor, apud Actium in Pelopidis. Nunq; migrabit acutus sonus de primis syllabis in postremas, præter particulas cōiunctas, quarū hoc pprium est acuere partes extremas uocum quibus adiungunt. Græca nomina cum in Latinū uertuntur, nostra regula pnunciant, nisi maneant Græca. Olympus igit & Caucasus, sicut Latina pferunt: quam acuere uel flectere debeant secundū rationem suprascriptā apparet. Sed si manēt Græca, & huic regulæ in peregrinis uocibus accedimus, necesse est tamen in obliquis casibus acutos sonos in medijs syllabis seruent, quoniam apud Græcos quoq; nō alio accētu hæc enunciari audimus Acutus accentus notat uirgula sinistra parte in dextrā ascendēte ʹ. Grauis autem sinistra ad dextram descendes ˋ. Inflexi signum est sigma super ipsas literas deuexum ^. Accentus partim fastigia uocamus, quòd literarum capitibus apponantur: partim cacumina tonos uel sonos, Græcæ προσῳδίας. Sciendum etiam uni uocabulo accedere omnes tres accentus posse, ut est Argiletum.

De natura

De natura ſyllabarum.

MEmoratum arbitror cõpetenter quæ ſint, & quemadmodũ uertantur faſtigia ſyllabarũ. Nunc earum longitudines intimabo. Vnaquæq; ſyllaba aut breuis eſt, aut longa, aut comunis. Breuis eſt, cum uocalis corripit̃, ac nullis conſequẽtibus adiuuatur: aut cum correpta forma, uel litera terminat̃. Longa autẽ, duobus modis efficitur Natura & Poſitione. Natura, cũ uocalis producit̃, aut cum ſyllaba circũflexũ accentum tenet, uel acutum in penultima: aut cũ monoſyllaba una quæq; uocalis eſt, aut cum diphthongo reperitur. Vel cum prima ſyllaba ſub alia forma cuiuſcunq; uerbi compoſita, nec uocalem, nec acumen mutat Poſitione, cum breuẽ uocalem, aut duæ cõſonantes ſequuntur, ſiue in eadem ſyllaba, ſiue in ſequẽti ſiue in ambas diuiſæ, aut in altera ſyllaba tria duplex una. Duplices autem ſunt X & Z: aliquando I & C fieri poſſunt duplices, ut ſi I inter uocales ſit, ut aio, Troia Item C, ut: Hoc erat alma parẽs. Hæ autem conſonantiũ uel dupliciũ, quæ breues adiuuant formæ. tũc poſſunt, ſi in eodem ſermone claudantur. Cæterũ proximi ſermonis conſonantes, nihil adiuuant præcedentẽ: licet Virgilius refragetur dicens Arma uirũq; cano Troiæ Et item Fonteſq;, fluuioſq; uoco. Diphthõgi autẽ ſunt, Ae, Oe, Eu, Au, Ei, Abſq; his ſyllabis, nulla diphthongus memoratur.

Literæ duplices

Diphthongi.

De communibus ſyllabis.

COmmuniũ autẽ ſyllabarũ modi ſunt octo. Nam primus eſt cum correptã uocalem ſequit̃ ſubiecta conſonantibus liquida eſt enĩ lõga, ut: Vaſto Cyclopis in antro. Breuis, ut: Vaſtoſq; ab rupe Cyclopas. Secundus modus cum correpta uocalis in unam definit conſonantem ſequẽte N, eſt enim longa ut: Terga fatigamus haſta Breuis: Quiſquis honos tumuli. Tertius, cum correptã uocalem duæ cõſonantes ſequunt̃, quarum prima S litera ſit, eſt enĩ longa, unde: ſpiſſa coma: Breuis: Ponite ſpes ſibi quiſq; ſuas. Quartus locus, cum breuis ſyllaba partẽ terminat orationis. eſt enim longa in cõmate, ut eſt: Nam tibi Tymbre caput Euandrius. Breuis: Hoc caput ô ciues. Item alter locus ex diphthongo fit cõmunis: longa, ut Muſæ Aonides. Breuis Inſulæ Ionio in magno. Cum uocalis enim ſequitur, poteſt diphthõgus fieri breuis, ut: Sudibúſue præuſtis. Alius locus, cum longam uocalem, alia uocalis ſequitur, eſt enim longa. O ego infelix, quẽ fugis. Breuis Sub Ilio alto. Alius locus, cum pnomen C litera terminat̃ uocali ſequente, eſt enĩ longa: Hoc erat alma parens. Breuis Solus hic inflexit ſenſus. Alius locus, cũ correptã uocalẽ ſequit̃ Z, eſt enĩ longa, ut: Mezenti ducis exuuias Breuis, Nemoroſa Zacynthos. Dicta natura in tribus generibus ſyllabarum, ſupereſt ut finales dicantur, in quibus artis auctoritas & canonica forma conſiſtit, ac prius de nomine retractandum,

De nomine.

De Nomine

Nominatiuus. NOminatiuus casus singularis A litera terminatus, breuis est, ut cantilena, Iulia. E litera finitus in Græcis, longus est, ut Euterpe. I autem terminatus, longus est, ut frugi. O finitus in Græcis, longus est, ut Dido. V terminatus, longus, ut cornu. Al finitus, breuis, ut tribunal. El, breuis ut mel. Il, breuis, ut uigil excepto uno hetrusco, Tanaquil. Ol, longa est, ut Sol. Vl, breuis, ut cõsul. M terminatus, breuis, ut tectũ: licet huius rarò currat exẽplũ, quia inter uocales M dep̄hẽsum, uelut Metacismi aspirate subtrahit̃. An finitus, p̄ducit̃, ut Titan. En in neutris breuis est, ut carmẽ: in alijs generibus, lõgus est, Lien, Siren. On terminatus, lõgus est, ut Mẽnon. Ar terminatus in monosyllabis tantũ lõgus est, ut nar, far. Er finitus in Latinis, breuis est, ut puer, excepto monosyllabo, uer: in Græcis, p̄ducit̃, ut aër. Ir terminatus, corripit̃, ut uir. Or terminatus, breuis est, ut auctor. Vr terminatus corripit̃, ut murmur, excepto uno monosyllabo, fur. As finitus in Latinis nominibus, p̄ducit̃, ut facultas, paupertas. In Græcis tũc tantũ breuis est, cum gtũs dos fuerit terminatus, ut Archas, dos. Es terminatus in Græcis noĩbus, breuis est, ut Anchises: in Latinis si qntæ declinatiõis fuerit, p̄ducit̃, ut dies. Si tertiæ, tũc lõgus est cũ gtũs singularis nõ crescit syllaba, ut labes: uel crescẽs E p̄ductã ante ultimã syllabã retinet, ut qes, qetis: nam si eã in T mutauerit, ut miles, militis, aut corripuerit, ut seges, segetis, corripit̃. exceptis his Ceres pes atq; in similibus. Is finitus breuis est, ut agilis. Os terminatus tunc est in Latinis breuis, cũ genitiuus anteultimã syllabã nõ habet naturaliter longam, ut os, ossis. In Græcis tunc, corripit̃, cum genitiuus diphthongo terminat̃, ut ὁ ὗλος τοῦ ὄλιλου. Vs finitus, breuis est, ut doctus. Sed lõgus fit, si genitiuus syllaba creuerit, & ante ultimam I aut V productam habuerit, ut uirtus: & in uno inflexibili, ut pus. T terminatus, corripitur, ut caput. C finitus, duo tantum nomina facit, ut alec, quod pro-

Genitiuus. ducitur, & lac de cuius declinatione dubitatur. Genitiuus singularis, tunc producitur, cum aut nominatiuo similis est, ut senatus: aut diphthongum

Datiuus. habet, ut Iuliæ. aut I terminatur, ut docti: in cæteris corripitur. Datiuus singularis, producitur, ut Pompeio. In Græcis corripitur, si I litera finiatur,

Accusatiuus. ut Palladi. Accusatiuus singularis in Græcis tunc tantum, corripitur, cum A uel On terminat̃ ut Thesea, Delon: in Latinis uerò, breuis est, ut doctũ.

Vocatiuus. Vocatiuus singularis A litera terminatus, in Latinis oĩbus, uel in Græcis fœmininis corripit̃ ut tabula, musa: in masculis lõgus est, ut Aenea. E terminatus in Latinis breuis est, ut docte: in Græcis p̄ducit̃, ut Titide: exceptis his, quæ ntũs Græcus os terminat, ut Phœbos phœbe. I terminatus in Latiois lõgus est, ut Mercuri. in Græcis corripit̃, ut Nai. O terminatus in Latinis, breuis est, ut Cato. licet Virg. cõtra sentiat: in Græcis p̄ducit̃, ut Dido. V terminatus, producit̃, ut cornu. In cõsonantes uerò desinens, nominatiui sequitur

uí sequitur regulam, exceptis Græcis nominibus, quæ sæpe mutant uarieta te linguarũ, ut Diomedes. Ablatiuus singularis semp producit, absq; cũ E terminat, in his dũtaxat nominibus, quæ tertiæ fuerint declinationis, ut pa riete. Nominatiuus & Vocatiuus plurales in masculino & fœminino gene re, producunt, ut fluctus, terræ. In neutris breues sunt, ut fata. In Græcis ue rò, cum A uel S terminati fuerint, ut rhetores, poëmata. In alijs uerò longi sunt, ut musæ. Genitiuus pluralis breuis est, ut doctorum: in Græcis lon gus, sed Græca declinatione, ut Philemon. Datiuus pluralis & Ablati uus, si is fuerint terminati, producuntur, ut doctis. Si bus, corripiuntur, ut hominibus. At si Græca sit declinatio, In terminatus datiuus, corripitur, ut arcasin, aliâs longus est. Accusatiuus pluralis in omnibus masculinis uel fœ mininis producitur, ut doctos, Iulias: in neutris corripitur, ut mœnia. In Græcis uerò si as fuerit terminatus, & uenit à genitiuo os finito, corripit, ut Archadas, aliâs producitur, ut musas.

De Pronomine.

IN omnibus pronominibus singularis nominatiuus correptus inuenit, exceptis duobus monosyllabis, tu & qui. Genitiuus singularis I uel E p latus, longus est, ut mei, meæ. Aliâs breuis est, ut illius. Datiuus singula ris semper pductus est, ut nostro: exceptis mihi, tibi, sibi, quæ indifferenter accipiuntur. Accusatiuus singularis, corripitur, ut illum, exceptis me, te, se. Vocatiuus singularis à nominatiuo suo non dissentit. Ablatiuus singularis longus est, ut ab illo. Nominatiuus & Accusatiuus plurales, tunc tantũ corri piuntur, cum A fuerint terminati, ut nostra. Genitiuus pluralis nunq̃ pro ducitur, ut illorum. Datiuus & Ablatiuus plurales is terminati, producunt. Bus finiti, corripiuntur.

De uerbo.

IN omnibus uerbis, Modis, Tẽporibus, Numeris, Personis, Cõiugatio nibus, hæc uniformis est ratio. Quæcũq; persona A fuerit terminata, pducitur, ut canta. E finita, breuis est, ut lege, nisi à secũda cõiugatione ueniat, ut doce, tunc eñ longa est. I terminata psona semp producit, ut nu tri. O quæ finitur, correpta est, ut audio: licet auctoritas & in his discrepet. Nam primæ coniugationis primam personam, Virgilius longam facit, ut Canto quæ solitus. &: Terra tibi mando. Tamẽ monosyllaba etiam produ cenda sunt, ut do, sto, flo. V terminata persona, producitur.

Am quæ finitur breuis est, ut legebam. Or finita, corripitur, ut legor. S litera terminata uerba producunt. Si penultima litera A uel E fuerit, ut amas, doces, excepto monosyllaba, es, is: & quæ ex eo fiunt, ut ades. Si uerò I ante S habuerit, corripitur, ut legis, legitis, excepta secunda per sona indicatiui modi, temporis præsentis, numeri singularis, à quarta coniugatione, producta, ut nutris, audis. Et à uerbo uolo, uis.

Si uerò

Si uerò V ante S habuerit, correpta erit, ut nutrimus. T litera terminata correpta sunt, ut legit. C finita producunt, ut produc. Participia licet per casus flectantur, à nominibus tamen omni ratione dissentiunt.

De Aduerbio.

Aduerbia monosyllaba, ut huc, uel quæ ex his fiunt, ut illuc omnia producentur, exceptis bis, ter. Quæ uerò A finiuntur, longa sunt, ut unà. Quæ in E desinunt, producunt, ut doctè, pulchrè: exceptis quæ aut non comparantur, ut ritè: aut in comparatione deficiunt, ut bene, impunè. Quæ I finiuntur, longa sunt, ut heri, præter ibi & ubi: & quæ componuntur ex ipsis, ut sicubi. Item quasi corripitur. Quæ O finiuntur, à seuenientia breuia sunt, ab alijs ducta producūtur, ut falsò: licet auctoritas uariet. Quæ V finiuntur, longa sunt, ut noctu. Quæ L terminantur corripi debent, ut semel. Quæ M, N, R, finiūtur breuia sunt, ut cursim, forsitan, fortiter. Quæ S terminātur, tunc tantū producta sunt, cum ante eam A habuerint. Quæ C finiuntur, producta sunt, ut illuc.

De Participio.

Omnium participiorum temporis futuri Nominatiuus singularis, breuis est, ut lecturus. Genitiuus & datiuus singularis producuntur, ut lecturi, lecturo, excepto præsentis temporis Participio, qđ genitiuum corripit, ut amantis. Accusatiuum & uocatiuū breues esse constat, ut lecturum, lecture. Ablatiuus singularis tantū corripitur, ut amante, legente. Nominatiuus & accusatiuus plurales, ex masculini & fœminini generis participijs, producuntur, ut lecturi, lecturos. In neutris corripiunt, ut lectura. Genitiuus pluralis breuis est, ut lectorum. Datiuus & ablatiuus pluralis, is terminati, producti sunt. Bus finiti breuiantur.

De Coniunctione.

Copulatiuæ & disiunctiuæ & expletiuæ coniunctiones breues sunt, nisi positio fecerit longas. De causalibus uerò & rationalibus, quæ A terminātur: exceptis ita & quia, pductæ sunt, ut propterea, & interea. Quæ I terminantur excepta una, nisi, producuntur, ut si. Quæ in N desinunt, si ante eam I habuerint, producuntur, ut sin: alias breues sunt. Cæteras uerò omnes correptas esse constat.

De Præpositione.

Præpositiones quæ in A exeunt, solæ productione lætantur, ut contra & extra, & una monosyllaba à. Ablatiuæ præpositiones omnes corripiuntur, exceptis monasyllabis quæ uel ex uocalibus constant, uel uocalibus terminantur, ut è: & de utriusq; casus præpositiones correptas esse non dubium est.

De Inter-

De Interiectione.

INteriectiones longæ sunt, si monosyllabæ fuerint, ut heus. Si uerò dis syllabæ uel trisyllabæ erunt, quoniam speciem retinent partium oratio nis, exemplo earum, quarũ similes erunt, iudicandæ sunt, ut pape. Hæc ita ut dixi per omnes partes orationis in ultimis syllabis obseruanda sunt, exceptis positione & diphthongis.

Expleta cursim syllabarum pagina est.
Iuganda demum uerba, nam probabilis
Hic ordo rebus quicq; disgregabitur
In bina demum prima nam proportio
Dicenda est, Grai Analogiam quam uocant:
Ac mox repulsa, quæ nouantur regula
Vulgo docti quæq; Anomala nominant.
Bis quarta fandi quis paratur portio:
Vel uulneratur doctus oris integer.
Quantumq; solo inditum libellulo.
Potest probare serium fastidium.

De Analogia.

ANalogia est igitur, quæ Latine proportio dicit̃, obseruatio similiũ inter se loquelarũ. Nam primũ, omnia nomina Latina duodecim literis terminant̃: uocalibus quinq;, & semiuocalibus sex, atque una muta: T, ut caput. A igitur uocalium prima, terminat masculina, ut Cati lina, Iugurtha: fœminina, ut aduena. Fœminina etiam Græca, ut Helena, Andromacha. Pronomina quoq;, ut altera sola illa. Quibus si detrahas A & L, & Vs addas, genitiuũ singularem feceris, ut dicimus alterius, solius, il lius. Si uero I, datiuum, ut alteri, soli. Illa uerò quæ sunt Græca neutra, ut poëma, toreuma, tres casus in utroq; numero similes habent. In genitiuo singulari T is assumunt: in datiuo S amittunt: & in E correptam ablatiuũ finiũt, atq; in plurali, datiuo & ablatiuo, genitiui singularis formam seruãt, licet & Bus possunt assumere.

E correpta nomina terminata, quæ Latina sunt, neutra sunt, ut monile, sedile. Hæc præter casus, quos similes habent, datiuum & ablatiuum con fundunt, ut huic, & ab hoc monili, sedili: quoniam ablatiuus si in E exierit, quatuor casus similes faciet, quòd neutrorum nominũ declinatio non ad mittit. Nam quæ E producta in nominatiuo finiuntur, Græca sunt gene ris fœminini, ut Agaue, Autonoë Græcorũ more sunt declinanda, ut nomi natiuus, datiuus, uocatiuus & ablatiuus pares sint. Genitiuus S, accusati uus N finiantur. Quæ autẽ nomina E in A conuertunt, ut Andromache,

Andromacha, ſic declinantur, ut Latina in A exeuntia.

I litera terminata Latina nomina, totius generis ſũt, ac monoptóta, ut frugi, nihili. Gummi autẽ & ſinapi peregrina ſunt, neutri generis, & tantũ numeri ſingularis, ſed caſus eodẽ modo decurrũt, excepto genitiuo, qui S recipit, ut ſinapis, gummis: quamuis recte dicatur, hæc gummis.

O litera nullum nomen in neutro finitur: nam aut maſculina ſunt, ut Cicero: aut fœminina, ut Iuno, hirundo: aut utriq; generi cõmunia, ut homo, quorũ declinationes in duas ſpecies exeunt: nam aut O literam in obliquis caſibus retinent, ut unio, unionis: aut in I mutant, ut cupido inis, crepido, dinis: utraq; autem ſyllabam creſcunt in obliquis caſibus, præter uocatiuum ſingularem. Caro autem præter hanc Analogiã, ut declinetur, conſuetudo obtinuit. Item anio, & quæ in ſua declinatione unica ſunt, & ſine exemplis ſimilium declinant̃. Faciũt enĩ huius carnis, anienis. Duo & ambo cum ſint ſemper pluralia nõ ſunt annumeranda his, quæ ſupra dixi, ſua inconſuetudine declinantur. Græca nomina quæ O litera finiunt̃, ea quæ à prima poſitione in noſtram formam tranſierunt, ut leo, draco ſic declinantur, ut Cicero, Milo. Ea uerò quæ primam ſui poſitionem integram ſeruant, ut Io, Ino Græco more declinantur, ut faciant in genitiuo Ios, Inos accuſatiuo Ion, Inon, & cæteris caſibus ſimiliter, quanq; conſuetudo hanc Io dicat. Turbo, ſi nomen eſt proprium, ut Cicero declinatur. Si autem uim uenti ſignificat aut puerilis ludi inſtrumentum, ut cupido declinatur.

V litera tantũ neutra finiunt̃, ut cornu, uetu, quod in plurali facit ueria. Apud ueteres etiã ſpecua dicebant̃. Horũ nominũ, plurales declinationes carent dubitatione. Nam tres caſus, ut in nöibus neutris ſimiles ſunt. Item datiuus & ablatiuus in Bus ſyllabã exeunt. Datiuus & ablatiuus ſingulares in genitiuo plurali Vm ſyllabam iungunt. Quærit̃ autẽ de genitiuo ſingulari quẽ alij in Vs, alij in V literam egerũt. Nec nõ datiuo, quẽ alij in I agunt, ut genui, cornui. Quidã ueteres ſecuti ablatiuo ſimilẽ faciunt, huic genu, cornu: quoniã pluraliter, genibus & cornibus, amiſſaq; ultima ſyllaba relinquitur. Datiuus ſingularis, ſicut fit in ciuibus, & ſuauibus. Et quoniã genibus & cornibus dicimus, I litera in locũ V trãſit, ſicut & optimũ & maximũ item dicimus, cũ optumus & maxumus diceret̃. Sed aliqui ſunt, qui genitiuo caſui, genuus & cornuus dicant, ſed non debet genitiuus plures habere ſyllabas, q̃ datiuus & ablatiuus. Quamuis ergo diſſimilia ſint, ſenatus & exercitus tamẽ ſic genus & cornus in genitino dicendũ eſt, quẽadmodũ ſenatus & exercitus. Præterea quæcũq; nomina uel participia genitiuo ſingulari in Is exeunt, datiuo plurali ſyllaba creſcunt, ut Catonis, Catonibus: ſecundum quam rationẽ ſi eſſet genuus, genuibus feciſſet, & ſyllaba creſceret.

L litera finita nomina, duplicem formã habent. Prima eſt, in qua maſculina ſũt, ut Hannibal, Haſdrubal, neq; alia ferè ꝓpria quàm punica: excepto

Solis

Solis nomine. Itẽ fœminina, ut Tanaquil, nomẽ Hetruscũ. Et cõmunia, ut uigil pugil: quæ oĩa easdẽ declinationes habent. Altera species neutrorum, ut mel fel, quæ hoc differunt à superiori declinatione, quia cũ monosyllaba sint, L literã per obliquos casus geminãt. Nã de ꝓconsule in nominatiuo q E litera finiunt naturam Pro præpositionis intuent̃. Pro quippe ablatiuo tantũ præfert̃. Nõ respiciũt, cum ꝓconsul dicitur, non duabus uocibus, sed cõposito nomine dici, ut ꝓcurator. propugnator. Nec quicq̃ obesse exemplo, quod hæc nomina possunt uerba ex se facere, ut ꝓcuro, ꝓpugno. Nam præpositio perit proconsulo autẽ non facit, licet consulo faciat. Tamẽ si ꝓconsulo dicat̃ in casu nominatiuo monoptoton erit. Sed ꝓpter consuetudinem proconsul dicat̃, ut declinari possit quemadmodũ illa quæ L litera terminant̃ ut uigil. pugil, mugil: quoniã in plurali gtõ mugilũ dicimus, & pugilũ. Nã si mugilis esset ntũs, ut agilis, mugiliũ faceret, ut agilium. M litera etiam neutra finiunt̃, ut telum, scamnũ. Sed hoc animaduertamus, cum nominatiuo I ante ultimã syllabam habent gtõ singulari: item datiuo & ablatiuo pluralibus, eandẽ geminare debent, ut liliũ, foliũ. Quoniã genitiuus aut pares syllabas ntõ habet, ut scamnũ scamni aut plures, ut caput capitis: pauciores nunq̃. Præterea datiuus O litera finitus, in I eam cõuertit, ut scamno, scamnis. Sed consuetudo & auctoritas ueterũ ingeni, consili, imperi, per tres syllabas maluit dicere. Vasum an uas dici debeat, quærit̃ Quoniam quæcũq; neutra nõ M litera nominatiuo finiunt̃ si pluralẽ recipiãt, datiuo & ablatiuo in Bus cadunt. Itaq; monile, monilibus genu, genibus pecus pecoribus, nomẽ nominibus, marmor, marmoribus: secundũq; uas uasibus facere debuit, & in genitiuo horũ uasium: quoniã quæcũq; neutra singularia ablatiuo E litera finiunt̃, genitiuũ pluralem totidẽ syllabarum habent, quor ablatiuũ singularem, ut à nemore nemorũ, capite capitum. Sed hoc nomen per Anomaliã declinat̃, & erit singulari nominatiuo Vas, gtõ uasis, datiuo uasi, ablatiuo à uasi. Plurali autẽ sic declinabit̃, ut scamna. Lucretius tamen gtõ uasi ut. Rariq; facit lateramina uasi. N litera terminantur masculina, ut flamen, pecten Cõmunia duobus generibus. ut tibicen, fidicen, quod frequentissimi auctores non ꝓbant. nam etiã tibicinam, & fidicinam dicunt. Item neutra, ut nomen flumen, quæ omnia manifesta declinatione uno modo declinantur. Altera species est generis masculini, quæ E literã ante extremã N seruat, ut lien, ren. quæ tamen ipsa quoq; in cæteris ut superiora declinant̃. Gluten quoq; his simile est, licet Sallustius glutinũ dixerit. Item fœminina quasi similia uident̃. Nam ren singularis nominatiuus, nec ullus alius ablatiuo excepto in usu est. Græca quæ N finiunt̃, præcedentes habẽt literas A E I O V, ut Alcman, cephen, delphin, phœton, creun. Ex quibus, quæ An, En, In, terminant̃, exemplo supiori declinant̃, ut fulmen, numen, fidicen. Quæ uerò On finiunt̃, si ꝓducta On Græce decli-

E 2 nantur,

nanẽ, ut Leon. Eandẽ literã & apud nos pducũt, ut Cicero, Scipio. Ea autẽ quæ ex pductione nti casus corripiunẽ, in reliquis figuratioĩbus, ut Amphion, Creon, Agamemnon, admittũt apud nos N literã in ntõ, & cõparabunẽ his Latinis, quæ cõuersis casibus correpta efferunẽ, ut uirgo, turbo. Quæ apud Græcos recipiũt T literã, apud nos quoq; eãdẽ habebũt, ut Phyton, Phytonis. R litera præcedẽte A terminatorũ, ut Cæsar, lar, far. par, impar, una forma est, nisi quòd neutrũ in reliquis casibus R literam geminat, ut far. Poetarũ uerò licentia hæc noĩa pluraliter dixit: cum oĩa nomina, quæ pondere aut mensura extimamus. pluralẽ numerũ non admittant, ut aurũ, plumbũ, triticũ, oleũ. Errãt ergo q pariũ dicũt: quoniã hæc in plurali tripto ta sunt, ut hi cæsares hos cæsares ô cæsares. Nec põt actũs I habere ante S, si gtũs ante V R habeat. Videnẽ tñ qui pariũ dicũt, ntũm pluralẽ generis neutri intueri, & quoniã paria dicunẽ, ut suauia, facere pariũ, ut suauium.

R litera præcedẽte E terminatorũ species sunt sex. Prim[illegible], quæ gtõ casu nullum incrementũ admittit, & in I literã mutatur, ut aper, niger, macer: apri, nigri, macri. Sc'da hæc, tener, lacer, puer, teneri, laceri, pueri. Tertia, ut imber, uter, quæ à supioribus hoc differt, quòd hæc in gtõ S literam accipit, & datiuo I finitur, & non crescit, ut secunda species, & in gtõ plurali Ium literis finitur. Quarta, ut pater, mater, frater, quæ datiuis pluralibus, nõ ut prima species apris, sed fratribus facit. Nec ut secunda syllaba crescit & in gtõ plurali V m syllabã habet. Dicimus eñi fratrũ, patrũ, nõ ut tertia utriũ imbriũ. Præterea tres casus similiter habet, hi patres, hos patres, ô patres. Cum imber & uter, hos imbris & uteris faciat. Quinta species est, ut passer anser, larer, mulier. quæ à secunda speciẽ hoc defferũt, quòd illa cũ incremen to syllabæ I litera finiunẽ, ut gener generis: hæc in S exeunt, ut passer, passeris, & in cæteris discrepãt. Piper nãq; cicer neutra in quinta specie habenẽ. Nam ut passer ita declinanẽ in numero singulari, quem nunq̃ egrediunẽ. Sexta species, ut neuter, uter. neutrius eñ & utrius facit, & declinanẽ, ut cætera pronomina, quæ in Ius literas genitiuos, & in I datiuos, agunt. Præterea eos genitiuos & datiuos communes habent, cum reliquis generibus in fœminino neutroq; R litera præcedente I una tantum species est uir. R litera præcedente O terminatorum spec[illegible]es sunt duæ. Alia quæ per obliquos casus producũtur, ut sopor, ris, color, ris: alia corripiuuẽ, ut arbor, ris: seduno modo declinãtur. Castoris & Hectoris genitiuos ueteres produxerunt, sed nos corripimus: quoniã Græci horũ nominũ gtõs corripiunt. R litera præcedẽte V terminatorũ species sunt duæ. Prima, ut fatur, quæ gtõ I finitur, ut faturi. Secũda, quorũ gtũs in Is literas uenit, ut sulphur, ris, Augur, ris. Neutra autẽ quæ Vr literis finiunẽ, alia retinẽt V literã, ut sulphur ris alia in O mutant, ut ebur, eboris. S litera finitorum nominum formæ sunt octo. Nam aut A litera præponiẽ, ut Mœcenas, ciuitas aut E, ut uer, res, moles

res moles: aut I, ut panis: aut O, ut custos, nepos: aliâs V, ut ligus, uetus: aliâs R, ut iners: aliâs N, ut serpens: aliâs P, ut praeceps. S autem litera praecedente A, species sunt duae. Prima ut Moecenas, lenas. Secunda, ut nostras, priuernas, quae â superioribus hoc differunt, quòd cõmunia sunt omnibus generibus, & assumere debent I literam in genitiuo plurali. Quae neutralibus in plurali nominatiuo accusatiuo, uocatiuo familiaris est. Igitur nostratium, priuernatiũ dicemus: quia sunt haec nostratia priuernatia. sed & praegnatium & optimatiũ dicimus, quia accusatiuus pluralis I literam habet, ut hos & has, optimatis, & has pregnatis, q̃uis ueteres pregnatũ & optimatum dixerunt. Praegnas autem foeminini & neutri generis est. As & Mas cum sint monosyllaba, Analogia non tenentur, sed ꝓpria quadã declinatione assis & maris faciũt, & in plurali assium & mariũ. Phas & nephas, aptota sunt. Graeca nomina, quae apud nos in As exeunt, tres species habent. Prima est, ut Olympias pythias, nam Olympiadis & pythiadis facit. Secunda ut Pallas, Thoas, Athlas: nam Pallantis, Thoantis, Athlantis facit. Tertia, ut Aeneas Pythagoras, lycas. nam facit Aeneae, Pythagorae, lycae. Quãdo nostra ratione nõia quae genitiuo in E exeunt, nominatiuo A finiuntur, ut Catilinae, Catilina. Sed haec Graeca sunt. nonntõ S literam retinẽt. Quaedam tamẽ perdunt S literã in nominatiuo, ut Nicea. Medea. Ergo in his ntis consuetudo seruãda est. S litera praecedẽte E terminatorũ species sunt quinq;. Prima, quorum ntũs & actũs & utũs plurales, similes sunt, sed gtũs pluralis in Vm exit, ut Hercules proles, Herculũ prolum. Secunda species est, quae â superiore hoc differt, quòd genitiuũ pluralẽ in ium cõpellit, accusatiuũ in S, ut nubes, rupes, cautes. In qua forma masculina nõ habent. Tertia, quae etiã si aliquam inter se habẽt differentiam, in declinatione tamen quoniã incremento syllabarũ pares sunt in obliquis casibus, in unam speciẽ redigunt, ut Ceres bipes, merces. Masculina autẽ in exempla non sunt nisi Graeca ut Chremes, Laches. Quarta species non differt â praecedẽte, quòd obliquos casus E in I cõpellit. cum superior S literã seruat: uidelicet quoniam in nominatiuo non ut superiora E ꝓducũt, sed contrahũt ut hospes, antistes ales, comes. Quinta species â superiore hoc differt, quòd gñũs aucta syllaba I litera finitur, qui etiã datiuus habebatur, accusatiuo in Em exit, ab latiuo in E productã, cui adiecta Rum syllaba genitiuũ pluralem facit. Cuius numeri nominatiuũ cum prima positione & uocatiuo singulari confundit, datiuũ & ablatiuũ Bus syllaba finit, ut facies dies, spes, acies. Sed cõsuetudo, rei, & spei, corripuit fortasse, quòd monosyllaba sunt. S litera praeeunte I terminatorũ alia crescit per obliquos casus, alia intra modum positionis continetur, duntaxat in numero singulari. Eorum igitur quae nõ crescunt, species sunt duae. Prima, generis masculini, ut scrobis mensis: licet Lucanus exiguam scrobem dixerit. Foeminini & communis, ut canis, iuuenis,

quorum declinatio liquet. Secunda species, hoc à superiore differt, quòd ab latiuũ in I litera finit, actũm in Im & sunt duo sola masculina liguris, tybu ris. fœminina, clauis, peluis, turris, classis, cassis. Hanc rationẽ declinãdi manifestam, diminutio facit, quæ producta in omnibus istis pronunciat. Itaq; quotiens dubitamus de nominum enunciatione, diminutionẽ eius consulimus. Eorum quæ syllaba crescunt, species sunt duæ: quarũ altera corripit I literam, in qua forma sunt masculina, sanguis, puluis lapis fœminina, cuspis, cassis, in quibus mutant masculina hoc, quòd alia in declinatione I cõseruãt: alia in E transeunt. Item quòd alia tis: alia ris syllaba in genitiuo finiuntur. Altera species I literam producit in nominatiuo, ut glis lis, samnis quam & in obliquis similiter conseruant. In genitiuo plurali I ante Vm syllabam dicimus glirium, litium, samnitiũ, non ut superiora, lapidum, cuspidũ, cassidum. S litera præcedente O terminatorũ, cum sit paruum discrimẽ, una species potest esse: nam cum omnia in obliquis syllaba crescant, hoc differũt, quòd quædã in genitiuo S literã in T: quædã in D: quædã in R conuertũt, ut nepos, tis: custos, dis. Monosyllaba masculina, ut flos, floris ros, roris. Itẽ neutrũ, os, oris. In ossibus antẽ nominatiuũ consuetudo facit, os, cõtra rationẽ, quoniã in genitiuo R non habet. Sed nec ossium potest dici, quoniam neutra quæ nominatiuo M terminantur. Bus syllabam non admittunt numero plurali. Ergo in monosyllabis Analogia non tenet. S litera præcedente V terminatorũ species sunt sex. Prima, genitiuus I simplice, uocatiuus E terminatur, ut Marcus, sextus: genitiuus, ut Marci, sexti, uocatiuus, ut Marce, sexte. Secunda species à superiore hoc distat, quòd genitiuo I geminat, & in uocatiuo I terminatur, ut Antonius, Iulius, huius Antonij, Iulij facit, & ô Antoni, Iuli: in cæteris cũ superiore consentit. Tertia species, ntũm cum uocatiuo miscet, & gtõ easdem literas producente cõseruat, datiuo V & I, ablatiuo V, actõ Vm terminat ut senatus fluctus, exercitus, quæ pluraliter ntũm cũ actõ & utõ in Vs, pductã agunt, gtũm in Vm, dtũm & ablatiuũ in Bus syllabã. Quarta species incremẽtũ syllabæ p obliquos casus accipit: ita tñ ut aliquã uarietatẽ inter se habeãt. Quædã eñi V literã retinẽt aliâs correptã, aliâs pductã, ut ligus, liguris palus, dis: uirus, tis. Quædam eandẽ V literã in E uel in O mutant, ut uetus, ueteris: uenus, ueneris: nemus nemoris. Quædã tamẽ uno modo declinant. Laus & fraus, cum sint monosyllaba, & duas uocales habeãt iunctas, in eadẽ specie habent, quia similiter syllaba crescunt. Quinta species, pnominũ, quæ Vs terminantur, ut unus, totus, solus, quæ hoc modo declinant, Vnus, unius, uni, unum: unc ab uno: uni, unorum, unis, unos, uni, ab unis. Sexta in Eus, ut inulcus eculeus, à utõ E litera geminata efferunt, ut eculee, inulee. Sed quidã malunt in Eu, ut Tideu, utõ Græcè dicere. S litera I præcedẽte finita neutra monoptota sunt, ut tressis, sexis. S litera præcedẽte V, duæ species sunt. Prima, quæ in I geni-

in I gtũm agit, & pluralẽ non habet, ut uulgus, pelagus, uirus. Lucretius ui ri dicit, quanq̃ rectius inflexum maneat. In secunda specie sunt, quæ p̃ obli quos casus crescunt, & gtõ singulari in Ris literas exeunt, ut genus nemus. Ex qbus quædã V in E mutant, ut olus, oleris: ulcus, ulceris Quædã in O nemus, nemoris pecus pecoris. In dubitatione ueniunt stercus & fœnus in E, an in O mutent: quoniã quæ in Nus syllabã finiunt, V in E mutant, ut uulnus, genus, funus, & funeratus dicimus: fœnus eñ exẽplo non debet no cere, cum inter dubia genera ponat̃. Itẽ ueteres sterceratos agros dicebant, non stercoratos. S litera finita noĩa, præcedẽtibus N uel R, oĩa sunt unius generis, nisi quæ ante S, R habent, interdũ D recipiunt, ut socors socordis. Interdũ T, ut sollers, iners In plurali quoq;, excepto gtõ & actõ, omnibus ca sibus similiter declinant̃. Nam quædã in V m genitiuo, accusatiuo in Es ex eunt, ut Mars, Aruns. Quædã in Ium, ut sapiens, patiens, & ob hoc accusa tiui eorũ in Is exeunt. Pleraq; autẽ ex his nomina tribus generibus, commu nia sunt, & I literã quam habent neutra in ntõ plurali dant, etiã gtis reliquo rum generũ cum quibus communia sunt. T litera neutra tantũ noĩa quæ dam pauca finiunt̃, ut Gir, quod non declinat̃, & caput, sinciput. Quidã cum lac dicunt, adijciunt T, p̃pter quod facit lactis. Sed Virgilius. Lac mihi nón æstate nouum, non frigore desit. Quippe cũ nulla apud nos nomina in du as mutas exeunt, & ideo ueteres lacte in ntõ dixerunt. X litera terminatorũ, quædã in gtõ plurali, in quibus omnia cõmunia in Ium exeunt, & ob hoc ac cusatiuo in I & S. Plurima uerò gtõ in V & M non præeunte I, & ob hoc in E & S, actõ exeunt. Nam in reliquis consentiũt, ut pote cũ singulariter o mnia in ntõ habẽt, X exigũt, gtũm in I & S agunt datiuũ in I literã; ablati uum E uel I definiãt, adiecta q̃ M actũm definiunt, implentq;. Pluraliter ue rò datiuũ & ablatiuũ utiq; Bus syllaba finiũt. Nã de cæteris qbus dissidẽt ue teres, quidã atrocũ & ferocũ. Qua ratione omniũ X litera finitorũ una spe cies uidebit̃. Huic enim X literæ omnes uocales præferuntur. ut capax, fru tex, pernix, atrox, redux. Ex his nominibus, quæ in nominatiuo producunt̃, quædã corripiũt̃, quædã consentiũt in ntõ, in obliquis autẽ dissentiunt. Pax enim & rapax, item Rex & pumex: item nux & lux primam positionem ua riant. At nix & nutrix, item nox & atrox, sic enim in prima positione consen tiuns, ut discrepent per obliquos. Et illud animaduertendũ est quædã ex his X literã in G, & quædã in C per declinationes compellere. Lex enim legis, grex, gregis facit: & pix, picis: nux, nucis. Nam in his, quæ non sunt Monosyl laba nonnunq̃ X litera genitiuo in C conuertitur, ut frutex, fruticis ferox, ferocis facit. Suppellex autem & senex, & nix priuilegio quodam contra ra tionem declinantur. Quoniam supellex duabus syllabis crescit, quod uetat ratio, & senex, ut in nominatiuo, item in genitiuo dissyllabum manet. Cum omnia X litera terminata crescant, & nix nec in C conuertitur, ut pix:

Nec in G, ut rex, sed in V: consonans, cum in uocalem transire non possit. In plurali autẽ genitiuo ablatiuus singularis formas uertit. Nam in A aut O terminatus in Rum exit E correpta in Vm: producta in Rum, I termi natus in Ium: V terminatus in Vm. Datiuus & ablatiuus plurales: itẽ aut in Is exeunt, aut in Ibus, quæ præcepta in scholis sunt tritiora, sed quotiens in Is exeunt, longa syllaba terminantur. quotiens in Bus breui.

De Generibus uerborum.

DEcursis nominum regulis æquum est consequentia dicere, canonesq; uerborum. Genera uerborum sunt quinq;, Actiuum, Passiuum, Neutrum, Commune & Deponẽs. Actiuum est, quod in O exit, & agendi significationem habet, ut lego, scribo, canto, & cætera huiusmodi. Passiuum uerò in R, & patiẽtis significationem monstrat, ut legor scribor. Neutrum in O, & neque agentis, neque patientis plenã significationem habet, ut sudo, dormio. Nescio enim agat quis aut patiatur. Cõmune & Deponens in R exit, sed hoc interest, quòd in communi duæ sunt significationes agentis, & patientis. Cum enim dicimus osculor, nescis utrũ potius osculor te, an osculor à te. In deponenti autem, aut agentis effectus est, ut luctor: aut patientis, ut morior. Est etiam impersonale, ut sudatur, curritur, quod ideo sic uocatur, quòd cum omnes personas contineat, nullam habet certam.

De Modis uerborum.

VErborum autem modi sunt quinque, sed alij sex, alij septem, alij octo, alij nouem, pauci etiam decem dixerunt. Qui uerò quinq; dicunt, hos aiunt indicatiuum, imperatiuum, optatiuum, coniunctiuum, infinitiuum, quem & perpetuum dicimus. Qui sex memorant, addunt promissiuum. Qui septem, impersonalẽ. Qui octo, percunctatiuum. Qui nouem subiectiuum, & à coniunctiuo eum separant. Qui decem etiã hortatiuum asscribunt: sed hos superflue adiectos ratio non admittit.

De Coniugationibus.

COniugationes autem quas Græci συζυγίας appellant, tres esse nõ dubium est. Quæ in uerbis actiuis neutralibusue in secunda persona, tempore præsenti monstrantur. Nam quotiens finalis syllaba in As exit prima: in Es secunda: in Is tertia, ut cantas, uides, audis: si producta sit, hæc tertia: nam si correpta fit curris. Harum omnium coniugationum uerba in prima positione ante ultimam literam tres tantum uocales recipiunt, E I V: ut sedeo, lanio, irruo. Consonãtes autem omnes, exceptis F K & Q, ut libo, uoco, cado, lego, traho, impello, amo, cano, scalpo, curro, lasso, peto, nexo. His accidunt I & V, loco consonantium positæ ut aio, adiuuo.

iuuo. Sed nec F excludunt, cum dicamus triumfo, quanq̃ à Græcis ueniat, & per P & H potius ſcribat̃. Præterea ab eo quod dicimus faris & fatur, primam uerbi perſonam uolũt For. De Q litera dubitatur: nam dicimus eliquo & æquo. Et in huiuſmodi uerbis V litera nec uocalis locum, ut eſt irruo: nec conſonantis, ut eſt adiuuo, ualeat obtinere.

De Formis.

HArum omnium coniugationũ indeclinãdo formæ ſunt triginta ſex: exceptis defectiuis & imperſonalibus, & inchoatiuis. Primæ coniugationis uerba, quæ uel O litera nulla alia præcedente uocali terminant̃, uel præeunte uocali qualibet, formas habent quatuor. Secundæ cõiugationis uerba formas habẽt ſex. Tertiæ coniugationis correpta uerba formas habẽt uiginti ſic: Quæcũq; uerba indicatiuo modo tẽpore præſenti, pſona prima, I O literis terminant̃, formas habẽt ſex. Quæ V O formas habẽt duas Quæ nulla præcedẽte uocali O litera terminant̃, formas habẽt duodecim. Tertiæ cõiugationis pductæ uerba, quæ indicatiuo tpe præſenti, prima pſona, I O literis terminant̃, formas hñt qnq;. Quæcũq; autẽ uerba cuiuſcũq; cõiugationis indicatiuo modo tpe præſenti, pſona prima, uel nulla præcedẽte uocali, uel qualibet alia præcedẽte O litera terminant̃. Eorum declinatio hoc numero formatũ continet̃, de quibus ſingulis dicam.

De Prima coniugatione.

PRimæ cõiugationis uerba indicatiuo modo, tpe præſenti, perſona prima, aut O litera nulla alia præcedente uocali terminant̃, ut amo canto: aut Eo, ut commeo, calceo: aut Io, ut lanio, ſatio: aut Vo, ut æſtuo, cõtinuo. Primæ cõiugationis uerba imperatiuo modo tpe præſenti ad ſecundã pſonã, A litera pducta terminant̃, ut amo, ama: canto, ta In infinitiuo modo ad impatiuũ modũ Re ſyllaba manente pductione terminantur ut amo, amare. canta, cantare. Itẽ prima cõiugatione, quæ indicatiuo modo tpe præterito, ſpecie abſoluta, adiecta ad impatiuũ Vi ſyllaba, manẽte pductione terminat, ut cõmeo, cõmea cõmeaui: lanio, lania, laniaui: ſatio, ſatia, ſatiaui. Eodẽ modo tpe ſpecie inchoatiua, adiecta ad imperatiuũ modũ Bam ſyllaba terminantur, ut cõmea, cõmeabã. lania laniabã. Itẽ prima coniugatio eodẽ modo, eodẽ tpe, ſpecie recordatiua, adiectis ad imperatiuũ modũ, Ve & Ram ſyllabis M terminat partes, ut cõmea, cõmeaueram: lania, uerã: æſtua uerã. Primæ coniugationis eodẽ modo tpe futuro, adiecta ad imperatiuũ modũ Bo ſyllaba terminant̃, ut commea, bo: lania; abo æſtua, bo. Quæ uerò indicatiuo modo tẽpore præſenti ad primã perſonam, O litera nulla alia præcedente uocali terminant̃, ea indicatiuo modo tpe præterito ſpecie abſoluta, & exacta quatuor modis pferunt̃. Eſt eñ primus, q ſimilẽ his regulã habet, quæ indicatiuo modo tẽpore præſenti prima perſo-

ma persona penultimã uocalẽ habent, ut amo ama amaui, amabã amaue-
ram, amabo amare. Secundus est, qui O in I cõuertit, & penultimã in præ
terito pfecto, & tertiã ab ultima in plusq̃ pfecto pducit, ut adiuuo a diuui
adiuuerã. Tertius, qui similẽ qdẽ regulã habet primi modi, sed subtracta A
litera disiungit, ut seco secui secabã, secabo secare. Facit cm̃ in specie absolu
ta secui, & exacta secuerã. Quarta est, quæ per geminationẽ syllabæ pfert,
ut sto sta steti steteram, stabo stare. Huic simile, do da dedi, correpta litera
A, contra regulam in eo quod est dabam dederam, dabo dare profertur.

De Secunda coniugatione.

SEcundæ cõiugationis uerba indicatiuo modo tẽpore præsenti, per-
sona prima, E O literis terminantur, ut uideo uides, moneo nes. Se-
cundæ coniugationis uerba imperatiuo modo, tempore præsenti, ad
secundam personam, E litera producta terminantur, ut uideo uide, moneo
mone. Secundæ coniugationis uerba infinitiuo modo adiecta ad impera-
tiuum modum re syllaba, manente pductione terminantur, ut uide uidere,
moneo monere. Secundæ coniugationis uerba indicatiuo modo tempore
præterito specie absoluta, & exacta, septem modis declinantur. Et est pri-
mus, qui formam regulæ custodit. Nam forma hæc est, cum secundæ coniu
gationis uerbum indicatiuo modo tempore præterito quidem pfecto adie
cta ad imperatiuũ modum ui syllaba, manente pductione terminat̃. ut de-
leo dele leui. Plusq̃ perfecto autem adiectis ad imperatiuũ modum, uc &
ram syllabis terminant̃, ut dele deleueram. Secũdus est cum indicatiui mo
di, primæ psonæ, E & O literis terminatæ transeũt in I. ut sedeo sedi, & in
exacta, ut sederã. Tertius est, cũ E & O in V & I mutantur, ut caleo calui,
moneo monui, caluerã, monuerã. Quartus est, cum E & O in I mutãt, &
consonantẽ quæ præcedit in S, ut mulgeo mulsi mulserã. Quintus est, cũ
E & O in I præcedens uerò consonans in X mutatur, ut lugeo luxi luxerã.
Sextus est, qui per duplicationẽ syllabæ pfertur ut spondeo spospondi spo-
sponderam. Septimus est, qui resoluitur in formam passiuorũ, ut audeo au
susum es est ausus eram eras erat. Secundæ coniugationis uerba indica-
tiuo modo specie inchoatiua adiecta ad imperatiuũ bam syllaba, manente
pductione terminant̃, ut uide uidebã, moneo monebã. Secũdæ cõiugatio-
nis uerba indicatiuo modo tẽpore futuro adiecta ad imperatiuũ modũ bo
syllaba, manẽte pductione terminant̃, ut uide uidebo, moneo monebo.

De Tertia coniugatione correpta.

TErtiæ coniugationis correptæ uerba indicatiuo modo tpe præsen
ti psona prima, aut O litera nlla alia uocali præcedẽte terminant̃:
ut lego legis, peto petis, aut rapio rapis, facio facis: aut uo, ut in-
duo induo. Tertiæ coniugationis correptæ uerba, quæ indicatiuo modo
tempore

tempore præſenti, O litera nulla præcedente uocali terminanť, eadem imperatiuo modo, tempore præſenti, perſona ſecunda E correpta præcedēte conſonante primæ poſitionis terminantur, ut lego lege, peto pete. Quæ V & O, ea imꝑatiuo modo V & E retinebūt, ut induo indue, irruo irrue. Tertiæ cōiugationis correptæ uerba infinitiui modi adiecta ad imperatiuum modū, re ſyllaba manente correptione terminanť, ut legere, petere. Tertiæ cōiugationis uerba quæ indicatiuo modo tꝑe præſenti, ꝑſona prima, I O literis terminanť. ea præteritū ꝑfectū & plusq̄perfectū ſex modis enunciāt. Primus eſt, q tertiæ cōiugationis ꝓductæ, integrā regulā ſequiť, hic eſt q imꝑatiui modi regulā in ꝓductionē uertit, & in abſoluta ſpecie aſſummit ui ſyllabā, & in exacta ue & ram, ut cupio piui ueram. Hæc eadē tñ interdū ſublata V litera in abſoluta ſpecie, & geminata I: in exacta uerò correpta eadē ꝓnunciať, ut cupij cupierā Secundus modus eſt, qui primæ poſitionis uerbo O literā deponit, & præeuntē ſyllabā, ſeu mutata uocali, ſeu ꝑſeuerāte ꝓducit, ut facio feci, fugio fugi. In exacta uerò ſpecie I depoſita & in E mutata, ram ſyllabā aſſummit, ut fecerā, fugerā. Tertius modus eſt, cū I & O in V & I cōuertunť, ut elicio elicui elicuerā. Quartus, depoſitis I O literis, & præeunte cōſonante per S geminū enunciať, ut percutio percuſſi percuſſerā. Quintus, qui per X, ut aſpicio aſpexi aſpexerā. Sextus, qui per geminationē ſyllabæ enunciatur, ut pario peperi pepereram.

Tertiæ cōiugationis correptæ uerba, quæ indicatiuo modo tēpore præſenti, ꝑſona prima, O litera terminanť, ea præterito & abſoluto, & exacto duobus modis enunciānť. Et eſt primus, cū primæ poſitionis uerba O in I cōmutār, ut induo indui induerā. Secūdus, qui per X, ꝓnunciať, ut inſtruo inſtruxi inſtruxeram. Tertiæ, correptæ uerba, quæ indicatiuo modo tempore præſenti, ꝑſona prima, O litera nulla alia uocali præcedēte terminantur, ea indicatiuo modo tēpore præterito ſpecie abſoluta & exacta duodecim modis declinanť. Et eſt primus, qui tertiæ cōiugationis productæ integram formam ſequiť, ut ſupra oſtendimus. In his uerbis, quæ tertiæ coniugationis correptæ, indicatiuo modo tempore præſenti ꝑſona prima, I O literis terminanť, ut enī eſt cupio cupiui cupiuerā, ſic peto petiui petiuerā: hæc quoq; V literam interdū ſubtrahunt, & I gemināt, ut petij petierā. Secūdus eſt, cum O in I conuertiť, qui primæ poſitionis uerbi O literā in I cōmutat. & præeuntē ſyllabā, ſeu mutata uocali, ſeu ꝑſeuerante ꝓducit. Depoſita etiā conſonante ſi fuerit media, in quam prima uocalis deſinat, ut ago egi egeram, lego legi legerā. Eorū autē quæ in conſonantē exeunt, exempla ſunt hæc, frango fregi fregerā fundo fudi fuderam. Quartus eſt, qui mediam conſonantē deponit. & præeuntē uocalem corripit ut findo fidi fideram, ſcindo ſcidi ſcideram. Quintus. O litera depoſita V & I aſſummit, ut molo molui molueram, colo colui colueram. Sextus, qui depoſita O S

& I aſſu-

& I assumit,ut carpo,carpsi,carpseram:scribo,scripsi,scripserã. Septimus, qui O deposita,& præeunte consonante,per S,geminum pronunciatĩ,ut meto,messui,messuerã. Octauus,qui simili correptione per unum S,præeunte uocali producta declinatĩ,ut trudo,trusi,truserã. Nonus,qui per X, pronunciatĩ,ut expungo,expunxi,expunxeram,ungo,unxi unxeram. Decimus qui per geminationẽ primæ syllabæ profertur,ut pungo, pupugi,pupugeram:curro,cucurri,cucurreram. Vndecimus,qui uerborũ compositorum,ultimã syllabam geminat,ut trado,tradidi,tradideram: reddo,reddidi,reddideram. Duodecimus,qui informam passiuorũ resoluitur,ut fido, fisus sum,es,est:fisus eram,eras,erat. Hæc omnia tertiæ coniugationis correptæ uerba indicatiuo modo tempore præterito specie inchoatiua, adiecta ad imperatiuũ modum,bam,syllaba præcedente consonante primæ positionis uocali E adiecta,productione terminantĩ,ut lege,legebam: pete,petebam:exceptis his,quæ I ante O habuerint: ea enim adiecta I litera adimperatiuum modum,& adiecta bam, syllaba producta E terminantur, ut rapio,rape,rapiebam.

Tertiæ coniugationis correptæ uerba indicatiuo modo tempore futuro sublata E litera,& adiecta am syllaba, terminantĩ, ut lege, legam: pete, petam:indue,induam: exceptis his,quæ I ante O habuerint in prima positione: ea enim E in I conuertunt,& assumpta am syllaba, faciunt futurũ, ut rapio,rape,rapiam:facio,face,faciam.

De producta tertiæ.

TErtiæ coniugationis uerba productæ indicatiuo modo tempore præsenti personæ primæ,aut E O literis terminantĩ,ut adeo,adis: prodeo,prodis. Aut I O,audio,audis:nutrio,nutris. Tertiæ coniugationis productæ uerba imperatiuo modo,tempore præsenti,in secunda persona I producta terminantĩ,ut adeo,adi prodeo,prodi: audio, audi. nutrio,nutri. Hæc infinitiuo modo adiecta ad imperatiuum modum Re,syllaba,manente productione terminantĩ,ut adi,adire:prodi,prodire. Tertiæ coniugationis uerba,quæ indicatiuo modo tempore præsenti,persona prima,E O literis terminantĩ, ea modo indicatiuo,tempore præterito,specie absoluta,adiecta ad imperatiuũ modum ui syllaba terminantur, ut adeo, adiui. Exacta autem uerba,ueram,ut adiueram:sed consuetudo sæpe breuitatem appetens,V literam subtrahit,& absoluta ingeminat I,ut adij,prodij,adieram,prodieram. Inchoatiua quoq; specie adiecta ad imperatiuum modum,bam syllaba terminantĩ,ut adibam,prodibam. Quæ uerò indicatiuo modo tempore præsenti,persona prima,I O literis terminantĩ,ea tempore præterito absoluta specie,& exacta forma, quinq; modis enunciantĩ, & est primus similis superiori,ut nutrio,nutriui, nutriueram,nutrij, nutrieram,

eram. & audi audieram, ut apud Virgi. Audieras & fama fuit. Specie tantum inchoatiua distant. Omnia enim tertiæ coniugationis, pducta uerba quæ indicatiuo modo, tempore præsenti, persona prima, I O literis terminantur, ea eodem modo, tempore præterito, specie inchoatiua E producta manente, nouissimæ syllabæ adijciunt Bam, ut audiebam, ueniebã, operiebam: quãq; hæc ueteres sine E litera pnunciabant, ut Virgi. Nutribat Tyrusq; pater, cui regia parẽt Armẽta, & cætera. Secũdus modus est, cũ O amissa præcedens syllaba producit̃, ut uenio, ueni, ueneram. Tertius, cũ I & O in V & I mittunt, ut operio, operui, operuerã. Quartus, qui depositis I &, O præcedentẽ consonantẽ in S cõuertit, sartio, sarsi, sarserã. Quintus, qui per X enunciat̃, ut uincio, uinxi, uinxeram. Tertiæ coniugationis productæ uerba, quæ indicatiuo modo, tempore præsenti, E O literis terminant̃, ea tempore futuro, eodem modo, Bo syllaba adiecta ad imperatiuum modum terminant̃, ut adeo, adi adibo: prodeo, prodi, prodibo. Quæ uerò O adiecta ad imperatiuũ modum Am syllaba terminant̃, ut audio, audi, audiam. nutrio, nutri, nutriã, quamuis Terentius protulerit p Bo, inde apparet geminã esse pronunciationẽ. Dixit enim: Scibo iam ubi fiet.

Indicatiuo modo, tempore præsenti, eorũ, quæ E O literis terminant̃, sunt uerba, quæ à diuerso præsenti, præteritum simile habent, ut luceo, & lugeo, luxi enim facit. Idem cernit & crescit creui facit. Sunt alia, quæ una uerbi positione duas coniugationes teneant, ut pando & mando, faciũt enĩ pandas & pandis, mandas & mandis. Verba casibus iungunt̃, interdum singulis ita: genitiuo, ut misereor tui: datiuo, ut suadeo tibi: accusatiuo, ut moneo te: ablatiuo, ut utor illo. Interdum duobus, ut ablatiuo & accusatiuo, ut fungor hanc rem, & illa re. Hæc satis ad exempla Analogiæ dixisse sufficiat. Quæ enim his formis conspecta fuerint, non teneri pro certo anomala iudicanda, quæ strictim, exigueq; memorabo, ut cõtra rationem etiam usum quendam usurpasse detegamus, aut etiam contra regulam defecisse.

De Anomalis.

CVm in nominatiuo singulari, reus & deus similia sint, quare plurali hi rei dicuntur, & usus dicit, hi dij contra regulam, cum dici tantũ dei deberet præsertim cum genitiuus nominatiuo suo duabus syllabis non debeat longior inueniri quàm hic eueniet, si dicamus deorũ: Cum Thoas, & Eas, cum similia sint, Thoantis, & Eantis, faciant: Aeneas non facit Aeneantis, sed Aeneæ. Cur cum hic biceps & triceps dicamus, genitiuus duabus contra regulã syllabis crescat, & bicipitis & tricipitis dicamus? nõ bicipis aut tricipis. Vnde uenit, ut aliger, frugifer, accipiter habeant omnes casus, Iupiter duos habeat: Cum sanctus, pius, bonus, similia sint, cur dicimus sanctior, & prior non dicimus: Deinde sanctior, sanctissimus: bonior,

 bonissimus

bonissimus non dicamus. Cum dicat Virgilius: Phandi atq; nephandi. Cũ à nefando dicatur nefarius, à fando, farius non dicitur. Quare se iunctus amissa præpositione dicitur iunctus, securus & sedulus eadem perdita non ualeāt memorari. Cum dicamus, singuli uiri, singulæ mulieres, singula scrinia, quare nõ dicimus, singulus uir, singula mulier, singulum scrinium. Cũ uenor, piscor, aucupor, similia sint: cur uenator, & piscator dicitur, & aucupator non dicitur, sed auceps. Cur uolo non habet imperatiuum. Cur fare primam uerbi personam non habet. Quare soleo præteritum perfectum non habet. Cum canta & laua similia sint, cur cantaui faciat, & lauaui non faciat. Item corusco & tono, coruscaui facit, tonaui non facit. Quid quòd ego unum casum recipit. Cum calciatus, armatus, togatus, penulatus paria uideantur, quare calceo & armo dicimus togo, & penulo non admittitur. Nominatiuus singularis in Vs exiens in omnibus positiuis, E productam habet in aduerbijs, ut doctus, doctè, auarus, auarè: parcus parcè. Bonus & malus cur corripit in aduerbio, E, bene & malè. Cum habilis habiliter dicamus cur facilis faciliter non dicimus. Item cum difficulter dicamus, cur faculter dici non poterit. Cum audax audacter dicatur: cur uerax ueracter non dicimus, sed ueraciter. Cur singulatim dicimus, binatim, ternatimq; nõ dicimus: & alia huiusmodi, quæ possem, innumera memorare ni ad cætera properarem.

Hæc cum Grammatice uelut rerum exordium instauratura dixisset, propter superi senatus, Iouisq; fastidium, Minerua talibus interuenit. Ni fallor, octo partes orationis uelut incunabula repetitura intimare disponis. Adijcies solœcismorum causas, barbarasq; formas, tum alia loquendi uitia, quæ apud uates inclytos plurimum celebrata, quæ nunc Tropos, nunc Metaplasmos, nunc Schemata figurarum, ex eodemq; cũcta uitia, uelut de coris fonte manantia, quæ attestantur, aut nescientis errorem, aut affectatam, doctoribus uenustatem. Quæ si ab scholaribus inchoamentis in senatum Cælitum ducis, decursæ peritiæ gratiam deformabis. Nam si rhythmicum quid, metricumq;, sicut inter Cirrhatos audes, assumpseris, profecto Musices impetu, cuius præuertis officium, discerpseris. Formam igitur prædictæ præceptionis absolueris: si præcipuis memoratis iam te ab inchoamentorum uulgarium uilitatibus uindicaris. His Germaniæ uerbis cum sponso Delius anteibant, & Grammaticam ad Virginis transire obsequia compulerunt. Ac tunc aliam fœminarum pari sponsalium munere cõferendam clarius intromisit.

Finis Tertij libri.

MARTIANI

MARTIANI CAPELLAE DE DIALECTICA, LIBER IIII.

Haec quoque contortis stringens effamina nodis,
Qua sine nil sequitur, nilque repugnat item,
In coetum superum ueniens primordia fandi
Aduenit, & scolicum praestruit Axioma.
Ambiguis memorans uocem consistere uersus
Nil normale putans, ni fuat associum.
Sed licet ipse modos demum bis quinque profatus,
Pallens afflictim uerset Aristoteles,
Stoica circuerant, ludantque Sophismata sensus,
Perdita nec unquàm cornua fronte ferant.
Chrysippus cumulet, proprium consummat aceruum
Carneadesque parem uim gerat helleboro,
Nullus apex tot prole uirum par accidit unquàm,
Nec tibi tam felix fortis honos cecidit.
Inter templa deum fas est Dialectica fari:
Et Ioue conspecto iure docentis agis.

QVae igitur introgressa est Delio conuocante pallidior paululũ foeminina, sed acri admodũ uisu, & uibrantibus continua mobilitate luminibus, cui crines tortuosi, decentique inflexione crispati, & nexiles uidebantur. Qui tamen deducti per quosdam consequentes gradus, ita formam totius capitis circulabãt, ut nihil deesse cerneres, nihil superfluum detineres. Cui quidẽ pallium, Athenarumque uestitus, sed gestamen in manibus fuerat inopinum ac prorsus gymnasijs omnibus inexpertũ. In leua quippe serpens gyris in manibus inuolutus. In dextra formulae quaedam florẽtibus discolora uenustate, caeteris solerter effigiatae latentis hami nexu interitus tenebatur. Sed quoniam eius leua sub pallio occullebat, insidias uiperinas, cunctis dextera praebebatur. Denique ex illis formulis siquis aliquam percepisset, mox apprehensus hamo ad latentis anguis uirosos circulos trahebat. Qui tamen mox emergens, primo spinosorũ

dentium acumine uenenato, assiduis hominem morsibus affligebat. De hic ambitu multiplici circumactum, ad conditiones propositas cohartabat. Si autem quamlibet formulã nullus uellet assumere, quibusdam obuijs interrogatiunculis occupabat, aut latenter in eos anguem serpere stimulabat, donec nexilis complexio circumuentos ad interrogantis arbitrium strangularet. Ipsa autem fœmina contractioris uidebatur corporis, habitusq; furui. Verum dumalibus hirta setis, nescio quid uulgo inexplanabile loquebatur. Nam uniuersalẽ dedicatiuam particulari abdicatiuæ obliquã, licet ambas posse uertier asserebat, uniuocis æquiuoca cõnectendo, ad solam se discernere uerum quid falsumue sit, uelut quadam diuinantis fiducia loquebatur. Hæc se educatã dicebat Aegyptiorũ rupe, at quin Parmenidis, exinde Gymnasium atq; Atticam demeasse. illicq; uersipellis studij calumniãte proposito, etiam Socratis, Platonisq; amplitudinẽ mancipasse. Hanc igitur fraudulenta semper argumentatione uersutam, ac de circumuẽctis pluribus gloriantem, cum Cyllenius Ciryceo geminus anguis assurgens allambere fœminam crebris linguarum micatibus attemptaret, tuncq; etiam Tritonida Gorgo cognoscentis, quoniam gaudio sibilaret, nimirum inquit Bromius, qui facetior est Deorum, eamq; penitus nesciebat. Hæc autem ex harenis Libiæ anhelantis adducitur, quòd & capillicium implexum docet, & amicitia uenenorũ, aut fidendum forma copulam esse Marsicæ nationis. Ita nanq; agnitione uiperea, & blanda anguium adulatione diligitur. Quod ni est, ex illius hami fraude colligitur, quòd circulatrix bellacissima, & metarum Marsicarum incola comprobat. Quo dicto, cùm complures deorum, quantum decuerat, arriderent, Pallas aliquanto concussior, iocum emergentis inhibuit, memorans hanc admodum sobriam, quod quibusdam diuis penitus denegatum est, etiam inter germanas quæ probandæ sunt acriores à nullo posse, cum asserta protulerit derideri. Illa autem, quæ argumentũ uersosæ assertionis acrimoniæq; detulerat, tradere eam iubet, ac se ad insinuandæ sollertiæ habitum cõparare. Tunc lubrici anguis circulatos orbes & hiatus, cum Grammatice, quæ insinuatione peracta prope astabat accipere formidaret, ipsi diuæ, quæ etiam Medusæos crines edomuit, cum figuris illicibus & hamatis illis formulis cõmittunt. Ita crinali decore mera Cecropis, atq; Attica comprobatur. Maximeq; quòd eam Palliatorum populus & Graiæ iuuentutis electio sequebatur: prudentiam fœminæ, ingeniũq; mirata. Iupiter autem iudicantis, implendisq; uirtutibus posterã Romuleis uirtutibus Graiam estimans leuitatem, quicquid nosset illa latiali promere cepit facultate. Ac mox Dialectica, quanq; parũ digne Latinè loqui posse crederet, tamẽ promptiore fiducia, restrictisq; quadã obtutus uibratione luminibus, etiam ante uerba formidabilis sic exorsa:

Ni Varronis

NI Varronis mei inter Latiales glorias celebrati mihi eruditio, industriaq́ʒ suppeteret, possem fœmina Doricæ nationis apud Romuleæ uocis examina, aut admodum rudis, aut satis barbara reperiri. Quippe post Platonis aureum flumen, atq́ʒ Aristotelicam facultatem, M. Terentij primam me in Latinam uocem pellexit industria, ac fandi possibilitatē per scholas Ausonias comparauit. His igitur præceptis parere colluctans nec Graios deseram ordine differendi, nec Laurentis assertionis effamina remorabor. Ac prius illud cōpertū uolo, mihi Romanos, Togatamq́ʒ gentem uocabulū nondum nouare potuisse, ac Dialecticen, sicut Athenis sum solita nuncupari, meiq́ʒ prorsus iuris esse quicquid artes cæteræ proloquuntur. Nam neq́ʒ ipsam, quam aures uestræ probauere Grammaticam, neq́ʒ alterā opimioris ire eluen facultate, uel illam formarum diuersa radio, ac puluere liniantem sine meis posse rationibus explicari, quis dubitet? Quippe in ditione mea, iureq́ʒ consistunt, sex Normæ, quis constant cæteræ disciplinæ. Nam prima est de loquendo. Secunda de eloquendo. Tertia de proloquendo. Quarta de ꝓloquiorum summa. Quinta de iudicando, quæ pertinent ad iudicationē poëtarum & carminum. Sexta quæ dicenda Rhetoribus commoda est.

In prima autem parte quæritur, quid sit genus, quid forma, quid differētia, quid accidens, quid uerò proprium, quid definitio, quid totū, quid pars, qui in diuidendo modus, qui in partiendo, quid sit æquiuocum, quid uniuocum, quid, ut ita dicam, pluriuocum. Debetis quippe insolentiam perferre sermonis qui Graiam dissertare Latialiter cōpulistis. Quæ ergo rebus uerba sua sint, quæ aliena, & quot modis aliena sint, quid sit substātia, quid qualitas, quid quantitas quid relatiuum, quid loci, quid temporis, quid situs, quid habitus, quid facere, quid pati, quid proloquia: & quot modis sibi opponantur, hæc in prima nostri parte censentur.

In secunda uerò, quam de eloquendo diximus, quæritur quid sit nomē, quid uerbum, quid ex his iunctum, quæ ex his subiectiua pars sententiæ sit, quæ declaratiua, qui subiectiuæ modus sit, qui declaratiuæ, quatenus nomē accipiatur, quatenus uerbum, quatenus sit perfecta sententia, ut possit esse proloquium.

Excipit hanc pars tertia de proloquendo. In ea quæritur quantum ad ꝓpositum hodiernæ sufficiat breuitatis, quæ sint differentiæ proloquiorum in quātitate, quæ in qualitate, quid uniuersale sit, quid particulare, quid indefinitum, quæ sint aientia, quæ negantia, quam uim habeant singula, quēadmodum inter se affecta sint. Hinc progreditur ad quartam partē, quam esse diximus proloquiorū summam. In ea quæritur quid sit sumptū, quid illatio, quid syllogismus, quid symperasma, quid prædicatiuus syllogismus, quid conditionalis, & quid intersit, quot formæ sint prædicatiui generis, &

quæ ſint, utrum certum ordinem teneant, & ſi tenent, quid ſit eiuſdem ordinis ratio, quot modis habeant ſingulæ: & utrum hi modi certum ordinem teneant. Et ſi ita eſt, quæ ſit eiuſdem ordinis ratio.

Deinde conditionalis ſyllogiſmi quot primi modi, ac neceſſarij ſint, qui etiam iſtorum ordo ſit, quid inter ſe differant. Hæc ſunt quæ præſenti arbitror cognitioni, aſſerendiſque ſufficere, quid ergo genus ſit, exordia repetens, quo uniuerſa diſcurram, primitus intimabo.

De Genere.

GEnus eſt multarũ formarum per unum nomẽ cõplexio, ut animal; forma eius, ut homo, ſeu equus, & cætera. Sed nonnunquam aliquæ formæ ita generi ſubijciunt, ut etiã ipſæ alijs ſub ſe poſitis genus eſſe poſſint, ut hominum genus, quod animali forma eſt, Barbaris & Romanis genus, & uſque eo genus eſſe poteſt: donec eius formas diuidens ad indiuiduũ aliquo uenias, ut ſi homines diuidas in maſculos & fœminas. Item maſculos in pueros adoleſcentes, & ſenes. Item pueros in infantes, & loquentes. Item puerum, ſi uelis diuidere, in catamitũ. aut alium quẽpiam certæ perſonæ puerum, non eſt genus, quod iam ad indiuiduum peruenit. Vti autẽ eo genere debemus, quod eſt præſenti negocio proximum, ut ſi de homine quæratur, eius genus animal debemus aſſumere, quod ei proximum eſt. Nam ſi ſubſtantiam dixerimus, quantum ad rationem pertinet, uerum eſt quantum ad neceſſitatem ſuperfluum.

De Formis.

FOrmas eaſdem dicimus, quas & ſpecies. Formæ ergo ſunt, quæ ſubditæ generi tenent diffinitionem eius & nomen, ut homo, equus, leo, quoniam formæ ſunt animalis, poteſt & homo & equus & leo animal dici. Et corpus anima participans nomen, quæ definitio generis eſſe cognoſcitur.

De Differentia.

DIfferentia eſt ſufficiens ad id, quod ſuſceperis diſcretio, ut ſi quæratur, quid inter hominẽ interſit & equũ, ſufficit ut dicamus, quòd homo bipes eſt, equus quadrupes. Animaduertere autẽ debemus quia multæ ſunt in rebus ſingulis differentiæ, unamquamque rem diſſimiliter nos poſſe diuidere, quotiẽs in ea poterimus, alias atque alias differentias inuenirẽ. Nam ſi animal uoluerimus diuidere poſſumus in ſexus, quòd alia ſunt maſculina, & alia fœminina. Poſſumus in ætates quòd alia ſũt ortiua. alia iuuentutis, alia ſenilia. Poſſumus in quãtitates, quòd alia ſunt parua, alia magna, alia media. Poſſumus in uarietatẽ motus, quòd alia ſunt gradiẽtia, alia ſerpentia, alia natantia, alia uolantia. Poſſumus in habitaculorũ diuerſitates, quòd alia ſunt aquatilia, alia terrena, alia aëria, alia, ut nonnulli dicunt, ignea.

ignea. Possumus in linguæ sonũ, quod alia sunt loquẽtia, alia gemẽtia, alia latrantia, alia ululantia. Sciamus tñ & singulas pfectas esse diuisiones, & omnes in singulis inueniri. Nam masculina animalia possunt & ab ortu recentia, & parua, & gradientia, & terrestria & bipedalia, & loquẽtia esse. Ergo quauis uti licet, ea tñ debes, quæ est apta suscepto negocio. Nam si tibi sit de hominũ laude dicẽdum, in rationabilia & stolida diuidere oportebit, ut eò facile possit intelligi, inter omnia animalia rerum natura quanti homines habuerit, quibus solis se ad cognoscendam ratiocinari permisit.

De Accidente.

Accidens est, quod non nisi eidem formæ, sed non semper euenit, ut Rhetorica non nisi homini accidit, sed ei potest nõ accidere, ut quãuis sit aliquis homo, non sit tamen orator.

De Proprio.

Propriũ est, quod & eidẽ formæ, & ita semp accidit, ut unamquãq; rem ab omniũ cõmunione discriminet, ut in homine risus. Nã nec ridere quisq̃ nisi homo potest, nec homo, cũ uoluerit, quantum in eius natura est ridere nõ potest. Et differẽtia, pprio eò distat, quòd differentia unamquãq; rem ab eo tantũ distinguit: unde quæstio est: ppriũ uerò ab omnibus. Nã cũ hominẽ à leone p uiolẽtiã uolẽtes discernere, dixerimus, quòd leo ferus est, homo autẽ mitis, id solum uidemur discernere, quòd ad susceptũ negociũ ptinet. Dicendo eñ leo ferus est, homo mitis, nec hominem ab alijs mitibus animalibus, nec leonem à cæteris bestijs seiunximus. Dum uerò risibile animal hominem dixerimus, eò à cæterorum animantium generalitate discreuimus.

De Diffinitione.

Diffinitio est, cũ inuoluta uniuscuiusq; rei notitia, apertè, ac breuiter explicat̃. In hac tria uitanda sunt, ne quid falsum, ne quid plus, neq; minus significet̃. Falsum est hoc modo, homo est animal immortale, aut irrationale. Quãuis eñ homo esse animal uerum sit: falsum tamẽ est, immortale, aut irrationale esse. Plus est hoc modo, Homo est animal mortale. Ex hoc eñ q̃uis breuiter dictũ sit, plus tamẽ est, quòd ad omĩa animalia pertinet. Minus significat̃ hoc modo: homo est animal grammaticũ. Quãuis enim non sit, nisi homo animal grammaticũ, non tamen omnis homo grammaticus. Diffinitio plena est hoc modo, homo est animal rationale mortale. Addendo enim mortale, separauimus à dijs: addendo rationale, separauimus à feris.

De Toto.

Totum est, quod duabus pluribusue in se partibus positis non semp nomen, diffinitionẽ tamen nunq̃ accommodat. Et hoc non nisi in in diuiduis inuenitur. ut si hominem designemus, & eius partes

singula mēbra faciamus. Intelligimus id ipsum totū esse, quia certū hominem constituimus, & diffinitionē & nomen ipsius totius non posse in partes cadere. Nō enim aut brachiū solū, aut caput hominē dicere poterimus, aut ipsius diffinitionē singula membra recipiūt. Sed animaduertēdū est, quòd aliquando omne pro toto dicere possumus, sed alio quodā intellectu. Nam totū etiā in singulis, & omne in multis agnoscit. Nam cum dicimus homo Cicero, quia unus est, in eo totus intelligitur. Homo autem, quia imperitus & artifex, & uir, & mulier esse potest, omne melius accipimus.

De Parte.

Partes sunt, quæ in toto esse intelligunt, & ex quibus totum constat.

Qui in diuidendo modus.

Diuidere usq; eo debemus, donec ad indiuiduū ueniat, & hoc fit, cū p differētias ad paucitatē genera redigimus, & eis ita formas subijcimus, ut & ipsæ singlæ alijs subsepositis, etiā genera esse possint: ut animal si breuiter primo diuidere uoluerimus, p differentias possumus: quod alia sunt gradientia, alia serpentia alia natantia, alia uolātia. Hinc itē id est de singulis formis possumus genera facere, ut si dicamus animalia gradientia genus esse, & ei formas subijcimus, quòd alia sunt humana, alia ferina. Et ex his possunt esse aliæ formæ, p quas si necesse fuerit, ad indiuiduum poterit pueniri. Sed hoc non in omni assertione facere oportet, sed in subtili quadā disputatione. Tunc autē in oratione hoc modo possumus diuidere cū id exigit obscuritas causæ, quòd si causa nō sit obscura, diuisionis quidem ratio inesse & tractari debet, sed multum apparere non debet.

Qui in partiendo modus.

Partiendi differentiæ nō frequēter occurrunt, atq; ita sine his infinita potest esse partitio, si usq; ad indiuiduū uoluerimus puenire. Nā si certū hominē p toto dicamus, & eius ptes breuiter colligere uoluerimus, differentiæ non suppetunt partiri, & certarū partium nominibus uti cogimur, ut dicamus caput & pedes, & reliqua, quæ sic complecti breuiter uoluerimus, quoniam differentiæ desunt, non possumus singula colligere, quia multa sunt, & aut impossibile erit, aut longum.

Quid intersit inter diuisionem & partitionem.

Interest autem inter diuisionē & partitionē, quòd in diuisione per formas currimus, in partitione p partes. Formæ autē sunt quæ generi subijciunt, & eius diffinitionē tenere possunt & nomen. Partes sunt quæ in toto sunt, & diffinitionē nūquàm, nomē interdum totius recipere possunt. Possumus tamē unā eādemq; rem & p toto, & pro genere accipere, sed alia quadā ui, ut est homo, quē si in adolescentē, senē & puerū diuidere uoluerimus,

mus genus est & formæ eius. Quē si in caput, pedes & manus partiri uoluerimus, totū est & partes eius, quia adolescēs, senex & puer, quas formas esse diximus, & nomē hominis recipiūt, & diffinitionē, ut & senex dicat, homo animal rationale, mortale, & puer, & adolescens. Caput uerò & pedes, quas partes dicimus, neq; diffinitionem hominis, neq; nomen accipere possunt, quia nec caput potest dici homo animal risibile, nec pedes, nec manus.

Quid sit Aequiuocum.

AEquiuocū est, quando multarū rerum unum est nomē, sed non eadē diffinitio, ut leo Nam quantum ad nomē pertinet, uerus & pictus & cælestis leo dicitur. Quantum ad diffinitionē, aliter uerus diffinitur, aliter pictus. & aliter cælestis.

Quid sit Vniuocum.

VNiuocum est, quando duarum aut plurium rerum unum nomen est & diffinitio, ut uestis. Nam & birrus & tunica nomen uestis habent, & diffinitionē possunt accipere. Ergo hoc uniuocum in generis serie intelligit, quòd & nomē & diffinitionem dat formis suis.

Quid Pluriuocum.

PLuriuocum est, quando multis nominibus una res dicitur, ut gladius: nam & ensis & mucro idem significant.

Quæ rebus uerba sua sint.

REbus uerba sua sunt, quæ naturalia, atq; etiam propria dicimus, ut lapis lignum & cætera.

Quæ Aliena.

ALiena sunt, quæ ratione aliqua mutant, uel ppter necessitatem, uel propter decorem, ut dicimus uites gemmare, & lætas segetes. Hic enim quoniam ꝓprium deficit, alieno usi sumus. Neq; enim aut uites aliud quàm gemmare, aut segetes aliud quàm lætas possumus dicere. Propter decorem autem dicimus fluctuare segetes. Possumus enim aliud moueri dicere, sed quoniam ornatum non est, alieno utimur.

Quod modis sunt aliena.

ALiena uerba tribus modis fiunt, aut per similitudinē, aut per cōtrariū, aut p differentiā. Per similitudinē, ut sunt, quæ in Grāmaticæ tropis numerātur, ut hoc ipsum, quod dixi fluctuare segetes. Ex hoc genere sunt etiā illa. quæ ex toto partē, aut ex pte totū significāt: in hūc modū, ut decēter uerborū habeāt ppinqtatē. Hæc eñ similitudinis genere placuit includi. Per cōtrariū uerba dicunt, qñ cōtra quod dicimus, accipiunt, ut Parcas dicimus fata, cū nō parcāt: & lucū, cū nō luceat. Hoc Grāmatici κατ' ἀντίφρασιν uocant. Per differentiā aliena uerba sunt, cū sine ulla ratione ex

alijs

aliis assumuntur, ut si hominem neque corpore durum, neque ingenio stolidũ lapidem dicamus, sed his uti non conuenit. Stultum est enim aut nihil significantia uerba, aut nimis aliena proferre. Proprijs autem & similibus & cõtrarijs uti phas est.

Quid sit substantia.

Anteq uàm de hac dicam, quædam docenda sunt. Omne quicquid dicimus, aut subiectũ est, aut de subiecto, aut in subiecto. Subiectum est prima substãtia, quod ipsum nulli accidit. Alij inseparabiliter. Et tamẽ alia accidunt, ut Cicero est nomen, sed quod eo nomine significat, de subiecto est: quod de ipso subiecto dicit, & dat ei & diffinitionẽ suam, & nomen, ut homo. Nam & homo Cicero est, & animal rationale mortale. Ita & nomẽ & diffinitio, quæ est de subiecto, eidẽ subiecto accessit: ideoq; hoc, quod de subiecto dicit in generibus uel in formis inuenit. In subiecto est, qđ neq; nomẽ neq; diffinitionẽ dat subiecto, sed in ipso subiecto, ita esse intelligitur, ut sine eo esse nõ possit, ut Rhetorica. Nam nec nomen eius potest subiectũ recipere, nec diffinitionẽ. Neq; enim aut Rhetorica Cicero, aut bene dicendi scientia Cicero, in eo autẽ intelligit, cum id ipse uocari nõ possit.

Quid de subiecto & in subiecto.

De subiecto & in subiecto est, ut disciplina. Nam eadẽ Rhetoricæ de subiecto est, Ciceroni in subiecto. Prima ergo substantia subiectum est. Secunda, quæ de ipsa prima dicitur, ut sit Cicero prima substantia homo, & animal secunda. Iam in subiecto omnes cõsequẽtes prædicationes esse intelliguntur: itaq; de singulis uideamus.

Quid Qualitas.

Qualitas est secundum quam dicimus quale est, ut candor. Et ex hoc intelligilicet, & qualitatem in subiecto esse, cum candor necessario in aliquo sit, sine quo esse nõ possit, utiq; ipsum aliquid in quo est: subiectum est.

Quid Quantitas.

Quantitas est, secundum quam dicimus quãtum est, ut bipedale. Etiã ista in subiecto intelligi necesse est.

Quid Relatiuum.

Relatiuũ est, quod ad aliquid uocant, ut pater, frater. Et hæc utiq; ita in subiecto sunt: nã necesse est, ut hæc nomina ad aliqđ sint, & nõ nulla sunt, de qbus dicanť. Illa quæ dicunť, in anima uidebuntur.

Quid Loci.

Quid loci, id est, quod dicimus Romæ, Roma substantia est, ipsi Romæ hoc accidit.

Quid

Quid Temporis.

QVid temporis, ut heri, nuper, uesperi. Quorũ motu tempus intelligitur, substantiæ sunt, ut sol, cuius cursu tempus intelligimus: & quæ aliquam intelligentiã morulæ in nobis faciunt. Quid situs, utputa iacet, sedet. Quid habitus ut calciatus, armatus. Quid facere, ut secare, urere. Quid pati, ut secari, uri.

Quid Substantia iterum.

SVbstantia est homo, & hæc illi accidit. Vel aliter, Secunda substãtia est, quæ pertinet ad inuisibilia. Prima substantia est, quæ nec in subiecto inseparabiliter, neq; de ullo subiecto prædicatur. Inseparabiliter autem ad hoc diffinitioni adiectum est, quòd omnis prima substantia quis in loco aliquo sit, tamẽ ab eo separari & migrare potest, ut Cicero ita in curia esse intelligitur ut inde possit aliquo discedere. Et pars primæ substantiæ, quamuis in toto sit, non tamen inseparabiliter. Nam siue re ipsa, siue cogitatione separari à corpore nostro brachiũ potest. At uerò Rhetorica ita est in animo Ciceronis, ut etiam si aliquo casu esse destiterit, non tamen intelligatur migrare: quoniam nec cum esse cœperit, intelligitur aduenisse.

Quid Secunda.

SEcunda substãtia est, quæ de prima, ut dictum est, prædicatur, ut homo de Cicerone, & animal de homine & Cicerone. Et quicqd genus est primæ substantiæ, secunda substãtia esse intelligitur. Ita ergo substãtijs omnibus cõmune est nõ esse in subiecto. Primo uerò, nec de subiecto est substantia. nec intendi nec remitti potest, id est recipere magis & minus. Siquidẽ nemo homĩe alio magis homo est, & nec ipse unus homo magis cras erit hõ, quàm hodie fuit, & in diuersis nõ magis equus, equus est, quàm homo, hõ. Hoc aũt obseruandũ est in substãtijs inter cõsortes suas, id est, ut primã primæ cõpares, secundã secundæ. Nã si secunda primæ cõpares, magis substantia est prima quàm secũda. Prima enĩ rem magis declarat, Secũda uerò habet quandã cõmunionũ ambiguitatẽ. Nã cũ dico Cicero, iam quoddã indiuiduũ, certũq; significo. Cũ dico homo, quoniã cuncti sumus huic appellationi subditi, incertũ est quẽ significẽ. Ita ergo fit, ut magis sit substãtia prima, quàm secũda, qa rem certius ostẽdit. Magis ergo & minus substãtia nõ recipit inter cõsortes suas. Itẽ substantia cõtrariũ nihil habet. Nã nihil homini aut equo contrariũ. Sed si quis dixerit, Clodiũ Ciceroni fuisse contrariũ, intelligit nõ ipsas substãtias fuisse cõtrarias, sed qualitates quæ in ipsis erant, ut malitiã bonitati, aut uitiũ uirtuti, aut iniustitiã iustitiæ. Videtur autẽ substãtiæ ppriũ, quòd una, eadẽq; capax est cõtrariorũ quadã sui pmutatione, ut lapis, cũ idẽ sit, potest nũc albus esse, nũc niger: idẽ tñ lapis esse nõ desinit. Et Cicero primo stultus, postea sapiens, idem tamẽ Cicero esse non desinit.

De Qualitate.

De Qualitate.

QValitatem esse diximus, secundum quam dicimur quales. Qualitatum forma una est, in qua dispositio quædam & habitus mẽtis esse intelligitur, ut in omnibus perceptis artibus. Sapientia, Grammatica, Rhetorica, cæterisq́ue, quæ ita hærent animo, ut difficile amitti possint. Sed in his aliqua perfecta sunt, aliqua imperfecta: ut si quis Grammaticæ arti operam dederit, in plerisq́ue tamen fallatur. Nondum potest dici habitus, sed tamẽ dicitur dispositio. Ita non omnis dispositio habitus, omnis autem habitus dispositio esse intelligitur. Secunda species est earum qualitatũ, quas rectè passibiles dixerimus, ut dulce atq́ue amarum, calidum uel frigidum. Non quòd ex his eædem substantiæ aliquid patiantur, sed quòd sensus nostros aliquid pati cogant. Cogit enim aliquid pati, ut tangentem calor, & dulcedo gustantẽ. Item quæ nobis ex aliqua passione naturæ inoluerint, secundũ quas pallidus quisq́ue, uel ruber dicitur non tamẽ ita, ut quis aliqua repentina causa uel pallet uel rubet. Nam ipsæ passiones rectius nõ qualitates appellantur. Siquidem secundũ has non dicimur quales. Non enim sequitur, ut qui pallet, sit pallidus, aut qui amat sit amator: aut qui est ebrius ebriosus. Illæ igitur passiones sunt, & non qualitates. Tertia species est earum qualitatum, quæ non ex eo quòd iam quisq́ue est, sed ex eo, quod esse potest, intelliguntur, ut dicimus fragile lignum, non quòd iam fractum sit, sed quòd frangi possit. Nam & palæstricũ corpus, duobus modis dicimus, & id quod palæstra compositũ est, & id quod natura ita formatũ, ut huic arti accomodatũ sit, quãuis ea non sit imbutum illud tamen à palæstra rectè dicitur palæstricũ, quod ipsius artis habet effectũ. Nõ autẽ inuenitur ipsius qualitatis nomen unde sit denominatũ & deriuatum palæstricũ illud, quod nondũ est, sed esse potest. Quare cognoscendũ est, dici quasdã substantias ex qualitatibus, quarũ nomina non inueniuntur. Nam, ut bonum dicimus à bonitate, non ita optimũ ab optimitate. Ita ergo palæstricum, quod intelligimus ex eo quo percipere possit palæstram, non habet certum qualitatis nomen, ex quo dictum uidetur, constat tamen à qualitate esse dictum. Quarta species earum qualitatũ, secũdum quas formas, figurasq́ue intelligimus, ut quadrum, rotundum, pulchrum, deforme & similia. Recipit qualitas magis & minus: nec tamẽ oĩs. Nihil enim quadrũ magis altero quadro, quadrũ est. Magis autem aliquid candido candidum dici potest. Et quæstio est in plerisq́ue, utrum ne magis iustus altero dici possit. Plerìq́ue autem subtiliter uidentur attendisse, qui qualitates ipsas non dicunt recipere magis & minus, sed ea, quæ ab his denominantur, ut iustitia sit ipsa una quædam perfecta notio, ut non dici possit magis hæc iustitia, quàm illa est. Dici tamẽ potest magis hic iustus quàm ille, est. Item dici non potest magis hæc sanitas quàm illa est: dici tamen potest magis sanus hic quàm ille est. Ex quo fit, ut substãtia non

recipiat

recipiat magis & minus: qualitates quidem per ipsas substantias possint recipere. Item contrarium qualitas habet, nec tamen omnis. Nam sanitati cum sit imbecillitas contraria, nihil est quadro rotundóue contrarium. Videndum est autem, quoniam quicquid contrariũ qualitati est, qualitas sit, necesse est. Dulcedo autem qualitas, qualitas igit̃ amaritudo, & similia.

De Quantitate.

QVantitas bipartita est, quòd alia discreta est, alia continua. Discreta, ut numeri & orationes. Continua, ut lineæ, ac tempus. Itẽ alia quãtitatis diuisio est, quòd alia situm quendã partium habet, alia nõ habet. Nam linea situ quodam partium intelligitur. Siquidem dici potest quæ pars eius quo loco sit, dextramq́; ac sinistram uidetur habere. At uerò numerus aut oratio aut tempus nihil horum habent, quãuis ordinem habere possint, ut sit in his aliquid primum & secundum & ultimum, & medium, nihil tamen quod in loco intelligatur. Quantitas om̃is caret contrario. Quid enim bipedali, tripedali ue cõtrarium. Et siquis dixerit contraria esse magis & minus, quæ uidentur esse uerba quantitatis, sciat non esse diffinitam quantitatẽ. Itaq; si dicat aliquid maius esse, uidẽt esse ei contrariũ, quod maius est. Si certum quæsiuero, quo minus est, & respõderit: quod tripedali apparet nihil esse contrariũ. Ipsa autẽ quæ sibi dicuntur maiora & minora, relatiuè dici manifestum est. Quodlibet em̃ minori comparatũ maius est, idemq́; maiori cõparatum minus est. Si igit̃ maius & minus contraria sunt, cogimur confiteri, quod ualde absurdum est, posse alicui rei uno tempore simul euenire contraria. Rursus aliud absurdum cogimur intelligere, unam eandemq́; rem sibimet esse cõtrariam. Siquidem res una diuersis quantitatibus comparata, potest eodem tempore maior & minor esse. Quantitas non recipit maius & minus. Non enim quinq; magis quinq; sunt, quàm duo duo, aut item duo magis alijs duobus duo sunt, aut magis cras duo erunt, quàm hodie sunt. Est autem proprium quantitatis, quod secundum hanc dicimus par & impar, ut qualitatis propriũ est, quod secundum hanc dicimus simile atq; dissimile, quamuis diuersis rebus utrũq; liceat abusiuè usurpari.

Quid Relatiuum.

RElatiuum est, quod hoc ipsum, quod dicitur alicuius est, uel ad aliquid quolibet modo referri potest, ut filius non sine patre uel matre, & seruus non sine domino potest intelligi, neq; sine his illi uicissim. Dicuntur autem relatiua tribus modis. Aut alicuius, ut filius: aut alicui ut uicinus: aut ad aliquid, ut duplum, quoniam duplum ad aliquid simplũ est. Omnia relatiua his ad quæ referuntur, uice mutua respondent. Nam quemadmodũ filius patris filius est, sic pater, filij alicuius pater est. Et re-

ſpondent ita, ut aliqua ijſdem caſibus reſpondeant, aliqua caſus mutẽt. Nã quod de filio dixi, idem de ſeruo dicere poſſumus. Quoniam ſeruus domini ſeruus eſt, & dominus ſerui dominus. Hæc ita ſibi reſpõdẽt ut eoſdẽ caſus in conuerſione cuſtodiãt. Ita quoq; duplum ad ſimplum eſt, ita maior mi-nore aliquo maior eſt, & minor maiore aliquo minor eſt. Manifeſtũ eſt ergo ita caſus in conuerſione ſeruare. At uerò ſciẽtia cũ ſit relatiua: alicuius enim rei ſcibilis ſcientia eſt, in conuerſione ad id quod refertur, caſum mu-tat Nam quod dicimus ſcientia ſcibilis rei eſt, non poſſumus dicere ſcibilis res ſcientiæ eſt, ſed ſcibilis res ſcien'ia ſcibilis eſt. Item ſenſus alicuius rei ſen ſibilis ſenſus eſt Cõtra ſenſibilis res, ſenſu ſenſibilis eſt. Hæc ergo nõ ut quæ ſupradicta ſunt, ſeruatis hiſdem caſibus ſed mutatis conuertunť. Quædã re latiua his, ad quæ referunť, & in tẽpore cõcordant, eaq; ſimul eſſe incipiũt, ſimul deſinũt, ut ſeruus eſſe nõ poteſt, niſi cũ eſſe cœperit dominus. Et cum dominus eſſe deſierit, ſeruus eſſe deſinit. Et itẽ dominus, cũ ſeruũ nõ habue-rit, dñs dici nõ poteſt. At uerò noſcibilis res prior eſt natura q̃ notio. Nam ſi noſcibilia tollas, notio nõ erit. At uerò ſi notionẽ tollas, pot eſt aliqd eſſe no-ſcibile, q̃uis deſit ille, q nouit. Relatiua poſſunt habere cõtraria, ſed nõ oĩa. Nãq; inſciẽtiæ ſcientia cõtraria, inimicitiæ amicitia. At uerò duplo nihil cõ trariũ, neq; maiori uel minori, quia quiſqs iſta cõtraria putauerit, cogiť con fiteri unã eãdemq; rem uno atq; eodem tẽpore poſſe ſibi eſſe contrariã: ſi-quidẽ maior minori cõparatus maior eſt. Itemq; maiori cõparatus minor eſt uno atq; eodem tẽpore, quod contrarijs euenire nullo modo poteſt. Nã quo tẽpore homo ſtultus, nõ eodem tẽpore ſapiẽs eſſe poteſt. Neq; quo tẽ-pore albus eſt, eodem tẽpore niger eſſe poteſt. Quod q a euenire nõ poſſe in maiore & minore oſtẽdimus, fateamur neceſſe eſt maius & minus non eſſe cõtrariũ. Ita duplũ ſimplo nõ eſſe cõtrariũ, quoniã hoc idẽ duplũ poteſt eſſe ad aliqd ſimplũ Non igiť oĩa relatiua poſſunt habere cõtrariũ Itẽ maius & minus quædã recipiũt, quædã non. Nã magis hic amicus illo eſt, hoc ma-gis duplũ illo duplo eſſe nõ poteſt, ppterea q a ſi duplũ eſt, ita duplum eſt, ut plus aliqd minuſue ſi fuerit, non ſit duplũ. Quæriť utrũ aliqua ſubſtãtia dici poſſit relatiuè ſed de prima ſubſtãtia dici non poſſe relatiuè, nulla quæſtio eſt. Non eñ Cicero alicuius dici poteſt, aut ad aliqd referri. Itẽ equus iam qs equus, ut Rhœbus nõ alicuius eſt hoc ipſo, quòd Rhœbus eſt, ſed quòd iumentũ eſt, alicuius iumentũ eſt. Nõ ergo prima ſubſtãtia relatiuê dici po teſt, neq; pars eius quælibet quæ ſine dubio ipſa prima ſubſtãtia eſt. Nam quẽadmodũ Cicero prima ſubſtantia eſt, ita manus eius: manus uerò non eius, ſed ſpecialiter manus. Secundæ etiã ſubſtãtiæ relatiuè dici nõ poſſunt. Non eñ ſua conuerſione reſpondẽt, ut ſi dicamus, Manus Ciceronis, nõ Ci cero manus Cicero eſt, neq; ipſa manus ob hoc manus quia Ciceronis eſt; ſed quia ita affecta eſt, manus dicitur, non quòd alicuius ſit. Non ergo ut

diximus,

diximus, prima substantia, neq; partes eius relatiuè dici possunt. Quæritur ergo de partibus secundæ substãtiæ. Nam de ipsa substantia nulla quæstio est. Nõ enim homo alicuius homo, sed manus specialiter alicuius hominis manus est. Et ut mutata conuersione respondeat, alicuius manuati manus est, ut possumus ita conuertere, qa & manuatũ aliquid manu manuatũ est. Item ungula non primæ substãtiæ ungula, sed alicuius ungulati ungula, qa & ungulatũ aliquid ungula ungulatũ, ut mutuã possit habere conuersionẽ; quod relatiuis esse diximus ꝓpriũ. Si ergo maneat illa relatiuorũ diffinitio ut relatiuũ sit quicquid alicuius dici potest, difficile resistimus: dici partes secundarũ substantiarũ relatiuè. Si uerò illa diffinitio est mutata, ita ut relatiua sint ea quæ ad aliquid referunt, excepto eo, quod in aliquo sunt, nulla incidit in hanc diffinitionẽ substantia. Quemadmodũ seruitus, excepto eo, q in eodem seruo est, idem in aliquo homine refert ad dominũ. At uerò penna ita pennati alicuius penna est, ut excepto eo, quod in aliquo pennato est, ad nihilũ referri possit. Sanè admonẽdi sum9, ne nos pudeat uerba noua facere pro necessitate cõuersionis. Nam si mutua conuersio nõ respõdeat, nõ relatiuè nunciamus hoc modo: Cũ dico pennã, uolẽs eam ostẽdere relatiuã, non me pudeat pennatũ aliquid, ꝓpter conuersionẽ dicere. Est enim pennatum ita usitatum, ut aures non offendat. Si de pede agatur, non pudeat simili deriuatione fingere notum conuersioni uerbũ. Item scire oportet eum qui relatiuum aliquid, ad quid referatur, ignorat: nec omnino utrum ad aliquid referri possit id, quod dicit scire posse, hoc modo: cum dicis, hoc duplum est, nosti simplum eius, id est, ad quod duplum sit. Aut si illud ignoras nec omnino utrum duplum sit, scire potes.

Quid Facere & Pati.

FAcere & pati possunt habere contrarium, ut calefacere, refrigerare, & calefieri & refrigerari. Habẽt etiam magis & minus, ut magis & minus urere, magis & minus uri.

Quid Situs.

SItus omnis denominatiuè dicitur, ut sedere à sessione, stare ab statione. Et quamuis nonnũquàm nomina deficiant, ex quibus situs denominatur, ratio tamen non deficit.

De tribus, quæ restant, id est, Quando, Vbi, & Habere.

DE illis tribus, quæ restant, supradicta exẽpla sufficiũt. Quando enĩ dicimus tẽpus, ut heri, cras: Vbi, ut Romæ, Athenis: Habitũ, ut calciatũ, armatũ, quid horũ recipiat magis & minus, cũ in sermone inciderit, facilis apparet. Istæ sunt decem prædicationes, ex qbus aliquid necessario singulatim enunciamus. Nã quicqd omnino dixerimus, quod aliquid significet: nondũ tamẽ intelligi possit, an uerũ an falsum sit, unũ est de

his decem, exceptis duntaxat illis uerborum quodammodo articulis. Sunt enim pleraq; à Grammaticis in orationis partibus enunciata, quæ omnino nō per se nihil ualēt, aut aliquid significāt plenū, nisi cum fuerint uerbis adiuncta, ut coniunctiones, & præpositiones, & quicquid tale illi docent.

De Oppositis,

Restat ut de oppositis dicamus. Sunt autem opposita, quæ sibi ueluti ex aduerso uidentur obsistere ut contraria: nec tamen omnia quæ opponuntur, sibi contraria sunt, sed omnia contraria opposita sunt. Opponuntur autem sibi ita, ut aut relatiua opponātur, ut magnū paruo. & dimidium duplo. Aut contraria, ut stultitia sapientiæ, Aut ut habitus orbationi, ut cernentia cæcitati. Aut ut aientia negationi, ut Cicero disputat, Cicero non disputat. Hæc autem inter se nonnihil differunt Nā relatiuum relatiuo ita opponitur, ut hoc ipsum, quod opponitur eius sit cui opponitur, aut ad id quocunq; modo referatur. Nam dimidium opponitū duplo, & eiusdem dupli dimidium est. Ita ergo illi opponitur, ut eius sit, cui opponitur. Et paruum opponitur magno, ut eius sit ita ut ipsum paruum ad hoc magnum, cui opponitur paruum sit. Contraria uerò ita sibi opponuntur, ut non eorum sint, quibus opponuntur, sed ad ea quocunq; modo referantur Siquidem stultitiæ sapientia ita contraria est, ut non eiusdē sapientiæ stultitia sit, sed ut ad illam sit stultitia. Sciendum est tamen quædam contraria medium habere, quædam non habere. Nanq; sunt alia, quæ ita, ut in ea re in qua esse possunt, alterutra uice necessario insint, & medio careant, ut sanitas & imbecillitas. Hæc duo contraria natura insunt corporibus animalium, atq; ita uice alterutra necessario insunt, ut diximus, ut in quo animalis corpore sanitas non est, necessario imbecillitas sit. Et in quo imbecillitas non est, necessario sanitas sit At uerò candidum & nigrum cum sint contraria, & naturaliter in corporibus inueniantū, ꝓpterea medio non carent: quia non est necesse corpus aliquod candidū esse, aut nigrū. Potest enī ita deesse candidū, ut non sit nigrū atq; hoc modo ex aliqua parte. Ergo color aliqs medius inueniri potest, ut luteus uel uiridis. Habitus & orbatio ita sibi opponunt, ut in ea re, cui euenire possunt, alterū eorum necessario insit: ex illo dūtaxat tēpore, quo ea natura esse ꝑmittit, ut dentatū eum dicimus, qui dentes habet Edentulū uerò non illum dicimus, qui dentes non habet, sed cui natura inest, ut habeat ex illo tēpore, quo iam natura ꝑmittit, ut habeat. Nam neq; lapidē rectē dicimus edentulū, qui nunq̄ dentes habet. Neq; infantē, qui quis aliquando habere possit: nondū tamen illo tēpore ut habeat natura ꝑmittit. Hoc ergo tertiū gen9 oppositorū differt à primo relatiuorum, eò quòd cernentia ita opponitū cæcitati, ut eiusdē cæcitatis non sit, aut ad eam quodāmodo referat. A secundo genere, id est contrariorū illud

differt

differt ab his dũtaxat contrariis quæ non habent mediũ, quod cernentia & cæcitas intelligunt, ut erga oculos alterũ eorũ necessario non sit. Ergo hoc differunt ab his contrariis, quæ habẽt mediũ, quia illorũ alterum non necessario inest substantiæ: horum autẽ medium necessario. Ab his non contrariis, quæ medio carent, hæc ipsa opposita differunt, quod illa rei, cui natura insunt omni tempore alterutra uice accedant, necesse est, ut corpori animalis sanitas & imbecillitas. Alterũ eorum semp est in corpore animalis. Hæc autẽ possunt aliquo tempore ei rei, cui natura inesse possunt, utrũq; deesse aliquando, ut infans, dum nondum tẽpus est, quo dentes habere possit, neq; dentatus, neq; edentulus dicit̃. Et oculi alicuius animantis nondum aduenientẽ tẽpore quo uidere possent, neq; cæci, neq; uidentes dicunt̃: & tunc aliquid medium non contrariorũ, quæ medio carent, duæ species sunt, id est, eorum quæ alterutra uice accedunt rei, in qua esse possunt, nullo medio intercedente, ut sanitas & imbecillitas. Et eorum, quæ simul deesse possunt substantiæ, in qua non simul esse possunt, & tunc cum simul desunt, nihil medium intercedit, ut cernentia & cæcitas, uel habitus & orbitas. Quartum genus oppositorũ est: aientia & negantia, ut Cicero disputat, Cicero non disputat. Hæc à superioribus differunt, quòd illa singulatim dici possunt, hæc non nisi connexè dicuntur. A relatiuis hoc differunt, quòd illa etiam relatiuè dicuntur: hæc autẽ non relatiuè. Non enim disputans ad non disputantem refertur. A contrariis hoc differunt, quòd illa si connexè dicantur, tãdiu aut uera, aut falsa sunt, quãdiu est illud, in quo inesse possunt. Cum autẽ hoc esse destiterit neq; uera, neq; falsa sunt, ut stultus est ille & sapiens est ille q̃diu uiuit. Horum alterum uerum est, cum ipse esse destiterit, utraq; falsa sunt, quia ille qui non est, neq; stultus neq; sapiens esse potest. At uerò, Cicero disputat & Cicero non disputat: ita sibi opponuntur, ut & dum uiuit Cicero, alterum uerò eorum necessario sit, & ipso mortuo, falsum est quidẽ, quod disputat. Verum tamen est, quòd Cicero non disputat. Hoc enĩ modo discernunt̃ hæc ab habitu atq; orbatione. Nã q nõ est, neq; cæcus est, neq; uidens. Nec sanè moueare, quod uidemur iam de proloquiis aliquid dixisse, de quibus postea dicendum est Hoc nãq; factum est occasione oppositorũ.

Quid sit Nomen.

NOmen est quod quamlibet rem significat, & per casus flecti potest. Vel est, quod tam corpus quàm rem significat.

Quid sit Verbum.

VErbum est quod aliquid significat, & p tẽpora flecti potest, ut Cicero nomẽ, disputat uerbũ. Hæc ab inuicẽ separata, non nihil quidẽ significant. Verumtamẽ uel falsum dici non possunt. Cum autẽ fuerit cõiuncta, iã possunt & affirmari & negari, ut Cicero disputat, iam dici potest, Cicero non disputat. Esse autem debet nominatiuus casus nominis

& tertia uerbi pſona. Prima pſona ſignificat aliquid, quod iam negari uel affirmari poſſit. Et in homine tantũ cadit. In ea autẽ intelligit̃ nomẽ: etiã ſi non dicat̃, ut diſputo. plenũ eſt: etiã ſi non dicam ego. Item ſecunda pſona, & ipſa iam ueritati aut falſitati obnoxia eſt. Sed etiã ipſa in hominẽ cadit, & ei nec rectẽ dicimus diſputas qui nec audire, nec intelligere quod dicitur, poteſt. Ergo & hoc cum dicat̃ ſine nomine, tñ ibi nomẽ intelligit̃. Aliter figuratẽ utimur ſiue prima ſiue ſecunda pſona, ut aut loquentem cum inducas, qui loqui non poteſt aut ad eum conuertamus orationẽ, qui neq; audire, neq; intelligere poteſt. Tertia uerò pſona non hominis tantum eſt, ſed aliarum etiã rerũ, & ſimul ac dicta fuerit, non continuo intelligit̃, niſi fortẽ de eo dicat̃ aliquid, quod de eo ſolo poteſt intelligi, ut cũ dicimus pluit. Pluit iam poteſt eſſe uerũ aut falſum, cũ non addamus nomẽ, qa notũ eſt quod pluat. Cũ uerò dicimus diſputat cum aliqd iam ſignificet, non tamẽ uerum aut falſum dici poteſt ſi nomẽ non addat̃. Et q̃uis de homine hoc tantũ poſſit intelligi, qa nõ de uno dici poteſt, neceſſario ſubdendũ eſt nomen. Et reſiſtit cum dicimus, tertia uerbi pſona eſt, & exigit nomẽ nõ hominis tantũ, ſed cuiuslibet, quod reſiſtere poteſt Prima igit̃ & ſecunda pſona, & de homine tantũ poſſunt intelligi, & ſolæ dictæ, poſſunt aut uerè aut falſè dici, qa cũ his etiã nomina intelligunt̃. Tertia uerò & non omnis ſola dici poteſt, & non de ſolo hominẽ intelligit̃ Quod ergo fuerit ex nominatiuo caſu nominis & tertia uerbi pſona coniunctũ, ploquiũ dicit̃, ita ut etiã neceſſario aut uerũ ſit aut falſum, aut dubiũ. Nãq; homo animal eſt, omnes iudicamus uerum eſſe, & omne animal homo eſt, omnes iudicamus falſum. Dubiũ, ille diſputat: quamuis neceſſario aut diſputet, aut non diſputet: nobis tamẽ dubium eſt alterꝝ qa nihil horũ intelligimus neceſſariũ eſſe, ſed qd horꝝ ſit, ne ſcimus. Vbi uerò illa uerba ſunt, quæ impſonalia dicunt̃, non ex ntõ caſu implecur ſententia, ſed alios caſus recipit, ut diſputat̃ cum dicit̃, plena ſententia eſt ſi ablatiuũ adiungas, hoc eſt à Cice. Et pœnitet cum dicit̃ plena ſẽtẽtia eſt, ſi actũm iungas. id eſt, Ciceronẽ, & ſunt multa alia. Illud tñ conſtat pſonalia uerba non implere ſententiã, niſi cum ntõ caſu, & tertia uerbi pſona.
Sunt etiã ſententiæ, quæ q̃uis conſtẽt ex nomine & uerbo, affirmari tñ aut negari non poſſunt: quæ non ploquia, ſed eloquia dici nonnullis placuit, ut eſt modus impatiuus. Cum dicimus curre, iam plena ſententia eſt. Nã nec ſolũ intelligi, ſed etiã fieri poteſt, quod dicis, tamẽ negari non poteſt. Non eñi hoc negat qui dixerit, noli currere. Hoc eñi non eſt aduerſum ei, quod dictum eſt curre, ut hoc ſit uerũ, illud falſum, ut poſſit naſci quæſtio. Nã de aientia & negatione quæſtio ſine dubio naſcit̃, ut ille currit, ille non currit. Quæſtio eſt, utrũ currat uel non currat. Curre autẽ, & noli currere, non facit quæſtionẽ utrũ currat. Nulla quidẽ quæſtio hic poteſt intelligi, utrũ currere debeat. Hoc eñi ex aientia & negatione natum eſt, ut currere debet, &
currere

curret: non debet: hoc facit optatiuus modus. Cũ eñi plena sit sentẽtia, cũ dicimus, utinam scribam & utinã non scribã, nõ potest hinc nasci quæstio, utrum scribat, sed pleraq; talia sunt, hæc ad exemplũ sufficiãt. Quod ergo fuerit iunctũ ex noĩe & uerbo, si plenũ nomẽ & plenũ uerbũ sit, necessario facit sententiã, sed nõ necessario facit ꝓloquiũ. Si eñi est, qđ iam est, affirmari & negari potest. Et prædiximus multa dici plena sentẽtia, quæ tamẽ affirmari non possunt, & negari non possint. Plenũ igiť ꝓloquium est, omnis homo animal est. Et quis natura illud exigat, ut primo nomẽ, & postea uerbũ dicať ut dictũ est, nõ definit uerũ esse ꝓloquiũ. etiã si dicas, aĩal est oĩs homo. Quicqd accesserit huic sententiæ, cui parti accedat, diligẽter uidendum est.

Quid sit Declaratiuẽ, & quid Subiectiuẽ.

NAm sunt ꝓloquij partes duæ, quæ in nomine una subiectiua diciť, quæ in uerbo altera declaratiua dicitur. Subijcitur enim quid sit, & declaratur, quid de illo possit intelligi. Cum ergo dicimus, Cicero disputat. Si accedat huic sententiæ in Tusculano, declaratiuẽ accessit. Si accedat Romanus, subiectiuẽ. Item si accedat prudenter & copiosẽ, declaratiuẽ. Si dicitur cum Catone, declaratiuẽ accessit. Quicquid igitur nominatiuo casu accedit, subiectiuẽ accedit. Quicquid declaratiuẽ accedit, uarijs casibus & modis accedit. Nam subiectiuẽ non possunt alij casus accedere declaratiuẽ non nisi uarij, excepto nominatiuo. Illud tamẽ sciendũ posse fieri, ut uerbum sit in subiectiua, nomẽ in declaratiua: sed ita uerbum in subiectiua ut aliquod ꝓnomẽ secum uice nominis teneat. Ita etiã nomen est in declaratiua, ut teneat secum aliquod uerbũ, ex quo eius uicem impleat. Velut si dicamus, qui disputat, Cicero est, qui disputat, subiectiua est. Cicero est declaratiua: sed illam subiectiuã ꝓnomẽ facit, hanc declaratiuã uerbũ. In hac igiť parte illud dicimus, quẽadmodũ iuncta sunt, nec tñ possunt plenam facere sententiã, & si faciunt, quemadmodũ ueritati & falsitati nõ sint obnoxiæ sententiæ, q̃uis sint plenæ: & quẽadmodũ adid perueniať, ut iam non solum plena sententia sit, sed etiam necessario uera, aut falsa.

Quid sit Proloquium.

TErtia pars sequiť, in qua dicendũ iam est de ipsis ꝓloquijs, ad quorum intellectũ in supiori ꝑte ꝑuenimus. Proloq̃a igiť differẽtias habẽt binas, in quãtitate & q̃litate. Quãtitatis differẽtia est, ꝙ alia sunt uniuersalia, alia ꝑticľaria, alia indefinita. Vniuersale est ut oñis homo animal est. Particulare, ut qdã hõ ambulat. Indefinita, ut hõ ãbulat. Quod igiť indefinitẽ dicimus, necessario particulariter accipimus, non necessario uniuersaliter. Quoniã id potissimũ numerandũ, quod securũ habet intellectum indefinitum pro particulari accipiť. Erũt ergo duæ differẽtiæ in quãtitate, quòd aliud est uniuersale proloquium, aliud particulare. In qualitate

item duæ, quarum altera dedicatiua, altera abdicatiua. Dedicatiuum est, ut omnis uoluptas bonum. Abdicatiuum, omnis uoluptas non bonum.

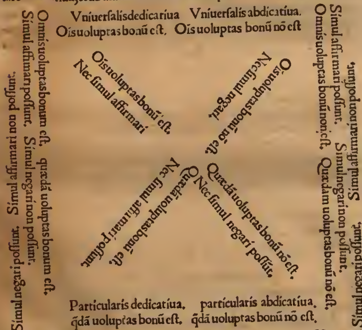
Quomodo conuertantur.

VNiuersale igitur dedicatiuũ non necessario sequitꝰ conuersio. Nõ enim, si omnis homo animal est, omne animal homo est. Vniuersale autẽ abdicatiuũ necessario sequitꝰ conuersio. Si enĩ omnis uoluptas bonũ non est, omne bonũ non est uoluptas. Et si omnis homo nõ est animal mutũ, omne animal mutũ non est homo. Particulare autẽ dedicatiuum habet necessario conuersionẽ. Nã si quidã homo animal est, quoddã animal homo est. Particulare uerò abdicatiuũ nõ habet necessariã cõuersionẽ. Nõ enĩ, si quoddã animal nõ est ratiõale, quoddã rõnale nõ est animal. Vniuersalis ergo dedicatiua & particularis abdicatiua nõ necessario recurrunt. Vniuersalis autẽ abdicatiua, & particularis dedicatiua, necessario conuertunt. Ita tñ ut facta cõuersione, in dedicatiua particula negatio maneat. Nãq; cõuersio ita fit, ut quæ particula fuit declaratiua, eadẽ subiectiua sit. Ergo cũ dico, omnis uoluptas bonũ non est, omnis uoluptas subiectiua, bonũ non est, declaratiua. Si conuertã, omĩe bonũ uoluptas nõ est, facta est quidẽ subiectiua, quæ fuit declaratiua, negatio tñ hanc particulã tenet, quæ facta est declaratiua Et si uelim sic dicere, nulla uoluptas bonũ est, conuertendũ est sic, nullũ bonum uoluptas est. Sed ꝑpter duo ꝓloquia, quæ diximus nõ necessario conuerti, debemus intelligere omnia, quæ ꝓloquiis attribuũtur ꝑ quæ rectè, aut nõ rectè ꝓponi possunt, ut uerũ aut falsum possint ostendere. Hæc autẽ quinq; sunt iam superius demonstrata, Genus Species, Differẽtia, Accidẽs, Propriũ. Ex his duo sunt, quæ faciunt illa ꝓloquia recurrere, alia tria nullo modo. Nãq;, ut omĩs homo animal est rõnale mortale, ita omne animal rõnale mortale homo est. Et quẽadmodũ, omnis homo risibilis est, ita omne risibile homo est. Rursum in particulari abdicatiua uidendũ est, qd sit ꝓpriũ nõ esse, ut enĩ ꝓpriũ est hominis esse risibile, ita ꝓpriũ est risibile nõ esse præter hoĩem. Ergo si ꝑticulare abdicatiuũ ꝓponamus sic, qddã risibile nõ est præter hominẽ, recurrit sine dubio qddã præter hominẽ nõ esse risibile. It em quiddã inanimũ irrationale immortale nõ est homo, quiddã homo non est inanimũ irrõnale immortale. Itẽ sunt aliæ cõuersiones, quæ faciunt easdẽ ꝓloquiorꝫ particulas indefinitas esse negatione, scilicet de loco migrante. Nã particulæ indefinitæ fiunt hoc modo, homo non homo, animal non animal. Et ideo indefinitum est, quia negas tñ hoc esse, iam non dicis quid sit. Cum ergo dico, omnis homo animal est, si uelim rectè conuertere, adhibeo negationes, ut fiant particulæ indefinitæ. Si enĩ uerum est omnis homo est animal, & uerꝫ est, omĩe non animal non homo. Hac cõuersione usus est in Rhetoricis Cicero. Deinde si cõstitutio, & ipsa pars cõstitutiõis eius quælibet intẽtionis depulsio est, quæ intẽtionis depulsio

depulſio nõ eſt, ca nec cõſtitutio eſt, nec pars cõſtitutionis. Itẽ particularis abdicatiua poteſt hoc modo cõuerti. Si em̃, quoddã animal hõ nõ eſt, quod dã non hõ animal eſt. Et in hac cõuerſione obſeruãdũ eſt, ubi nõ eſt negatio, cũ directo ꝓponimus, ibi fit dum cõuertimus. Hãc uiciſſim cõuerſionẽ recipiunt duo ꝓloqa, quæ illã primã nõ recipiebãt. Solũ uniuerſale abdicatiuũ non aliã recipit. Vocẽt ergo docẽdi cauſa illa prima cõuerſio: hæc ſecunda. Hæc autẽ ꝓloquia queadmodũ inter ſe affecta ſint, hoc modo manifeſtius apparebit.

De Affectis inter ſe.

QVatuor lineis quadrata formula exprimatĩ, in primo angulo ſupioris lineæ ſcribatĩ uniuerſalis dedicatiua, & in alio eiuſdem angulo uniuerſalis abdicatiua. Itẽ infra ad primũ angulũ inferioris lineæ particularis dedicatiua, ad angulũ reliquũ particularis abdicatiua. Deinde ducãtur angulares lineæ, & ab uniuerſali dedicatiua ad particularẽ abdicatiuã, & ab uniuerſali abdicatiua ad particularẽ dedicatiuam.

Duæ igitẽ ſupiores ſimul cõfirmari non pñt, ſimul negari pñt. Nã nõ põt ſimul ueræ eſſe, oĩs uoluptas bonũ eſt, & oĩs uoluptas nõ eſt bonũ. Pñt autẽ ſil eſſe, nõ oĩs uoluptas bonũ eſt, nõ oĩs uoluptas nõ eſt bonũ. Duæ uerò inferiores uiciſſim ſil negari nõ pñt, ſil cõfirmari pñt. Nã nõ utiq; põt ſil negari,

negari,non quædam uoluptas bonum esse: & non quædam uoluptas non bonum esse. At uerò potest & quædam uoluptas bonum esse, & quædã uoluptas bonum non esse. Angulares autẽ neq; simul affirmari, neq; simul negari possunt. Nã si uerũ est, omnis uoluptas bonũ esse, falsum est, quædã uoluptas non esse bonũ. Nã si uerum est, omnis uoluptas bonũ est, falsum est, quædã uoluptas non est bonũ. Itẽ si uerũ est, omnis uoluptas non est bonũ, falsum est, quædã uoluptas est bonũ. Hoc item contingit, si particularem uicissim nomines. Itẽ si uerũ est quædã uoluptas non est bonũ. falsum est, oĩs uoluptas bonũ est. Itẽ si uerũ est, quædã uoluptas bonũ est, falsũ est oĩs uoluptas nõ est bonũ. Itẽ uniuersalis dedicatiua cõfirmata, pticularẽ suã necessario confirmat, negata nõ necessario eã negat. Nã si uerũ est, om̃is uoluptas bonũ est, necessario uerũ est quædã uoluptas bonũ est. At uerò si supiorẽ negem, hoc modo nõ om̃is uoluptas bonũ est, potest fieri, ut quædam uoluptas bonum sit. Particularis item dedicatiua, confirmata non necessario uniuersalem suam confirmat, negata necessario illam negat. Nam si uerum est, quædam uoluptas bonum est, non sequitur, ut omnis etiam uoluptas bonum sit Si uerò quædam uoluptas bonum non est, falsum est, om̃is uoluptas bonum est. In duabus reliquis hoc obseruabis.

Quid sit Sumptum, & quid Illatio.

PLenam sententiã cum ꝓposuerimus, aliquid ex ea uolentes efficere, & cũ concessa fuerit, sumptũ dicitᷣ. Huic etiã uni sententiæ alia certa ratione debet innecti, & utiq; ꝑpter id, quod inferre uolumus, concedenda. Et hæc cum concessa fuerit, sumptũ dicitᷣ. Ex duobus sumptis ratione sibimet nexis, conficitur illatio. Quæ illatio sumptum ꝓpterea dici non potest, quia non expectas, ut hoc etiam tibi aduersarius concedat, sed eo inuito sequitᷣ, si modo ratione seruata fuerit illatum. Et ut hoc planũ fiat exemplo, putemus quæstionẽ esse: Vtrum uoluptas utilis sit. Si ꝓponamus ita, omnis uoluptas bonum est, plena quidem sententia est & sumptũ efficitur, si hoc aduersarius concedat, quo concesso adiungenda est alia sentẽtia, omne autem bonum utile est. Si etiam hoc concesserit, efficitur sumptum. Ex quibus duobus sumptis etiam inuito eo sequitur, omnis igitur uoluptas utilis est.

Quid sit Syllogismus.

HOc totũ, quod constat ex duobus sumptis & illatione, ratiocinatio à nobis, à Græcis συλλογισμὸς appellatᷣ. Est ergo rõcinatio ex duobus pluribúsue concessis, ad id qđ non conceditᷣ, necessaria ꝓuentio. Possunt ergo plura esse sumpta, sed minus à duobus esse nõ pñt. Etenĩ est integra rõcinatio, si ad illud, qđ uolumus ostẽdere, utile esse uoluptatẽ, trib9 etiã sumptis ꝑuenire uelimus, ut om̃is uoluptas sedm̃ naturã est, omne qđ secundũ naturã est bonũ est, om̃e bonũ utile est, omnis igitᷣ uoluptas utilis est. Ex

est. Ex hoc apparet plura etiam licere addere, si opportuerit. Nonnũquàm etiam concludimus inferentes non quidem id quod conficitur, sed quod ex ipso, quod inferre debemus necessario conficitur, hoc modo. Omnis uirtus bonum est, omne bonum utile est, omnis igitur uirtus non nocet. Inferendum erat, omnis igitur uirtus utilis est. Et ex eo necessario sequitur non nocere. Quod enim utile est, nunquàm nocet. Hoc à Græcis συμπέρασμα dicitur, à nobis dici potest confinis conclusio. Ratiocinacio igitur siue proprium & suam siue cõfinem habens conclusionem, diuiditur in duo genera, in prædicatiuum & conditionale.

Quid sit prædicatiuus syllogysmus.

Prædicatiuus est, in quo sumpta ita sibi innexa sunt, ut aliquo extrinsecus addito suppleantur, ut hoc quod supradictum est, omnis uoluptas bonum est, omne bonum utile est. Videmus itaq; nec totum quod suprapositum est dictum, sed unam inde partẽ sumptã declaratiuã quæ secundo prologo facta est subiectiua, quod proloquium secundum, ut impleret sententiam, aliquid petiuit extrinsecus, id est, utile est. Huius illatio conficiẽ ex eo quod accessit, & ex eo, quòd non est repetitum, id est, om̃is igitur uoluptas utilis est. Huius generis tres formæ sunt. Prima est, in qua declaratiua particula superioris, sumpti sequẽtis efficitur subiectiua, aut subiectiua superioris. Declaratiua sequentis, declaratiua superioris, fit subiectiua sequentis ut in superiori proposito exẽplo. Subiectiua superioris fit declaratiua sequentis. Si hoc modo uelis cõuertere, omne bonum utile est, omnis uoluptas bonum est, omnis igitur uoluptas utilis est. Secunda forma est, in qua declaratiua superioris sumpti, eadẽ est etiam declaratiua sequentis, ut omnis uirtus bonum est, & omnis uoluptas non est bonum, omnis igitur uoluptas non est uirtus. Tertia forma est, in qua subiectiua superioris sumpti, eadem est etiam subiectiua sequentis, ut quoddam bonũ uoluptas est, omne bonum utile est, quoddam igitur utile est uoluptas. In prima forma & uniuersaliter, & particulariter, & dedicatiuè, & abdicatiuè concludi potest, in secunda forma nisi per contrarium concludi non potest. In tertia forma particulariter tantũ concludiẽ. Qua propter nõ frustra hic ordo est seruatus. Nam meritò prima dicıẽ, in qua omni modo concludi potest. Secunda autem rectè, in qua potest concludi uniuersaliter, quamuis per contrarium. Tertia autem rectè, quia in quantitate minor est, in qua nisi particulariter concludi non potest. Nunc dicendũ est, singulæ formæ quot modos recipiant. Nam recipiunt intra se certum numerum, extra quos modos quicquid conclusum fuerit, non est temerè concedẽdum. Recipit autẽ prima nouem modos, secunda quatuor, tertia sex.

Primus

Primus modus.

PRimæ formæ primus modus est, in quo conficitur ex duobus uniuersalibus dedicatiuis, uniuersale dedicatiuũ directim, ut est, omne iustum honestum, omne honestum bonum, omne igitur iustum bonum. Si reflexim inferas, omne igitur bonũ iustum non sequitur, sed particulariter potest inferri, quoddam igitur bonum iustum, & efficit quintus modus. Secundus modus est, in quo conficitur ex uniuersali dedicatiuo, & uniuersali abdicatiuo uniuersale abdicatiuum directim, ut est, omne iustũ honestum, nullum honestum turpe, nullum igitur iustum turpe. Si reflectans, nullum igitur turpe iustum, efficitur sextus modus. Diximus enim supra uniuersale abdicatiuum posse conuerti. Tertius modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo, & uniuersali dedicatiuo particulare dedicatiuum directim, ut est, quoddam iustum honestum, omne honestum utile, quoddam igitur iustum utile. At si reflectans, efficitur septimus modus, quoddam igitur utile iustum: quoniam supra dictum est, particulare dedicatiuum posse conuerti. Quartus modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo & uniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directim, ut est, quoddam iustum honestum, nullum honestum turpe. quoddam igitur iustum non est turpe: reflecti non potest. Diximus enim supra particulare abdicatiuum non posse conuerti. Octauus modus est, in quo conficitur ex uniuersali abdicatiuo & uniuersali dedicatiuo, particulare abdicatiuum reflexim, ut est, nullum turpe honestum, omne honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe. Nonus modus est, in quo conficitur ex uniuersali abdicatiuo, & particulari dedicatiuo, particulare abdicatiuum reflexim ut est. nullum turpe honestum, quoddam honestum iustum, quoddam igitur iustum non est turpe.

De secundæ formæ primo modo.

SEcundæ formæ primus modus est, in quo conficitur ex uniuersali dedicatiuo. & uniuersali abdicatiuo, uniuersale abdicatiuum directim ut est, omne iustum honestum, nullum turpe honestum, nullum igitur iustum turpe. Hic reflexione si utaris, alius modus non efficitur, quoniã de utrisq; fit subiectiuis illatio. Secundus modus est, in quo conficitur ex uniuersali abdicatiuo, & uniuersali dedicatiuo, uniuersale abdicatiuum directim, ut est, nullum turpe honestum, omne iustum honestum, nullũ igitur turpe iustum Tertius modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo, & uniuersali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directim, ut est, quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum, quoddam igitur iustum non est turpe. Quartus modus est, in quo cõficitur, ex particulari abdicatiuo, & uniuersali dedicatiuo, particulare abdicatiuũ directim, ut est, quoddam

quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe, quoddam igitur iustum non est malum.

De primo modo tertiæ formæ.

Tertiæ formæ primus modus est, in quo conficitur ex duobus universalibus dedicatiuis, particulare dedicatiuum directim, ut est, omne iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum. Secundus modus est, in quo conficitur ex particulari dedicatiuo & universali dedicatiuo, particulare dedicatiuum directim, ut est, quoddam iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum. Tertius modus est, in quo conficitur ex universali dedicatiuo, & particulari dedicatiuo, particulare dedicatiuũ item directim, ut est, omne honestum iustum, quoddam honestum bonum, quoddam igitur iustum bonum. Quartus modus est, in quo conficitur ex universali dedicatiuo, & universali abdicatiuo, particulare abdicatiuum directim, ut est, omne iustum honestum, nullum iustum malum, quoddam igitur honestũ non est malum. Quintus modus est, in quo conficitũ ex particulari dedicatiuo, ex universali abdicatiuo, pticulare abdicatiuũ directim, ut est, quoddã iustũ honestum, nullum iustum malum, quoddam igitur honestum non est malũ. Sextus modus est in quo conficitur ex universali dedicatiuo, & particulari abdicatiuo, particulare abdicatiuum directim, ut est omne iustum honestum, quoddam iustum non est malum, quoddam igitur honestum non est malum. Omnes igitur modi certum ordinem tenẽt, eiusdemq; ordinis ratio est, quæ in ipsis formis demonstrata est.

Quid sit conditionalis Syllogismus.

Conditionalis syllogismus est, cuius propositio, & plenum argumẽtum & plenum id de quo quæstio est continet, ita, ut assumpto argumento iam certum inferri possit, de quo quæstio erat ad hunc modum. Ponamus quæstionẽ esse utrum sit utilis Rhetorica, & uolentes utilem probare, argumentum ab huius diffinitione capiamus, quod est bene dicendi sciẽtia. Ex huius argumento & illa quæstione, conditionalis syllogismus ponitur sic: Si Rhetorica est bene dicendi scientia, utilis est. Assumimus argumẽtum ita, Est autẽ Rhetorica bene dicẽdi sciẽtia. Hæc duo qui concesserit, etiam inuitus concedat, necesse est, utilẽ esse Rhetoricam: quod erat dubium, antequàm propositio, & assumptio concederet. Nihil tamen in assumptione accessit extrinsecus, quod est proprium prædicatiui syllogismi. Hic primus modus à dialecticis appellaƭ, qui est ab antecedentibus propterea quoniam argumentum quemadmodũ positũ est, ita & assumptum, hoc tantum modo differens, quod cum conditione positum est, & sine conditione assumptum, Secundus modus est, qui appellatur consequentibus,

H

quentibus, in quo ipsum argumentum quæstionem sequitur, non quæstio argumentum, hoc modo: Si non est Rhetorica utilis, non est bene dicendi scientia. Assummitur argumentum à contrario, id est per negationem sic: Est etiam bene dicendi scientia, utilis est igitur. Tertius modus est, qui appellatur à repugnantibus in quo demonstratur, non posse simul hoc esse, & illud nõ esse. In quo cum fuerit assumptum unum, aliud necessario tollitur id est, cum fuerit assumptum esse, non esse tollatur, hoc modo non est bene dicendi scientia Rhetorica, & non est utilis. Est autem bene dicendi scientia, utilis est igitur. Confertum est utile esse, sublato eo quod non esse utile propositum erat. Hi tres modi ex uno argumento possunt confici in unam rem omnes probare possunt. Nec interest in propositione, quam partem in primo ponas, utrum argumenti utrum quæstionis, dum modo conditionis ratio conseruetur. Cum dixeris: Si Rhetorica est bene dicendi scientia, utilis est. Potest & sic poni, utilis est Rhetorica si bene dicẽdi scientia est. Hoc etiam in duobus aliis experiri licet. Quartus modus est, qui per disiunctionem efficitur, ita ut uno assumpto, aliud necessario negatum sit, hoc modo: Aut sanus est, aut imbecillis. sanus est autẽ, non est igitur imbecillis. Quintus modus est, qui etiam per disiunctionem efficitur, ita ut uno negato, aliud necessario negatum sit, hoc modo: Aut sanus est, aut imbecillis: non est autem sanus, igitur imbecillis est. Additi sunt alij duo modi, qui per argumentum istorum duorum fieri possunt: non tamẽ per disiunctionem, sed per negationem. Est ergo sextus modus, in quo demonstratur non posse simul & hoc esse & illud. Assummuntur per unius confirmationẽ, concluditur per alterius infirmationem hoc modo: Non est sanus, & imbecillis: sanus est autem, non igitur imbecillis. Septimus modus proponitur sic, & in eo assummitur, ut in quinto atque ita concludit̃ ad rem facilius intelligendam. His quædam formæ coniunguntur, ita ut rebus ipsis, non dictis ratiocinandi ius intelligatur. Est primi modi forma hæc: Si primum, secundũ: primum autem, secundum igitur. Secundi hæc: Si non primum, non secundum, secundum autem, & primum igitur. Tertij hæc non & primũ, & non secundum: primum autem, non igitur & secundum. Quarti hæc: Aut primum aut secundum primum autem non, igitur secundum. Quinti hæc Aut primum aut secundum, non autem primum, igitur secundum. Sexti hæc. Non & primum & secundum, primum autem: non igitur secundum. Septimi hæc. Non & primum & secundum: non primum autem: igitur secundum. Sciendum tamen hæc ex uno argumento posse fieri tres superiores modos, & ex uno argumento alios quatuor. Huius autem ordinis ratio est, ut primus modus sit, qui appellat̃ ab antecedẽtibus, quia utiq; quod antecedit, prius est. Secũdus, à cõsequẽtibus eadẽ ratione, ut ipse nomine suo primũ se debere sequi, etiã in ordine uideat̃ ostendere.

dere. Restat qui sit Tertius in eodem argumēto à repugnātibus. Non eñ possumus ad disiunctionem transilire, quæ iam non potest ex eodem argumento fieri. Erit ergo Quartus modus quasi ad aliud argumētum primus. Et ibi utiq; antecedere debet, in quo per confirmationem assummitur, prior enim est confirmatio negatione. Quintus debet esse idem, sed per disiunctionem post eum, propterea, quia in eo per confirmationem, in hoc autē per negationē assummitur. Hoc in duobus reliquis licet intelligi. Miscentur autem sibi multis modis syllogismi, ut in una ratiocinatione & prædicatiui generis, & conditionalis formas agnoscas hoc modo. Si quæstio sic, utrum utilis sit ipsa Dialectica, proponendum est si bene disputare utile est, utilis est bene disputandi scientia. At bene disputare utile est, utilis est igitur Dialectica. Sanè uidendum est in prædicatiuo syllogismo, quod de propositione sibi assumptionem uindicet. Nam extrinsecus aliquid iam accipere manifestum est. In eo autem, quod sibi, ut diximus, de propositione uindicat attendendum est, utrum rectè sibi uindicet propter seruatas, memoratasq; formas. Efficitur enim, ut quod in propositione ad declaratiuam partem pertinere uidebatur, in assumptione ostendatur, ad subiectiuam pertinere. Et itē si aliter assummas, hoc ipsum pertinebit ad declaratiuam hoc modo. Notū est in prima forma ita assummi, ut aut declaratiua propositionis, subiectiua sit assumptionis, aut subiectiua propositionis, eadem & declaratiua sit assumptionis, ut si proposueris sic: Omnis ars frequenti exercitatione meditanda est, Dictio autem exercitatio est Rhetoricæ, Rhetorica igitur frequenti dictione meditanda est. In propositione exercitatio ad declaratiuam partem pertinere uidebatur, in assumptione ipsa exercitatio ita ad declaratiuam pertinet. Quomodo ergo forma seruatur est scilicet quia relictū est aliquid in declaratiua propositionis, quod nō uenerit in declaratiua assumptionis, unde possit fieri conclusio, hoc est meditanda est. Nam si uellē sic assummere, Rhetorica autem ars est, totum seruabitur ad conclusionem, Rhetorica igitur frequēti exercitatione meditanda est. Ex hoc apparet multa esse communia, quæ possunt, uel subiectiuè, uel declaratiuè adiungi, prout se habuerit assumptio.

Talibus insistente Dialectica, & ad quædam non minus inextricabilia quàm caliginosa ꝑperante, Pallas nutu Maiugenæ festinantis interuenit.

Perita fandi iam progressum comprime:
Ne inflexa tortos stringat intimatio:
Et multimodos perpetui infractus diu
Hymen recuset, editum est compendio
Quicquid decenter docta disputatio
Multo astruendum contulit uolumine.

Sat est profundæ frons decens scientiæ,
Quæ abstrusa promit nil morosum differens,
Præteruolando, nil'q; ignotum deferens.
Nam quæ supersunt fraude multa consita
Quis falsa captos circuit deceptio:
Dum ambage ficta præstruis sophismata
Captenculis ue ludis illigantibus
Pellax soritas cumq; sensim congeris:
Formásue mendas comprobat quas ueritas:
Nefas tonantis garriat sub auribus
Facinus dirum, quippe summi cælites
Odere turpis omne falsum fœminæ
Nam si reuoluas, quid cauilla sæuius?
Dudum locuta circulatrix indecens
Fies profecto decipla, si abstruxeris.
Facessat ergo uersilis profonditas:
Reliquumq; tempus linquens sororibus.

His auditis Dialectica cunctabunda paululum, tamē diuæ præceptis pa ritura, respondit,

Venerandos mihi fatus, reuerendosq; secuta
Referam iussa pedem atq; illicet exorsa silebunt,
Licet unam decuit iussæ præmittere culpam
Vt honoris precio cedere t inferre relatus.
Populum cecropidarum bene quo palliatarum:
Bromius conciperet contumias nosse dolore.
Mage quàm crediderat, uipeream noscere posset.
Et iners Marsica dudum fieret præstigiatrix
Neq; me conspiceret somnificam uel temulentam
Loca passim blaterantem iouialibus suborsis
Tamen uni famulandum est tibi Virgo reticemus.

Hæc dicens uelut repressa conticuit: compluresq; eam diuorum qui inter initia deriserant, horruerunt.

Finis quarti libri.

MARNIANI

MARTIANI CAPELLAE DE RHETORICA, LIBER V.

INterea sonuêre tubæ, raucusque per æthram
Cantus, & ignoto cælum clangore remugit.
Turbati expauere dei, uulgusque minorum
Cælicolûm trepidat, causarum & nescia corda
Hærent, & ueteris renouantur crimina phlegræ.
Tunc amnes, faunique pales Ephialta Napeæ
Respectant proceres, nulloque assurgere motu
Cernunt attoniti, uicibusque alterna profantes:
Mirantur placidam per pectora sacra quietem
Tunc primum posita syluanus forte cupresso
Percitus ac trepidans dextram tendebat inermem:
Bellaque composcens arcus atque Herculis arma:
Portuni trifidam suspirans flagitat hastam:
Gradiui frameam non ausus poscere falcem,
Saturni bello suetus disquirit agresti.
Diffidensque sui respectat tela tonantis.

SEd dum talibus perturbatur multa terrestrium plebs deorum, ecce quædam sublimissimi corporis, ac fiduciæ grandioris, uultus etiam decore luculẽta, Fœmina insignis ingreditur. cui galeatus uertex, ac regali caput maiestate seruatum, arma in manibus, quibus se uel communire solita, uel aduersarios uulnerare fulminea quadam coruscatione renitebant Subarmalis autem uestis, illi peplo quodam circa humeros inuoluto latialiter tegebatur, quod omnium figurarum, lumine uariatum, cunctorum schemata præferebat. Pectus autem exquisitissimis gemmarũ coloribus subbaltearum Hæc cum in progressu arma concusserat, uelut fulguræ nubis fragore colliso bombis dissultãtibus fracta diceres crepitare tonitrua: denique creditum, quod instar Iouis eadem posset etiam fulmina iaculari. Nam ueluti impotens rerum omnium Regina & impellere quo uellet & unde uellet deducere, & in lachrymas flectere, & in rabiem cõcitare. &

in alios etiã uultus sensusq́ conuerter e, tam urbes quàm exercitus prælian tes & quæcunq; poterat agmina populorũ. Hæc etiam Senatum, Rostra, Iudicia domuisse in gente Romulea. Athenis uerò curiã, Gymnasia, Thea traq́ pro arbitrio reflexisse, ac totã funditus Græciam miscuisse ferebatur. Hac uerò loquente, qui uultus, uocisue sonus, quantaq; excellentia, celsitudo- q́ sermonis audire operæprecium etiam superis fuit, tantæ inuentionis inge nium, tam facundæ ubertatis eloquium, tam capacis memoriæ, recordatio nisq́ thesaurum. Qualis disponendi ordo, quã pronunciandi congruens mo dulatio. Qui gestus in motu, quæ profunditas in conceptu. Denique exilis in modicis: in mediocribus facilis. In elatione flãmatrix, reddebatq́ cunctos in ambiguis dociles In persuasione cedentes, in collisione discordes: in laudi bus arrogantes. At uerò cum quid commotum publici nominis attestatio- ne clamauerat, fluctuare, permisceri, ardere omnia uidebantur. Hanc igitur fœminam auratæ uocis, & quasdam diadematum gẽmas, regnorumq́ fun dentem, ingens illustrium uirorum sequebatur agmen. Inter quos proximi eidem duo diuerso habitu nationeq́ prænitentes, quorum unus erat palli- o circumactus alterq́ trabeatus. Diuersus utriq; oris sonus, licet alius etiã Athenis se diceret Graia didicisse, ac promptus gymnasiorum studijs, & re luctantibus semper Academiæ altercationibus haberetur. Ambo tamen no ui protectiq́ paupertatis sinu. Et cum alterum Quirinalis eques, alium fa- brilis procrearet industria ita præclues linguæ excellentia floruerit, ut post curiarum facta, immeritasq́ mortes uirtute astra conscenderet, immorta litatæ gloriæ secula superarent. De uno tamen quem Athenarum populus, ac palliata agmina sequebantur, hæc fama cõuenerat, quod acerrimus idem & procellis generatis Oceani fremituq́ uiolentior. Deniq; de illo uersus hui usmodi ferebatur:

δεινὸς ἀνὴρ τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιόωτο.

Alter uerò, quẽ consularis purpura, & cõiurationis extinctæ laurea redimi- bat, mox ingressus curiam superũ, & in Iouis gratulatus est se uenisse conspe ctũ, clamare igitur cœpit: O nos beatos, ô remp. fortunatã ô præclarã laudẽ consulatus mei. Post hos tamen in diuersis agminibus oratores emeriti, ac præ se ferentes insignium culmẽ, maritaq́ linguarum Aeschinem, Isocratẽ, Lysiamq́ conspiceres. Tum in togatis agminibus Sosantios, Græcos, Re gulum, Plinium, Frõtonemq́. Verum ante cunctos atq; ipsam ducem om niũ fœminam, senex quidam signum, ac præuiam uirgam gestans, lictoris Romulei præcedebat usu, atque in eiusdem uirgæ culmine, Corax oris au- rati uenientis fœminæ auspicio præuolabat. Ille autem qui gestabat uirgu- lam, Tisias dictus, cunctisq́ uetustior atq; elatior uidebatur. Nam & suos minores cæteros ipsam illa ducem respectans superpositum coruum, cõmu ne pignus filiamq́ memorabat, Quo argumẽto commoti quamplures deo rum

rum eam quidam nobilissimam fœminam primã aut Apollinis credidere co gnatam, si Graia est: aut si Romulea de gẽte, coruina. Cui ænigmati illud ad iectum, quod intrepida fiduciæ promptioris, tam Palladis quam ipsius Cyl lenij deosculata pectus, cuidam propinquæ familiaritatis indicia patefecit.

Deniq; nonnulli superum cum in trepidatione buccinæ præcinentis, & admi ratione amicitiæ superorũ incerti, diutius Diuinatorem Phœbum cuperent sciscitari, nondum Ioue maxi mo disquirente tumultuariè, quæ esset inqui runt. Ac tunc illa respectãs superos uniuersos, aliquanto cõmotior sic cœpit: Patrem maximũ Iouem, cæterosq́; cælites, quos in causis pluribus sæpe sum deprecata atq; ipsum conuentũ superæ confessionis attestor, nihil magis mi hi inconsentaneum atq; indecens æstimari, quàm ut quæ semper in foro, iu dicijsq́; quã pluribus accusauerim multos, aliosq́; defenderim, & uiribus glo riam deluctationis annixa, mihi de discriminum fatis promeriti euentus præ conia cõpararim. Nunc apud uos superi quis placere immortalitatis instar ac precium uidebatur, inuita compellor scholarium iuuenilium monitus, & exilia decantatæ artis præcepta memorare. Neq; eñ hoc nobis ascribit ino pia, cum redundantes turmæ suppeditãt consequentium. Nam absq; his qui perturbãtes pectora sensusq́; cunctorum cognoscentum quoq; perfregere subsellia etiam alios habeam, qui minutias præceptorũ, & artis intimæ cõ menta perscripserint. Inter utrunq; uerò culmen sectatorũ præniteat Tulli us meus, qui non solum in foro, senatu, rostrisq́; grandilæq́; facultatis maie state tonuerit. Verũ etiam ipsius artis præcepta cõmentus, libros q́; plures scoliorũ usibus consecrarit. Quod cum ita sit, emeritæ granditatis pudor & celebrati, quantũ puto, nominis gloria, hæc inchoamentorũ primordia de trectaret excurrere, ni hoc ad immortalitatis præmiũ proficeret, quod iu bens ac fiducia pẽnitatis accendat exequi, uel primora tñ Ioue cũ superis im perãte. Accingar igit̃ hæc aridiora percurrere, minus quidẽ q̃ publicitus sole o placitura. q̃q́; si pallados aures, atq; Archadiã ratiõe beniuolæ maiestatis participarit assensiõe. Nũc quidẽ apud uos maximi cælites displicebo. quip pe sum ipsa, q̃ alij artẽ, uirtutẽ alij dixẽre, alteri disciplinam. Artẽ uerò iccirco quia doceor, licet Plato huic uocabulo refragetur. Virtutem aũt dicunt, qui mihi bene dicendi scientiã inesse cõpererunt. Qui edisci uerò dicendi intimã rationem & percipi posse non nesciunt, fidenter me asserunt disciplinam.

De officio & fine Rhetoricæ.

Officiũ uerò meũ est dicere appositæ ad persuadẽdũ. Finis psuadẽdi id quod est ppositũ dictiõe. Quæ quidẽ uerba mei Cicer. attestor, cuius etiã exẽplis me poẽsi sinuo pceptiõis ductus cõsequẽt usurã.

Vbi & Vnde.

MAteries aũt duplex est mihi. Vbi & ũde fiat oratio. Vbi, cum ut ipsius mẽbra aggredior quæstiõis. Vnde cũ res inuẽta, uerbaq́; sociantur.

Quæstio

Quæstio Rhetoricæ, aut Finita aut Infinita.

QVæstio ipsa aut finita est, aut infinita. Finita est, cum nascitur de certo facto, demõstratáq; psonam, ut in Rosciana quærit̃ Ciceronis, utrum interfecerit patrẽ Roscius. Infinita est, quæ generaliter quærit, utrum sit aliquid appetendum, ut an philosophandum sit: in Hortensio disputatur. In superiore autem crebro, assiduéque collúctor, atq; eam Græcis placuit ὑπόθεσιν nominari. Infinita uerò uniuersitatis astruendæ sibi fiduciam uindicát, tum potius uersor. cum ocium, ac disputatiões aggredior, licet plerũq; etiam pars ipsa, quæ Thesis dicitur, in causis mihi elatius anhelãti amentatas hastas crebro, & pila plurimũ ualentia ministrarit. An aliud in Scauriana succurrit, cũ interposita disputatione tractatur. Ex quibus causis mors eueniat repẽtina. Ac pro Milone similiter, an mundus prudentia gubernetur. Deniq; ẽ meis sectatoribus quidam acri admodum, ac subtilissima ratione cõmoti, nullam esse attestant̃ hypotesim quæstionẽ, cuncta quæ in defensione ꝓ reis, contráq; eos in accusationibus retractantur, ad generales quæstiones poterunt applicari.

Quæ sint partes officij Rhetoricæ.

IAm uerò partes officij mei quinq; esse non dubiũ est. Nam est Inuentio Dispositio, Elocutio, Memoria, Pronunciatio. Iudicatio enim quæ à nõnullis dicitur pars, partibus cunct s asscribitur. Iccirco q; ipsa pars non poterit ritè censeri, licet quid dicendum quidue silendum sit, dispensatio iudicationis examinet. Inuentio est quæstionum argumentorumq; sagax, inuestigatrixq; comprehensio Dispositio est, quæ ordinẽ rebus attribuit. Eloquutio, quæ arripit uerba uel propria uel trãslata, quæq; noua facit, uetera q; cõponit. Memoria firma rerũ, uerborũq; custodia est. Pronunciatio uocis, motus gestusq; pro rerum & uerborũ dignitate moderatio. Sed ex his Inuentionẽ certũ est esse potissimam, cuius opus est causæ quæstiones excutere, & argumenta probatu idonea reperire.

De Quæstionibus principalibus & incidentibus.

QVæstionum uerò duplex species. Aliæ sunt enim principales: aliæ incidentes. Principales sunt status, ex quibus nascitur causa, quas Tullius constitutiones appellat. Incidẽtes uerò, quæ dum tractat̃ causa, nascunt̃, dum argumenta uel scripta refutando, in plures causa deducitur quæstiones: ut sit principalis, utrum Clodiũ iure occiderit Milo. Incidens, uter utri insidias compararit.

De Statibus, & unde nascantur.

PRincipales igit̃ Status sunt nũero tres An sit, Quid sit, Quale sit. An sit, cõiectura est, ut an patrẽ Roscius occiderit. Quid sit, finis an maiestate minuerit Cornelius Quale sit, q̃litas ut an Saturnin9 iure necat9 sit, Sed ne forsan moueat, q. ꝑtereo q̃rtũ statũ, quẽ Hermagoras

inuenit

inuenit, subtilior ratio est cum non statum, sed partem dicere qualitatis, quod in eius expositione mõstrabo Nũc dicendũ est, quomodo status inueniant in causa. Inueniunt igitur per intentionem & depulsionem. Intentio est, obiectio eius facti, quod in iudicium uenit. Depulsio quædam resistens intentioni negatio, ut si dicatur, occidisti patrem, non occidi. Ex his duabus inter se concurrentibus uocibus, nascitur quæstio, quæ dicitur status, quòd ibi quasi ad pugnandũ actionũ acies ordinata consistat, sed facile est uidere, quid obiecto crimini respondeatur Illud facile non est quid debeat intendi, utrum factum, ut hominem occidisti, an nomen facti, ut homicidium fecisti. Et licet uideatur idem esse, tamẽ in superiori obiectione si negabitur, coniectura erit: cum dixerit, non occidi. In hoc ubi rei nomen intẽditur, potest & finis uideri, ut si dicat, non feci homicidium. An cum, quicunq; homo, an cum innocens occiditur, quod si nõ factum obijcias, sed criminis nomen negatione diuersæ partis non erit manifestum, qui status existat Nescies enim quid negat, qui ita neget non feci homicidium: utrum quia nullum hominem iugularit, an quia tyranni interfectio homicidium non uocetur. Est igitur intendendum ipsum illud quod factum est, ut si id negauerit aduersarius, habeas coniecturam. Si eo concesso, nomen criminis excluserit, intelligas finem. Quod si concesso facto, factiq; uocabulo licuisse sibi, uel oportuisse facere dixerit quali as in causa uersatur: quæ aut de re, aut de actione congreditur. De re, ut Miloni facere licuisset. De actione, an seruo uel addicto Tribunos liceat appellare, an habere ignominioso liceat concionem. Quæ species qualitatis, Translatio nominatur. Item cauere debemus ne intendamus auditoris officium, ut sola status qualitas fiat. Nam qui causam cognoscit, propositum habet efficere aliquid, id est, aut damnare aliquem, aut absoluere.

De generibus auditorum & causarum.

Auditoris autem sunt tria genera. Vnum eius, qui secundum æquitatem aliquid statuit, & is est, perpensẽ iudex. Aliud eius, qui honestate uel utilitate incerta dubius alienæ sententiæ persuasionem inexplicabilis deliberator expectat. Tertium genus eius est, qui facti honestatem, uel turpitudinem libera extimatione perpẽdit. Hunc extimatorem cõuenit nominari. Hæc igitur sunt tria causarum genera, quæ hypothesi cõtinentur, id est Iudiciale. Deliberatiuum & Demonstratiuum. Sed cum omnes prædictarum rerum auditores dubitatio sui deducat officij, quærendum discrimen est, & proprietas singulorum. Nam & iudex, cuius officium est damnare reum, uel absoluere: possessionẽ dare, uel auferre, priusq; cognouerit causam, dubitat quo modo utat officio. Et q deliberat, ambigua mẽtis opinione differt. Et laudationis arbiter, an ritẽ qs laudet, extimanti

contem-

contemplatione dispensat. Sed cum in diuersum hæc distrahantur officia; tunc illud maximè discrimen attendimus: quemadmodum temporibus uarientur. Nam deliberatio futuri tantum temporis continet quæstionem, ut si deliberet Cato, an sedebeat, ne uictorem aspiciat Cæsarem trucidare. At uerò iudiciale genus tam præteriti quàm futuri nonnunquàm temporis inuenitur. Sed in præterito tantum de facto coniectura Ex futuro qualitas frequenter innascitur, ut suo loco promptius asseretur. Laudatiuum etiam genus in præteritis factis omne consistit, sed à iudiciali genere fine discernitur. Nam aliud est, absoluere innocētem æquitatis imperio: aliud laudibus prosequi gloriosum insignium contemplatione meritorum. Accedit quod in Iudiciali genere ambigit cognitor in rebus alienis In Deliberatiuo uerò quisq; tam de suis quàm etiam de rebus externis. In laudatiuo æstimator auscultat uera, congruaq́ue, quæ memorentur, licet nouella, etiam id contulerint blandimenta, ut suæ prædicationis fiat arbiter, qui laudatur. Ergo oportet attentius intueri, ne ea, quæ auditoris officium habuerit, intendamus, ut si Verri, quod damnandus sit, edicatur. Ille quippe se damnandum non esse respondet: & utrum damnandus sit sola qualitas apparebit. Igitur à facti obiectione nascitur intentio, ut si eidem dicas: Siciliam spoliasti, responsuro non feci, coniectura componitur. Stultum quippe est id, quod in arbitrio manet iudicis, aut certè facti nomen non ipsum crimen intendere. Cauendum æquè ne cum lex ulla, uel scriptura in causa tractatur, intentio sumatur ex lege, ut si dicas Lex te murum uetabat ascendere peregrinum, Sed illud potius dicendum: Murum ascendisti, ut si negauerit, nō sit pugna de lege, sed de facto, cui accedit lex. Si confessus ex facto, tunc contra legem fecisse uideatur. Cæterum si negato facto fuerit lex, uel quæuis scriptura recitata, superflua uidebitur contentio: quando non iuris, sed ueritatis altercatio contineat quæstionem. Hoc uicio pleriq; falsi sunt, sed & præter illos treis, quos status asserui, alios quatuor, uel quinq; descripti qualitate manantes esse dixerūt, qui licet suas in diuisione causæ partes obtineant, tamen nunquàm principali loco nascuntur: quia nisi fuerit, quod probetur, nemo ad probandum recitat legem, ut aliquam scripti formam. Id autem quod probatur, status est, qui ex primo conflictu semper existit. Cæteræ quæstiones controuersiæ uel incidentes sunt perhibendæ.

Quomodo Status facile inueniatur.

SIc igitur inueniendi Status facilis erit ratio, cum neq; nomen admissi, neq; auditoris officium, neq; legem, aut scriptū aliquod intentionis loco poterit obijci. Itaq; talis est intentio, Hominem occidisti. Depulsio, non occidi. Quæstio ex his oritur, an occiderit, in quo statu erit cōiectura. Sed cū intētioni ius facti opposuerit reus, fit q̄litas, ut à Milone

non factum negatur, sed de facti iure contentio est, occidisse enim se fatebatur Clodium, sed iure fecisse. Huic depulsioni subijcitur ratio, quæ nõ una simplexue fit. Nam potest unum atque idem factum propter uarias causas uideri probabile, ut hoc idem, quod insidiatorem occiderat Milo, una ratio fuit. Alia, quòd hostem Reipub. & tyrannidis affectione succensum, se interemisse memorabat. In quibus assertis fit quidem qualitas, sed diuersæ species eius erumpunt. Nam prima relatiua altera comparatiua qualitas fulget, quòd si intentioni non ius facti, sed negatio nominis opponatur: quamuis negatio depulsionis uice dicatur, tamen non faciet coniecturam, quia non factum, sed nomen facti destruitur, ut in hoc adulteri actio fit, cũ repudiata uxore, stupratorem qui repudiauerat maritus inuenit, accusat adulterij, Reus contradicit, nec factum negat, sed adulterij nomẽ excludit. Et quæritur quid sit adulterium, quod est diffinitiuæ controuersiæ. Igitur coniectura ipsius facti negatio est finis non admissi, sed nominis. Iccircoq; etiam depulsio ingesti criminis, quia cum facto aliud nomen imponitur, imminens obiecto crimini periculum denegatur, ut in hoc obiectu: Pocula templi è sacerdotis domo furatus es, sacrilegium fecisti. Repellit, pocula quidem abstuli: sed quia de domo, non de templo, furtum, non sacrilegium nuncupandum. In quo etiam facti alia quædam uidetur esse negatio, non enim hoc ad deorum iniuriam spectat admissum, sed ad dispendium sacerdotis, cum de domo pocula subtrahantur. Hic utraq; factum diffinitione tractandum, id est, & quid sit sacrilegium, & quid furtum.

Qualitas est cum qualis sit quæritur.

NVnc de qualitate dicendum, cuius multiplex natura, diuisionem partium primo desiderat. ut ea decursa singularum proprietas explicetur. Qualitas igitur aut de re. aut de actione est. De re, cum eius facti, quod in iudicium uenit, ratio causã ue tractatur. uel cum quid fieri oporteat, disceptatur, ut an iure Clodium Milo iugulauerit, uel an domus Tullio restituenda fuerit. De actione autem cum quæritur, an admittenda sit actio, & iudicium faciendum: quæ pars, quoniã iuris æquitate perpenditur, rectè eam in species qualitatis subtilius aggregamus Aliam autẽ quam Harmagoras quasi constitutionem nouã, aut qualitatem distinguere, & translationẽ, uel pſcriptionem uocare maluerat. Sed hæc posterius, qualitas, ut futuri tẽporis æstimata, ita & præteriti Iuridicialis; futuri negocialis. Qualitas in utroq; iuris assertio est, in iuridiciali naturæ, in negociali legis aut consuetudinis asserta uersantur. Iuridicialis autem diuiditur in absolutam, & assumptiuã. Absoluta est, quæ factum ipsum sui natura & iure defendit. Assumptiua, quæ cum in facto ipso nihil ꝓbabile reperiat, confugit

confugit ad ipsam causam eamq; iustam, ut facere deberet allegat. Vt cum Milo non potest dicere hominem licuisse iugulari, causam occidendi astruxit insidias Clodianas. Ilic assumptiuè nomen accepit: quia cum absolutè factum tueri non possit, confugit ad causas. Hæc igitur assumptiua partes habet quatuor: Relationem, Remotionē, Comparationē, Concessionē. Relatio est, cum de facto confesso culpam in eum, qui pertulit, refert, ut in Clodium Milo, Orestes in matrem, Oratius in sororem: qui icirco à se perhibuit iugulatam, quia eius prouocatus iniuria, in facinus sit coactus. Remotio est, cum obiectum crimen in alterum, uel in aliud ab eo, qui percellitur, remouetur in alium, ut Tiberius Gracchus in Mancinū, qui auctor faciendi fœderis fuit, quod tam senatus quàm populus improbarat. Item in tali causa legatus nisi intra triginta dies profectus erit, capite puniatur. Quæstor sumptum legato non dedit, tempus emensum est. Accusatus contradicit, & crimen obiectum remouet in quæstorem. In aliud autem remouet, si morbo tardatus, in infortunium suum causam remoueat tarditatis. Remouetur uerò aut ipsum factum, si ad alterius attinuisse dicatur potestatē: aut causa, si alterius uicio quid accidisse dicatur. Cōparatio est, quam compensationem noui à posterioribus perhiberi. Non cum crimini beneficium alterius temporis subrogatur sed cum factum iure defenditur, ut ex eo aliquid commodi sequeretur: nam si meritum alterius temporis, uelut in compensationis gratiam memoratur, ad deprecatiuam potius admouendum est qualitatem, quæ ueniali specie continetur, hæc uerò ritè se fecisse contendit, ut Verris illa responsio. Magno inquit, decumas uendidi: quod factū compensat utilitate beneficij. In hac quippe parte facti confessio est, sed immanitatem obiectionis excludit allegatio promerendi. At in illa criminis, factiq; unà confessio est, sed aut ab animo separatur, aut purgatione cessante ad humanitatis miseranda respirat. Verum hæc qualitas uenialis in bina asserta discernitur. In Purgationē & Deprecationem. Nam purgatio est, cum confesso facinore animum, uoluntatemq; purgamus. Cuius modos tres esse non dubium id est, Imprudentiā, Casum Necessitatē. Imprudētia est, cum à uoto, scientiaq; nostra aliquid dimouemus, ut quidam in uenando iaculum intorsit in beluam, & hominē delitescentē retibus, interemit: quæ pars error dicitur, atq; ei subduntur: Ignoratio, Vinolentia, Obliuio, Fatuitas, Dementia, cæteraq; quæ errorem admittētis excusant. Casus uerò culpam euentus exonerat, ut qui cum uictimis ad diem sacrū non occurrerit fluminis incrementis. Scelus autem necessitate commisit, qui præcepto ducis insontem hominem iugulauit. Inter quos modos hoc interest, qđ imprudentia fallit, casus prohibet: necessitas cogit, deprecatio autem nihil causationis associat, sed in exornandi humilitatem, precesq; suspirat. Cæteras quæstiones, quas Satus dicunt incidentes, aduertāt, qui taliū didicerūt.

Sicut

Sicut interius demonstrationē formet primæ uocis ingestio. Plerūq; enī secunda uim intētionis incutiet, ut in hoc uiro forti præmiū, quod uolet, qui fortiter fecit, petit præmium, nuptias uxoris alienæ. In quo qui petit præmium, quia nullum putat è diuerso, nihil intendit, sed maritus contradictor intendit, licet secundo loco uideatur assurgere, cui per depulsionem uir fortis obstabit: tanquàm petitionem præmij, quod poposcerat accusati præmium iustum esse contendens, tanquàm si factum aliquod iure tueretur. Item quæstiones legales quas tanquàm Status causis incidere memoraui principalium quæstionum intentione uel depulsione nō eadem regula percensentur: quippe quæ in secunda cōflictatione prorumpunt. Nam prima qualitati tribuitur. Igitur illa intentionis ac depulsionis regula in qualitatis prædicta parte turbatur.

De Examinatione, id est, Iudiciali genere.

Nunc τὸ κρινόμενον, quod Græci dicunt, consequenter assummam. Nam cum intentio & depulsio statum constitutionemq; signaret, si coniectura fuerit, Iudicationi præbebit pariter rationem. Neq; enim est, quod possit ponderari iudicio, nisi ipsa negatio In qualitate uerò, uel fine alio loco quàm status apparet, necesse est confessa depulsio facti habeat rationem: quam item accusator infirmet, & uelut secundaria quæstio procreatur per confirmationē, impugnationemq; rationis. Hic illud iudicabile posse uersari: idq; esse, quod æstimator iusti ratione perpendat, posse in quauis causa & omnes status existere. Et multæ rationes, infirmationesq; numerosæ, perindeq; iudicationū semina copiosa. cum unum: uidelicet factum multiplici ratione defenditur, ut Tullius pro Milone, quòd insidiatorem, & quòd hostem publicæ quietis occiderit. In his igitur ille status potius apparebit, quem orator pro utilitate defensionis sumpserit. Illa etiam ratio ex oratoris plerūq; astructione colligitur. Tūcq; uelut rationes alij status emergēt, ac sic ad probationes scriptura proferē. Hinc Iudicatio legalis orietur, cuius species sunt quinq;. Vna est, cum scripto aliquod, pluràue ambigua continentur: quæ à Græcis ἀμφιβολογία memoratur, ut ex cōmunione nominis res plerūq; confunditur, ut est istud: Quidā taurum legauit, quo nomine seruum habuerat admodum preciosum, Verū illi hæres taurum, hoc est bouem dedit, quia fecit nomē amphibolum quæstionem. Item ex ex nominum distinctione per syllabā, ut qui habuerit propinquos duos: unum Lesium nomine, aliumq; Milesium, hæredemq; constituens sic locutus est Hæres esto mi Lesi. Qua distinctionis ambage certamen exortum, dum hæres esto mi, distinguit, qui Lesius dicebatur. Alius uerò continua nominis iugitate Milesium dicit hæredem. Sunt idem modi quos dialectica comprehendit astructio. Item species scriptionalis est quæ-

stionis:quæ ex uerbis & sententia scriptionis emergit, ut in hoc. Peregrinus murum ne ascendat. Quidam obsessa ciuitate conscendit, hostem'q; deiecit. Arguitur hic reus legis sententia, uerbis nititur accusator. Tertium quæstionis est genus, cum contrariæ leges utriq; secus colliduntur, ut in illo: Mas tẽplũ cereris ne ingrediatur. Item, qui parentibus opem non tulerit puniatur. In templo Cereris uapulãti matri ingressus opem filius tulit. Accusatur. Facit hic cõflictum diuersitas legum, quarum interpretatio colliditur, ut cui potius auscultãdũ fuisset appareat. Quarta de scripto quæstio est, quæ dicitur syllogismus, cum ex eo, quod scriptum est, aliud quoq;, quod non scriptũ est argumentatione colligimus, ut in hoc. Exulem intra fines deprehensum liceat occidere. Quidã inuentum exulem uerberauit, accusatur, à defensore colligitur, quod minus permisso sit fieri debuisse. Huic insunt modi quatuor. A simili, à consequenti, à maiore ad minus, à contrario. A simili ita, ut quia patris interfector culleo insuitur, hæc pœna manere debeat matricidã. A consequenti sic: Tyrannicidæ præmium. Qui suasit tyranno deponere dominatum, præmium petit. Colligit par esse meritũ, quia reddidit libertatẽ. A maiore ad minus. Supra dixi enim. Si exulem permittit iugulare, licet etiam uerberare. A contrario, Si uir fortis meretur præmium, desertor dignus est pœna. Finitiua superest quæstio de scripti ambiguitate demanans, cum aliquod uerbum in lege uel testamento dubium est, & diffinitione clarescit: ut nocte cum telo deprehensum liceat occidere, quendã cum fuste nocte deprehensum magistratus occidit. reus est cædis: lege se quidẽ tuetur, sed telũ quid sit inquirit. Quod quæstiõis genus hoc à principalibus differt statibus, quia non de facto, unde orta causatio est, sed de scripti tantum diffinitione disquiritur. Discutitur igitur ab his legalibus status principales esse discretos & hos incidentes dici. Illos autem à quibus causa nascitur, uel constitutiões, uel status certius appellari.

De Genere deliberatiuo.

IAm nunc decursis constitutionibus controuersiarum, deliberatiui & demonstratiui generis statum uideamus. Nam & causarum tria genera esse dubium non est, & in omni causa statum debere uersari, licet in deliberatiuo quandã qualitatem negocialem cõsistere, quod de futuro deliberat, existimarit. Tamẽ ita qualitas plerunq; censenda est, ut alij quoq; status huic generi posse accidere non negẽt. Nunc status in talibus ita repperiri posse firmamus, ut non ex intentionis depulsione, quemadmodum in conflictibus monstratum est, regulam teneamus. Quid enim aut quis intendet uel ordine soluto persuasor disuasórue confligent, cum alterũ deligere in astructionibus non uetemur. Sed tamen accusatoris partes disuasor uidetur arripere. Qui enim inhonestum uel inutile illud, quod dissuadet, ostendit, proecto ipsum uidetur accusare negocium. Persuasor uerò partes arripit defensoris,

ris, & negocij tractatum qualibet obiectione cõtrarietatis absoluit. Ex quo & persuasor intendere, & dissuasor depellere memorandi. Ac sic conflictione partium facta, status poterit apparere, ut in tali causa crebro ad muros exercitu confugiente, deliberat imperator utrum diruat muros excidi, cum dicit nonne uidetur, si fecent accusare. Deinde grauiter & seditiose id exercitũ perpessurum. In quo coniectura fiet de commotionis euentu. Ac mox si dicat uictoriam non uocandam, si præsidium ciuitatis exscinditur. Finis accessit. Diffiniendum quippe qualis status mœnium uictoriam faciat celebrari. Tunc si dissuasor addat sine consilio senatus id fieri non debere. Præscriptio etiam uidetur accedere. Certum est igitur & intentionem dissuasori iure signari Et deliberatiui cunctos status promptius apparere. Sciendum tamen, ne dissuasor uelut sententiam dicens, prohibeat tanquàm iudex cum eius officium hoc sit, ne faciat persuadere inhonestæ rei, uelut inutilis ratione monstrata.

De Genere Demonstratiuo.

IAm nunc in Demonstratiuo, quemadmodũ status emergat, non est facilè memoratu. Idcirco quia non statim laudem uituperatio consectaĩ, ut quisquis laudabilis non est, uituperabilis habeatur, uel cõtra. Qui uituperatione caruerit, laudibus fastigetur, ut si laudabilis ex eo quis dicaĩ, quia homicidium non commisit. Est ergo medium nomen quod priuationem placuit memorari, propterea quia laude priuatur, non cõnfestim uituperationi permittitur, uel contra. Sic tamen status demonstratiui generis apparet, cum laudatorẽ, uituperatoremq̃ constituens, & uituperatori accusatoris intentionem, laudatori defensoris partes adiunxeris. Aut illud subtilius conformatur, ut auditor inter laudem & uituperationem libratus, uelut aduersanti loco ponaĩ. Nõ em̃ anteq̃ laudandũ, quenq̃ laudabilẽ demõstraris. Nõ illi talis intentio est, ut laudabilẽ nondũ credat. Aduersum quam intentionẽ laudatori certamen est, uel uituperatori, licet in superiori astructione quidam conflictus euidens approbetur, ut cum alius quempiam laudat, & alter accusat, ut Catonẽ Tullius laudans, & duobus uoluminibus Cæsar accusans Ex quo colligitur omnium causarum genera statibus percensenda. Hoc reperto, naturam causæ discuties, quæ aut simplici, aut duplici quæstione, aut multiplici continetur. Simplex est, cum unũ quid, in tota actione disquiritur, ut Clodium Milo ne iure necauerit. Illud uerò quod per indicationem posteriore loco disquiritur, uter utri insidias compararit, non est singulare, sed iunctum ex duplici coniectura, & quàm Græci ἀντικατηγορίαν nominant. Sed incidens quæstio, genus causæ facere nõ potest. Duplex tum ex rebus fit, ut pro Cælio de auro & de ueneno. Tum collatiõe, ut pro Roscio, Filius ne patrem, an inimici iugulauerint. Multiplex uerò ex pluribus

quæstionibus causa cōsistit, ut repetundarū omnes Verrinæ et pro Scauro de Bostaris nece. De Annis uxore, & decimis tribus exquiritur. Dehinc ductus causæ inspiciendus est. Ductus autem est agendi per totam causam tenor sub aliqua figura seruatus. Sunt autem ductus quinq;: Simplex, subtilis, figuratus, obliquus, mixtus. Simplex, cum non aliud est in agentis consilio, aliud in uerbis, ut si bene meritum laudes, ac noxium accuses. Subtilis, cum aliud uult animus, aliud agit oratio, ut quidam abdicat filium, quòd amicos non habeat: hic non uerè abdicat, sed ut amicos habeat, terret. Figuratus est, cum apertè quid dicere prohibet uerecūdia propter obscœna, & significatione alia, atque integumentis uestita monstratur. Obliquus est, cum metus impedit aliquid dicere liberè, & per quosdam faciendi cuniculos obijcienda mōstramus. Vt in hoc: Tyrannus qui sub abolitionē tyrannidem posuerat fortiter fecit, petit præmij nomine, armorum, arcisq; custodiam, Magistratus contradicunt. Mixtus autem ex utroque componit, cum & pudor & metus impedit libertatem, ut tyrannus, qui duos filios habuit: quorum uni uxor iniqua infamis fuit, cuius maritus se suspendit. Cogit alterum filium eandem ducere, contradicit. Hic nō incestum liberè, nec tyrannidem potest obijcere. Hi sunt ductus artificiosè tractandi, & per totam orationem subtiliter diffundendi: qui colore hoc separantur, quod color in una tantum parte, ductus in tota causa seruatur. Ductus reperitur ex causatiuo litis, hoc est ex re, quæ controuersiam facit, quæ aut præteriti temporis est, ut an Aiacem Vlyxes occiderit: quæ ductū simplicem tenet. Aut si præsentis uel futuri temporis fuerit, omnes ductus admittit. Ergo ductus de consilio nascitur. Consilium ex causatiuo litis exoritur. Causatiui litis est, quod facit dubitatiōem, ut in illo tyranni causatiuum litis est, quòd tyrannis custodiam & arcis postulat & armorum. Hunc ductum seruatum testatur prima Philippica, quæ mira subtilitate dominatum Antonij latenter insimulat, ut omnia dicens nil asperè dixisse uideatur.

De Argumentis.

His omnibus conquisitis, argumenta uidenda sunt, quibus ad quæstionis ambiguum fides ualeat adhiberi. Fides autem tribus fit modis: Conciliando, docendo, permouendo. Illa prior ethica, sequens apodictica, tertia pathetica nominatur. Conciliatione, licet in tota causa uti conueniat, tamen in principijs uberius insistendum, & incommouendo maximè urgere debet epilogus; docere autem præ cæteris debet ipsa narratio: quamuis diluendis quæstionibus, obijciendisq; criminibus non dissimilis operetur astructio. Nunc de argumentis incipiamus.

De Argumentis iterum.

ARgumentum eſt ratio, quæ rei dubiæ fidem facit. Res dubia eſt, intentio & depulſio, uel ratio & infirmatio rationis. Cum enim obieceris occidiſſe, ut doceas argumentationem firmare maximè cum negatur etiam ipſum non occidi. Exigit argumentum licet ad faciendam fidem etiam illa, quæ inartificialia nominantur, debeant adhiberi, ut tabulæ teſtimonia, quæſtiones, quæ poſt diſcutienda ſeruabo. Nunc argumenta tractentur, quæ aut in negocio, de quo agitur poſita ſunt, aut illud attingũt. In ipſo, tum totũ, tum pars eius, tum nota, quam Græci ἐτυμολογίαν dicunt. Attingunt uerò negocium, quæ ad id relatiuorum ratione dicuntur. Et ſunt numero tredecim: à coniugatis, à genere, à forma uel ſpecie, à ſimili, à differenti, à contrario, à coniunctis, ab antecedentibus, à conſequentibus, à repugnantibus à cauſis, ab effectis, à comparatione. Cuius ſunt partes tres, maiora, minora, paria. Apparet in omnibus relatiuam ineſſe rationem. Nam coniugatum alterum alteri nominatur, & genus & ſpecies ad ſe relata fiunt. Ipſum etiam ſimile alicuius aſſimile eſt. Et omnes loci argumentorum non ex ſe, ſed ex alio nomen accipiunt.

De Diffinitione.

IGitur totum, quo dubium diſcutitur, diffiniri primitus oportebit, & ſic argumenta tractare hoc modo. Sit res dubia, utrum utilis eloquentia uideatur. Eloquentia totum eſt. In toto igitur diffiniendum eſt ſic: Eloquentia eſt bene dicendi ſcientia. Bene dicere autem utile eſt, utilis eſt igitur eloquentia. Cui loco tractando ſubſidio eſt Dialectica, quam nuper audiſtis perquam cognitum puto. quid ſit genus, quid ſpecies, uel differentia, proprium, accidens, cæteraq́, quæ eius præcepta tenuerunt, tamen ut potero, hæc breuiter, ſtrictimq́ percurram.

De Genere.

GEnus eſt igitur ad multas ſpecies, differentiasq́ notio pertinens, ut animal quod refertur ad hominem, pecudem, auem, piſcem, cæteráque, quæ non tantum numero ſed etiam ſpecie diſparantur, quòd alia aërea, alia aquatilia, terrenaq́, alia rationabilia, alia rationis expertia, quæ ſub uno nomine collecta cum fuerint, nomine generis appellantur.

De Specie.

SPecies eſt, quæ à genere pendens alia continet numero tantummodo diſgregata, ut homo, continet & Demoſthenem & Ciceronem, quibus una ſpecies eſt, ſed numero diſtant.

De Differentia.

DIfferentia uerò est sufficiens quæstioni discretio, ut si quæratur inter hominem, leonemq́ quid intersit, respōdeatur, quòd homo mitis, leo ferus sit: quod quidem nec hominem à mitibus cæteris, nec leonem à feris alijs distinguit animalibus.

De Proprio.

PRoprium est, quod rem aliquam ab hominum communione discernit, ut risus. Hoc enim non est homini commune cum cæteris.

De Accidente.

ACcidens est, quod in aliquo positum, nec pars eius est, nec separari ab eodem potest, ut per se possit existere, ut color in corpore, in animo disciplina.

Argumentum à parte.

A Parte uerò argumentū, non ad totum probandum ducitur, sed ad aliam partem, quæ continet quæstionem. Non enim probata pars totum probat, utpote si oculus uidet, nō ideo totum corpus uidet, cum refutetur totum uidere corpus: sed dialecticus iste tractus est. Nunc quemadmodum argumentū à parte ad partem summatur, ostendam. Si pedes, si brachia tueri debemus, utique oculos diligētius asseruare. Cuius argumenti loco incurrere aliquando & aliud potest, quia à minore ad magis dicitur. Nec tamen ideo principalis argumenti ratio perturbatur, quia geminari aliquātum argumenta natura permittit. Hoc sæpe cōtingere, & in figuris solet, de quibus postea nobis erit dicendum. Fit nonnunquàm & in hoc modo à partibus argumentum, cum inducta partitione, & propositis partibus pluribus, cæteris refutatis, aliquam concludimus partem, in qua sit quæstio constituta, ut si dicas, equum hunc, quem habes, aut emisti, aut dono accepisti, aut natus est domi, aut furatus es. Non autem emisti, nec dono tibi traditus est, neq; natus est domi, furatus es igitur

A Nota uel Etymologia.

A Nota uel Etymologia, ut Græci dicunt, summimus argumentum sic: Si consul est, qui consulit reipublicæ, quid aliud Tullius fecit, cū affecit supplicio coniuratos. Quo in loco originem uocabuli tantum oportet attendere.

De Negocio.

ABhis uerò, quæ negocium uidentur attingere, argumenta ducuntur hoc modo. Primum à coniugatis, quo uno nomine proposito principali, per eius deriuationem casu, aut tempore comutato aliquid

quid approbamus, ut si pietas uirtus est, quod piè factum est, laudari oportet. Constat enim laudabilem esse uirtutem. Qui locus à superiore hoc differt, quia aliud est, unde nomen impositum fuerit, perscrutari. Aliud per cognationem uerbi ab alio deflexi argumenti uim sumere.

A Genere ad Speciem.

A Genere autem, cum quod in toto ualet, ad speciem quoque deducitur, ut si uarium, & mutabile quiddam est fœmina, Dido etiam uaria, mutabilisque uideatur, possitque ex amore in odium commutari. Hac ratione illud Ciceronis astruitur. Nam cum omnium prouinciarum, sociorumque rationem diligenter habere debeatis, tum præcipuè Siciliæ ô Iudices. Hunc locum ille à toto uidetur imitari. Sed interest illud, quod in illo à diffinitione, hic ab ipsa ratione, qua genus est, argumenta ducuntur. Et quod in genere totum est, quod totum diuisione perit, genus manet etiam partibus distributum.

A Specie uel à Forma.

A Specie uel à forma ducitur argumentum, ut fidem generali faciat quæstioni, ut Cicero in Philip. Est quædam actio lex. Actum enim genus est legis, quod à specie, id est, lege lata à Cæsare comprobatū est. Quod item cōfirmat à similibus. Quære acta Gracchi, leges Semproniæ proferentur. Quære Syllæ, Corneliæ.

A Simili.

A Simili per se, ut Helena Troianis, sic ciuilibus bellis semen tu fuisti. Item, ut sæpe homines ægri morbo graui cum æstu, febrique iactantur &c. Huic dissimilitudo cōtraria est, quæ à Cicerone differentia nominatur. Quæ res inter se diuisas, non aduersas ostendit: cuius Cicero ponit exemplum in Verrem. Sed tu idem fecisse eris æstimandus, si eodem cōsilio fecisti. Hoc & in personis ostenditur, & in rebus, & in tempore, & in locis, & in aliis quæ nunc memorare longissimum est.

A Contrario.

A Contrario, ut uita & mors, ex quibus Terentius sic: Nam si illum obiurges, uitæ qui auxilium tulit, quid facies illi, qui dederit damnum aut malum: Cicero in tertio Philippicarum contra Antonium econtrario argumentatur dicens: Si ille consul fustuarium meruerit, legiones quid, quæ consulem reliquerunt?

A Coniunctis.

A Coniunctis autẽ fides petitur, cum quæ singula infirma sunt: ea cõiuncta uim ueritatis assumunt, ut si quid accedit, ut tenuis antea fuerit: quid si, ut auarus? quid si, ut audax? quid si, ut eius, qui occisus est inimicus? singula hæc, quæ non sufficiunt: iccirco congregata ponunt, ut ex multis iunctis res aliqua confirmetur.

Ab Antecedentibus.

AB Antecendentibus sicut Cice. cũ ille nõ dubitauerit aperire, quid cogitauerit. uos potestis dubitare quid fecerit. Præcessit eñi prædictio, ubi est argumentũ, secutũ est factum, unde est quæstio.

A Consequentibus.

A Consequentibus uerò conuersim, ut quæstio in antecedẽtibus sit, argumentum in sequentibus, hoc modo, ut si hoc secutũ est, illud præcesserit, ut si peperit cum uiro concubuit. Exemplum de Verrinis. Si finem edicto prætoris afferunt Kalendæ Ianuariæ, cur non initiũ quoque nascitur à Kalendis Ianuarijs.

A Repugnantibus.

A Repugnantibus argumentũ est, cum ostendit duo sibi cohærere nõ posse. Verbi causa, ut & parasitus quis sit, & ridiculus nõ sit, quæ per negationẽ simul esse nõ posse, prædicant hoc modo: Nõ & parasitus est gnato, & riduculus nõ est. Eius loci exẽplũ est in re magis ipsa, q̃ forma uerborũ. Is igit non modo à te periculo liberatus, sed etiã honore amplissimo ornatus, arguit domi suæ re interficere uoluisse. Et in Cornelia prima Repugnare dicit, ut diuisores, quos honoris sui ministros esse uoluerat lege ambitus uellet affligere.

A Causis.

CAusarũ locus latè patet & multa disputatione tractat. Sed nũc formam eius satis fuerit demõstrare sub hoc exẽplo. Sed cũ ob tua decreta, ob iudicia, ob imperia dabant: nõ est ita quærendũ cuius manu numerarent, sed cuius iniuria cogerent. Sic & Virgi. Me ne fugis?

Ab Effectis.

AB effectis fit argu mentũ, cũ in causa dubitatio est, ut factum pbet ex eo, quòd homines etiã inuiti seruabant inuita. Fatũ eñi est causa uel uitæ, uel mortis. Illa uerò effecta sunt fato uiuere posse uel mori. Cice. hinc probat Auli Hircij uitam, quæ populo cara est, quòd ei populus plaudit. Hoc & Virg. Degeneres animos timor arguit. Nam timor est causa, ut degener sit animus, quod timoris effectus est.

A Compa-

A Comparatione maiorum.

A Comparatione maiorũ quis dubitet à Siculis petiſſe pecuniá Verrem, cũ à Marco Octauio Lygure poſtularet: Virg. Tu potes unanimes armare in prælia fratres. Ex hoc utiq; probat, & alienos poſſe quod minus eſt. Teren. Nam qui mentiri, aut fallere inſtituerit patrem aut matem, audebit tanto magis & cæteros.

A Minorum Comparatione.

A Minorum comparatione, ut eſt Publ. Scipio, Pontifex Maximus, Tyberiũ Grac. mediocriter labefactantẽ ſtatum reipu. priuatus interfecit. Deinde iungit quæſtionẽ, ubi modus eſt quidam. Catilinã orbem terræ cæde atq; incendijs uaſtare cupientem, nos conſules perferemus? Ex hoc Teren. loco illud, Hic paruæ conſuetudinis cauſa huius mortem tam fert familiariter.

A Parium Comparatione.

A Parium comparatione Cice. Et ſi non minus iucundi atq; illuſtres ſunt hi dies quibus naſcimur. Et in Piſonẽ: Nihil intereſt utrum ipſe conſul improbis contionibus perniciofis legibus rempub. uexet, an alios uexare patiatur.

HIs igitur breuiter demonſtratis, illa quæ non excogitantur ab oratore. ſed à cauſa, aut à reis ſuggeruntur, in tribus (ut diximus) rebus poſita ſunt, In ſcriptura, ut tabulatum, In auctoritate, ut teſtium, In neceſſitate, ut tormentorum.

A Scripto.

A Scripto argumentum petitur, cum ad dubiæ rei probationem, uel chirographum, uel teſtamentum tranſactionis, aut tabulæ recitantur, cæteráque huiuſmodi: quæ ita nota ſunt, ut exempla de oratione non quærant.

Ab Auctoritate & Teſtimonio.

AB auctoritate uerò, ut Affricanum dixiſſe iure cæſum eſſe Tyberiũ Gracchum. Aut cum teſtimonio, quo ueritas nudetur, affertur, ut Gneum Pomp. demiſſo frumento celeriter teſtem nobis orator inducit. Auctoritas igitur, aut iudicantis, aut teſtis eſt. Huic parti adiunguntur oracula, cætera'q; id genus.

A Neceſſitate.

NEceſſitas uerò dat fidem ex tormentis, aut ſomno, aut furore, aut †uiolẽtia. quæ uocẽ alicuius rei extorquet inuitis. Quæ oĩa cũ ad coniecturã cauſa, pſona, facto adduñ, id eſt, ipſo teſtimonio, uel

†uiolentia

uel cõfeſſione, uel ſcripto capiunt fidem uel amittũt. Nam nec cauſa dicentis attẽditur, & perſona tractatur: & ipſi ſcripturæ ſecum, aut cũ cauſa qualitas comparatur. Sequitur ut ad ea, quæ conciliant, aut permouent auditores intentionem ſuam flectat aſſertor, quoniam ad fidem faciendam hæc quoq; pertinere prædiximus. Conciliantur igitur animi, tum perſonæ, tum rei dignitate. Perſonæ, aut auditoris, aut rei uel ipſius oratoris, aut aduerſarij. Auditoris ſic Qualẽ te antea publicæ rei præbuiſti, cum huic eidẽ quæſtioni iudex præeſſes talem te nobis & populo Romano hoc tempore impartias. Rei uerò, ut pro Deiotaro, quem ornare antea cuncto cum ſenatu ſolebam pro perpetuis eius in noſtram rempub. meritis. Oratoris uerò cum de ſe non ſuperbẽ, ſed moderatè loquitur: quale eſt illud. Cum quæſtor in Sicilia fuiſſem ô iudices, itaq; ex ea prouincia deceſſiſſem, ut Siculis omnibus &c̃. Sed hæc plenius in exordiorum præceptis diſſeram. Ab aduerſarij uerò perſona conciliatio fit, dum illius iniquitate, aut arrogantia demõſtrata, noſtra modeſtia commẽdatur Sed hæc poſterius & in principijs quanquàm nunc non orationis partes ſed dicendi formas, & faciendæ fidei, ſpecies numeramus: quo loco patheticæ quoq; dictionis attendimus facultatem, cuius uis uel in communibus locis, uel in epilogis maximẽ continetur. Mea primordia quidem apud ueteres hac animorum permotione caruere, quod tunc demonſtrabit̃, cum ordiendi præcepta tractabimus. Interim generatim, quibus mentes affectibus incitent̃, nulla partium diffinitione ſignabo.

De Commotione animorum.

COmmouent̃ igitur auditores, aut miſeratione, aut odio, aut inuidia, aut metu aut ſpe, aut ira, cæteriſq; ſimilibus. Miſeratione, cũ calamitates alicuius magno dolore tractamus. Cũ iniquitatẽ temporis uel periculi magnitudinẽ memoramus, ut in ſeptima Verrinarum: Patres hi quos uidi &c̃. Ab odio, cum aduerſarij factum, uel uiris bonis, uel iudicibus oſtendit̃ execrandũ, ut cum iudicũ corruptio docet̃ à Verre iactari. Item cũ in auariciæ ſcelere, periurio uos ſui ſimiles eſſe arbitrat̃. Inuidia eſt, quæ quodã liuore inficit auditores, ut eſt, quod ad tuam ipſius amicitiã cæterorumq; hominum magnorum atq; nobilium, faciliorẽ aditum iſtius habet nequitia & audacia, quàm cuiuſquàm noſtrum uirtus & integritas. Item iſtum rebus omnibus undiq; ereptis, impunẽ eludentem circumfluere & abundare. Poteſt quidem & illa res auditorum mentes incendere, ut ſi alicuius exaggeres tyrannicum ſpiritum, aut potentiam non ferendã. Metum uerò excitari uel proprijs uel communibus periculis. Proprijs, ut hoc eſt iudicium, in quo uos de reo publica res de uobis iudicabit. Communibus autem, ut eſt. Videor mihi uidere hanc urbẽ lucem orbis terrarum, arcem

cem omnium gentium subitò uno incendio concidentem. Spe quoq; animi perturbantur, cum beneficia aut obsequia permittuntur, ut cum fidem Milonis Pompeio pollicetur, & Cælij in omni uita seruitiũ obstrictũ uobis ac ac liberis habetis. Ita etiam uehemẽter animos turbat, ut cum exaggerat & exclamat Tullius in curia sedere socios Catilinæ. O dij immortales ubi nam gentium sumus? Quæ Respu. hic habetur? In qua urbe uiuimus? hic hic &c. Similes alij permiscentur affectus, qui cum ad persuadendũ plurimum ualeant, extra causam tamen sunt, nec appatere in oratore manifestius debẽt, ne insidijs iudicem capere, non ratione deducere uideatur.

De Dispositione.

His igitur ad fidem faciendã prudenter inuentis, ordo rerũ est socian dus: quæ pars dispositio uocitatur, qua quid dicendũ, quóue loco, quid penitus omittendũ: quomodo etiã, & quando, & ubi prudenter in picimus. Duplex igitur huius partis est ratio. Aut enim naturalis est ordo, aut oratoris artificio cõparatur. Naturalis cum post principiũ, Narratio, Partitio, Propositio, Argumẽtatio, Conclusio, Epilogusq; consequitur. Artificio oratoris, cum per membra orationis, quæ dicenda sunt digerimus. Et hoc ex causæ utilitate, non ex temporis serie coaptamus, ut pro Milone factum, cum quæstiones quasdam ante narrationem, ut præiudicia refutaret, induxit. Quod nõ ex ordine naturæ, sed ex causæ utilitate mutauit. Et pro Cornelio primo refutata sunt crimina quæ secuta sunt tribunatum. Post ad ipsum tribunatum recursus est factus. Quæ dispositio artificialis ut diximus nominatur. In Verrem autem naturalem temporum ordinem tenuit, ut primum quæsturam, tum legationem, deinde duas ei præturas obijcerer, seruata temporum ratione: quam, nisi causæ repugnet utilitas necessario prosequemur. At ubi maiora quæq; potissimum & inuidiosiora purganda sunt, ab his summitur refutationis exordium. pro Cluentio coniecturæ partibus expeditis ad perscriptionem legis accessit, ordine uidelicet commutato, ne si cluentium legis assertione non defenderet, fugere causam diffidentia uideretur.

De Elocutione.

Duabus his officij partibus absolutis, Elocutionis cura est intimanda. Quæ cum constet in singulorum animaduersione uerborum, hoc ab eloquentiæ nomine separatur: quòd illa totius operis oratorij uirtus est hæc pars habet officij: cuius Cicero duo quasi fundamenta, duo dicit esse fastigia. Fundamẽta sunt Latine loqui, planeq; dicere. Quorũ unũ grãmatice loquẽte didicistis, cũ eius uobis insinuata est subtilitas. Fastigia uerò sunt copiosè ornateq; dicere, qđ nõ ingenij, sed laboris est maximi, exercitatione etiã diuturna quia nõ solum uberior, sed illustror quoque facultas

cultas acquiritur. Huius rei duplex ratio est. Vna, qua in singulis uerbis lumen appareat. Altera, ut dignitas eloquendi copulationis ipsius decore seruetur. In singulis uerò rebus, aut proprium, aut translatum, mutatúm que conquiritur. Propria sunt uetusta præcipuè: nam tum, cum proceres uel nescirēt hæc dicendi ornamenta, uel appetere non auderent, proprijs utebant. Sed quia uerborū ueterū iam exoleuit usus, non sunt audacius usurpanda illa, quæ cum ætate mutata sunt. Itaque hallucinari, & cerritum, & caperatū, similiáque prætereuntes utemur his, quæ consuetudo recipiet. Nec tamen sordidis, nisi cum rei, sententiǽque uis exigit, ut Cicero uolens crudelitatis inuidiam facere ait: Gurgulionibus eiectis reliquerunt, & uirgis plebem Romanam concidere. Nec indecore Virgilius uitandæ humilitatis aucupio lychnos pro lucernis ait. Quod si sua res propria uerba non habeat, noua panda sunt, aut alienis utendum. Nouantur autem duobus modis uerba, aut quadam fictione uerborum, aut declinatione præsumpta, aut duorum, quæ usitata sunt cōiunctione cōposita. Finguntur maximè, cum transferimus, ut qui ποιότητα qualitatem esse dixerūt. Quod nomen nunquā fuerat in Latinis quo & auribus temperandum, & insolentia fugienda. Quam uitās Cicero Soterem saluatorem noluit nominare. Et ait. Qui in salute dedit. Illud enim nimis insolens uidebatur. Deriuatione quoque fiunt uerba, quæ grammatici paragoga nominarunt, ut dicimus: Florea rura, & campíque uirentes ossibus albent. quod satis crispa flexione Oratius albicant dixit. His plerunque grammaticè utitur: licet Tullius glandiferas possessiones dicat, & grandiloquos oratores. Huic diligentiæ subiungitur translatorum cura uerborum, cum res aut sua non inuenit uerba: aut cum uolumus splendidius aliquid explicari. Ergo aut inopiæ, aut decoris causa transferuntur. Inopiæ, cum dicimus gemmare uitem, & luxuriare segetes. lætasq́ue phibemus: desunt enim propria, & cōmodantur ascita. Decoris uerò, ut bellum subitò exarsit, cum potuerit dici, extitit. Etitem possumus ab omnibus sensibus mutuari, ut ab oculis lux libertatis, & odor legum. Et silent leges inter arma. Et à gustu. O nomen dulce libertatis. Verum non debet hæc translatorum, alienorumq́ue uerborum affectatio, sine moderatione captari. Nec longe petita debent esse translata, ut si dicas, Luxuriosam Charybdim. Vitandum quoque ne turpis sit similitudinis usurpatio, ut si dicas, Castratam Affricam mortuam rempub. Aut Clodium stercus Senatus. In hoc genere trāsferendi etiam allegoriam poëtæ præcipuè nexuerunt. Et Cicero, cum dicit, senatū à gubernaculis deiecisses: populum Romanum è naui exturbasses Ipse archipirata grege prædonum impurissimorū plenissimis uelis nauigares. Et in Pisonem, Vt qui in maximis tempestatibus ac fluctibus Reipublicæ nauim gubernassem, saluamq́ue in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, & collegæ tui contaminatum spiritum pertimescerem. Vsurpatis ergo his

similiter

similiter pluribus uerbis elocutus est, quæ suis fortasse angustius aut humilius diceret. Item trãslata quodammodo sunt, quæ aut ex parte totum, aut ex toto partem, aut ex uno plures monstrãt, aut ex pluribus singula. Ex parte totũ, ut in puppim ferit unda. Aut me hisdem parietibus tuto esse tecum, pro eadem domo. Hunc Tropum Metonymiam grammatici memorauerunt, κατάχρησιν, etiam Græci, quam nos abusionẽ dicimus, ut cum perhibemus naturam deorum pro substantia. In coniunctis uerò uerbis, orationisq́ contextu, seruanda sunt hæc, ut constructio coaugumẽtata, & conclusio perfecta proueniat, & quodam schẽmate dictio uenustetur. Iam cõpositionis præcepta percurram, cuius uitium maximum est, hiulcas & asperas uoces, frenos etiam iotacismos, metacismos, labdacismos, homœoproferon, disproferon & polysigma non uitare. Vel cuiuslibet literæ assiduitate in odium, inperitiam, ut sale saxa sonabant. Et casus Cassandra canebat. Metacismus est, cum uerborũ coniunctio M literæ assiduitate colliditur, ut si dicas Mammam ipsam amo: quasi meam animam. Labdacismus est, ubi L, plurimum dissonat, ut si dicas: Sol & luna luce lucent, alba leui lactea. Iotacismus, ut si dicas, Iunio Iuno Iouis iure irascitur. Polysigma, ubi S litera crebrius geminatur. Sosia in Solario Soleas sarciebat suas. Homœoproferõn est, cum dicitur: O tite tute tati tibi tanta tyranne tulisti. Dispropheron, ut si quis dicat, persuasi trices, præstrigiatrices atq́ inductrices tygres. Asperæ inter penultimam, ultimamq́ uerborũ maximè uitandæ, cuius exemplum est, ut si dicas, Phaleras ablatas gratis, aut si iuret auriga per lora, per flagella, per frena. Hiulcæ sunt, cũ in ea parte, quã diximus, similes uocales, ac similiter longæ, collisam, hiantemq́ structurã faciãt, ut si quis dicat, suscepisse se liberos secundo omine. Et ut Tullius pro Milone ait, Auctoritate publica armare. Quod quidem artem dissimulans plerunq́ appetit uoluntate. Vitandum similiter ne in eodem loco tres, aut quatuor longas, breuesq́ continuè ponamus. nẽue in notissimos uersus & maximè heroicos structura fundatur, Iambicosq́ uersus quamuis eos Cicero non euitet, cum dicit: Senatus hæc intelligit, consul uidet. Et heroici uersus finem uel initium non declinet: Cur dicit, O miserum, cui peccare licebat. Et in Academicis: Latent istã omnia Varro magis obscurata & circumfusa tenebris. Et in Verrinis, plenum uersum una quidem syllaba mutilum fudit, cum dicit, Cum loquerer tanti fletus, gemitusq́ fiebant. Nec finem uitauit elegi, sicut ait: Oderat ille bonos. Incurrit etiam in endecasylla biphaleutici petulantiam dum dicit: Successit tibi Lucius Metellus. Hic tñ uir & longo opere, & ipsa sui maiestate defenditur. Cæterum in clausulis uitiosissimum reperitur. Animaduertendum autem ne cum similitudinẽ uersus effugimus, bonã clausulam transeamus, ut si timeas dicere. strepitũq́ plagarum, cum pla, longa sit, & bonam clausulam fecerit. Vitãdum etiam

in eodem loco cacephaton uel interpositione, uel cõmutatione uerborũ. Inhonesta enim exempla sunt, ut Arrige aures Pamphile. Atq; ereptæ uirgi nis ira. In his enim sordescit oratio. Vitandi etiam freni, qui fiunt exasperri mis literis in unum concurrentibus, ut est illud Teren. in Ecyra Perpol q̃ paucos reperies meretricibus fideles euenire amatores Syra. Et ab ijsdem literis incipientia, ut est: Non fuit istud iudicium iudicij simile iudices. Et in eadem desinentia, ut fortissimorum proximorum, fidelissimorumq; socio rum in eodem uitio habentur. Item penitus fugiendũ breues syllabas conti nuare quamplures, ut est illud Sereni: Perit auipedis animula leporis.

De Pedibus.

HIs breuiter intimatis pedes sunt asserendi, quibus clausulæ decen ter aptentur: quos quidem Cicero quadam permixta confusione perturbat, dum dicit, Modo di trochæo ionicum concludendũ, mo do Peonem primum probat incipientibus: modo finientibus, modo Do chimum, qui constat breui, duabus longis, breui & longa: cuius exemplum posuit: Amicos tenes. Item Amphimacrũ pedem, & rursus dactylicum nu merum laudat: modo anapesticum: modo deuteriambicũ laudat, nec tamẽ certa scientia est. Ego tamen compendiosiora percurrã, ut in hac sylua qui busdam uidear præire tramitibus.

De Monosyllabis.

IN monosyllabis inspiciendum est, utrum finalis longa breuisne sit. *Si* enim longa est, præire debet Trochæus, ut est illud Ciceronis: Non scri pta, sed nata lex Aut debet esse legum in reipub. prima uox, quæ tamen pendente sensui apta cõclusio. At uerò si breuis fuerit monosyllaba: Iambus aut Anapestus antecedat, ut ait Sallustius: Tota aut ẽ insula modica & cul tibus inanis est. Breuem uerò breuis, aut longam longa, non sine uitupera tione sectatur. ut si dicas, Ista res mea est: aut contra: Quod Cicero pro Li gario: Nam tu eum patria priuare qua caret: seduita uis. Quod uolupta te orator non errore composuit. Verum hoc de monosyllabo superius præ ceptum in Colo melius collocamus, commate non in fine sententiæ.

De Dissyllabis.

DIssyllabi uerò iambico numero non iure clauduntur, sed si penulti mus Spõdæus, mox iambus aptetur, ut si dicas, Tenui seruos me os. Aut Pyrrichius pro Iambo, ut Consul uidet. At bona clausula est ex Iambo & Spondæo, uel ultimo trochæo, ut si quis dicat: Patria conti net bonos ciues, uel asserit caput legis. Cauendũ est autem, ne aut duo iam bi, aut iambus & pyrrichius in fine ponantur, ut si quis dicat, pugnare iuue nes pro parentibus suis. Cauendum etiam, ne pyrrichius post pyrrichium

uenia,

ueniat,& quatuor breues faciat,ut si quis dicat,perdidi bona mea. Aut post pyrrichium trochæus,spondæusue,ut si dicas.Conqueritur sua fata:aut im purar sibi demens. Sed & trochæus & iambus,uel pro iambo post trochæũ pyrrichius, malam clausulam faciunt. Hunc enim finem elegiaci pentamemetri turpiter reddit. Quid enim interest, utrum dicas, omnia nempe uides, an uerò dicas:Aspice facta mea:Bene autem ponuntur,uel duo trochæi uel trochæus & spondæus in fine clausulæ,ut si quis dicat: Hæc est bonorũ ciuium magna cura.At hæc sunt,quæ maximi principes sola curant.

De Trisyllabis.

TRisyllabis clausulam terminantibus lex est. Si modo eam uelis leniter fluere,ut trochæo præcedente penultimam Molossus subsequatur,siue longam habeat nouissimam syllabam , siue breuem iure metrico,ut illud est Tullij Mare fluctuantibus littus eiectus. Fit autẽ pessima clausula , si pro trochæo penultimo spondæum prælocaueris, ut si dicas,Mare fluctuantibus rupes eiectis. Item pessima,si pro trochæo pyrri chium præmiseris,ut si dicas,mare fluctuantibus . apis eiectis. Item uitiosa est conclusio,si nouissimi molossi,prima syllaba breuis fiat,quamuis tro chæo ritè præmisso. Tunc enim heroicum comma nascitur , ut si quis dicat littus amicis. Item bona clausula fit,si pro nouissimo molosso ionicus minor ponatur post trochæum,ut si dicas, mare fluctuantibus littus agitanti. Sed in hac clausula cauendum,ne pro trochæo penultimo spondæus ponatur: nam tunc si solueris tertiam molossi,inuitium cadis,in quale incidir Ci cero,cum dicit,Si te semel ad meas capsas admisero. Si autẽ penultimo tro chæo mediam molossi solueris,pulchram clausulam feceris, ut si dicas: Littus Emiliæ. Item trochæo penultimo pulchrè etiam tertia molossi resolui tur,ut si dicas, Littus æquabile. Item si trochæi penultimi longam solueris, & primam molossi ultimi,fit elegãs clausula, ut est, curas regere animorũ.

Sententiarum autem figuræ hæ sunt.

IRonia est simulatio,in qua aliud uerbis significamus, aliud re ipsa senti mus,ut est principium pro Lygario Nouum crimen C. Cæsar. Paralipsis est præteritio,cum prætermittẽtes quædam,nihilominus dicimus. Apostrophe est in aliquem districta conuersio, frequens apud Ciceronem, ac nobilis figura. Hæc est, cum in aliquem sic conuertimus actionem, ut ex ea iudices doceamus. Diaporesis est addubitatio:qua figura utimur, cum ueluti dubitantes ab ipsis iudicibus inchoamenti consilium postulamus,ut est pro Cluentio. Equidem quo me uertam iudices nescio. Et pro Cornelia: Pugnem contra nobilissimorum hominum studia, consilia, rationesq; eorum aperiam &c. Erotema est interrogatio,qua figura utimur, cum inter

rogando aliquid coaceruamus, & exaggeramus eius inuidiam. Pysma est quæsitum, quæ figura à superiore eò differt, quòd interrogāti una uoce tantum responderi potest: quæstio autem nisi pluribus responderi nō potest, ut cum dicimus: qua igitur ratione bellum geremus, quæ auxilia nobis parata erunt? Quis erit, qui subuenire uelit, cum tam acerbè socios tractauerimus? Diatyposis est descriptio uel deformatio, cum rebus, personisq́ subiectis, & formas ipsas & habitus exprimimus, ut Tullius pro Milone. Si hæc non gesta audistis, facta uideretis, & Milonem in Rheda sedentem penulatum cum uxore: item Clodium cum equo & delectis uilla egredientem &c. Antisagoge contraria inductio. Hæc figura est, cum aliquid difficile est, & contrarium conferimus, ut Cicero de rege Ptolomæo. Difficilis ratio belli gerēdi, at plena fidei, plena pietatis. Diasyrmos est eleuatio uel impressio. In hac figura laudantes, quæ dicuntur, ab aduersarijs nostris dissoluimus: qualis est in Mureniana. Totus ille in Sulpicium locus de iure ciuili. Methathesis est transmotio quædam, hæc est, cum rem à nobis alio transmouemus, sed non ita, ut ibi totam causam constituamus, alioquin status incipit esse, non figura.

Quot modis fiat elocutio.

HActenus de sententiarum figuris, nunc ad elocutionū figuras transeamus. Sed uolo breuiter memorare, quot genera sint elocutionis: quotq́ modis ea utendum sit. Est igitur familiaris omnis narrationis generi, quam Græci εἰρομένην λέξιν appellant: quæ ita connectit̄, ut superiorem elocutionē semper proxima sequatur: & historiæ conuenit & narrationi, & non couersum. Neq́ circūscriptum eloquēdi genus desiderat, sed diffusum atque continuum, ut illa sunt in Miloniana: Occidi occidi non spurium Melium, quòd annonæ leuandæ iacturis &c̄. Est alia quam Græci περίοδον appellant, quæ sententiam quandam circūscriptione definit, atque determinat. Qualε est in Cecinniana: Sed quantum in agris, locisq́ desertis audacia potest: tantum in foro, iudicijsq́ impudentia ualeret, non minus nunc Aulus Cecinna cederet Sexti Ebuci impudentiæ, quantum in ui faciunda cessit audaciæ. Quæ multis constat ex membris, quæ κῶλα Græci dicunt: & Excesis quæ κόμματα appellant. Membrum est pars orationis ex pluribus uerbis absolutè, aliquid significans hoc modo. Et si uereor iudices ne turpe sit pro fortissimo uiro dicere incipientem timere. Cæsum autem est pars orationis ex duobus aut pluribus uerbis, dum quicquàm absolutè significamus: quāquàm cæsam orationem dicamus cum singula uerba quoduis significantia proferuntur, ut est, Quis est Lolli, qui sine ferro ne nunc quidem tecum est? Quis est iste Lollius, armiger Catilinæ, stipator tui corporis, concitator tabernariorū, percussor, lapidator curiæ? Et in Ver-

rinis

rinis. Comites illi dilecti manus erãt tuæ. Accensi medici, aruspices, scribæ tuæ erant manus. Verũ superior Periodos cõstat ex duobus membris, & ex tribus & ex quatuor, interdum & sex. Quamuis ex uno menbro putent non nulli posse compleri, quem μονοκωλον περίοδον appellant, cum sit colon potius. Optima igitur oratio fiet: si nunc ex ambitu periodico, nunc ex illa continuatione perpetuæ elocutionis aptetur. Nonnullisq; cæsis interrupta cũ fuerit, aliquando colo consociet. Differt autem figura elocutionis à figura sententiæ, hoc, quòd sẽtẽtiæ figura, immutato uerborum ordine, manere non poterit, quamuis plerunq; fieri potest, ut sententiæ figuræ coniungantur: cum elocutionis figura, ut in Ironia, quæ figura est sententiæ, Epanaphora permiscetur, quæ est elocutionis.

De figuris Elocutionis.

SVnt igitur figuræ elocutionis, aliæ ad ornandum tantũ, & quasi pingendam orationem cõmodatæ. Aliæ uerò ad significationis uim intimandam, quibus nunc utimur. Antiteton, id est, compositum ex contrarijs, cum uerba pugnantia interse paribus uocibus colliduntur, uel paria paribus opponuntur, ut est Ciceronis domus tibi deerat, at habebas. Pecunia superabat, at egebas. Aut si dicas In pace ad uexãdos ciues acerrimus in bello ad pugnandos hostes inertissimus. ἰσόκωλον exæquatum membris: quod fit non impugnantibus interse uerbis, sed paribus exæquatis, ut si dicas: Classem speciosissimam & robustissimam extruxit. Exercitum pulcherrimum & fortissimum legit. Sociorum maximam & fidelissimã manum comparauit. Parison propriè æquatũ. Hæc figura differt à superiore, quòd ibi omnia membrorũ genera paria sunt numero, hic uno uel altero addito in quouis loco cætera excurrũt. Homœoptoton simile casibus Nam ex eo nomen accepit, quòd cola omnia in eosdem casus cadunt, ut est: Huic socios uestros criminanti, & ad bellum uos cohortanti, & omnibus modis, ut in tumultu effectis, uolenti. Homœoteleuton, simili modo determinatũ: differt à superiore, quod illud & casu & sono simili postrema uerba determinat, hoc uerò soni tantum similitudine, sub quacunq; uerbi enunciatione componitur. Paranomasia, leuis immutatio uerbi ac nominis, id est, cum sylla ba aut litera mutata, diuersa significat, ut si dicas, prætor est uel potius prædo. Ploce, id est, copulatio in qua idem uerbum, aut nomen cõtinuò positum, diuersa significat, ut est: Sed tamen ad illam diem Memmius, Memmius ad illud tempus Mẽmius in alio. Palinlogia iteratio. Hæc figura repetito uerbo aut nomine, non diuersa uult intelligi, sed uehementius repetita significat ut est Nos nos, dico apertè, nos cõsules desumus. Epanalepsis est repetitio, hæc figura à superiore distat, quòd illa eadem parte orationis repetita coniungitur, aut uno alteròue uerbo interposito, aut hæc non una

parte orationis. sed prout libuerit societatis urbis ut est: Nō potest iam non potest hæc libera ciuitas esse. Anadiplosis est replicatio optima, cum ea quæ in priore membro postrema ponuntur: in posteriore prima repetunt, ut est illud Teren. Negat hanc sibi cognatam Demipho. Hanc Demipho negat esse cognatam. Proapodosis redditio orationis id est, cum nomen in postrema parte membri, aut eadem, quæcunque pars orationis redditur ex quo idem membrum cœpit, ut si dicas, publicas tibi calamitates imputare debes respublica. Epanaphora relatio quotiēs per singula membra eadem pars orationis repetit, hoc modo: Verres calumniatores opponebat, Verres de causa cognoscebat: Verres pronunciabat. Antistrophe cōuersio hæc figura hoc differt à superiore, q: ōd illa ab eadem parte orationis sæpius incipit: hæc in eadem terminat, ut est pro Fonteio. Maximus numerus ē Gallia peditatus, amplissimæ copiæ ē Gallia, equites numero plurimi ē Gallia. Symploce connexio: nam & incipit sæpius ab una parte orationis, & toties in unam atque eādē desinit. ut est quis legem tulit: Rullus. Quis decemuiros quos uoluit, creauit: Idem Rullus. Polyptoton ex pluribus casibus, cum sæpius initium ab eadem parte orationis fiat, illa ipsa pars declinationibus, aut numeris immutat per casus, ut est, senatus iussit, senatui placuit, senatum certum est præcepisse, à senatu delectus est. Synonyma est cōmunio nominis, quotiens uno uerbo non satis dignitatem rei, aut magnitudinem demonstramus, ideoque ad eandem significationem plura cōferimus. Tautalogia est eadem pluribus uerbis significatio. Hoc differt à superiore, quòd ibi singulis uerbis eadem res, in hac plurimis significatur. Climax est ascensus, ut est, Ciceronis pro Milone, Neque uerò se populo solum, sed etiam senatui commisit, Neque senatui modo, sed etiam publicis socijs & armis. Neque his tantum, uerum etiam eius potestati: cui senatus totam rempublicam commiserat. Asyntheton est solutum, ut ademptis coniunctionibus, quibus uerba, aut nomina connectuntur, singulatim unumquenque nunciamus, ut est: expecto uim edicti, seueritatem prætoris, fauco oratori, cupio supplicio octuplo damnari Aphronium. Diezeugmenon disiunctū appellamus, cum diuersis redditionibus uerborū cola disiungimus siue duo, siue plura, hoc modo: Capuam colonis deductis occupabūt, Attellam præsidio communient, Nuceriam cum hāc multitudine suorū obtinebunt, cætera opida præsidijs deuincient. Antizeugmenon iniunctum. Hæc figura à superiore hoc differt, quòd ibi singulis membris, singula diuersa redduntur, hic plura in uno coniungimus. ut est: quorum ordo ab humili fortuna, sordida, turpi, ratione abhorret. Hoc enim postremū, abhorret prædicta coniunxit. Pleonasmos est plus necessarium, cum uerba quædam dicimus, non enunciando rei necessaria, sed magnitudinis cumulatæ, ut si dicas: Antonius

ille

ille, cum suffecerit nomen dixisse, ad amplitudinem adijcimus, ille. Eclipsis est detractio, cōtraria superiori figuræ, cum uerbo aliquo minus dicto, rem sentiendam potius prætcrimus ipsa celeritate gratissima Hæc sunt elocutionis figuræ, quas quidem non oportet, ueluti studiose copulatas in unius conceptionis sententiam conglobari.

De Memoria.

NVnc ordo præcepta memoriæ subministrat: quam quidem constat esse naturalem, sed & arte adiuuari posse non dubium est. Hæc ars autem breuibus præceptis, sed magna exercitatione formatur. Cuius artis hoc munus est, ut non tantum firma, uerum etiam celeri comprehensione res uerbáque percipiantur. Tenenda uerò sunt non ea tantum, quæ à nobis inuenta sunt. sed etiam quæ ab aduersario in agendo tractata sunt. Simonides huius rei præcepta inuenisse perhibetur, poëta, idémque philosophus. Cum enim conuiuij locus subitò corruisset, nec possent propinqui obtritos internoscere discumbētium ordinem, nomináque memoria recordāte suggessit. Quo admonitus intellexit ordinem esse, qui memoriæ præcepta conferret. Is uero in locis illustribus meditandus est: in quibus species rerum, sententiarúmque imagines collocandæ sunt ueluti nuptiarum uelatam flammeo nubentem, aut homicidæ gladium, uel arma detineas. Quas species locis tanquàm depositas memoria reddat. Nam sicut id, quod scribitur, cæra continetur, & literis, sic quod memoriæ mandatur in locis tanquàm in cæra, paginâque signatur. Imaginibus uerò quasi literis rerum recordatio continetur, sed ut diximus, magnam exercitationem res laborémque conquirit. In qua illud obseruari compertum est solere, ut scribamus ipsi, quæ facilè uolumus retinere Deinde, ut si longiora fuerint, quæ sunt ediscenda diuisa per partes facilius inhæresfcunt. Tum apponere notas rebus singulis oportebit, his quas uolumus maximè retinere. Nec uoce magna legēda sunt: sed murmure potius meditanda & nocte magis quàm interdiu maturius excitari memoriam manifestum est: cum & latè silentium iuuat, nec foras à sensibus uocatur intentio. Est quidem memoria rerū atq; uerborum, sed non semper ediscenda sunt uerba, nisi spacium meditādi tempus indulserit. Sat erit, cui res ipsa animo tenuisse, præsertim, si nihil eius muneri naturali peruenerit.

tor. Qui uerò quinque dixere partes, rationalem ordinē persequuntur. Nam est, exordium, narratio, propositio, argumentatio, peroratio.

De Exordio.

EXordium est oratio noscẽdæ causæ præparans auditorem: eius uirtutes sunt tres, ut attentum, ut docilem, ut beniuolum faciat auditorem. Attentum facimus, si magnam rem geri, si nouam, si publicam aut plurimam dicimus. Docilem, si de causa aliquid strictim, quo instruamus iudicem, proferatur. Beniuolũ, aut à re, aut à persona facimus. A persona autem, aut à nostra, aut iudicum, aut aduersariorũ. A nostra, si quod fauorabile gessimus, commemoramus. Aut si quid obest causæ diluimus, uel extenuamus. A iudicum, si eos nobis uel ex causæ ipsius blandimẽtis, uel extrinsecus conciliamus. Ab aduersariorũ autem persona tribus modis, si eos in odium, in inuidiam, in contemptũ adducimus. In odium, si sceleſtos crudelésue doceamus. In inuidiam, si eos impotentes esse monstremus. In contemptum uerò, si humiles. Cæterum exordiorum genera sunt duo, principum & insinuatio. Principum est, quo statim simpliciter, palámque concilia mus nobis auditores. Insinuatio, cum insidioso exordio iudicem circunscribimus, in quo modi sunt quatuor. Primus, cum res ipsa mala est. Alter, cũ aduersum nos iudex aliquid contraria opinatione præsumpsit, aut fatigatus est, aut acclamatio, uel irrisio ulla interuenit. Ante cuncta discutiendũ, quæ sit forma materiæ. Nã sunt quinque, honesta, turpis, dubia, humilis, obscura. Si honesta est, aut principio non utendum, aut amplificatione exordium concludendum. Si turpis, insinuatione utendum. Si dubia, beneuolus faciendus auditor. Si humilis, attentus. Si obscura, docilis. Insinuatio uerò quatuor modis explicatur. Cum aut personã rei subiectione mutamus, aut rem persona, aut rem re, aut personam persona. Nam si in causa meretricis agendum est: rem potius iudicibus spectandam esse dicimus. Aut si libertus alicuius, aut cliens agat personam patroni: non huius considerandã esse admoneamus, atque ita cætera. Vitia uerò exordiorum ista sunt: Vulgare, quod in omnes causas cadere potest. Commune, quo etiam aduersarius uti potest. Contrariũ, quo melius aduersarius uteretur. Affectatum, quod aut uerbis inusitatis, aut rebus externis profertur. Superuacuum, quod neque attentum, neque docilem, neque beniuolum facit auditorem. Fugiendũ præterea ne satis longum & obscurum sit.

De Narratione.

NArrationum genera sunt quatuor, historia, fabula, argumẽtum, negocialis uel iudicialis assertio. Historia est, ut Liuij. Fabula neque uera est, neque uerisimilis, ut Daphnim in arborem uersam.

Argumentum

entes eius, quod diximus prius, aliquid introducimus ut si dicas Cōcedo interim occisum: sed ab hoc interemptum nego. Per præteritionem, cum ita transimus ad alteram propositionem, ne superiorem interim cōcedamus, ut si dicas, Nunc quoniam docui ignominioso actionem de priuatis rebus tantum negari; docebo de proditionis crimine non negari.

De Partitione.

Partitio est, quæ ordinem totius diuisiōis breuiter comprehēdit, ut est pro Quintio. Negamus te bona publij Quintij possedisse ex edicto prætoris. Et primo sic incipit: Nullam causam fuisse postulandæ proscriptionis. Huic subijcit, ne ex edicto possideri potuisse ad extremū, nec possessa esse. Hæc inquit tria cum docuero, perorabo. Animaduertis corpus totius orationis per hæc tria liniamenta digestum esse. Talis autem debet esse partitio, ut singulæ partes eius plurimas quæstiones in se contineant. Nam si fuerit, & per incidētes quæstiunculas deriuatæ, onerabit ipsa partitio. Et ex hoc rebuntur iudices rerum copiam fugiendam. Ideo & Tullius in eadem Quintiana sic partitus est, ut singula capita plures quæstionū articulos continerent. Etenim primum illud non fuisse causam postulandæ proscriptionis. Vide quanta contineat, quod pecunia debita Sexta Neuio non fuerit, & aliter agi oportuerit, quòd Quintius uadimonium nō deseruerit, secundum quod ex edicto possidere non potuerit, quod & procuratorē habuerit: & absens defensus sit, & nō latitauerit, & cæteri creditores Quintij sint. Et quod ante missum sit, ut fundo cōmuni expelleretur, quàm proscriptio eius imperaretur. Et quia ui deiectus sit contra quam prætor iusserit. His igitur manifestū est intra partitionem quæstiones esse ponendas quæ in executione sint deuulgandæ, ut iudex & nobis attentus fiat, & promissorum copia non grauetur. Illud etiam inspiciendum, quæ nobis cum diuersa parte conueniant: quæ in controuersiam deuocetur, & ea quæ conueniūt, tunc enum erāda si nobis prosunt, ut Cicero pro M. Rullo ait: Damnū passum esse M. Rullum. Conuenit mihi cum aduersario, ut hominibus armatis rem gestam esse non inficiantur. A familia Publij Fabrj commissam negare non audent. Iam dolo malo factū sit, ambigitur. Vides ergo hoc in partitione à concessis duxisse, quod sibi proderat.

De Argumentatione.

Argumentatio est elocutio, qua argumēta ipsa uerbis exequimur: Argumenta uerò, quibus causa probatur. Argumentatio diuiditur in duas partes: in confirmationem & reprehensionem. Argumentorum genera duo sunt: artificiale & inartificiale. Sed artificiale locos habet principales quatuor: ante rem, in re, circa rem, post rem. Ante

rem

rem uerò diuiditur in locos septem. A persona àrc, à causa, à tempore, à loco, à modo, à materia. In re autem loci sunt duodecim, à toto, à parte, à genere, à specie, à differētia, per septem circūstantias. Qui locus recipit in se etiam à maiore ad minus, & à minore ad maius, à proprio, a diffinitione, a nomine, a multiplici appellatione, ab initio ad progressionem uel profectum, a profectione, ab initio uel consumato. Circa rem loci sunt decem: A simili cuius species sunt quatuor: exemplum, similitudo, fabula, imago, id est, uerisimile, quod de comoedia summitur. Addūt quidam & apologos, ut sunt Aesopi. Ergo circa rem locos exequar: qui sunt a simili, a pari, a contrario, ꝑ propositionem & negationem, ad aliquid, quod figuratur casibus quatuor. genitiuo, datiuo, accusatiuo, ablatiuo. Ab inter se collidentibus per habitationem & amissionem, a maiore ad minus, a minore ad maius, a praecedenti ab eo, quod simile est, uel a coniunctis, a consequentibus. Post rem loci sunt duo. ab euentu, & a iudicato. Sunt alij loci, ἀπὸ τῆ συζυγίας, id est, a coniugatione, siue a coniugatis, quod quasi iunctum est personae qualitatis ut cum qui hostilia sentiat, hostem esse dicamus. Item a qualitate, ut si iracundè fecit, sine ratione fecerit. A quantitate, ut si seruus est: eodem modo factum sit. A coniunctis, id est, ἀπὸ τοῦ πτώσεως καὶ συνθέτου, ut fasces & toga, Sella curulis, magistratuum ornamenta sunt. Item a partitione, id est, ἀπὸ τῆς διαιρέσεως. Per omnes circunstantias, id est, cum partimur ꝑsonas, tempora &c̄. quae uarietas grata discriminat. Inartificialia diuidunt in prae iudicia, in tumores, in tormenta, in tabulas, in iusiurandum, in testes: quae similiter quemadmodum & artificialia tractat orator. In argumentis autē cauendum est, ne in aliqua parte nobis noceant, ne inter se discrepēt, ne uulgaria sint. ne cum aduersario communia, ne altè repetita, aut supra dignitatem causae. aut infra dignitatē. De confirmatione breuiter memoraui: nūc reprehensionis praecepta uideamus. Reprehenditur enim actio aduersarij, aut redarguendo, cum aut totum argumentū, aut partes eius contra facere monstrabimus. Aut repugnando, cū docemus falsa esse pro ueris assumpta, uel ex his non offici. Aut compensando, si contra argumentum, quod aduersum nos est, aliud opponamus.

De Quaestionibus.

QVaestionū duo sunt genera. Dicitur enim προηγούμενος, quae a nobis inducitur, ut confirmet. Ab aduersarijs autem, quae infertur, & repellenda est, igitur dicit̄ ἀναγκαία. Verum superior, quae a nobis quaestio infertur, modis fit duobus, ut aut singulatim separatae inducant̄, aut plures cōiunctim. Dicimus autem eas uariè, aut per simplicem propositionē, aut per praeparationem, aut per figuras quas σχήματα dicunt: qui locus multiformis est. Nam penè tot sunt occasiones inducendae

quaestionis

quæstionis in hoc genere, quot sunt figuræ sententiarum. Fit enim & per solutionem, id est, κατάλυσιν, aut per præteritionem, aut per concessionem, aut per reprehensionem, aut per seiunctionem, aut per adiectionem, id est, ἀφόρισμον, aut per admonitionem, aut per dissimulatam propositionem, aut per repetitam, aut per instructam, aut per partitam, aut per similitudinem superioris quæstionis aut responsionis, aut per inuersionem, id est, cum primam illam quæstionem tractamus, quæ secunda est, dehinc primam. Et eam quæstionem, quam aduersarij intulerũt, hisdem modis refutare possumus, & adijcere solemus, cum aliquid aut obscurè aduersarius posuerat: aut agendi potius causa dixerit, quàm probandi, aut cum per hypophoram gradum facimus nostræ propositionis, aut cum aduersarij propositionem in nostrã partem conuertimus, quam peristrophen uocamus. Aut cum secunda proposita quæstione, primam tractamus. Et hoc faciendum, uel cum elegantiam uarietatis affectamus, uel cum prima quæstio ad uersus nos, ualde facit, & nõ est in primo loco ponenda. In hypophora cauendum est, ne plenè & copiosè ponatur, quanquàm aliquando irridendi aduersarij causa, de quo nulla quæstio est, exaggeranda à nobis est, ut quod discrepat, ostendamus Hypophoræ tribus modis imminuunĩ, adiectione uerborum, immutatione. detractione. Hypophora autem est intentio aduersæ partis: antiphora est respõsio eius. Anacephaleosis est ueluti à capite causæ breuis repetitio quæstionum. Anacephaleosi non semper utendum est, uidelicet quando, aut partitionem facimus, aut quando in multas quæstiones causa processit: ita tamen, ut summam cuiusq;, non partes partium retexamus, qua quidem utimur etiam in alia parte orationis, cum iudicis memoria fortasse succumbet: quæ res tunc Epimerismos uocatur Anacephaleosis tamen nulla pars orationis est, sed epilogi quædam portio. Epilogus enim tres habet partes, numerationem prædictam, indignationem, quam dinosin dicimus, miserationem, quam ictosin uel eleos memoramus, sed dinosis ex locis argumentorum. Nam his non tantum res probamus: uerũ etiã augemus. Sed conquæstio, id est, miseratio his locis argumentorum sumitur, quibus & indignatio. Peroratione tamen non in fine tantum oratio nis utendum, sed ubi materia permiserit, id est, in digressione principiorum, aut narrationis assiduæ, sed & quæstionum nonnunquàm. In epilogo generaliter obseruandum, ut breuis sit. Siquidem commotus iudex statim admittendus est ad sententiam proferendam, dum aut aduersarijs irascitur, aut tuis miseretur lachrymis, aut rerum afflictione commotus est.

SIc adhuc asserēti innuit ipse Cyllenius, ut ad Germanarum cœtum, nubentisq; transiret obsequium. Quo cōspecto, asserta determinās, ad Philologiæ consessum fiducia promptiore perrexit: eiusque uerticem deosculata cum sonitu: nihil enim silens, ac si cuperet, faciebat, sororum se consortio, societatiq; permiscuit.

Tandem loquacis terminata paginæ.
Asserta cursim, quæ tamen uoluminis
Vix umbilicum multa opertum fascea
Turgore pinguis insuit rubellulum
Quod si probatur, & caret fastidio
Non nulla promet, quæ nouella texuit
Deditaq; fient. quæ uetustas præterit.
Sin Sanna Typhi naris imum torseris:
Pigebit arma horruisse Cælites:
Formidinisq; tunc locus mouebitur
Syluane falcem cum petis Saturniam.
At tu reclamans Rhetorum sacrum tuba
Clangore uerso Tulliana percrepans
In castra abibis, quo nec osor inuidens
Nec liuor ater te sequatur præcluem.

Finis libri quinti.

MARTIANI CAPELLAE DE GEOMETRIA, LIBER VI.

VIrgo armata decens rerum sapientia Pallas
Aetherius fomes mens & sollertia Fati
Ingenium mundi, prudentia sacra tonantis:
Ardor doctificus, nostraq; industria sortis:
Quæ facis arbitrium sapientis præuia curæ:
Ac rationis apex, diuûmq; hominumq; sacer νοῦς
Vltra terga means, rapidi ac splendentis Olympi

Celsior

Celsior una Ioue, flammantis circulus æthræ
E'πτὰς in numeris, prior igni tertia luna
Quam docto assimilant habitu, qui agalmata firmant.
Hinc nam trigeminæ rutilant de uertice cristæ:
Quod dux sanguineo, præsulq́; corusca duello:
Vel tibi quod fulget, rapiturq́; triangulus ignis
Hinc tibi dant clypeum, sapientia quòd regat orbem,
Vel rationis opem, quod spumea prælia poscant.
Hasta etiam uibrans penetrabile monstrat acumen:
Lymphascum magis est, & scutum circulus ambit.
Hinc iam uernicomæ frondent tibi munera oliuæ:
Artes cura uigil per te quod discat oliuo.
Glaucam dant uolucrem quòd lumine concolor igni es:
Tuq́; ignis flos es, cluis & γλαυκῶπισ ἀθήνη.
An mage noctiuidæ tibi traditur alitis usus:
Quod uigil insomnes ducat sollertia curas.
Pectore saxificam dicunt horrere Medusam:
Quod pauidum stupidet sapiens sollertia uulgus.
Arcibus urbanis ueteres tibi templa dicarunt:
Quod ratio amplificet, quodq́; est elatior urbes.
Hinc de patre ferunt sine matris fœdere natam
Prouida consilia, quod nescit curia matrum.
Consultisq́; uirum præsis, hinc dicta uirago.
O sacra doctarum prudentia fontigenarum
Sola nouem complens musis mens omnibus una,
Deprecor ad proprium dignata illabere munus,
Inspirans nobis Graias latialiter artes.

AGo tibi, habeoq́; diua, persoluensq́; præpetes debeo grates, quæ op tatis fulcida dignaris annuere. Nosco, ueneror'q́;, quod uidi. Patet demq́; iam ingressuræ artes obsequi electissimæ fœminarum, quæ decentem quãdam, atq́; hyalini pulueris respersione coloratam, uelut men sulam gestitantes, ad medium superi senatus locum fiducia promptiore procedunt: Sed quæ istæ sunt, quidue gestitent, gerendorum insciusnon aduerto. Hic ut lepidula est, & quæ totam Fabellam ab inchoamentorum motu, limineq́; susceperit Satyra iocabũda, ni fallor inquit, Felix meus plu rimum, affatimq́; oliui quantũq; palæstras perluere, uel sponsi ipsius pos set superfluo perdidisti, dispendiaq́; lini perflagrata cassum deuorante Mul cibero, qui tot gymnasiorum, ac tantorum heroum matrem philosophiã non agnoscis, saltem cum per eam Iupiter dudum cælestis consultum sena tus, tabulamq́; uulgaret: cumq; ad Philologiæ concilianda consortia Proc

cum affatim cõnubialiter allegaret ne tunc om̃ia noscere potuisti? Sed qa nunc Archadicum, ac Medinũ sapis, præsertimq́ꝫ ex illo quo desudatio, curaq́ꝫ districtior tibi forensis tabulationis partibus alligata aciem industriæ melioris obtulit, amisisse mihi uideris, & huius matronæ memoriã, etiam eiusdem germanam uoluisse nescire. Illi nanqꝫ parili, quam accinctam cernis officio παιδιὰ uocitãt, fœmina admodum locuplex, & quæ illa Crœsias, Dariasq́ꝫ, præ suis opes, Gazasq́ꝫ despiciat Hæc utpote talentorũ conscia in omnium rara congressus: nec cuiquàm facilè primores saltem uultus superba committẽs, plerunqꝫ tamen adha sit, arrisitq́ꝫ pauperibus, magisq́ꝫ illis, quos aut pedibus nudos, aut intonso crine hispidos, aut sordenti conspexit pallio semitectos. Deniqꝫ si Marcum Terentium, paucosq́ꝫ Romuleos excipias consulares, nullus prorsus erit, cuius ista limen intrarit.

Vides igitur utriqꝫ fœminæ quàm insit fastuosa censura, tamẽ utræqꝫ Mercurialis ministræ, quæ ueniet officio, præparatur. Illud quippe quod gerulæ detulerunt, Abacus nuncupatur, res depingendis, designãdisq́ꝫ opportuna formis. Quippe ubi uel lineares ductus, uel circulares flexus, uel triangulares abraduntur anfractus. Hic totum potis est ambitum & circos formare mundi, elementorum facies, ipsamq́ꝫ profunditatem adumbrare telluris. Videbis istic depingi, quicquid uerbis uisum non ualeas explicare: nimirum inquam ista, quæ ueniet, Appellem, Polycletumq́ꝫ transcendit. Ita quippe memoratur posse omnia effigiare, ut Labyrintheus Dædalus eam credendus sit genuisse. Et cum dicto prospicio quandam fœminam luculentam, radium dextra, altera sphæram solidam gestitantem, amictamq́ꝫ leuorsum peplo, in quo syderum magnitudines, & meatus circulorum mensuræ, connexionesq́ꝫ uel formæ. umbra etiam telluris In cælum quoque perueniens, uel lunæ orbes, ac solis auratos caliganti murice decolorans inter syderа uidebatur. Ipsam uerò uernantis æthræ colore refulgebat. Deniqꝫ etiam in usum germanæ ipsius Astronomiæ crebrius commodatum. Reliqua uerò uersis illitum diuersitatibus numerorum, Gnomonumq́ꝫ stilis, interstitiorum, ponderum, mensurarumq́ꝫ formis, diuersitate colorum uariata renidebat. Crepidas peragrandæ telluris causa, easdemq́ꝫ parmenso orbe contritas, uiatrix infastigata gestabat. Quæ quidem ingressa Senatũ deûm, licet quot stadia è terris in cælum, quotq́ꝫ ulnas, quot denique digitos parmensa sit, instanter absoluere: tamen Iouiali, cælestiumq́ꝫ maiestate contracta, ad illam Abaci renudati mensulam circunspectans, cameræ exterioris ornatum, & laqueata syderibus palacia properabat.

Constitit

Constitit attonito spectans stellantia uisu
Et decuit crinis puluereique pedes.
Ipsa etiam leua sphæra fulgebat honora
Assimilis mundo, syderibusque fuit.
Nam globus & circi, zonæque, ac fulgida signa
Nexa recurrebant, arte locata pari.
Tellus, quæ rapidum consistens suscipit orbem:
Puncti instar medio hæserat una loco.
Hanc tener & uitreis circumuolatibilis auris
Aër complectens imbrificabat aquis.
Quæ tamen immenso, quo cingitur illa profundo:
Interriuata marmore tellus erat.
Texerat exterior, qui fulget circulus orbis
Aetheris astrifico lumina multa peplo.
Hinc nitidus rutilum titan succenderat orbem:
Moxque imitanda pium lactea luna diem.
Hic igitur furuæ oculos splendescere noctis
Cerneres ex auro, ut sacra flamma micat.
Sic Cypris oceani perfuso sydere lymphis
Lucifero annuerat lumina tota suo.
Omnia comparat habet paribus sub legibus ordo:
Nec minus hæc mira est quàm domus alta deûm.
Hanc mundo assimilem stupuit trinacria tellus
Archimedæa astrificante manu.
O felix cura, & mentis prudentia maior
Corpore sub nostro æquiparasse Iouem.

Tandem igitur reglutinatis ab æthræ interuibrantis admiratione luminibus decenti collustrans diuos, conspectansque censura, cum omnibus reuerenda uenerabili dignitate, & magistra cæterarũ, quæ notæ diuis sunt artibus diceret, exquisitum est eruditionis arcanum, ut ab ipsis præceptionis cunabulis auspicata depromeret. Tum illa remoto paululum obstaculo, cõtracti crinis à facie, orisque luculenta maiestate resplendens, atque Abaci sui superfusum puluerem mouens, sic exorsa: Licet Archimedem meum inter philosophos conspicata, Euclidemque doctissimum in astruẽdæ præceptionis excursus potueri subrogare, ne impolitum quicquàm subsisteret assertorium, aut profunditas caligaret: tamen congruentius ipsa uobiscum, quia Cyllenium excludit ornamen. Illi etiam Helladica tantummodo facultate nihil effantes, latialiter atticissant. Quæ etiam ipsos edocui, quod nunquàm ferè accidit, Romuleis, ut potero, uocibus intimabo, ac prius uoca-

buli mei promerenda ratio est, ne indecenter exquallentior peragratrix cælicolarum auratam curiam, & interstrictum Cylindris gemantibus pauimentum, rurali respersura puluere credar intrasse.

GEOMETRIA dicor, quod permeatam crebrò, ad mensamq́ tellurem eius quoq; figuram, magnitudinem, locum, partis, & stadia possim cum suis rationibus explicare, neq; ulla sit in totius terræ diuersitate partitio, quam non memoris cursu descriptionis absoluam. Quo dicto, quoniã fuerant in deorũ senatu quamplures, qui neq; toti terris essent, neq; ipsi unq̃ diceret, se calcasse tellurem. Ipse etiã Iupiter curiosius totius terræ latebras uellet exquirere, credo, ne necubi decentes puellas, isto quoq; seculo is uersiformis cupitor audiret. Hoc igitur promere Geometria primum iubetur, ac demum cætera astruendæ præcepta artis aperire. Tum illa: Formã totius terræ nõ planam, ut æstimant, positioni, qui eam Disci diffusioris assimilant, neq; concauam, ut alij, qui descendere imbrem dixêre telluris in gremium, sed rotundam, globosam etiã sicut secundus Dicearchus asseuerat. Nanq; ortus, obitusq́ syderum, non diuersus pro terræ elatione, uel inclinationibus haberetur: si plana diffusis mundanæ constitutionis operibus uno eodemq́ tempore supra terras & æquora nituissent. Aut item si emersis his exortus concauis subductioris terræ latebris abderetur. Sed quoniã posterior assertio mage despicabilis opinationis cassæ uilitate tenuatur, illam priorem, cui etiã physicus Anaxagoras accessit, præstat exigere, quamuis nõ ullas credatur astruere rationes. Quippe dicit planam terrã ortu occasuue solis, aut lunæ perspicuè cõprobari: qui mox, ut primi luminis fulgor emerserit, confestim ad obtutus nostros directis lineis diriguntur. Quod magis indubitabilis probamenti fiet, si in littore consistentes obstacula montium relinquamus. Quod si ita esset, cunctis supra terras degentibus, eodem tempore emergentia uiderentur, occasusq́ uno obitu condita cunctas ualerẽt tenebrare terras, ac falsa Romulei Vatis exploderet̃ assertio, qua docet:

Nosq́ ubi primus æquis oriens afflauit anhelis:
Illic sera rubens accendit lumina uesper.

Quin etiam cunctæ noctes ac dies similibus interstitijs, horisq́ semper paribus conuenirent: nulliq́ parti telluris uel apparerent certa, uel alia sydera negarentur. At cum Arctoa conuersio supra uerticẽ uoluatur Hesperiæ apud Troglodìtas, Aegyptiumq́ confine ignoto, occultoq́ penitus sydere nescitur: cum Canopum, ac Berenices crinem stellas admodum prænitentes Scythiæ, Galliæq́, atque ipsa prorsus non cernat Italia, cum illæ antarcticis terris conspicuæ, ac prænitentes, & uelut perpendicularæ capitibus suspectentur. In Alexandria etiam Canopos quarta parte interstitij signilis ultra terras emineat, Trionesq́ geminos, & deuexa non cernat. Cum in Arabia Nouembri mense sub noctis auspicio Helice nõ cõspecta secunda

uigilia

uigilia prospectetur. In Meroë solstitio tantum exiguaq; breuitate conspi ctitur: ubi circa ortum Arcturi cum die nascitur. Quæ item in India Pataui/ tano portu prima tantum parte noctis aspicitur, in qua etiã in Maleo mon te quindecim tantum diebus annuis uidetur. Quis igitur dubitet, & globi deuexioris opposit u, alia inconspicua fieri, atq; alia uelut sphæræ curuatio/ nibus eminere. Additur ad fidem globi rotundioris ambigentibus asseren/ dum, quòd solis, lunæq; deliquia in occasu facta, orientis incolæ nõ uiderũt. Itemq; in ortu si accidant, à tota Britania atque occasiuis regionibus igno/ rantur. Etiã in medijs plerunq; regionibus, horarum diuersitatibus uari/ antur: sicut in magni Alexandri uictoria lunam noctis secũda hora defecisse Seruius nobilis in Arabia nunciauit: quod in Sicilia in exortus primi splen/ dore conspectũ, Alpiano & Fonteio Cons. undecimo Kal. Maij defectus so lis fuit: qui in Campania diei septima uisus, in Armenia eiusdem diei unde/ cima comprobatũ. Quod factum est utiq; sphæræ circuitu moras per infle/ xus rotunditatis subinde uariante. Deniq; ipsa uasa, quæ Horoscopa, uel ho rologica memorantũ pro locorũ diuersitatibus immutata cõponuntũ. Aliò/ que Gnomone ultra quingenta stadia discernuntũ, umbris pro locorũ, aut elationibus celsis, aut inclinatiõibus infimatis. Hinc est, quòd in Meroë lon gissimus dies duodecim æquinoctiales horas, & alterius Bissem secatũ. Ale/ xandriæ quatuordecim. In Italia quindecim: in Britãnia decẽ & septẽ. Sol/ stitiali uerò tẽpore, cum cæli uerticẽ sol inuectus subiectas leuorsum terras perpetui diei cõtinuatione collustrat. Itemq; brumali descensu semiannuã facit horrere noctẽ, quod in insula Tile compertũ Pytheas Massiliensis as/ seruit. His temporũ diuersitatibus assertum (ni fallor) globosam rotundi/ tatis flexibus habendã esse tellurem. Sequitur, ut quem mũdi locũ quãmue granditatẽ sortita sit, approbemus. Circulum quidem terræ ducentis quin/ quaginta duobus millibus stadiorũ, ut ab Heratosthene doctissimo Gno/ monica supputatione discussum. Quippe Scaphia dicuntũ rotunda ex ære uasa, quæ horarũ ductus stili in medio fundo sui proceritate discriminant. Qui stilus Gnomon appellatũ: cuius umbræ prolixitas æquinoctio centri sui extimatione dimensa, uigies quater cõplicata, circuli duplicis modũ red/ dit. Heratosthenes uerò à Syene ad Meroën per mensores regios Ptolo/ mæi, certus de stadiorũ numero redditus, quotaq; portio telluris esset ad/ uertẽs, multiplicansq; pro partiũ ratione circulum, mensuramq; terræ in/ cunctanter, quot millibus stadiorum ambiretur, absoluit.

De Positione Terræ.

COmperta est terræ breuitate rationabili, magnitudo locus eiusdẽ, ac positio doceatur: quam in medio, imòque mundi immobilem stare, multiplicibus monstratũ assertis, quæ sibi ante constitutionẽ

mundi in eodem loco fuerit, ex quo moueri non potuit. Ac dehinc diuulsis à confusione primæ cõmixtionis elementis, undarum immensa & uolubilis latitudo, aërisq; halitus undiq; secus circa terræ stationem diffusus arctarit, mediumq; fecerit: quod teres ac uolubilis circũclusit, siue quòd in sphæra efficitur imum omne, quod medium est, dum paribus ab extimæ rotunditatis ambitu lineis quicquid eas sustinet, conspicatur. Imum uerò iam necesse est sui extremitate consistere, quia inferius, quo decidat, nõ est. Omnia etiam pondera in eam desuper cadunt, ut imber, grando, nix, fulgura atque ipse, qui in eius penitus præcipitatur Oceanus, & fluenta latentia, quæ fundo uoluuntur in imo. Vides igitur eas, quæ undas, cunctaq; sustẽtat, arctata ex omnibus nihil subijcere quo secedat. Medio igitur credẽda est, quia postrema, quòd præsertim æquinoctialis tẽporis interstitia manifestant. Nã pares horarum metas tam ante meridialium, quàm etiam postremarum, & tam diei quàm noctis horologia manifestant. Quo documento clarum est, tantundem undiq; secus ab terris abesse cælum: quod idem duobus circulis edocetur, solstitiali & brumali. Nam utiq; quantum interstitij dies habet, cum cæli culmina sol elatus illustrat, tantum spacij longior nox, cum sol in brumam decidens repræsentat. Itemq; quicquid singula signa zodiaci intercapedine loci cõtulerint, tantundem sole ecõtrario rutillante umbris noctis ignoscunt. Quod utiq; undiq; uersum probat tantundem circulos, sydera q; distare, mediamq; tellurem esse. Quod utiq;, si congruè uidetur assertum, iam partes eius, quas ipsa permensa sum, perhibebo.

De quinq; Zonis Terræ.

ORbis terræ in quinq; zona, siue melius fasceas dico, pro rerum diuersitate discernit: quarum tres intemperies multa à contrariorũ nimietate relegauit. Nam duæ, quæ axi utriq; confines, algore immenso & frigoribus occupatæ, desertionis causas pruinis mergentibus præbuêre, media uerò flammis atq; anhelis ardoribus torridata, propinquãtes animantum imbuit accessus. Aliæ autem duæ uitalis auræ halitu temperatæ, habitationem animalibus indulserunt: quæ quidem per totius rotunditatem telluris incuruæ, tam superum hemisphærium, quàm inferius ambierunt. Nã utiq; terra duas sibi partes hemicycliorũ quadã diuersitate despicit, id est, unã habet supnatẽ, quã nos habitamus, & ambit Oceanus: & aliã infernatẽ. Sed hæc supior initiũ habet à solari ortu, illa inchoat à solis occasu quẽ circulũ Græci ὁρίζοντα phibẽt. Verũ qa illæ zonæ uolubilitatẽ utriusq; partis includũt, decẽ utrinq; circulo suo faciũt regiões, è qbus hæc quæ à nobis habitaẽ, est una, atq; ad aqlonẽ uersus, & septẽtriões ascẽdit. Altera, quæ econtrario ad meridiẽ atq; austrũ fert, quã habitare illi æstimanẽ, q uocantur ἄντοικοι. Simuliter ex infernatibus duæ, sed hi, qui nobis obuersi, Antipodes me-

des memorantur, qui contra illos, quos ἀντοίκους dicimus, Antichthones appellantur. Sed nos cum illis diuersitas temporum uelut quadam contrarietate discriminat. Nam cum æstate torremur, illi frigore cōtrahuntur. Nam cū hic uer pubescit florentibus pratis, illic edomita æstas temporibus autumnescit. Hic bruma, solstitiū illic apparet. Nobis arctoa lumina spectare permissum, illis penitus denegatum. Antipotes autem nostri unum nobiscum tractum perferunt hyemis, & flagrantiam communis æstatis, sed noctem diuersam, diesq́ contrarios: licet æstate grandes dies, prolixasq́ hyeme noctes nobisq́ septentrio cōspicabilis, illos lateat sine fine. Ita & his qui ἀντοίκοι uocant, Antipotes sui quatuor anni tēpora nouem cō munia, ac polum qui est ad austrum: Antipodibus suis nobisq́ penitus ignoratū, soli suspiciūt. Qui autē in media fascea sūt, his quotidie ortus, occasusq́ mutantur. Et supra quos sol est, his citius exoritur, tadiusq́ mersat. Aequinoctiali autē tempore, & oriens & occidēs similiter apparebit, neq́ ulla astra sunt, quæ illorū obtutibus denegent, & quæ unà illis oriuntur, simul ueniunt in occasum. Hi dies cunctos pares suis noctibus intuenē, nec ullas meridiano die metiunē umbras: eorumq́ Antipodes dies, noctesq́ sub eadē longitudine patiunē. Cum autē solstitij ꝑperantia peragendi, per eosdē transeat, & iam brumā itidem sol reuertens similiter ꝑ illos iter ducat, & ꝑcul ab his utrinq́ secedat, dubium nō est, quin bis hyemem, & secundo patiantur æstatē. Quibus cum ortus solis est, eorum Antipodibus apparet occasus. Verum illæ duæ regiones, quas fasceas item dixi, quarum una uicinantis plaustri algore crustatur: altera trans austrini halitus de sertione contrahitur. Antipodas proprios non habent, sed ipsæ sibi inuicem contraria fiunt habitatione. Antipodæq́ nullos ortus syderum absq́ planetis utrinq́ nouerunt: quæ quidem illis non supra caput eunt, sed de medio lateris oriuntur. Stellæ etiā fixæ cælis sex eis uidenē mensibus, sex itidem non apparent, ortibusq́ circulus æquinoctialis illis est, senaq́ ex zodiaco signa conspiciunt. Deniq́ sex mensibus, diesq́ noctesq́ patiuntur, ut utriq́ poli, axisq́ termini supra uerticem uideantur, sed hæc prior septentrionis: altera Canopi stella illustrata fulgore, cætera non nouerunt.

De Circuitu Terræ.

Ovarum Regionū habitus prodidit doctissimus Pythagoras, sed ego ipsa peragraui, ne qua mihi ignota uidereē portio superesse telluris, cuius terræ totius ambitus oīs, plenusq́ circuitus, ut Romanorū dimensione ꝑcenseā, quicq̇d stadiorū supputatiōe memoraui, est in millibus passuū trecēties & qndeties centenis: quo loco non puto trāseūdā opinationē Ptolomæi in Geographico ope memoratā. Idē q̇ppe zodiaci tractū, oēmq́ cōplexum trecētis lx. cæli partibus secat: quas singulas in

las in telluris centrum ita æstimat prouenire, ut unius partis latitudo istic quingentorum stadiorum mensura tendatur. Singula uerò stadia centũ uigintiquinq; passibus explicata, quæ octo millenos passus absoluunt. Vnde quingẽta stadia, quæ sunt partis unius, millia passuum colligunt sexaginta duo, passusq; quingentos. Verum illa stadia quingenta trecentis sexagies complicata, faciunt semel millies, octingentiesq; sexcenta sexaginta stadia. Ex quibus millia passuum partitione prædicta collecta, faciũt ducenties uicies quinquies centena. Hoc de totius terræ globo oportuit intimari.

De Longitudine Terræ.

CAeterum eius longitudo ab ortu ad occasum, hoc est ab ipsius Indiæ extremitate, usq; ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo millia sunt, sicut etiã Artemidorus auctor asseruit. Nam Isidorus nonagies octies dicit, & decẽ & octo millia. Verum Artemidorus dimensioni prædictæ adijcit, quicquid â Gadibus procurrit. Nam per Sphenis frontem circuitu sacri promontorij, ad aliud finale promontorium, quod Artabrum nominatur, procedere dicit terram in nongenta nonaginta unum millia.

Alia Dimensio Terræ.

QVæ dimensio item fieri compendiosior potest, si per maria quis uectus excurrat. Nam â Gange fluuio, ostioq; eius, quo se in Eoum effundit Oceanum, per Indiam, Parthienemq; ad Myriandrũ urbem Syriæ in Issico sinu positã, quinquagies bis quindecim millia. Inde proxima nauigatione Cyprũ insulam, Pateram Lyciæ, Rhodum, Astypaleam in Carpatio mari. Item in insula Tenarum Laconicæ, unde Lilibæũ, Siciliæ, & Calarim Sardiniæ, tricies quater quinquaginta millia. Inde Gadibus quadragies bis quinquaginta milla. Quæ mensura uniuersa ab eo mari efficit octogies quinquies septuaginta octo millia.

Item alia Terræ, Marisq; Dimensio.

POtest item terra, mariq; interduci per Gangem, Euphratemq; fluuium, Capadociam, Phrygiam, per Aegeum pelagus, & Laconicũ mare. Itemq; per sinus, alios usque Peloponesum, Leucadem, Corcyram, Acroceraunium, Brundusium, Romam, Alpes & Galliam. Per Pyreneos etiam montes in Oceanum uespertinum Hispaniæ oram, traiectũq; per Gades, & omnis mensura, attestante Artemidoro assertionibus meis, habet millia octoagies sexties centena octoginta quinq;. Habetis longitudinem multipliciter momoratam.

De Lati-

De Latitudine Terræ.

Latitudo autem eius à Meridiano situ, in septẽtrionis caput plurimũ minor est. Nam utrinq; intemperati aëris nimietate contrahit̃. Eò accedit, quòd à septentrionis plaga, Sarmatarũ gens, copiaſaq; Barbaries, accessum indagandæ dimensionis excludit. Attamen quicquid intrepida permeare quiuit excursio, competenter admensum, repertaq; latitudo habitabilis terræ penè dimidio minor, quàm dicta est collegisse longitudo. Nã colligitur in quinquagies quatercentena sexaginta duo millia. Quippe à littore Aethiopici oceani, qua habitabilis primum est ad Meroën, inde, Alexandriam, Rhodum, Gnidum, Choum, Samum, Chium, Mytilenem, Tenedum, Sigæumq; promontorium, os Ponti, Carabim promontorium, os Mæotidis, ostium Tanais prædicta dimensio comprobat̃. Qui quidem cursus, si per maria transeatur, in compendium ducit millia sexcenta septuaginta octo. Nunc usq; compertum progressum Arthemidorus asseuerat. Sed Isidorus adiecit duodecies centena quinquaginta millia usq; ad Tilen ultimam tendi: quæ quidem opinatio mihi uidet̃ incerta. Nam ipsi tantundem latitudinis inesse dico, quantum longitudinis comprehensum. Neq; enim cum rotundum telluris orbem astructio superior, ratioq; monstrarit, impar latus globo poterit peruenire, sed supradicti scriptores habitabilem dixêre tellurem.

De Rotunditate Terræ.

Rotunditas autem ipsius extima circunfusus ambit Oceanus, sicut nauigatus undiq; comprobatur. Nam à Gadibus per Hispaniæ, Galliarumq; flexum, occidentalis plaga omnis hodieq; nauigat̃. Dum autẽ Diuus Augustus classe Germaniã circuiret, septentrionalem totum permeauit Oceanum. Nam primũ in Cimbricũ promontoriũ ueniens magno dehinc permenso mari, ad Scythicam plagã, ac rigẽtes undas usq; penetrauit. De cõfinio item ab orientis principio & Indico mari, pars quæ pergit in Caspium mare à Macedonum classibus remigata: dum Seleucus & Anthiochus regnauissent. Palus uerò meotica eiusdem sinus habet̃ oceani. Item leui lateris circũflua memorent̃. Ab ipsis itaq; columnis Herculis, quæ in Gaditano sunt littore consecrata, usq; in Arabicum sinum meridianus omnis permeatur oceanus, sicut plurimis asseueratur exemplis. Nam eius maximam partem magni Alexandri sulcauêre uictoriæ. In eodem Arabico sinu constituto C. Cæsare Augusti filio, Hispaniarum nauium naufragio, & eiectæ fragmentorum reliquiæ paruerunt. Item Hanno dum punicũ floreret imperium, Mauritaniæ circuitu, ac dehinc meridiani flexus excursu, in Arabiæ terminos prolixa admodum nauigatione peruenit. Cornelius auctor affirmat quendam Eudoxum fugientem

Regis

regis insidias ex Arabia in Gaditana peruenisse refugia. Cælius antipater se hominem uidisse confirmat, qui negatióis ardore in Aethiopiam ex Hispania nauigasset. Idē Cornelius post captos Indos p Germaniā nauigauit.

De Diuisione Terræ.

OStensum puto ambitum superioris terræ permenso in circulum mari undiq; secus nauigatum. Nunc ipsius diuisionem, quantum patitur succincta insinuatio, memorabo. Circulus omnis supera habitabilisq; telluris, sicut pleriq; testantur, in tres partes est distributus: Europam, Asiam, Africamq;: quarum primam atq; ultimam interruptio dissecat oceani. Nam Athlantici profundi ex Gadiatano freto uis intersecās profunda telluris, Lybicum Ibero latus abscidit, & confestim se in propinqui maris fluenta diffudit. Quippe à Gaditano ostio ingressum interioris maris per longitudinem cursus uix quindecim passuum millia numerani. Latitudo uerò ubi angustior quinq;, ubi diffusa septē, ubi prolixior decem millibus explicat. Hinc defluxêre per diuersos sinus, subsidentesq; campos tot maria, tot fragores, & quantum per diuersa æquora tumescit. Vndarū uerò illa proruptio interfluentis oceani leua Europam facit, Lybiamq; dextra, & montibus utrinque cōcluditur. Nam Europa, Calpe, Africa, Abyla monte despicitur qui utrinq; prominentes dici Columnæ Herculis meruerunt, quòd testimonio uetustatis, laboris herculei limes in illis sit consecratus: siquidem ultra eum progredi consumpti telluris inuia prohibebant. Deniq; etiam hoc de eius sacræ uirtutis possibilitate persuasum, quod cum antea natura terris maria disparater, ac tanto cingi circuitu firmaret oceani montium prædictorum effossis radicibus, diuulsoq; confinio camporū, deuexis lacunisq; terrarum improuisum pelagus in usum immortalitatis admisit: permutans orbis faciem, naturæq; discrimina. Hoc igitur freto leuorsum Europa distenditur, usq; in Tanais fluminis gurgitem, à quo inchoans Asia, Nili itidem alueo limitat. Qui quidē Nilus eadem, Africamq; disrumpens, telluris complexum intersecans multitudine fluuiorum, Europā tamē interminari Propōtidis faucibus dixere quàmplurimi. Quæ Propontidis per angustam descendens ad Meotidem quoq; perfert. Europæ tamen principium, inchoamentiq; limen, Hispaniæ contributum, fertili frugum, opimæq; prouinciæ metallorum, auriq; foetura, minij, marmoris, gemmarumq; muneribus prædicandæ. Quæ quidem, quòd Iberi fluminis interuata tractu amnis sui meruit cognomentum, cuius illa portio, quæ Athlantico cōfinis oceano, in Gaditani freti littus excurrit, Bethica perhibetur etiam ipsa uocabulum proprij fluminis nuncupatione sortita, quæ ab Vrcitano fine, qua citerior meat, Terraconensis dicitur à Terraconensi urbe, quam Scipiones condiderunt. Nā Pœni fundauêre Cartha

ginem,

ginem, conditas ubicunq; urbes amico sibi nomine præsignantes. Sed prædictum latus à Pyrenæi iugis in aliam prouinciam dissecatur: siquidē Bethycæ à septentrionali confinio Lusitania sociatur, cui nomen fabula à Lu- Liberi patris, uel cum eo Bachantium sociauit. Hæc quoq; cognominis sui fluuio permeatur, licet eam Tagus quoq; harenis illustret auratis. Olisipone illic opidum ab Vlyxe conditum ferunt, ex cuius nomine promontorium, quod maria, terrasq; distinguit. Nam ab eius ambitu inchoat mare Gallicum, & facies septentrionalis oceani, Athlanticus uerò & occiduus terminatur oceanus, qui tum Hispaniæ limitatur excursibus. In eius quoque confinio equarū fœtura uentis maritantibus inolescit. Volucres proli curtus, ipso spirante fauonio. Verum Bethica cunctas ubertate fœcunditatis antecenit, quæ quidem habet iuridicos conuentus duos, Gaditanum, Cordubensem, Opida centum septuaginta quinq;, habitantium multitudine frequentata. Eadem uerò longitudinis dimensione distendit̄ à Castulonis opidi fine, in Gaditanum oppidum ducentis quinquaginta millibus amplior æstimatur. Latitudo quoq; in ducenta uiginti quatuor millia excurrit. At uniuersa prouincia habet conuentus septem, Carthaginensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanū, Cluniēsem, Asturum, Lucrensem, Bracarū. Ciuitates uerò in Hispania, præter insulas, atq; alias contributas, ducentas nonaginta quatuor tota complexione dinumerat. Tenditur autem per longitudinem quantum Agrippa dinumerat, millibus quadringentis septuaginta quinq;, latitudine ducētis uiginti quatuor: cum finis Carthaginem usq; pertenderet, quæ opinio Agrippæ non exiguum admittit errorem Nam Hispania omnis citerior à Pyræneo in Castulonis finem per sexcenta septuaginta millia longitudine protrahitur: cuius ora paulò amplior æstimatur. Latitudo autem à Tarracone ad littus Iarsonis trecentis septem millibus inuenitur. A radicibus Pyrenæi, ubi utriusq; maris propinquitate concluditur, nam paulatim diffusior adiacet in latitudinis excrementum.

De Monte Pyrenæo & prouincia Narbonensi.

IDem igitur Pyrenæus ex alio latere Galliarum finibus admouet̄, à cuius radicibus quicquid interiacet usq; Rhenum, & item inter oceanum & montes Gebennam & Iuram, Gallicis regionibus attributum, Narbonensis autem prouincia appellatur, quæ interno mari alludit̄. Hæc Brachata antea dicebatur, quæ ab Italia iugis alpium atq; amne Varo discernitur, cuius longitudo sicuti Agrippa dimēsus est, trecenta septuaginta millia passuum. Latitudo autem ducenta quadraginta octo. In hac prouincia Rhodanus fluuius ex alpibus ueniens, per Lemnanum lacum meat, Et causas fertilitatis importat terræ germinibus ac fœcūdis, cuius ora diuersis nominibus appellata, Nam Hispaniense unum: alterum Metapinū: tertium,

quo plenior meat, Massalioticum nuncupatũ, prouincia uiris, opibus, frugibus memoranda: unoq́ transcurrendam piaculo, quod illic fas fuerat hostias humani generis immolare.

De Italia.

SEd post alpium montes, qua facies prominentis naturæ ortui solis illuminatione profundit, inchoat, atq; descendit Italia longè ante alias omnes laudibus ueterum in urbis Romæ gratia prædicanda: cuius principium Ligures tenent. Dehinc, quæ ubertate Soli sacrata occupauit, Hetruria regio tã indigetis Aeneæ fœdere, quàm remediorũ origine, atq; ipsius Tagetis exaratione celebrata. Vmbri mox Latiumq́, atque hostia Tyberina. Dehincq́ ipsa caput gentiũ Roma armis, muris, sacrisq́ quandiu uiguit cæliferis laudibus cõferenda. Hæc à mari sexdecim passuum millibus disparatur. Dehinc littus in Volscorum nomen, sortemq́ concessit. Mox Campania, Picẽtesq́, ac Lucanum littus, Brutiumq́ coniungitur: cuius promontorium in meridiem, austrumq́ respectãs, in mare procurrit. Leuaq́ alia interioris sinus fluenta complectitur, ut si à primis alpibus dextrum latus: & prolixi montis brachium contempleris, prominentias utrinque componens, theatrum quoddam spectare uidearis undarum. Lunata quippe & quodam hemicyclio, in promontorium memoratum circunfert. Italia deniq́ ab ipsis Gadibus, qua se fauces freti interfluẽtis aperiunt, in Brutium sinũ, qui est primus Europæ, emissa maria conquiescunt. Interior uerò tellus, quæ in superum mare Boreamq́ profert, Græciæ ora Salentinis, Pediculis, Apulis, Pelignis, Istris, Liburnis, & cæteris popl'is obscurioribus habitatur. Leuorsum quoque se flectit, & item duobus promontorijs peltæ Amozonicæ formam reddit. Dextro cornu Leucopetra tendens, leuo lacinium. Vnde cum longa sit ab alpibus prætorijs a ngustæ, per urbem Capuam, & Rhegium oppidum absque recuruo flexu decies centena & uiginti millia passuum, nusquàm uerò trecenta latitudo eius excedit. A solo igitur Italico, Liburnia, Istriàque discretæ sunt centenis millibus passibus, quòd & ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africa intra ducenta millia, ut Varro commemorat. Ab Sardinia centum uiginti, à Sicilia mille quingentis, à Corsica minus septuaginta, ab Issa quinquaginta. Verum omnis Italiæ circuitus tenditur uigies centena quadraginta nouem millia. Eius umbilicus in agro dicitur Reatino, angustior plurimum est ad portum, quem Hannibalis castra dicunt. Nam uix ibi uiginti millia passuum lata est. Verum Italia etiam Pado flumine memoranda: quem Græcia dixit Acridanum. Hunc amnem mons Vesulus inter montes alpium elatior gignit fonte mirabili, qui in Ligurum finibus flumen creat, ac dehinc fluuius mersus impenita telluris in parte agri Vibienis emergit, canis ortu diffusior. Nam

solutis

solutis alpium niuibus, flagrãtia solis æstiui, exuberat ultra gurgitis ripas. Nullíq; gloriæ amniũ nobiliũ cedẽs, triginta receptis fluminibus, Adriaticũ mare magna opimus granditate perfundit. Cætera Italiæ memoranda, nec poëtæ tacẽt, ut Scyllæum oppidum cum Crathide flumine, qui Scyllæ pater fuit. Carybdisq; uoraginem ac uertiginem tortuosam Pestana, Rosaria, scopulos Syrenarum. In Campaniæ amœnis antiquitus nemora Phlegræi, dehinc campi, habitatioq; Circeia, Terracina prius insula nũc iuncta. Rhegium, quæ ab Sicilia continenti separata atque in compensationem connexæ telluris in insulam religata. Formæ etiam Lestrigonum habitatione famosæ.

De Conditoribus Vrbium.

HOc loco possem etiam urbium percurrere conditores, ut à Iano Ianiculum, à Saturno Latium, à Dane, Ardeam, ab Hercule Herculanium ad radicem Vesuuij, à quo haud procul Pompeios: cum bo um pompa duceret Iberorum, ex cuius laboribus in Liguria campi lapidarij sunt appellati, quòd eodem dimicante saxis ferũt pluisse cælum. Idem etiam Ioniæ nomen dedit. Nam Iouem Naulochi filiam obsidentem uias, latrocinaliter interemit. Iapygas Iapyx Dædali filius condidit. Coram Dardanus Agyllam Pelasgi. Tybur Cathillus præfectus classis Euandriæ. Parthenope dicta ab Syrenis sepulchro hoc nomine uocitata, quæ nunc Neapolis appellatur. Præneste ab Vlyxis nepote Præneste licet alij uelint Cæculũ conditorem, quem pignus asserunt fuisse flammarum. Arpos & Beneuentũ Diomedes. Patauium, Antenor. Pylij Metapontum condidêre, sed nil mea interest origines urbium perscrutari.

De insulis Tyrrheni maris.

NVnc quoniam continentes terræ limes interfluentis freti coërtio ne distinguitur non alienum est interfluenta emergentes terras, quæ quòd in salo sint, insulæ uocitantur, præsertimq; nobiles cõmonere. Neq; enim morosa debet esse percursio. Transeo itaq; Pityusas à sylua Pinea memoratas quæ nunc Ebusus appellatur. In confinio Carthaginis nouæ, Baleares etiam duas, colubrariam, & quam gymnasias Græci dicũt. Vel capraliam naufragalem, in Galliæ quoq; ora. In Rhodani ostio Metina, quæ Blascorum uocatur: & tres Stoecades, quarum hæc sunt nomina singularum: prima Themista: secunda Pomponiana: tertia Hypæa, cæteras quæ exiguas aduersum Antipolim. In Ligustico autẽ mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellauêre, longa centũ quinquaginta millibus passuum, lata quinquaginta Circuitus eius omnis distenditur millibus trecẽtis uiginti quinq;. Habet ciuitates triginta tres. Stipa autem citra est, Oglasa infra in sexagesimo Corsice Planasia fallax nauigãtium, mentiensq;

propinquitas. Vrgo item & Capraria, quã Aegilion Græci dixerũt. Item Igilium Dianium. Item columbaria uenaria. Item ultra Tyberina ostia, in Antiano palmaria, Sinonia. Et in Firmiano pontiæ, Pandataria, Prochyta, Abæneria. Inarime à Græcis dicta Pithecusa, & Megaris etiam in Neapolitano, à Surrento. In octauo miliario Capreæ Senaria dicta, & Telentea. Item Leucothea iam Africum mare spectans à Corsica.

De Sardinia.

IN octauo Sardinia est, in quo angusto freto sunt paruæ insulæ, quæ cuniculariæ perhibentur. Item Pinton & fossæ. Verum Sardinia à Sardo filio Herculis appellata habet formã humanæ plantæ, Deniq; Sandaliotes est appellata & Signosa, quòd utrinq; uestigij formam signat. Verum ab oriente centum octuaginta octo millibus patet. Ab occidente centum septuaginta quinque, à meridie septuaginta septem, à septentrione centum uigintiquinq; e millia habet. A Gorditano promotorio insulas duas quæ Herculis memorãtur. A Sulchensi Enosin, à Caralitano Ficariam Galatamq;. Quidam item non longè Balaridas dicũt, & Callode, & Heras Lutra. Contra Pestanũ Leucasia est, à Syrene ibi sepulta nominata. Contra Veliam Oenotrides. Contra Vibonẽ Itacesiæ ab Vlyxis specula dicta.

De Sicilia.

HInc Sicilia memorãda quæ à Thucydide Sicania, à multis Trinacria perhibetur. Sicania à Sicano rege, qui cum Hiberica manu in eandem terram ante bella Troiana peruenit. Dehinc Siculus Neptuni filius, à quo nomen eadem commutatum. Nam Trinacria, quòd tribus promontorijs, triangula censeatur: quippe unum, quod à Pachyno in Peloponnesum in Meridiem uersum spectat, quadringentis quadraginta millibus à Græcia disparatur. Pelorus autem occasum, Italiamq; inspicit, quæ freto mille quingentis passibus separatur. Lilybæum Africæ fines uidet in centum octuaginta millibus. Ipsa autem promontoria inter se terreno itinere disparantur. Sicà Peloro Pachynum millia cẽtum septuaginta sex. Inde Lilybæum ducenta. Inde Pelorum centũ quadraginta tria. Coloniæ in Sicilia quinq;, urbes sexaginta tres, fluuij, fontesq; quamplures, ac montis Aethnæ miracula noctibus totis uomentis incẽdia: cuius Crater stadijs uiginti patens, fauilla Taurominium, Catinamq; respergit, magno strepitu mugiens, & immẽsos fragores intonãs obluctatione flammarũ.

De insulis Siculi freti.

IN Siculo etiam freto insulas esse non dubiũ est, Africam uersus, Gaulos Melita à Camarina octuaginta quatuor millibus passuum, à Lilybæo cẽtum tredecim: Cossura, Hieronesos, Cœne, Lopadusa, Aethusa,

quam

quam alij Egusam dixêre, & cæteræ sunt aliæ citra Siciliā. Ex aduerso Metauri amnis in uiginti quinq; mil. ab Italia septem, Aeoliæ appellatæ, à nostris Vulcaniæ, cum diuersis nominibus, prima dicitur Lippara, secunda Therasia, tertia Strongile, in qua Aeolus regnasse fertur, & à flamma in proximū prorūpente, uel eius fumo, qui uentus flaturus esset, intellexisse, quod hodie quoq; eius loci incolas certum est præsentire. Quarta uerò insula est Didyme, quinta Ericusa, sexta Phœnicusa, ultima Euonymos.

De primo sinu Europæ.

HIc primus Europæ sinus Ausonij maris patet nonaginta sex millibus. Quiq; tres sinus habet, Italiæ frons incipit, quæ magna Græcia appellata est, ubi amnium & oppidorum copia, ac tunc portus, qui Hannibalis castra dicuntur: ubi latitudo Italiæ uiginti solis millibus æstimatur.

De secundo sinu.

DEhinc à Lacinio promontorio secundus incipit sinus Europæ magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri terminatus promontorio, à quo abest octoginta quinq; millibus oppidū Croto. Ex hinc præter oppida, sinusq; quamplures in mare Italia plurimum pergēs in Hydruntum urbem uenit: ubi superum, inferūq; mare decem & quatuor millibus disparatur. Vnde in Græciam breuissimus transitus. Ac dehinc Italia per populos, sinus, urbes, fluuiosq; montes, barbarosq; quamplures ducit in fines Illyrici, cuius à flumine Arsia, ad flumen Drinium, longitudo pergit octingenta millia, à Drinio ad promontorium Acroceraunium centum septuaginta duo millia. Ora Illyrici habet insulas ultra mille.

De tertio sinu Europæ.

TErtius autem Europæ sinus ab Acroceraunis inchoans montibus, Hellesponto terminatur, ac sinus habet decem & nouem, prouinciasq; quamplures. Nam ibi sunt Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris Attica, Boëtia. Itē ab alio latere, alioq; mari Phocis & Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Græcia omnis. Epiros autem incipit Acroceraunis mōtibus, in qua primi Chaonēs à qbus dicta Chaonia. Deinde mōs Pindus Driopes, Molossiq;, Dodonæi Iouis fano inclyto celebrati. A tergo inter cæteros populos Ponto iunguntur, Mesia ac Mædia. Thraces usque ad Pontum, Rodope mox & Hemi uidetur excelsitas. Tunc colonia Butrorum, Ambracius sinus faucibus angustis æquor accipiens, in quo defertur amnis Acheron infernæ fabulæ errore famosus. Post aliquot gentes etiam Actium colonia cum Apollinis templo, ex quo ipsi quoq; deo additū

cognomentum ciuitasq; Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ioniũ excipit diuersitas populorũ, & obliquè apud quos inter cæteras urbes oppidum in confinio maris, nomine Calidon, Diomed.s, Tidæiq; prognatione notissimum. Dehinc influens sinus Octoliam ac Peloponnesum diuidit. Mox in Acarnania Aracyntus. In Octolia Ozolei, apud quos oppidũ Oeanthe, in quo portus Apollinis. Tũc deinde in Phocidis campis, oppidum Cirra. portus Caleon, à quo in septem millibus passuum introrsus oppidũ Delphos sub monte Parnaso, clarum oraculis Apollinis. Fons ibi castalius. Deinde in intimo sinu angulus Boëtiæ, montem Heliconem iuxta Peloponnesum peninsula inter duo maria, Aegeum & Ionium, angulosos recessus obducens: in circuitu habens quingenta sexaginta tria millia passuum. Et per sinus penè tantundem angustiæ unde procedit, Isthmos appellatur. In quinq; millibus passuũ diuersa maria utrinq; collidunt, ac latera meatus abradũt. In medio hoc interuallo, quod Isthmon appellaui, colonia est Corinthus sexagenis ab utroq; litore est à Pisa summa arce, quæ dicit Acrocorinthos, utrunq; mare prospectans. Ab Isthmo autem Achaiæ prouinciæ nomẽ, incipit quæ ante Egialos uocabatur, propter urbes in littore per ordinem constitutas. Ibi quamplures sinus, portus, montes, urbes, & populi. Ab ipsius Isthmos angustijs Hellas incipit, à nostris Græcia dicta. In ea prima Attica antiquitus Acte uocitata. Contingit Isthmum sui parte Megaris dicta. In ora autem portus, cui nomen Scyronia saxa uiginti sex longitudine: latitudine quinq; millibus passuum à Myrthoo recedentibus Athenæ atq; Atticæ. Fontes ibi multi, inter quos Callirohe prædicatur. Nec Athenis cedũt Boëtiæ, in qbus Epigrane Arethusa, Hyppocrene, Aganippe, Gargaphie, post oppida montes populiq; quamplures.

De Thessalia.

Sequitur Aemonia, cuius à tergo mons Oeta, eaq; etiam Thessalia nuncupatur. Ibi natus rex nomine Græcus, à quo Græcia dicta. Ibi Helles. à quo Hellenes appellati. Thessalia montes notissimi Olympus Pierius, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othris Laphitarum sedes, occasum uerticibus intuentes. Nam Pelios ortũ uidet. Hi omnes montes theatrali more curuantur, ante quos septuaginta quinq; urbes sunt memorandæ. Thessaliæ uicina Magnesia, cuius fons est Libetris, poëtici haustus nomine celebratus. Longitudo Thessaliæ habet millia quadringenta octoginta latitudo ducenta nonaginta septem.

De Macedonia.

Macedonia postea centum quinquaginta populorum maximis regibus inclyta, præsertimq; Alexãdro qui Philippo cum natus crederetur, eius mater Olympias dracone eum conceptum esse memorabat,

morabat, uinctor orbis, nam easdem peragrationis & uictoriæ metas habuit quas Liber & Hercules. Hæc tamen Macedonia populos, qui Edonij dicebātur, totamq́ Migdoniam, Pieriam, Emathiamq́ recepit in nomen. Hæc in Thracium limitem terminum ducit. A Meridie Epirotis habitat. A uespera, à Dardanis & Illyrijs, à septētrione Paphlagonia ac Peonia. Inter ipsam & Thraciam amnis Strimon pro limite est, ab Hemi mōtis uertice defluens. In ea Rhodope, quem Mygdonium asserūt montē. & Athos abscissus à continenti, Xersc uiribus utente Persarum. Et Horestia dam terram ab Horestis & Hermionis filio quā uocitari nō dubium est. Ibi Phlegra nunc ciuitas, tunc gigantium, præliorumq́ immanium temeritate famosa: quæ sola etiam diluuio mundi asseritur non operta, quod utiq; præstitit montium celsitudo.

De Thracia.

SEquitur Thracia, cuius incolæ Bardi, appetitū habent maximū mortis. Et quia dextra parte Strimonis degunt Bessi, & Denselatæ, Nestusq́ amnis, qui Pangæū ambit. Nam Hebrū Odrysiæ niues complent, qui inter diuersos barbaros fluens etiā Ciconas perluit: quorum confinio Hemus sex millibus passuū cacumē extollens, uicinia perflat astrorum. Cuius item terga diuersæ gentes tenent, inter quas gentes Sarmatæ Scytæ. Dein pontum Sithonia gens habet, quæ gloriā Orphæi, ꝓgenitis uati perfectione sortita est. Nam in Spartio ꝓmontorio illeuitā, aut sacris ut aiunt, impēdit, aut fidibus. Mox regio Maronea ac Tyrida oppidū, in quo equi Diomedæi stabulati. Circa eum Abdira, cui constructæ Diomedis soror suum nomen ascripsit: quod oppidū Democriti physici ortu potius decoratum. Eandem Thraciā Polydori sepulchro signatā, nec poëtæ prætereunt. Illic promontoriū Cerafchryseon, Byzantio oppido celebratū, quod à Dyrrachio septingentis undecim distat. eo enim interstitio à se utraq; maria recesserunt, id est, Adrias & Propontis. Illic Hellespontus angustior ꝑ stadia septem ab Europa, Asiam diuidit. Hic quoq; duæ ciuitates, quarū una, id est Sestos Europæ est. Abydos, Asiæ. Deinde ꝓmontoria cōtraria Cherronesi, in quo terminat Europæ sinus tertius. Et Asiæ Aegeum, in quo Cynosema dicitur locus Hecubæ sepulchro tumulatus In confinio insula Tenedos, à qua usque Chium diffusior sinus interiacet: cuius dexterior Antandros exiguitas insularum, denīq; nauigantibus capræ similitudiue diuulgatur, ab eaque Aegeum pelagus appellatur, sed in Corcyræ Phalario ꝓmontorio effigiem nauis scopulus imitatur: in quem Vlyxis nauim uersam fabulosa confixit auctoritas. Nam Creta centum urbibus opulenta in ortum occasumq́ porrigit, cui nomen suum Hesperidis filia Nympharum pulchra concessit. Aut Curetum rex Cretes, à quo Creta primo: mox Curetis nuncupata. Deinde propter cæli temperiem Macaronesos est appellata:

Hæc in longitudinē tenditur millibus ducentis septuaginta. Latitudo quinquaginta millia non excedit. Circuitus omnis quingentis octuaginta octo millibus patet montibus Idæo & Dictinæo sublimibus. Euboēa uerò à Boëtiæ cōtinenti modico, atq; ita exiguo mari interfluente discernitur, ut plerunq; ponte iungatur. Duobus promōtorijs ad Atticam uersus Gerasto & ad Hellespontum Caphareo decoratur. Huius latitudo ultra secundū milliarium intra quadragesimum contrahitur. Longitudo totius Boëticæ ab Attica usq; Thessaliam centum quinquaginta millibus numeratur. Circūferentia uerò trecentis sexaginta quinq; millibus explicata. Huius oppidum Calcida ex aduerso Aulis & Caristos marmoreis fluctibus concolora. In Myrthoo aūt mari Cyclades, quarum notiores Delos & Antandros: quæ nomina à circulata ordinatione sortitæ. Item Strophades, quarum Naxo Homeri sepulchro ueneranda aliæq; quamplures per septuaginta longitudinem, & per ducenta latitudinem ducūt. Inter Cheronesum & Samothracen, quædam loca uasta, nunc Barbarica.

De quarto sinu Europæ.

QVartus uerò & magnus Europæ sinus ab Hellesponto incipiens, Meotis ostio terminatur. Nam arctum mare inter Europam & Asiam, in angustias septem stadiorum interfluens coartat: quas angustias Hellespontum dicunt. Xerses Persidis rex aggregatis nauibus, pōteq; constructo exercitū duxit. Verum hac angustiora quadam interriuatione per octuaginta sex millia distendunt, ac rursum diffunditur mare latissimū. Iterūq; cōtrahit, sed maris illa diffusio Propontis dicitur, secundæq; angustiæ Bosphoros appellant, quæ quingentis passibus patent. Item hac Darius Xersis pater copias ponte transmisit: cuius ab Hellesponto longitudo ducentis triginta nouem millibus inuenit. Deinde Scythicus diffusi maris sinus, in quo Meotis ostio iungitur, lacus Cimmerius; Bosphorus id os uocat: is duobus millibus & quingentis passibus inter quos Bosphoros, id est, Cimmeriū & Thracium latus interpatent millia quingenta. Circuitus uerò totius Ponti, uicies semel quinquaginta millibus, ut Varro non reticet: quia dicit Europæ totius longitudinem habere sexagies ter triginta septē millia, passusq; quingentos. His Hister fluuius ortus in Germania de cacumine montis ad nouē sexaginta amnes assumens etiā Danubius uocitat. Dehic littus Scythicū cōfertū multiplici diuersitate Barbarica. Nam illic Getæ, Daci, Sarmatæ, Amacrobij, Troglodítæ, Alani, Germaniæq; omnis tractus Ab Histro ad Oceanū bis decies centū milliū passuū est, in latitudine millibus quadringētis usq; ad Armeniæ solitudines. Nec procul fluuius, Lacus oppidū, sub uno cuncta noīe Borysthenes, propter Achillis insulam eius sepulchro celebratā. Introrsus degunt Auchetæ, apud quos

Hispanis

Hiſpanis naſcit̃, & Neuræ, apud quos Boryſthenes, Geloni, Agathirſi, Antropophagi. Et à tergo eorum Arimaſpi. Tunc Riphæi montes, & regio caligantibus tenebris inumbrata. Poſt eoſdem montes trans Aquilonem Hiperborei, apud quos mundi axis continua ratione torquetur. gens moribus, prolixitate uitæ, deorum cultu, aëris clementia, ſemeſtri die ſine etiam habitationis humanæ prædicanda. Verum Sarmatæ Scytæ, Tauricæ tractus in lõgitudinem habet millia nongenta octuaginta, latitudine ſeptingenta decem. Iam nil in Europa æſtimo memorandum: quoniam & Hiperboreos ſibi Aſia uindicauit.

Alia dimenſio Europæ à Septentrione.

SI autem leuorſum poſt Riphæos montes redeas per Oceani ſeptentrionalis tractus, te denuo per Germaniæ, Galliarumq́, & Hiberos poplos in Gaditanũ oſtium reuocabis. Ariphæi quippe iam in Aſia conſtituti parilem Hiperboreis uitã degunt, cunctis gentibus uenerandi, ut ad eos uelut quoddam aſylum confugiant metuentes. Vltra hos Cimeri & Amazones ad Caſpium mare, quia in confinio ortum eſt, ibi Scyticum perrumpit Oceanum. Poſt prolixa terrarum & Hyrcania reperitur. Cæterum in Athlanticum littus Oceani remeantes, per Aquitaniam extremam, extremaq́ Europæ in Brittaniam reuertuntur: quæ inſula iacet inter ſeptentrionem & occaſum, longa millibus octingentis, lata trecentis. Circuitus tricies octies uigintiquinq́ millia tenet. In ultimo eius ſylua Calidonia, inſulæq́ quamplures inter quas Orchades quadraginta pene iunctæ. Item Electrides, in quibus Electrum gignitur. Sed ultima omnium Tile, in qua ſolſtitiali tempore continuus dies, brumaliq́ nox perennis exigitur. Vltra quã nauigatione unius diei, mare concretũ eſt, ſed infra confinis eſt Galliæ, Hiſpaniæq́, quibus niſi oceani Athlantici prohiberet irruptio, Africa miſceretur. Nam Velonenſis Bethicæ ciuitas triginta tribus millibus à Tingi oppido diſparatur, quæ colonia eſt Mauritaniæ Cæſarienſis. Huius auctor oppidi Antæus dicitur.

De Africa.

AFrica uerò ac Libya dicta ab Afro Libe Herculis filio. In cõfinio eſt Eliſſos colonia, in qua Regia Antæi, luctamenq́ cum Hercule celebratur, & Heſperidum horti, illic æſtuarium flexuoſum quem draconem uigilem rumor uetuſtatis alluſit. Nec lõgè mons Athlas de gremio cacumẽ proferẽs harenarũ. Hunc incolæ Adirim uocãt, is uſq́ in cõfinia lunaris circuli euectus ultra nubiũ poteſtatẽ, qui ab occaſus parte littora proſpectat Oceani, nemoroſus fontibus ſcatens, ſed rupibus infæcundus. Qua uerò Africam ſpectat, opimus omnis. Arbores præterea gignit cupreſſo ſimiles, odore graues, quæ lanam obducũt inſtar ſerici precioſum. Per diem

ſilet,

silet, nocte & ignibus micat & tibijs, fistula, cymbalis, tympanisq; percrepat Satyris, Aegypanisq; bacchātibus. Vltra ipsum ad occasum littus per quadringenta nonaginta sex millia saltis, feris Lybicis occupati. Nec plurimum distant septem montes, qui paritate cacuminis fratres sunt appellati, sed elephantorum pleni sunt, ac ultra prouinciam Tingitanam, cuius longitudo centum septuaginta millium est. Item Siga oppidum est è regione Malacam urbem Hispaniæ contemplatur. In littore quoq; Carcenna maiusq; oppidum Cæsarea. Item Iocosium æquè coloniam. Item Rusconie & Ruscurius: Saldæ etiam, cæteræq; ciuitates, atq; Igilgili. & Rusarus. Flumen uerò Ampsaga abest à Cæsarea trecentis uiginti duobus millibus.

De duabus Mauritanijs.

Vtriusq; Mauritaniæ lōgitudo decies quadraginta triū milliū, latitudo quadringentorū sexaginta septem. Ab Ampsaga Numidia est nomie celebrata. Numidæ Nomades dicti, cuius in mediterraneis colonia Cirta, & interius sicca, atq; Bulla regia. In ora uero littoris Hippo regius ac Tabrachia. Interius Zeugitana regio, quæ propriè uocatᷣ Africa, habet hæc tria promontoria, Apollinis aduersum Sardiniam, Mercurij respectans Siciliam, quæ in altum procurrentia duos efficiūt sinus ab Hippone Diarrytho. Deinde promontorium Apollinis, & in alio sinu Vtica Catonis morte memoranda. Flumen Bragada, ac propinqua Carthago, inclyta pridem armis, nunc felicitate reuerenda. Demum Maxulla, Carpi, Misua, Clypeaq; in promontorio Mercurij. Item Curubis. Neapolis.

De Secundo Sinu Africæ.

Mox alia distinctio Libyæ, Phœnicos uocātur, qui Bizantium incolunt, quæ regio ducentis quinqginta millibus passuum circuit, cuius satio centesimo messis incremento fœneratur. Hic oppida Puppup, Adrumetus, Leptis Ruspæ, Tapsus, Thenæ. Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga, lōgitudo sunt millia quingenta octuaginta: latitudo ducenta.

De Tertio Sinu.

Tertius sinus diuiditur in geminos duarum Syrtium recessus, uadoso ac reciproco mari, sed minor Syrtis à Carthagine abest trecē tis millibus, ad maiorem uerò per deserta pergitur: quæ serpētibus diuersis ac feris habitatᷣ. Post hæc Garamantes, sup hos fuêre Psillij. In deflexu ciuitas Ocensis & Leptis magna. Inde Syrtis maior, circuitus sexcentorū uiginti quinq; milliū. Tunc Cyrenaica regio, eadē est Pentapolitana Ammonis oraculo memorata, q; à Cyrenis abest cccc. millibus passuū. Vrbes maximæ ibi quinq; Berenice, Arsinoē, Ptolomaida, Apollonia, ipsaque

Cyrene. Berenice autem in extremo Syrtis cornu, ubi Hesperidum horti fluuius Lethon. Lucus sacer abest à Lepti trecentis septuaginta quinq; millibus. Ab ea Arsinoë quadragita tribus, & deinceps Ptolomais uiginti duobus, proculq; Catabathmon & Marmarides. Et in ora Syrtis Nasamones. Deinde Mareotis Maretonium. Inde Apis Aegypti locus, à quo Parethonium in sexaginta duobus millibus Inde Alexandria ducenta millia. Totius autem Africæ à mari Athlantico cum inferiore Aegypto, tricies quadringenta millia. Ab oceano ad Carthaginem magnam, undecies millies. Ab ea ad Canopum Nili, pximũ ostiũ, sexdecies millies octuagita octo millia.

De Interiori Africa.

INterior autem Africa ad meridiem uersus interuenientibus desertis, habet Leucas Aethiopes, Nigritias, & cæteros monstruosæ nouitatis. Post quos solitudines fugiendæ ad oriẽtem uersus. Fluuius Niger eius, cuius Nilus naturæ est prorsus. Inter solitudines degunt Athlantes, qui neque ulla inter se nomina habent, & soli imprecantur, quòd eos cum messibus semper amburat. Hi nunquàm somniare uidentur. Troglodytæ in specubus manent, uescunturq; serpentibus, striduntq; potius quàm loquunt̃. Garamãtes uulgo fœminis sine matrimonio sociantur. Augilæ inferos colunt. Gamphasantes nudi & imbelles, externis nunquàm miscẽtur. Blemiæ sine capite sunt, atq; hos & oculos in pectore gerũt. Satyri, hominum nihil habent nisi faciem. Aegypanes quales pinguntur existunt. Himantopodes debilitate pedum serpunt potius quàm incedunt. Pharusi, comites Herculis fuêre, post hos finis est Africæ.

De Aegypto quæ est Asiæ caput.

AEgyptus dehinc, hoc est Asiæ caput: quæ una ab ostio Canopi ad ostium Põti habet uicies sexies centũ quadragita tria millia passuũ. Ab ore autẽ Ponti ad os Meotis sexdecies centena septuaginta quinque millia passuum. Verum Aegyptus introrsum ad meridiem tendit, donecà tergo Aethiopes obuersentur, cuius inferiorem situm Nilus dextra, leuaq; diuisus amplectitur, ut Aegyptum Nili possis insulam uocitate Nam ab ambitu circũfluentis amnis, etiam Deltæ literæ figuram creditur detinere: sed à principio fissuræ ipsius fluuialis ad Canopium ostium millia centum quadraginta sex. Summa autem eius pars contermina Aethiopiæ opidorum multas præfecturas habet, quas Nomos uocant, inter quas Menala item Alexandriæ regionem. Item Lybiæ Mereotim Heracleopolis autẽ insula Nili est, in qua oppida Herculis Arsinoita & Memphita, quæ ad summum Delta perueniunt. Nilus autem ipse incertis ortus fontibus creditur, cũ Iuba rex eũ à monte inferioris Mauritaniæ, de lacu Hilide oriri significet;

cet, quòd animalibus hisdem, & argumentis fœturæ parilis approbatur. In omni autem Delta Nili opida ducenta quinquaginta fuisse, Artemidorus attestatur. In littore Aegypti maris præstantior urbium Alexandria constituta, ab Alexandro magno condita, à Canopico ostio in duodecim millibus passuum iuxta Mareotim lacum, qui complures insulas habet, traiectusque quadringentos, cuius tam longitudo, quàm etiam latitudo centena quinquagena millia passuum tenent. Vnde ultra Pelusiacum ostium Arabia est, ad rubrũ pertingẽs mare, quod Erithræum ab Erithra rege Persæ & Andromede filio uocitatum, à colore etiã dictum rubrum. Nam fons est in littore, quem cum greges biberint, in rubrum colorem incipiunt mutare lanas. Huius maris oppidum Arsinoë.

De Arabia & Syra.

VErum Arabia tenditur usque ad odoriferã, ac diuitem terram, sed iuxta est Syria multis distincta nominibus. Nam & Palestina est, quæ contingit Arabiam, & Iudæa & Phœnicia, & quantum interior habetur, Damascene, in Meridiẽ uergens Babylonia. Et ex eadem Mesopotamia inter Eufraten & Tygrin. Quà uerò transit Taurum montem Sophene. Citra uerò etiam Comagene. Et ultra Armeniam Adiabene Assiria ante dicta. Et ubi Ciliciã attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam quadringentorũ septuaginta Mil. paſ. est. Latitudo autẽ à Seleucia ad oppidum Eufratis Zeuma quingenta uiginti quinque mi. passuum Ostracinæ Arabia finitur à Pelusio sexaginta sex millibus passuum Apollonia, Palestinæ per centum octuaginta octo millia passuum procedẽs supra Idumæam & Samariam in Iudæa longẽ, lateque fundit. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa uocatur. A cæteris eius partibus Iordane amne discreta: qui fluuius oritur de fonte Paneade. Secunda elatio Iudææ ab Hierosolymis, in quo latere est fons Callirhoë, ab occidente Hesseni: qui sine cõcubitu & cunctis cupiditatibus uiuunt. Hinc aliquãdo interius Masada castellum, in quo Iudææ finis est. Iungitur Decapolis, dicta à numero ciuitatum. Redeuntibus ad oram Phœniciæ: colonia Ptolomais, à tergo Libanus & Antilibanus montes. Et interiacẽtibus campis Bargilus item mons sedet. Item Syria desinente inter oppida Phœniciæ Antiochia, quæ Oronte amne diuidit. Sup eam mons nomine Casius: cuius altitudo quarta uigilia solem per tenebras uidet.

De Eufrate magno fluuio.

IN Syria fluuius Eufrates nascitur à monte qui uocatur Capodes, ibi quoque Marsias, alius amnis inter Syriam & Parthiam, oppidum palmira: moxque Eufrates fluuius, cuius decem dierum nauigatiõe in ipsam Seleuciam Parthorum urbem maximam peruenitur. Sed scissus Eufrates

leuorsum

leuorsum in Mesopotamiam uadit. & Tygridi infunditur. Dextro aũt meatu Babyloniam petit, quæ Caldææ caput est. Sed redeũdum ad oram Syriæ, cui confinis est Cilicia in qua oppidum Veneris & Cypros insula fluuiusq́ Paradysus. Ciliciæ Pamphilia sociatur, cuius ultima Phaselis: dehĩcq́ Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem uersa: quæ ab illa parte, qua Galatiæ cõtermina est, habet ciuitates quatuordecim. Verũ Pamphiliæ iuncta Lycia, à qua incipit mons Taurus, penè mediatenus orbis conscius, quem peragraret, nisi maria restitissent. Qui aliquando flexuosus euadit & in Riphæorum montium iuga sub nominum diuersitate protẽditur. Nam inter cætera nomina idẽ Nypetes est, Cancasus & Sarpedon, Portarum etiã nomine censentur, & alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, & idem Hyrcanius, Coraxicus, Scythicus. ceraunius appellatur. Lycia alius mons Chimæra, noctibus flagrans Hæc habuit oppida septuaginta, nunc triginta sex sunt. Telmesus oppidum dicitur, quo finitur hinc Asiaticum siue Carpatium mare, & quæ propriè uocatur Asia, cui ab oriente Phrygia & Lycaonia, à septentrione Paphlagonia est. Huius longitudo quadringentis septuaginta millibus passuũ: latitudo trecentis Armenia altera ab oriente, à septentrione pontica. In proximo Caria est, mox Ionia: ultra eam Aeolis, media Doride. In Phrygia Celeneantea, in Apamæam commutata. Illic Marsyas & natus, & occidit, & fluuio nomen dedit. & cum Apolline decertauit. Deniq́ pars eius Aulocrene, unde Meander amnis exoritur.

De Phrygia prouincia.

Phrygia Troadi imminet, ab Aquilone Galacia est. A Meridie Lycaonia & Pysydiæ, Mygdoniæ confinis est. Ab oriente Lyciæ. A septentrione Misiæ, Cariæ. Dehinc Tmolus loco florens, amnisq́ Pactolus. Ioniæ, Miletos caput: Ibi etiam Colophon, oraculo Clarij Apollinis celebrata. Meoniæ principium Sipylus. Smyrna etiam Homero notissima, quam circũfluit Meles fluuius Nam Smyrneos campos Hermus interfecat, qui ortus Dorilao, Phrygiam, Cariamq́ dispartit. Iuxta Ilium sepulchrũ Mẽnonis iacet. Supra Troadem in mediterraneo Teutrania est: quæ regio Mysorum fuit. Ciuitas uero Teutrania Caico flumine alluitur. Ibi inter omnes Asiæ ciuitates, Pergamum clarius. Nam Bithynia initiũ Ponti est, & ab ortu Thraciæ aduersa à Sagari flumine primos habitatores habet, qui fluuius alij fluuio Gallo miscetur, à quo Galli dicuntur ministri matris deum. Hæc & Bebricia & Mygdonia dicta est. A Bithynio rege Bithynia. In ea ciuitas Prusias: quam Hylas inundat lacus: quo puer eiusdem nominis dicitur interceptus. Ibi Libyssa locus Nicomediæ proximus, in eo sepulchrum Hannibalis memorat. Dehinc Ponti ora fauces Bosphori. Et amnem Rhesum, Sagarimq́ sinus Mariãdini, in quo Heraclea ciuitas

portus Acone, ubi herba ueneni aconitum procreat. Specus Acherusia, qui mergitur in profunda telluris. Inde Paphlagonia, ubi à tergo Galatia est, sed hic Henetosa etiam ciuitas, à cuius ciuibus in Italia ortos Venetos asserunt. Ibi promontorium Carambis, quod à Ponti ostio abest millibus passuum ducentis uiginti, tantundem à Cimmerio. Ibi etiam mons Cytorus & ciuitas Eupatoria, quã Mitridates fecerat, sed eo uicto Pompeiopolis appellata.

De Cappadocia.

Cappadocia autem introuersus recedit, quæ leuorsum ambas Armenias, Comagenemq́ transcurrit, dextrorsum plurimos Asiæ populos ambiẽs. Adiuga Tauri succrescit in ortu. Præterit Lycaoniam, Pysidiam, Ciliciam super tractum Syriæ means, Antiochiæ partẽ Scythiam pertendens. Ab Armenia maiore diuiditur Eufrate fluuio, quæ Armenia inchoat à montibus Pariedris. In Cappadocia multæ urbes eximiæ, inter quas Melita, quam Semiramis condidit, & Mazaca, quam dicunt urbium matrem: cui Argæus mons imminet, qui niues uerticis albicantis ne æstiuis quidem solibus superfundit. In hac Cappadocia longitudo Asiæ undecies centena quadraginta millia.

De Assyria.

Assyrij Adiabene incipiũt, quos excipit Media in pspectu Caspij maris, quæ Caucaseis montibus cingitur: sed Caucasus portas habet, quas Caspias dicũt, cautium præcisiones etiam ferreis trabibus obseratas, ad externorum transitum cohibendum: quamuis uerno etiam serpentibus occludantur, à quibus ad Pontum ducenta millia passuum esse non dubiũ est. In Põto autẽ sunt insulæ Symplegadẽs, mox regio Mattianæ, sola in eo tractu uitifera: inclusa montibus stadiorum mille quingentorum. Difficilis additu propter solitudines arenosas, quæ sunt per centum uiginti millia passuum. Regionis prædictæ amœnitatem Alexander magnus delegerat. & ibi primo nominis sui condidit ciuitatẽ, quæ excisa est, & ab Antiocho Seleuci filio reparata, cum nomine patris eiusdẽ: cuius circuitus habet stadia septuaginta quinq;. Inde Oaxus amnis, qui circa Bactrã eius oppidum nominis, fluuióq; ultra Panda oppidum Sogdianorum, ubi Alexander tertiam Alexandriam condidit ad contextandam itineris prolixitatem: quippe emensi à Libero, dehinc ab Hercule: aræ sunt cõstitutæ in testimonium laboris immensi. Illam terrarum partem Iaxartes fluuius secat, qui Tanais putabatur: quem Dæmodamas dux transcẽdit; aliumq́ esse perdocuit: & ultra Dydimæo Apollini aras extruxit.

De Perside.

HIc Persicus limes Scythis iungitur, sed Scythico Oceano & Caspio mari. Qua in oceanum Eoum cursus est, profundæ in exordio niues, dehincq; longa desertio. Postq; Anthropophagi excursus inuios reddidêre, post quos Seres, qui undis aspergunt arbores suas, ut lanugo, quæ sericum creat, possit admitti. Hi aliarum gentiũ homines aspernantur, & appositionem mercium. Sine colloquio gaudent implere cõtractum. Hinc Attacorus sinus, Hyperboreis beatitate consimilis, quo incolæ gratulantur, qui circuitu uallium auras nesciunt pestilentes.

De India.

DEhinc India, nõ Ciconas in medio error astruxit, sed à Medijs montibus inchoat India. Nam in Eoum mare à meridiano porrecta, salubris Fauonij uegetabilibus flabris, secunda æstate annis singulis uegetatur, bisq; frugem metit. Pro hyeme Ethesias perfert. Quinq; millia habuit oppidorum, & mundi pars tertia credebat. Liber primus ingressus Indiam triumphauit. In ea maximi fluuiorum, Indus & Ganges, sed ab Scythicis montibus Ganges uenit. Et Hypanis ibi amnis immodicus, qui Alexandri magni iter inclusit: sicut in eius ripa locatæ testantur aræ. Latitudo Gangis ubi diffusior, uiginti mil. passuum: ubi angustus octo, profundus pedibus centum millia. Ibi reges, gentiumq; diuersitas, tam exercitibus, q̃ elephantis copiosa. Vltra Palibotrã urbem mons Maleus, in quo hyeme in septentriones umbræ: in austros æstate cadunt, seni [illegible]lternatæ mensibus. In eo loco per annum quindecim diebus tantum septentriones apparẽt. Homines fusciores: nam Pygmæi montibus habitant, & qui confines Oceano sine regibus degunt. Pandeã gentem fœminæ tenent: cui prior regina Herculis filia. In eo tractu etiam Nysam urbem esse Libero patri sacram, montemq; merum Ioui. Vnde fabula est, eum Iouis semine procreatũ. Ibi etiam insulas duas auri, argentiq; metallis, ac fœtura prædicandas, etiã uocabulis approbat: nam una Chrysera, Argyrea altera nuncupat. Omnes Indi comarum fuco decorant. Alij cæruleis, alij crocinis fulgoribus tincti, gemmis comuntur. Funerationes negligũt, elephantisq; uehi eximiũ putãt: sed in Taprobane insula maiores elephanti quàm Indici. Ampliores eñ Margaritæ sunt, quæ patet in longitudine stadiorũ septẽ millibus, in latitudine quinque millibus. Scindit fluuio interfluente, atq; Indiæ prætenta est: in quã septẽ dierũ iter, ut Romanis nauibꝰ approbatũ. Illic & illud mare absq; canalibus profundis senum passuũ altitudine deprimit. Ibi septentriones non apparẽt: Vergiliæ nunq̃. Luna ab octaua in sedecimã tantũ supra terras uidẽt. Ibi sidus clarissimũ Canopos. Sol ortiuus in leua conspicitur. In nauigando nullũ sidus obseruant: auium quas uehunt, uolatus sequunt. Quaternis per annos

mensibus nauigant. Homines ibi corpore grandiores ultra hominū mensuram, rutilis comis, cæruleis oculis, trucioris soni. Nullo linguæ commercio genti alteri sociantur. Cum negociatoribus alijs in ripa fluminis merces apponunt, ac uix complacitas raurarent. Aetas illis ultra humanam fragilitatē prolixa, ut immaturè pereat qui centenarius moritur. Nulli per diem somnus. Anona eodē semper tenore. Adificia humilia, paruaq;. Vitem nesciunt. Redundant pomis Herculem colunt. Regē cum qui mitior, grauior ac sine prole fuerit, eligunt. Et si in regno prolem susceperit, remouent: hæreditariū formidantes imperiū. Cum quo tamen alij triginta cognoscunt. Et si fuerit prouocatū septuaginta iudices fiunt. Rex Liberi patris cultu cō ponitur. Et si peccauerit, interdicto omni usu & colloquio, iugulatur. Culturas & uenatus amant: uerum tygridum aut elephantorum piscationibus delectant, præsertim testudinū, quarū superficie domos familiarū capaces operiunt. Dehinc habitant Ichthyophagi, quos Alexander uesci piscibus uetuit, ne longè insula solis, quæ dicitur, & nympharum cubile rubens. In qua omne animal ui feruoris absumit. Mox, Hytanis Carmaniæ fluuius, à quo primū aspici septentriones incipiunt. Deinde tres insulæ, in quibus hydri marini, uigenum sunt cubitorū. In his rubrum mare littoribus sinu gemino disparatur. Verum orticus Persicus dicitur propter habitationē Persarum, qui sinus uicies & sexaginta milli. circuitu patet. Ex aduerso alter Arabicus uocatur. Carmania quoq; Persis adiungit quæ ab insula Aphrodisia inchoat, quæ translata est in Parthicum nomen. Littore quoq; occasui obiacet, millium est quinge[illegible]rū quinquaginta. Oppidum ibi nobile Susa, in quo templum Dianæ. Susæ iuxta Carbile, siue Babitace in centum triginta millibus: in qua sunt homines qui aurum in profunda defodiūt, ne cui sit in usu. Partici uerò regni nongenta quadraginta quatuor milliū passuum. Verum omnis Media, Parthia & Persida ab oriente flumine Indo, ab occidēre Tygri, à septētrione Tauro Caucaso, à meridie rubro mari terminātur. Quæ omnes per latitudinem patent terdecies uiginti millia passuum, per latitudinem octingenta triginta.

De Babylonia.

SEd Chaldææ gentis Babylonia caput est. Deniq; Assyria & Mesopotamia propter illius claritatē Babylonia uocat. Vrbs ipsa sexaginta mil. passuū muris amplectit, qui ducentis passibus alti, quinquagenis lati sunt: nisi quòd amplius. Nam terni digiti singulis mensuræ nostræ pedibus applicant. Hæc interluit Eufrate. Ibi Iouis Beli templum, qui inuentor fuit disciplinæ syderalis. Hæc nūc ad solitudinē redijt exhaustæ Seleuciæ. Item in hunc usum etiā Tesiphontē tertio ab ea lapide condidêre. Parthia nunc caput regnorū est. Habitant etiā abdita Aethiopiæ, & adusta Troglo ditarū & Ichthyophagorū gentibus, sed primi feras cursu prætereūt. Alteri

nando

nando marinas belluas uincunt. Sunt & Gorgones insulæ, obuersæ promontorio quod uocat Hesperionceras. Has incoluisse Gorgonas ferunt, in quas à continenti biduo nauigat. Vltra has Hesperidũ insulæ, quæ intimo admodum mari sunt. Fortunatas autem insulas in leua Mauritaniæ constitutas inter meridiem occasumq; non dubiũ est: quarum prima Vmbri ona dicitur. secũda Iunonia: tertia Theode quarta Capraria: alia Niuaria quæ aëre nebuloso & concreto est. Mox Canaria, canibus immẽsæ magnitudinis plena, omnes auibus plenæ, nemorosæ: palmiferæ, nuce pinea, mellis copia, amnibus, ac syluris piscibus abundantes.

Item breuis repetitio.

PErcursus breuiter terrarum situs, licet ignobilia quæq; præteruolans immorari non potuerim, tamen ut orbem terræ, mariaq; ad mensa cognoscar, mensuram omnem breuiter intimabo. A Gadita no freto per longitudinem directo cursu ad os Meotis, tricies & ter uiginti septem millia quingẽta passuum. Vniuersus autem circuitus ab eodem exordio per sinus dictos intra Mæotin lacũ, centum quinquaginta septẽ Cum ipsa uerò Mæotide centies octies, bis nongẽta. Europæ solius mẽsuræ octogies bis nongenta quatuor. Africæ longitudo tricies septies nongenta quatuor. Latitudo in Cyrenaicam eius partem nongenta & decem. Asiæ uerò longitudo sexagies ter septingẽta quinquaginta. Latitudo ab Aethiopico mari ad Alexandriam, iuxta Nilum sitam per Mœroẽn & Syenem, decies octies uiginti quinq;. Exposita est terræ, quam ipsa peragraui, æquorũq; mensura. Nunc ad artis præcepta, ut iussum est, ueniemus.

Dixerat at Paphiæ paulò contractior ore
  Mora intricante læditur.
Nixaq; mox famulis marcentia terga reclinat,
  Magis quod lassa pulchrior.
Hic dudum roseas inter resoluta puellas
  Voluptas inquit anxia.
Vnde hæc tam duris imitis rustica membris
  Peregit orbis circulum,
Et tantos montes, fluuios, freta, compita currens
  Delere uenit tædia;
Hanc ego crediderim sentis spinescere membris,
  Neq; hirta crura uellere.
Nanq; ita puluerea est agresti & robore fortis
  Iure ut putetur mascula.
Quo dicto iocus ministris Veneris suscitatur, ipsiq; Cythereæ: cui de

proximo susurratim decenter arrisit. Quã Archas nutu hilaro: & quo eam solitus intueri, propter diuum reprehensiones circũspectus, inhibuit. Verũ pronuba propter assidens, nihil mirum, inquit Si propere Venus cum deli cijs famulitioq; tam comi appulsa est lasciuire: nam & nuptialiter læta est: & blanda semper arridente Cyllenio. Et cum dicto Geometria præcipit ad promissa properare: sed ita, ut summa quæq; perstringens, fastidiũ non suscitet tarditate. Tunc illa: Omnis mea, quæ in infinitum peragratur assertio, numeris lineisq; discernitur, quæ nunc corporea tum incorporea comprobantur. Nam unũ est, quod animi sola cõtemplatione cõspicimus. Aliud, quod etiam oculis intuemur. Verum prior pars, quæ numerorum regulis, rationibusq; concipitur, germanæ meæ Arithmeticæ deputatur. Alia est linearis, atq; optima huius pulueris erudita cognitio, quæ quidẽ ab incorporeis procreata, ac sensim in multiplices formas effigiata, tenui, ac uix intellectuali principio in cælum quoq; subuehitur. Quod quidem incorporeum, inuisibileq; primordium, commune mihi cum Arithmetica reperitur. Nam monas eiusdem insecabilis procreatio numerorum est, mihiq; signum uocatur. Quod utpote incomprehensibile, parte nulla discernitur. Apud illam dyas lineam facit, mihi linea in longitudinem ducta latitudinis nil prorsus acquirit. Supficies item mihi tam longè, lateq; diffusa, sine profunditate censetur. Illi numerus, qui cunctis accedere speciebus gregatim, sigillatimq; potest, nisi rebus accidat, incorporeus inuenitur. Ergo incorporea utriusq; principia.

De planis figuris.

VErum primæ apud me formandorum schematũ partes duæ: una quæ dicitũ Planaris, quam ἐπίπεδον Græcè soleo memorare. Alia Solida, quam στερεὸν dicimus. Et prioris principium σημεῖον, quod punctum uel signum latialiter appellatur. Cõsequentis superficies, quæ ἐπιφάνεια dicitur. Punctum uerò est, cuius pars nihil est: quæ si duo fuerint, linea interiacente iunguntur.

De lineis.

LInea uerò est, quam γραμμὴν uocamus, sine latitudine longitudo. Linearum aliæ directæ sunt, quas εὐθείας dico. Aliæ in gyrum reflexæ quas, κυκλικάς. Nonnullas etiam, ἑλικοειδεῖς. Alias καμπύλας pro obliquitate discrimino. Quæ tamen lineæ punctis utrinq; secus includuntur, sicuti ipsæ quoq; supficiẽ circuncigũt. Supficies est, quæ lõgitudinẽ & latitu tantum habet. profunditate descritur, ut est color in corpore. Hanc ἐπιφάνειαν Græci dixêre: & ut dixi eius termini sunt lineæ, siue planæ siue sinuosæ.

De plano

De plano angulo.

PLanus autem angulus fit in planicie duabus lineis ſe inuicem tangentibus, & non unam facientibus ad alterutrum inclinationem. Quando autem æquè intra ſe tenent angulum lineæ, & directæ fuerint, directilineus dicit̃ angulus, ut Græce εὐθύγραμμος. Quando autem directa ſuper directam iacentem ſtans dextra, leuaq́ꝫ angulos æquales fecerit, directus uterq́ꝫ eſt angulus. & illa ſuperſtans perpendicularis dicitur. Sed Græce κάθετος. Angulus maior directo, obtuſus dicitur. Minor directo, acutus. Diffinitio eſt res quæ alicuius eſt terminus. Forma, eſt res quæ ex aliquo, uel aliquibus terminis continetur. Circulus, eſt planaris figura, quæ una linea continetur. Hæc linea περιφέρεια appellatur: ad quam ex una nota intra circulum poſita, omnes directæ ductæ lineæ, æquales ſunt. Punctum autem circuli eſt, circuli media nota.

De Diametro.

DIametros, eſt directa linea quædã, per punctum ſupradictum ducta quæ orbem æqualibus partibus diuidit.

De Hemicyclio.

HEmicycliũ eſt figura quæ Diametro & Perepiphania media, quã eadem diametros diſtinguit, continetur. Lineæ tres directæ, diuerſa poſitione, faciunt trigonium, quatuor tetragonum, multæ polygonum. Et hæ planæ figuræ dicuntur: quarum ſunt genera tria. Quorum unum directis lineis clauditur, quod Græci εὐθύγραμμον uocant. Aliud, quod inflexis, quod καμπύγραμμον dicunt. Tertium, quod directis ſimul curuiſque lineis aptatur, quod μικτὸν dicunt. εὐθύγραμμος igitur & τρίπλευρος & τετράπλευρος & πολύπλευρος dicitur. τρίπλευρος tres habet formas: nã trigonus eſt. Aut ἰσόπλευρος, quod Latinè æquilaterũ dicit̃, quod tribus paribus lineis, lateribusq́ꝫ cõcurrit. Aut ἰσοσκελὴς quod ex tribus lineis, duas æquales habet, quibus quaſi cruribus inſiſtit. Deniq́ꝫ æquicruriũ uocitat̃. Aut σκαληνὸς, quod oẽs tres lineas inter ſe inæq̃les habẽt. εὐθύγραμμος. Itẽ τετράπλευρος quinq́ꝫ ſpecies habet. Primã, quæ quatuor æqualibus lineis & directis angulis ſuſtentatur, quod ſchemate tetragonum dicitur. Secũda ſpecies, quæ directiangula eſt, non æquilatera: & dicitur ἑτερόμηκες. Tertia, æquilatera eſt, non tamen directiangula, & dicitur ῥόμβος. Item quæ ex aduerſo ſibi latere æqualia & contrarios angulos inuicem ſibi æquales habeat. & neque omnia latera inuicem ſibi æqualia, neq́ꝫ angulos directos, & dicitur ῥομβοειδὴς. Itẽ quæ nec latera ſibi inuicẽ æqualia, nec angulos directos, ſed acutos & obtuſos & dicit̃ ἀμφίπλευρος. Extra has formas qcqd q̃drilaterũ eſt τραπέζιον uocatur. Parellellæ ſunt directæ lineæ, quæ in eadem planicie con-

ſtitutæ, atq; productæ in infinitum nulla parte in ſe incidunt. Dictũ de Tetrapleuris: quorum ſimilitudo Polypleura ſchemata poteſt dicere. In his autem Pentagona, exagona, & cætera Eutigrammi generis continentur.

De genere ſchematis ſecundo.

SEquitur ſecundũ Schematum genus, quod curuis lineis informatur, quod καμπυλόγραμμον appellaꝰ: cuius ſpecies duæ ſunt. Vna quæ integri circuli rationes tenet. Nam integer eſt, cum ad eius circũferentiam ab uno centrali lineæ protẽtæ undiq; æquales ſibi ſunt. Alia quæ obducti circuli diuerſitates oſtendit. Tertium genus eſt planorũ Schematũ, quod μικτόν uocãt quod partim curuis lineis partim directis includitur, ut eſt ſemicirculus: cuius, ut ſupra dixi, gyrũ curua linea facit. Et alia directa, quæ eſt linea ſicut dixi διάμετρος dicitur: latinè diſtermina: quæ ſi incirculo pleno ſit, per centrum eius ad utrãq; circũferentiam peruenit.

De Ergaſticis ſchematibus.

INhis generibus planorum, alia ſchemata dicuntur Ergaſtica, alia Apodictica. Ergaſtica ſunt, quæ faciendæ cuiuslibet formæ præcepta continent, Apodictica, quæ probandi, quod aſſeuerant, afferunt documenta. Verũ Græcis noĩbus ſic appellanꝰ: Primus ὑσατικὸς Secundus, ἰθμεματικὸς Tertius, ἀναγραφός, Quartus. ἔγγραφος, Quintus, περίγραφος. Sextus, παρεμβο λικὸς. Septimus, προστυρατικὸς ὑσατικὸς eſt. qui docet quibus argumẽtis lineas præcidamus ad imperatum modum. ἰθμεματικὸς dicitur, quo docet, quibus argumentis propoſitæ lineæ adiungi & aſcribi poſſint. ἀνάγραφος dicitur, quo docetur, quo modo concludendum ſit reliquum ſchema, quod imperatum eſt. ἔγγραφος eſt, qui mõſtrat, quibus argumẽtis dato circulo, uerbi gratia, imperatum trigonum, uel quid aliud in medio poſſimus conuenienter aſcribere. περίγραφος tropus eſt, qui docet, quemadmodũ datum circulum, uerbi gratia, quadrato cõcludamus ſchemate. παρεμβολικὸς eſt, qui docet quẽadmodũ, uerbi gratia, dato tetragono immittamus, datũ trigonum ut tetragonis ſpacia creſcãt, non ſchema muteꝰ. προστυριτικὸς tropus eſt, qui docet, quẽadmodũ uerbi gratia inter datas impares lineas inueniamus mediã, quæ tantũ cædat maiori lineæ. ꝙtũ præcedit minorẽ. Hi ſunt tropi generales Ergaſticorũ ſchematũ. Apodictici autẽ tropi ideo tranſeuntur, cũ mihi, cũ Dialectica, quã audiſtis, cõmunes ſint. Sed oĩa ſchemata quoq; ꝑtibus cõmunibꝰ intexunꝰ, quæ à Græcis ſic appellanꝰ. Prima, πρόθεσις. Secunda, διόρισμος. Tertia, κατασκευή. Quarta, ἀπόδειξις. Quinta, συμπέρασμα. Latinè etiã ſic poſſumus interpretari. Prima ſchematis ꝓpoſitũ. Secunda determinatio quæſtionis. Tertia diſpoſitio argumentorum. Quarta demonſtratio, comprobatioq; ſententiæ. Poſtrema concluſio. Hoc de

generibus

generibus planorũ dictum sit. Ad thorematũ membrã redeamus. Nã utiq; membra sunt Linea & Angulus. Angulorũ natura triplex est. Nã aut iustus est aut angustus, aut latus. Iustus est, qui directus & semp idem. Angustus autẽ acutus est, & semper mobilis. Latus, uerò obtusus, mobilisq; similiter. Nam cum latior fuerit directo siue multum, siue exiguum, obtusus tamen erit: & cum moueris, in eadem forma permanebit. Quæ mobilitas in lineis constat: cum maiores, minoresq; formantur. Huius autẽ collationis quatuor sunt species. Prima dicitur ἰσότης. Secũda ὁμολογία. Tertia ἀνάλογος. Quarta ἄλογος. ἰσότης est, cum collata cõsentiunt. ὁμολογός, cum duæ lineæ pares, uni mediæ, duplo, parilíue conferuntur. ἀναλογὸς, cum linea ab alia duplo uicta, aliam tantundem superet. ἄλογος uerò est, quæ neq; æqualitatem, uel media, tertiáue parte, neq; duplo, triplóue, alteri ulláue parte consentit. Omnis autẽ linea, aut ῥητὴ dicitur, aut ἄλογος. ῥητὴ autẽ illa est, quæ prior proponitur, aut quæ propositæ lineæ cõmuni mensura conferẽ. ῥητὸ autem dicitur quicquid conuenit. Proposita autem linea, quãuis collata non sit: tamen quia adhuc nõ est ἄλογος collata: & habet quiddã, quod ex se sola perficiat, rationabiliter appellatur ῥητὴ. ἄλογος autem iam collata linea efficitur, si dissonare per omnia reperitur. Lineas autem, quæ sibi consentiunt, συμμέτρους dicimus: quæ non consentiunt ἀσυμμέτρους. Et non mensura sola, sed & potentia συμμέτρους facit, & dicunẽ δυνάμει σύμμετροι. In mensura autem pares, μέσαι σύμμετροι appellantur. Ergo cum tam mensura q̃ potentia conferanẽ, omnes quæ uel potentia uel mensura discrepãt, ἀσύμμετροι sunt. Ex his Alogæ tredecim fiunt, quarum prima dicitur μέση ἄλογος. Secunda ἐκ δύο μέσων ἄλογος. Huius species sunt sex, quarum prima dicitur πρώτη ἄλογος. Secunda similiter δευτέρα. Item τρίτη, & cæteræ deinceps. Itẽ tertiũ genus dicitur ἐκ δύο μέσων πρώτη ἄλογος, & similiter ut supra.

Quartum, ἐκ δύο μέσων δευτέρα ἄλογος.

Quintum genus dicitur μικτὴ ἄλογος.

Sextum ἐκ δύο μέσων δυναμένη ἄλογος.

Septimum διὰ μέσα δυναμένη ἄλογος.

Octauum, ἀποτόμη ἄλογος. Huius species sunt sex.

Prima, Secunda, Tertia. Et deinceps dicũtur, ut supra.

Nona μέση ἀποτόμη πρώτη ἄλογος

Decima, ἀποτόμη δευτέρα ἄλογος.

Vndecima, ἐκ μέσων ἄλογος.

Duodecima, μετὰ ῥητοῦ μέσων τὸ ὅλον ποιοῦσα ἄλογος

Decimatertia, μετὰ μέσου ὅλον ποιοῦσα ἄλογος.

Hæ omne mixtæ cæteris lineis, dum aut trahũt suas, aut alienas uires accipiunt, diuersis rationibus certos spatiorum modos, quos Græci χώρας appellant, demonstrant.

De solidis

De solidis figuris.

HAec de planis dixisse sufficiat, nunc de solidis, quæ στερεὰ dicimus, uideamus. στερεὸν schema, longitudine, latitudine, altitudine constat, cuius extremum superficies est, ut in planis linea. Subsistit autem solidum schema planorum schematum superficie. Nam subiacenti trigono Pyramis imponitur, circulo conus, aut chelindros quadrocubos, & cætera similiter.

Sphæra sanè intrinsecus capax omnium circulis substitit, in quos resoluitur. Soliditas uerò efficit schemata generalia, quæ dicuntur à Græcis Pyrames. Item Prisma, id est, sectio, quæ instar schematis est. Item Cubus, item Conus, item Chelindrus, item Sphæra. His adducuntur nobilia schemata ex his composita Occedros, item Duodecedros, item Icocedros: quæ cuncta cum ordine suo monstremus in puluere. Hæc primitus concedenda. Fas sit ab omni signo, ad omñe signum directam lineam ducere: & terminatam directam, per continuum indirectam emittere: & omni centro, & interstitio circulum scribere: & omnes directos angulos inuicem æquales sibi esse, & omnem directũ lineam terminatam, quantũ uidetur producere. Et si in duas directas lineas directa linea incidet intus, & eadem parte duos angulos, duabus rectis minores faciat, ex illa parte qua sunt minores, duabus directis directas lineas conuenire. Communes animi cõceptiones sunt tres, quæ eidem æqualia sunt, & inuicẽ sibi æqualia sunt. Si æqualibus æqualia addas, tota æqualia esse Et si æqualibus æqualia adimas, æqualia sunt reliqua.

Hæc cum permissa conspiceret, lineam in Abaco rectam ducens, sic ait. Quemadmodum potest super datam directam terminatam lineam Trigonum æquilaterum constitui. Quo dato complures philosophi, qui undique secum constipato agmine consistebant. primum Euclidis Theorema formare eam uelle cognoscerent confestim acclamare Euclidi, plauderéq; cœperunt. Cuius laudibus etiam ipsa Geometria plurimum gratulata, se perfectantis gloriam sublimari, prouehiq; cognoscens, ab eodem libros eius, quos casu apportari conspexerat, festina corripuit, atq; in cæteræ astructiõis doctrinæ documentum, Ioui ac senatui cælitum offerens intimauit. Quo facto doctissima cunctarum & benignissima comprobatur.

. Finis sexti libri.

MARTIANI CAPELLAE DE ARITHMETICA, LIBER VII.

Postquàm conticuit prudens permensio terræ:
Incuba sollertes curamq́ instigat in artes:
Sic Abacum perstare iubet, sic tegmine glauco
Pandere puluereum formarum ductibus æquor.
Altera tunc etiam gerularum accire iubetur,
Germanam, doctæ mundum quæ admensa sororis.
Nec mora digreditur. Tunc rursus Dia Voluptas
Ipsius æthereæ Cylleni immurmurat aure:
Cum doctas superis admirandasq́ puellas
Approbat omnipotens, tu optati lentus amoris
Gaudia longa trahis: captumq́ eludis honorem:
Seria marcentem stupidant commenta maritum.
Talia complacita spectat fastigia Virgo,
Nec te cura tori, nec te puer ambit herilis,
Nec mea mella rapis quæ nam hæc hymeneia lex est,
In Veneris agro Pallas sibi uindicat usum,
Quam melius thalamo dulcis petulantia feruet.
Casta maritalem reprimit Tritonia mentem,
Et nuptæ non æqua uenit, poscenda Dione est,
Conueniensq́ tibi potius celebrare Priapum.

His Athlantiades auditis, licent risum inhibere uix posset, ne infacetus tamen & impar lepidus haberetur, hilaro susurramine sic respondit:

Licet urgeas Voluptas
Thalamos inire suadens,
Tamen exeret peritas
Breuis ambitus puellas
Demumq́ nec iugalis
Cessator intricatus

Tardabo

Tardabo fulcra lecti
Et si quid illa nostræ
Veneris feret uoluptas
Ne uobis abnegabo:
Furtis modo allubescat:
Vt clâm roseta paruæ:
Liliaq; det papillæ,
Ne nunc sexus iugalis
Cura ferale morsum:
Et uulsa pellis acre
Laceros trahat capillos.

QVo dicto renitens, & plus solito lætior Voluptas ad Venerem regressa, cuncta eius auribus intimauit, quæ delitiosa mollitie, & interrumpente genas rubore penè prodidit susurrara. Tuncq; marcidulis decenter peta luminibus Maiugenã cõspicatur, & quodam aspectu promittẽtis illexit: quam Saturnia de propinquo, uelut deprehendentis castigabat obtutibus. Quæ dum geruntur, Pædiaq; egressa dudum cum alia fœmina miri decoris ingreditur: cui quædã maiestas nobilissimæ uetustatis, & ipsius Tonantis natalibus, ortuq; præcelsior uultus ipsius lumine renidebat, quæ etiam miraculis quibusdam capitis reuerẽda uidebatur. Nam primo à frõte uno, sed uix intelligibili radio candicabat. Ex quo item alter erumpẽs, quadam ex primo linea defluebat. Dehinc tertius & quartus, tumq; etiam nonus. Decuriatusq; primus, honorũ, reueredũq; uerticem duplis, triplisq; uarietatibus circulabant, sed innumerabili radios multitudine prorumpentes in unum denuo tenuatos, miris quibusdam defectibus contrahebat. Huius autem multiplicem, pluriformemq; uestẽ quoddam uelamen, quo totius naturæ opera regebantur, abdiderat. Digiti uerò uirginis recursantes, & quadam incomprehensæ mobilitatis scaturigine uermiculati. Quæ mox ingressa septingẽtos decẽ & septẽ numeros complicatis in eos digitis Iouem salutabunda suxxexit. Tum philosophia, ut Tritonidẽ propter astabat: quid numero tali Arithmetica intulisset, exquirit. Cui Pallas, proprio inquit Iouem nomine salutauit. Ac tunc illi radius primus emerserat, qui colliniatæ lucis nitore porrecto, ipsius Iouis uerticem luminauit. Quibus miraculis radiorum innumera repente multitudine prorumpente, nõnulli tellustres, syluicolæq; Diui Herculem conspicati, opinantes eam hydreo germine pullulare. Ac tunc ab orto terrigenis mussantibus murmure puer ille Piceus iussus admonere silẽtium. Verũ fœminam Pythagoras, ut inter sapientes astabat usq; Abacum cõsecutus, idẽmque iam artem promere cupienti, quandam lactei luminis facem officioso

consistens

consistens, munere præferebat. Tum illa antequàm iuberetur, quid oportet, expromere sic exorsa:

Non ignota cælo, nec rebus mundanis ignorata, quas genui aduení, sup uestrum quidem nihil dedignata concilium, quamuis singulos uos, uniuersosq; recenseam ex meis ramalibus germinari, tuq; potissimum quem principalis ante cunctos procreauit emissio, tuæ singularis primigenæq; naturæ fontem Iupiter recognosce. Nec despicabilem uestrum omniũ matrem, Mercuriale quod habeo me faxit officium, cum prosapiam archanæ artis, originisq; primordialem uobis studeam comprobare. Quæ cum in terris exerceor, astrorũ populus recognoscat honorandam suæ multitudinis genitricem.

De Monade.

PRæ cunctis igitur affata sacra monas esto: quam ante cuncta uibrantem sociati postmodum numeri principia docuerunt. Quæ si species est, accidens cuilibet extantium. Primo priúsque est, quod numerat, quàm illud numerandum, ritè eam ante ipsum, quem principem dixêre, uenerantur. Nec dissimulabo, quòd monas retractãtibus unum solum ipsa esse, ab ea atq; cætera procreari, omniumq; numerornm solam seminariũ esse: solamq; mensuram, & incrementorum causam, statumq; detrimentorum: Quæ tamen ubiq; pars est, ubiq; totum, dum per cuncta perpetua. Neq; enim quæ est ante extantia, & quæ post absumpta non absconditur, potest non esse perpetua. Hanc igitur partem omnium Iouem ritè esse memoratum: quod quidem Idæalis illius, intellectualisq; speciei uis causatiuo testatur. Ad cuius exemplum unum deum, unum mundum, unumq; solem, singularemq; lunam: elementa etiam in quo extant singula memorari. Licet Aristoteles unus è sectatoribus meis, ex eo quòd unum solum ipsa sit, & se quæri semper uelit, Cupidinem asserat nominatã, quòd se cupiat. Siquidem ultra nihil habeat, & expers totius clationis, aut copulæ in se proprios detorquet ardores. Hanc quoq; alij concordiam, hanc pietatem, amicitiamq; dixêre, quòd ita nectatur, ut non secetur in partes. Tamẽ rectius Iupiter nuncupatur, quòd sit idem caput, ac pater deorum.

De Diade.

DEniq; cum unum facta in quodcũq; defluxerit, licet eius linea insecabilis, ac fine latitudinis significatione fundatur, Diadem tamen facit. Quæ Dias, quod sit prima procreatio, à nonnullis Genesis dicta, quòd autem inter eam, ac monadem prima coniunctio est, consortiũq; consimile, Iuno perhibetur, uel coniunx, uel germana præcedentis. Est autẽ medietas capax. Nam bona, malaq; participat. Eadem discordia & quæ aduersa oriantur, utpote quæ prima poterit, ab adhærente separari. In bonis

O uerò

uerò eadem iustitia, quòd duobus æquis gaudeat pariter ponderatis. Eademq́ societas, quòd uinculum, quo media cõnectantur, habeatur utrinq; commune. Ab hac numerus auspicatur. Et est opinabilis corporatio, motusq́ primi probamentum. Elemẽtorum etiam mater, nam de diade quattus elementorũ numerus procreatur: primaq́ forma paritatis est.

De Triade.

TRias uerò princeps imparium numerus, perfectusq́ censendus. Nam prior initium, medium, finemq́ sortitur, & centrum medietatis ad initium, finemq́ interstitiorũ æqualitate componit. Deniq; fata, gratiarumq́ germanitas, & quædam Virgo, quam dicunt. Cœloq́, hereboq́ potentem, huic numero colligaũ. Ex eo etiam pfectus, quòd perfectos gignit, senarium, nouenariumq́, cuius auspicio preces tertio ac libamina repetunũ. Tres symphonias continet Harmonia, id est, Diapason, Hemolion, Diatesseron. In tria se spatia temporis cursus alternat, ideoq́ tribus diuinatio memoratur. Idem mũdana præfectio est. Nam monadẽ fabricatori deo, Diadem materiæ procreanti, Triadem idæalibus formis cõsequeter aptamus. Animam uerò rationis & iracundiæ, cupiditatisq́ distribuere tricario.

De Tetrade.

QVid Tetradem dicam? in qua soliditatis certa pfectio. Nam ex longitudine ac profunditate componitur. Decasq́ plena his quatuor numeris gradatim plicitis integratur, id est, uno, duobus, tribus quatuor. Itẽ Hecatontas à decade quaternario cumulaũ, id est, x, xx, xxx, xl, qui sunt centum. Et item à centum quatuor numeri reddunt mille, id est, centum, ducenti, trecenti, quadringenti. Sic decem millia, cæteraq́ excrementa complentur. Quid quòd quatuor anni tẽpora, frontesq́ cœli, elementorumq́ principia esse non dubium est. Hominũ etiam quatuor ætates, quatuor uitia, quatuorq́ uirtutes. Hic numerus quadratus ipsi Cyllenio deputatur, quòd quadratus deus solus habeatur.

De Pentade.

SEquitur pentas, qui numerus mundo est attributus. Nã si ex quatuor elemẽtis ipse sub alia forma est quintus, Pentade est rationabiliter insignitus: qui quidem permixtione naturali copulatur. Nã constat ex utriusq; sexus numero. Trias quippe uirilis est, dias fœmineus existimatur. Etiam Apocatasticus dicitur. Et siue cum alijs imparibus, siue cũ suo genere sociatus, se semper ostendit. Nam quinq; per quinq; habes xxv. Et quinquies terni xv. Et quinquies septeni, trigies quinquies, Et quinquies noueni, quadragies quinquies. Item zonæ terræ quinq;. In homine sensus

quinq;. Totidemq; habitatores mund generibus, ut homines, quadrupedesq;, reptantes, natantes, uolãtes. Hunc numerum quis neget esse diametrum? Nam decadis perfectio, circulusq; huius hemisphærio dissecatur.

De Hexade.

Senarium autem perfectum, analogicumq; esse, quis dubitet, cum suis partibus impleatur? Nam & sextam sui intra se continet, quod est unus, & tertiam, quod duo, & medietatem, quod tria. Item naturalia officia, sine quibus esse nihil potest, sũt sex, Magnitudo, Color, Figura, Interuallum, Status, Motus. Item motus totidem differentiæ sunt nã mouemur priorsum, retrórsum ue, dextra, leuaq;, sursum, deorsumq;. Nam ille æternus quidam motus est circuli. Hic autem numerus Veneri est attributus, quód ex utriusq; sexus commixtione confertur, id est, ex triade. qui mas, quód impar est numerus, habet. Et diade, quæ fœmina, paritate. Nã bis terni sexis faciunt. Solida etiam figura quadrati, sex superficies habet. Totius harmoniæ toni sunt sex, id est, quinq; toni, & duo hemitonia. Idem per primum motum, hoc est, diadem collatus, duodecim facit: inter quos duos numeros, duo medij inueniuntur, id est, octo & nouem. Quorũ unus ex meo nomine, reguláque censetur. Nam Arithmeticus memoratur idem nouenarius. Eodem enim numero superatur à duodecim, quo nouenarius numeris superat senarium, id est, tribus. Alius autem numerus, id est, octo musica ratione confertur. Ea enim parte superatur, à xij. qua ipse superat sextum, id est, tertia. Nam sexti tertia, duo sunt, duodecimi tertia quatuor: quod Geometrica ratione componitur. Ea enim post collationem media octo per nouem, quæ extrema, id est, sex per duodecim. Nam utrạq; faciũt septuaginta duo. Item in maioribus numeris, media extremorum rationibus componuntur, sub prædicta senaria ratione: nam sexies septuagesies dipondius, quadringentos trigies dipondius Similiter octies septuagesies dipondius quingentos septuagessis sexis. Item nouies lxxij. faciunt sexcentos xlviij. Similiter duodecies, faciunt dccclxiiij Quæ media inter se multiplicata reddunt numeros extremorum inter se couenientium. Hic primus numerus, id est, senarius harmonias ostenditur genuisse Quippe sex ad duodecim, est symphonia Diapason: sex ad nouem, hemiolos: sex ad octo, epitritos, id est, symphonia Diatesseron. Vnde Venus harmoniæ mater perhibetur. Item hic senarius quadrato & solido quaternario sociatus, horas diei, noctisq; dimetitur: nam quater seni uicessis quadrussis faciunt.

De Heptate.

QVid autem te Heptas ueneranda commemorem? Quæ quod naturæ opera sine fœturarum contagione conformas, inter deos Tritoniæ uirginis uocabulum possedisti nam cum omnes numeri intra decadem positi, aut gignant alios, aliiscp gignantur, aut procreentur, Hexas octas generantur tantummodo. Tetras autem & creat & creat. At Heptas, quòd nihil gignit, eo par Virgini perhibet. Sed quod à nullo nascitur, hic Minerua est. Et quod ex numeris tam masculinis, quàm fœminis constet: Pallas Virago est appellata. nam ex tribus & quatuor septem fiunt. Qui numerus formam lunæ complectit: nam primo est corniculata, quam μηνοειδῆ Græci uocant. Deinde mediluniа, quam dicunt διχότομον. Dehinc dimidiato maior, quæ dicitur ἀμφίκυρτος. Mox plena, quæ dicit πανσέληνος. Item tres formas prædictas deficiens repetit, hic numerus lunæ cursum significat. Nam unum ij, iij, iiij, v, vi. vij xxviij. faciunt, Item septem sunt circuli, & tot planetæ, tot dies, totcp transfusiones elementorũ Nam ex informi materie primus ignis, ex igni aër, ex aëre aqua, ex aqua terra. Itẽ fit ascensio, & ex terra aqua est, & ex aqua aër, & ex aëre ignis, & ex igni materiem incomprehensam, iam non poterit perueniri. Quid omnium natura, nonne huic probatur numero deseruire: In principio septimani partus hominem absolutum perfectumcp dimittũt. Dehinc ideo homo septem meatus habet in capite, sensibus præparatos, duos oculos, aurescp, & nares totidem, & unum os. Dehinc mense septimo paruulis dentes emergunt, ac septimo anno mutantur. Item secũda hebdomada pubertatem mouet, gignendicp possibilitatem. Tertia florem genarum. Quarta incremẽta staturæ finiuntur. Quinta iuuenalis ætatis, plena perfectio est. Septima etiã natura abstruxit membra uitalia, linguã cor, pulmonem, lienem, iecur, & duos renes. Item septem corporis partes hominem perficiũt. Caput tenus imò collo, pectus, uentrem, duas manus, totidemcp pedes. Totidemcp stellæ in uertice axis cælestis.

De Octade.

AT octonarius numerus primus cubus est, & perfectus Vulcano dicatus. Nam ex primo motu, id est diade, quæ Iuno est, constat. Nã dias per diadem facit tetradem. Ad hæc bis ducta, facit octadem. Perfectus item, quòd à septenario tegitur. Omnis enim cubus sex superficies habet. Item ex imparibus consecutis impletur. Nam primus imparium trias, secundum pentas ambo octadem faciũt. Item cubum, qui à triade uenit, id est, xxvij, sequẽtes impares reddunt, id est, heptas, enneas, & xi. qui oẽs faciunt xxvij. Item tertius cubus, qui à tetrade uenit, id est. lxiiij. Nam quater quaterni xvi. sunt, Hoc quater lxiiij. fit, & hic ex imparibus quatuor, qui

superiores

superiores sequũtur, id est, xiij xv. xvij. xix. fiunt simul lxiiij. Et sic omnes cubi per impariũ incrementa inueniunt, sui duntaxat numeri. Sanè hic octonarius cubus ita omnium cuborum primus est, ut monas omnium numerorum. Cubus autem omnis etiam matri deûm tribuitur. Nam ideo Cybelle nominatur.

De Enneade.

Enneas quoq; perfecta est, & perfectior dicitur; quoniam ex triade, perfecta forma multiplicata perficitur. Deinde, quòd primi uersus finem tenet, & ideo Mars appellata, à quo finis omniũ rerum. Quadratus quoq; finis est eorum, quæ per collationem augentur. Nam & harmoniæ ultima pars est. Ad Ennadem enim ab octade collatio, percussionis sonus efficitur. Non minus nouem musas dixêre. In mundo etia nouem sunt zonæ, id est, sphæræ, & deorum septem & terræ.

De Decade.

Decas uerò ultra omnes habenda, quæ omnes numeros diuersæ uirtutis ac perfectionis intra se habet. Quæ licet primi uersus finis sit, secundæ monadis implet auxilium. Hæc primi uersus numerorum regulas, analogias, genera, species, differentias, perfectiones, & imperfecta concludit. Daturq; Iano, quamuis eam plurimi Apocatastasim memorarint.

Quid sit numerus.

Dictum breuiter, qui numerus primum uersum facit, quos deorũ contineat, quasq; uirtutes iam nunc quid ipse numerus sit, quásue inter se analogias seruet & formas, breuiter intimabo. Numerus est cogregatio monadum, uel à monade ueniens multitudo, atq; in monadem desinens. Sunt autem numeri simplicis regulæ quatuor. Prima est, quæ appellatur à paribus par. Secunda à paribus impar. Tertia, ab imparibus par. Quarta, ab imparibus impar, quas inferius memorabo. Sũt etiã qui primi numeri appellantur, qui à nullo numero diuidi possunt, nisi à monade tantum non diuidi, sed componi uidentur, ut puta vij xi. xiij xvij. & cætera similia: nullus enim eos diuidere, uno ordine potest. Quapropter primi appellantur: quoniam à nullo numero exoriuntur, nec æquis portionibus discernuntur. A semet igitur nati alios ex se creant numeros. Quoniam ab imparibus paria fiunt, à paribus impar fieri nullo modo potest. Ergo primi numeri necessario habendi, pulchriq;. Sed omnes numeros primi uersus sub his regulis retractemus. Monas quidem numerus non est, Dias par est. Trias, & ordine & uirture primus. Tetras, à paribus par. Pẽtas primus. Hexas, à paribus impar, & ab imparibus par. Vnde & pfectus nominatur.

Heptas primus. Octas à paribus par. Enneas ab imparibus impar. Decas ab imparibus par. Sicut in primo uersu, ita & sequentibus hæ regulæ colliguntur. Primus igitur uersus est, à monade usq; ad Enneadem. Secundus, à Decade usq; ad xc. Tertius uerò ab hecatondade usq; ad dcccc. Quartus, qui & ultimus à mille usq; ad nouē millia, licet nonnulli Græci & μυρία adiecisse uideantur. Mihi uerò solus numerus approbatur, qui digitis coherce̅t. Alias quædam brachiorum contorta saltatio fit, quæ fit, ut numeros Germanæ præcedentis formis, ac lineis concinnamus. Nam mihi in primo uersu monas, illi in signo principiū, quod non habet partes. In secundo uersu à decem numeri uelut linea discindunt. In tertio uersu quadrati ex centum, reliquisq; finiunt, quæ uelut latitudo primæ lōgitudini sociatur. In quarto uersu iam cubi sunt, ideo ex mille, reliquisq; societas. Finis ergo, uel limites mihi sunt monas, decas, hecatontas, & mille. Geometriæ uerò nota, linea, figura, soliditas. Nam monas ita indiuidua est, ut nota. Decas uerò in numeris, ut linea longitudinis solius. Hecatontas quadratus qui est superficies, & in latitudinem, & in longitudinē diuiditur, id est, decas per decas fit centū quadratus. Hoc per decem fit cubus mille. Omnis impar progressus à monade per singulas positiones necessario quadratos efficit. Prima ipsa monas fecit quatuor. Primū quadratū associas quinq; fecisti. Secundū quadratū associas vij. & nouem fecisti xvi. quadratū tertium Adijcis item nonas, & perficis quadratum xxv. Eodem modo progreditur ratio usq; in infinitum. Sed ad superius diuisa regrediar. Omnem numerum aut parem, aut imparem esse, & utroq; finiri. Quicquid numero adijciatur, finito finitū adijci, neq; ex infinitis, finitum fieri posse.

De pari & impari, ex ijsq; compositis.

Omnis uerò numerus, aut par, aut impar est. Par est, qui in duas æquas partes diuidi, ut ij, iiij, vi. Impar, qui in duas æquas partes diuidi non potest, ut in iij, v, vij. Deinde ex imparibus, quidam ex imparibus tantum impares sunt, ut iij, v, vij. Quidam etiam multitudine constant, ut ix, xv, xxi. quos περισσάκις περισσοὺς Græci appellant. At in his, qui pares sunt plura discrimina sunt, an pares sunt, & diuidi possunt. Cæteri uel ex paribus pares, uel ex paribus impares, uel ex imparibus pares. Et illos Græci ἀρτιάκις ἀρτίους, uel περισσάκις ἀρτίους, uel ἀρτιάκις περισσοὺς nomināt. Pares ex paribus sunt quatuor, quia ex bis binis octo, quia ex bis quaternis constat. Pares ex imparibus sunt, qui pares impari multiplicatione fiūt, ut bis terni sexis, aut quinquies quaterni uies, quod genus Græci περισσάκις ἄρτιον uocant. Et hi qui imparem numerorum multitudinem pari multiplicatione consumant, ut cum bis terni sexis, & quater quini uiginti

fiunt,

fiunt, quod genus ἀρτιάκις περισσόν Graeci uocant. Qui numeri quamuis idem sunt, rationes tamen in crescendo diuersas recipiunt, atque ex his ipsis quidam in duas partes diuisi protinus in impares numeros recidunt. Quidam semel, sæpiusue per pares replicati, citra singularitatem in impares resoluuntur. Nam duodecim & uiginti semel per pares diuidi possunt. At xlviij. nimirum bis uicenos quaternos, inde bis duodenos, deinde senos omnes adhuc pares efficiunt, nouissime in ternos impares decidunt. Itaq; ne mo longius procedere simili multiplicatione potest, quin ut duplicatione reuoluta ascenditur: sic per replicationes, item in plures partes digeritur. Nam uiginti & bis dena sunt, & quinq; & quaterna, & decies bina.

De quatuor speciebus numerorum.

QVatuor deinde species numeros excipiũt. Quidam enim sunt per se incompositi, quidam per se compositi Quidam inter se incompositi, quidam inter se compositi. Ex quibus duo priores primi numeri duo sequentes, secundi nominantur. Sed ea res, quo facilius addisci possit, planius iudicanda est. Prima & minima omnis numeri mensura singularitas est. Quia nullus nu merus nõ in singula diuidi potest. Deinde eum etiã aliæ mensuræ excipiunt, ut duplicationes, quæ duplo. Triplicationes, quæ triplo increscunt. Cum hoc ita sit. quibusdam numeris in singularitate sola mensura est, qui nisi in singula digeri non possunt: quales sunt tres, tantum impares tres sunt. Quibusdam uerò & in alijs quales sunt quatuor & nouem. Nam bis bina quatuor: ter terna nouem sunt. Ita illa du plicatione, hæc triplicatione metitur. Ac sæpe una quidem, talis mensura nu meros habet plures, siquidem octo metiri, & quadruplicatione, & duplicatione facile est. Cum & quater bina, & bis quaterna octo sunt. Inter quæ euidens est, quicquid aliqua multiplicatione metimur, metiri nos etiã singularitate posse. Sed non ubicunq; singularitatis mensura est, esse alicuius etiam multiplicationis necesse est. Ita singularitas omnibus mensura communis quibusdam unica est. Et cum hoc ita sit per se incõpositi numeri dicuntur, qui nullam mensuram habent, nisi singularitatis. Per se uerò compositi, quos metiri non tantum singularitate, sed alia quoq; multiplicatione, licet & hæc quidẽ singulorũ numerorũ æstimatio sit. Bini uerò pluresue iuncti inter se incompositi esse dicunt, qui nullam communẽ mensurã nisi singularitatis habent, u t iij. & quatuor. Neq; enim interest an quatuor du plí mensuram habeãt: cum eadem illa in tribus non sit. At inter se compositi sunt: quibus alia quoq; quàm singularitatis mensura communis est, ut nouem & xij. Quorũ utrunq; triplicatiõe metiri, cũ ter terna ix. ter quater na xij fiant. Cum uerò alij numeri in singula tantũ: alij etiã in aliquos soli-

dos numeros diuidantur, ut re ipsa discreti sunt. Sic etiam uocabulis discer-
nam, ne qua inde legentibus confusio oriatur. Et cuiusq; numeri membra
nominabo solidos numeros, in quos is deduci poterit, ut in xij. fiunt. At sin-
gula, & si qui etiam solidi numeri immixti singulis inserentur, partes appel-
labo, ut in septem, uel totidem singula, uel etiã bis terna singulo adiecto.

De numeris perfectis & imperfectis, & plusq̃ perfectis.

EX numeris quidam perfecti sunt, quidam ampliores perfectis, qui-
dam imperfecti, τελείου. & ὑπερτελεῖς & ὑποτελεῖς Græci appel-
lant. Perfecti sunt, qui partibus suis pares sunt. Ampliores perfectis,
qui plus in partibus suis quàm in seipsis habent. Imperfecti, in quorum par-
tibus minus quàm in ipsis est. Exempli causa summamus sex. Hi & in singu
la diuidi possunt, & in bina, & in terna. Cum ex sexies singula, & ter bina, &
bis terna fiant sex. Ergo partes eius sunt unum duo, tria. Nunc in unum hæ
conferuntur, fiant sex. Hoc est esse parem partibus suis, & hoc numeri genus
in aliqua uirtute est. Cætera in uitio, uel exuperante uel ex deficiente, ut pu-
ta summamus xij. & duodecies singula, & sexies bina, & ter quaterna. Et bis
sena xij. fiunt. Itaq; eius partes sunt, i, ij, iij, iiij, vi. Quæ iunctæ in unũ sexde-
cim efficiunt. Hic amplior perfecto numerus est. At xvi. fiunt, iunctis sin-
gulis sexdecies, octonis bis, binis octies, quater quaternis. Neq; pariter has
si facias ulla eius numeri mensura est. Collati autẽ in unũ. i, ij, iiij, viij, nõ ul-
tra faciũt q̃ xv. minus eo, ex quo orti sunt. Hic imꝑfectus numerus est.

De planis & solidis numeris.

ALij etiam plani numeri sunt, alij crassitudinem quoque in se habẽt.
Planum numerum esse Græci dicunt, qui à duobus numeris conti-
netur. Id eiusmodi in ratione mensurarum tantum de norma con-
tineri, quantum à toto quadrangulo. Cuius pars in ea norma sit, existimãt,
id est, ad numeros plani referuntur. Qui in duo latera ordinantur: Sicut
rectum angulum facienti & normæ similitudinem repræsentent. Igitur si
in alterum latus quatuor, in alterum tria porriguntur, hi duo numeri lege
eorum duodecim capiunt, planumq; eum numerum nominant. At crassi-
tudinem aiunt, à tribus numeris. Sint in alterum puta latus quatuor, in al
terum tria, supra deinde quatuor adijciuntur. His numeris altitudinem
quoquo super inferiorẽ norma impleri dicunt, includiq; xxiiij. In quibus
obscuritate & supuacuo quæsita euidentissimũ est planum esse numerum.
Sic singulis iunctis, neq d sup alterũ sit crassitudine fieri numeris sup nume-
rũ imposita. Ipsa aũt planicies uarias formas habet, numeris ad similitudinẽ
aliquarũ figurarũ ordinatis quas incipiũt. Aliæ etiã uel triãgulæ fiũt, atq;
eæ, quæ q̃tuor angulos habet, uel quadratæ sunt, uel altera parte longiores
quas ἑτερομήκεις Græci appellãt. Præterea plures quoq; anguli possuut in-
terdum

terdum & inæqualia numeri latera esse. Et cum deinde crassitudinē insurgat, figuras'que plures efficiat, Tessera perfectissima esse inter eas uidetur. Est autem triangulus in paucissimis tribus, quadratū in paucissimis quatuor. Id autem, quod imparia latera habet in paucissimis quinque, altera parte longius, quadrangulū in paucissimis sex. Crassitudo item, qua tessera in paucissimis octo. Nam duo simplicem ordinē faciunt, tres sic componi possunt, ut totidem angulos habeant, iiij. in quadrū positi, in omnē partē binos habent. Quinque sic colligunt, ut in altero latere duo, in altero iij sint. Sex quadrangulū faciunt, quod in duobus lateribus binos, in duobus ternos habet. At si quatuor ponunt, & crassitudo oritur, & paria omnia latera in planiciē, atque altitudinē sunt binis in omnē partem ordinatis. Similes autē plani numeri sunt, quorū latera eandem rationē habēt, ut sex & dc. Cū illis in altero latere duos, & in altero tres: his in altero cc, altero in latere ccc. sint. Eodemque modo similes etiā in crassitudine numeri sunt, quorū latera sub eadē ratione sunt, ut xxiiij. & xcvi. Nam ut in illis alterū latus iiij. & alterū iij. habet, quo fit, ut planicies xij crassitudo xxiiij. capiat. Sed in his alterum latus octo, alterū vi. recipiat. Quo fit: ut planicies xlviij. crassitudo xcvi. comprehendit. Quod est autem inter duos & tres, hoc inter cc. & ccc. ratio quæ est inter iij & quatuor: hæc est inter sex & octo. Manifestum erit simul æquæ rationes quæ inter numeros sunt, subiacere. Omnis enim numerus pars est alicui numero.

Quo modo fiat maior minore numerus.

MAior autem multiplicatione procedit, aut ratione membrorum aut partium, aut simul & multiplicatione, & ratione membrorū, uel partium. Ratio membrorū in uno membro pluribusue. Ratio partium in una parte pluribusue est, minor uerò est numerus, aut replicatione minuit, aut ratione membrorū, uel partiū. Interdū etiā simul replicatione, & ratione, aut membrorū, aut partiū. Neque ulla ratio numeri ad numerū, quæ non intra hæc est. Græci multiplicationis numeros πολλαπλασίους replicatos ὑπολλαπλασίους: mēbro, mēbrisue antecedentibus ἐπιμέρους appellāt. Binis deinde nominibus utunt, in his. in qbus binæ rōnes sunt. Cum hoc ita sit, numerus cōparem rationē habet æqualitatis, quā ἰσότητα Græci uocant, ut ij. ad duos, iij. ad iij. Quæ ratio etiā perfecto numero ad suas partes est. Ideoque is numerus potior cæteris habet. Quid enī æquo esse melius potest: At ubi alter numerus maior, alter minor est, protinus inter eos distantia est, quod in omnibus fit, qui ratione membrorum, uel partium, aut antecedūt, aut antecedūtur. Ideoque hi numeri priores sunt, inter quos, partes'que eorum aliquid discrimen est. Sed ut distantia inter duos numeros maiorē, minorē'que eadē est: sic ratio inter eosdē cōtraria est. Tantūdem enī distat

distat inter iij. & quatuor, quantum inter quatuor & iij. At ratio inter hos ipsos diuersa est: eaq; quæ sit, intra patebit.

De multiplici uel submultiplici numero, & de ratione numerorum uel partium.

CVm proposuerim uerò primas in multiplicatiōe rationes esse multiplicationis, ratio est senioni ad ternionē, octonario numero ad quaternariū. Contra replicationis ternioni. Ad sen'onē quaternario numero ad octonariū. Membrorum uerò rationem uincit is numerus, qui solido membro, membrisue antecedit, qualis est nouenarius ad senariū. Ternione em̄ uincit, quæ eadē uis in senarij numero inuenit̄. Cōtraq; mēbrorū ratione uincit̄ nouenarius à senario. At partiū ratione uincit, qui in se & ipsum minorē numerū habet, & aliquā partem eius, partésue, ut si vij. cum quatuor conferant̄: siquidē in septenario numero, & quatuor sunt & horum iij. Contra ergo partiū ratione uincunt̄, iij à septē. At idem numerus & multiplicatione, & membrorū ratione antecedit, ut puta, si octo iunguntur, & iij. nam octo & bis terna habēt: & præterea membrū in duobus. Et multiplicatione uerò, & partiū ratione uincunt v. si cōferant̄ cū duobus. Nam in v. bis bina sunt, & præterea duorū pars una. Cōtra his ipsis numeris, minores à maioribus simul, & replicatione uincunt̄, & aut membrorū ratione, aut partiū. Sed ut genera rationū inter numeros hæc sunt, sic species in singulis plures. Nā ut ad multiplicationem primū, replicationéq; ueniamus. Inter hos, aut dupli ratio est, aut tripli, aut quadrupli. Ac pcedere quoq; ultra multiplicatio potest, per eosdéq; rursus gradus idem numerus replicat̄. Ergo rationē habent duplo maiorē ij. ad unū, iiij. ad duo, octo ad quatuor. Duplo minorē, unū ad duos, duo ad quatuor, quatuor ad viij. Itē triplo maiorē, iij. ad unum, nouē ad iij. Triplo minorē, unum ad iij. tres ad nouem. Quadruplo maiorem, iiij. ad unū, xvi. ad quatuor. Quadruplo minorem, unum ad quatuor, quatuor ad sedecim. Eadéq; in ulterioribus multiplicationibus, & incrementi diminutionis ratio est.

De super particulari.

AT ubi inter maiores, minorésq; numeros ratio mēbrorū est maior aut super dimidio uincit, quem ἡμιόλιον, aut supertertio, quem ἐπίτριτον, aut super quarto, quem ἐπιτέταρτον Græci uocant. Et sic ad super quintum, super sextum, ulterioréſque ratio procedit. Superdimidius est, qui ipsum aliquem numerum & dimidiū eius habet. Supertertius, qui ipsum aliquem & tertiam eius. Superquartus qui ipsum aliquem, & quartam eius. Eademq; in ulterioribus ratio est. Cōtra ex hisdē numeris minor, maiori. Aut subdimidius est, quē ὑφημιόλιον. At supertertius, quē ὑπότριτον Aut subquartus, quē ὑποτέταρτον Græci appellant. Supdimidij rōnē habēt iij ad

iiij.ad duo.ccc.ad cc. Quorum supra facta est mentio. Contra subdimidij duo ad tria.cc.ad ccc. At super tertij.iiij.ad iij. octo ad sex. Qui ipsi quoque supra positi sũt. Subtertij, tria ad quatuor, sex ad octo. Superquarti quatuor ad quinq;, octo ad decẽ. Subquarti, quatuor ad quinq;, octo ad decem.

De Superpartiendi.

Partium uerò ratio proxima in quibusdam numero supertertio est, in quibusdam superquarto: idq; procedere ultra potest. Supertertio similis est, ubi maior numerus minorem ipsum, & aliquas eius tertias partes, comprehendit. Superquarto, ubi & illum ipsum & quartas eius Summamus, quinq; ad tria, & decem ad sex. Antecedit quinarius ternionem, quod & illam ipsam, & eius duas tertias habet. Item in decus sunt & sex, & de sex duæ tertiæ. At proxima supraquarto ratio est inter septem & quatuor. Inter xiiij. & octo. In septẽ & ipsa quatuor sunt, & eius iij quartæ. Atq; ut ea ratione, quæ supertertia & superquarta proxia est, maiores in his numerum uincunt, sic ratione proxima subtertiæ & subquartæ minores cum maioribus habent. Illo neminem decipi côuenit, ut in aliquam partium rationem super dimidiæ similem putet. Nam si numerus aliquis, numerum aliquem & dimidium eius habet, superdimidius est. Si numerum aliquem & eius duo dimidia habet, pars est. Nam ut duæ quidẽ tertiæ rationem supertertio proximam habent, sic duæ quartæ rationẽ super quarto proximã recipiunt. Nam si quis ipsum & eius duas quartas habet, supdimidius est: ut si sint sex ad quatuor. In sex enim & quatuor sunt, & eius duæ quartæ. Contra uerò, ut ea ratione quæ supertertiæ & superquartæ proxima est, maiores in his numeri uincũt: sic rationem proximam subtertiæ & subquartæ minores cum maioribus habẽt. Eademq; ratio procedit, sicut superquintæ ulterioribus similis est.

De multiplici super particulari & super partienti.

Hinc rursus plura discrimina oriuntur: siquidem unus numerus potest duplo geri, aut superdimidio, aut super tertio, aut super quarto ulterioribusue & multiplicationũ, & membrorũ rationibus. Ponamus iiij. & x. Ex his decẽ duplo, & super dimidio aucti sunt nam bis quaterna octo sunt: deinde dimidiũ quatuor, sunt in duobus. Apponamus quatuor & xiiij. Ex his xiiij. ex triplo ẽ sup dimidio aucti sũt. Nam ter quaterna, xij. sunt: Deinde dimidiũ quatuor sunt in duobus. Progrediamur ultra usq; quatuor & xviij. Ex his xviij. quadruplo & super dimidio increuerunt. Nam quater quaterni, sedecim sunt: deinde dimidium quatuor sunt in duobus. At si sint tres & septem; ex his septem duplo aucti sunt, & supertertio. Nã bis terna sex sunt: deinde pars tertia trium sunt in uno. Sint tres & decem, ex his decem triplo increuerunt: & supertertio. Nam ter terna nouem sunt,

sunt: & deinde pars tertia trium est in uno. Ponantur iij. & xiij Ex his tredecim quadruplo aucti sunt, & super tertio. Nã ter quaterna, duodecim sunt. Deinde pars tertia trium est in uno. Accipiamus nũc quatuor & nouẽ, ex his nouem & duplo plus habent, & super quarto. Nam bis quaterna octo sunt. Deinde iiij. quarta pars est in uno. Quatuor uerò & xij. tripli, & super quarti ratio est. Item quatuor & xvij. quadrupli, & super quarti ratio est. Idemq; in ulterioribus numeris fit, per quæ numeri minores ex his. Et replicationes alicuius & subdimidij, uel sub tertij, uel sub quarti: uel alicuius ulterioris rationes cum maioribus habent, ut apparere ex his potuit. multiplicatio à minima ratione incipit, & subinde ad maiores, maioresq; transit Ratio mẽbrorum, uel pariũ replicatio à maxima ratione incipit: & subinde ad minores, minoresq; trãsit. Maior ratio dicitur, quæ plus: minor, quæ minus adijcit. Ergo maior ratio tripli, quàm dupli: maior quadrupli, q̃; tripli est. Contra, minor dupli quàm tripli: minor tripli quàm quadrupli est. Incipit igitur multiplicatio à duplo: inde ad triplum, ad quadruplum, semperq; ad maiores rationes transit. At ratio membrorum incipit à superdimidio: deinde super tertium, super quartũ, semperq; ad minus, & minus peruenit. Quæ oẽs rationes inter duos, inter rationem membrorum & partium: uel inter duos numeros fines sunt: ita numeri sunt, ut puta dupli ratio est inter duo & unum, tripli inter iij. & unum. quadrupli inter iiij. & unum. Et sub ijsdẽ nominum rationibus fines minimi, suaq; comparatione multo minores, uel sub duplo quàm duo & unum, uel sub triplo quàm tria & unum, uel sub quadruplo quàm iiij. & unum possunt. Super hos deinde quãcumlibet ijsdem rationibus solius fines his numeris augenẽ. Ideoq; eas fines, quæ minimè eunt, Pythagoricus Thermacides nominat, quod ut uas super suum fundũ, sic numeri rationis eiusdem super istos adiunguntur Idemq; etiã ratione mẽbrorum: minimi enim fines sunt, super dimidij inter duos & iij. Super tertij inter tres & quatuor. Sup iiij inter quatuor & quinq;: tum deinde sub hisdẽ rationibus numeri complentur. Neq; alia conditio est, quæ ipsa incipit à tertia parte, sicut membrorum ratio de hemiolo Deinde primum minimas fines comprehendit: tum ad maiores transit. Ex his autem ucrisimile est, primam multiplicationem esse inuẽtam. Deinde rationem membrorũ, tum partium. Neq; enim difficultas ad duplum, deinde triplum & quadruplum apparuit, tum ex duplo super dimidij facta conditio: ex triplo super quarti est. Idemq; in ulterioribus incedit. Nam qui duplum uidebat, hoc ipso cœpit intelligere dimidium: quia ut duplum quatuor duorum sunt, sic dimidium quartæ rationis duo. Vt igitur duobus duos adijciendo quatuor fecit: sic rursus quaternioni duos adijciẽdo, fecit super dimidium. Vtq; ex duobus triplo sexis impleuit: sic senario numero duos adijciendo super tertium inuenit. Idemq; in ulterioribus incidit. Deinde cum incurrent numeri sine

iudicis

iudicis quidem rationibus positi. Quæsitum est, quotquot ex partes alterius numeri in altero essent. Et his eò uentum est, ne cuius numeri non aliqua ratio ad alium numerum exploratis ultima sit.

Item de pari & impari, & ex his compositis.

POst hæc non difficillima animaduersio gemina ratione in numeris fluxit, quoniam genera numerorum, rationumq́ inter eos orientiũ exposui. Rursus ad ea singula reuertar, & quæ in quoq; animaduersiones sint, indicabo. Incipiam de paribus & imparibus. Par omni multiplicatione sic procedit, ut par maneat, duplo augentur, ij, iiij, iiij, xvi. Triplo, ij, vi, xviij Quadruplo, iiij, xvi, & lxiiij, & cclvi. Idemq́ in ulterioribus fiet. Impar pari multiplicatione protinus interit, & in numerum parem recidit. Impar, impari multiplicatione increscere potest, ut impar maneat. Nã bis terna sex. Item bis quaterna octo fiunt. Eodemq́ modo quater terna xij. Quater quina xx. At ter terna nouem: & ter ix, xxvij. Item quinquies terna xv. Quinquies quina xxv. Ideq; in omnibus multiplicatiõibus euenit, quo fit, ut siue par, siue impar, parium numeroru multitudo est, id quod consumatum est, par fit, ut, ij, iiij, vi, viij. Quæ impar numerorũ multitudo est, fiunt, xx. ij iiij, vi, quæ impar numerorum multitudo est, xij. Ambo numeri pares Item pari, imparium numerorum multitudo pares facit. Ergo tres & quinq; fiunt octo, qui pares sunt. Impar tantummodo imparium multitudo impares seruat Nam, iij, & quinq; & septem fiunt xv. Illi quoq; impares eadem de causa quotiens par numerus uel parem, uel imparem multiplicat is qui efficitur, par est. Nam duplicatio siue multiplicatio, siue duo multiplicauit, fecit quatuor. Siue, iij. fecit sex, ambos pares. At impar numerus si parem multiplicat, facit parem. Si imparem, tum demum imparem reddit. Nam triplicatio si duos multiplicat, efficit sex. Ipsos quoq; pares, si tres, efficit ix. qui impares sũt. Tum si pari par adijcit, par manet, ut si duobus iiij, adijciant sunt sex. Si impari impar adijcit, fit par, ut si tribus v, adijciant, sunt octo Vno autem modo impar numerus procedit si numero numerus non adijcitur eiusdem generis. Sed par impari, & par pari. Nã siue quatuor quis adiectis tribus auxerit, siue, iij, adiectis, iiij, fient vij, qui impares sunt. Deinde numero pari quale demitur, tale superest Numero impari contrarium est, ne quid demitur, superfit. Ergo si pari par demit, id quod supest, par est. Vt si ex octo duo auferantur, superfint, vi. Si numero impari impar demitur, id quod superest, par est: ut si ex vij iij auferant, superfint, iiij Si numero impari par demitur, id quod superest, impar est, ut si ex vij, duo auferãtur, superfint quinq;. Par deinde ex paribus est numerus, quisquis dimidium par habet, ut est in xij quorũ dimidium in senario est numero, ipso quoq; pari. Itẽ par ex paribus est, quisquis à duobus duplo

 increuit,

increuit, ut iiij, viij, xvi. Aut quisquis ab alijs sic increuit, ut recidere in parem possit. Quod uenit etiam quadruplo uel octuplo, similibúsque auctis. At quisquis numerus dimidium impar habet, par ex imparibus est, ut senio, cuius dimidium in tribus est. Si quis uerò neq; duobus, per duplicationem increuit: nec dimidium impar habet. Par quidē ex paribus est, oritur tamen ab eo: qui par ex imparibus est, ut xij. Hic enim numerus, neq; per duplicationem ortus est neq; dimidium impar habet, sed à senario numero per duplicationem increuit. Ille autem par ex imparibus, id est, ternis est.

De incompositis numeris.

TRanseamus, nunc ad numeros incompositos, quos etiam primos secundósque nominare proposui. Incompositi, per se numeri nulli pares sunt, exceptis, ut supra posui, duobus. Cæteri quicunq; per se incompositi sunt omnes impares sunt, ut iij v, vij, ix, xiij, xvij, xix, similesq;. Per se uerò cōpositi numeri sunt omnes pares, qui uel ex paribus, uel ex imparibus sunt. Nam & quatuor atq; octo duplicatione metimur: quorum alter numerus in binos, alter in quaternos replicatur. Et idem facere in sex, aut decem, facilē est, cum ille in ternos, hic in quinos resoluatur. Præter hos multi impares per se cōpositi sunt, id est qui cum impari numero multiplicantur. Nam siue ternio, siue quinarius numerus, siue quis alius impar impares numeros multiplicauit, qui sit effectus impar est, & per se compositus. Multiplicet ternio seipsum: fiūt ter terna nouem. Multiplicet quinarius numerus seipsum, fiunt quinquies quina uiginti quinq;. At multiplicet, uel ternio quinariū numerum, uel quinarius numerus ternionem, fiunt quindecim Omnesq; hi numeri nouem xv, xxv, per se compositi sunt. Et quicunq; impares partis eiusdem sunt, inter se uerò incōpositi nulli duo pares sunt: siue ex paribus, siue ex imparibus sunt. Quia nonnulli aliam quàm communem mensuram habēt. Nam ut summamus duos pares numeros: alterum ex paribus, alterum ex imparibus, id est, iiij, & sex, tamen inter se compositi sunt, quia cōmunis his duplicatio est, quia bis bina, quatuor, bis terna, sex sunt. At impares primum omnes qui per se incompositi sunt Neq; enim possunt aliquam communem mensuram præter singularitatem habere, qui ne propriam quidē ullam habent. Ergo iij, v, vij similesq; omnes ut per se, sic etiam inter se incōpositi sunt. Et in eadem sorte is quoq; numerus est, qui par sub eodem iure est, id est, duo. Nam ne hic quidē cum iij, aut v, aut cum simili cōponitur. Tum quisquis ex his numeris, qui p se incōpositi sunt, iungitē cū altero numero quamuis per se cōposito. Efficit, ut hi duo numeri inter se incompositi sunt, ut si iij, & iiij iungant. Quid enim interest, si in alterius mensura aliqua pars & eadem singularitate sit. Si alteri

non est

non est. Ac licet etiam duo, pluresue numeri, non per se tantum, sed etiam inter se compositi sint, incompositus efficit, ut omnes inter se incompositi sint. Quia quamuis aliqua mēsura pluribus communis, nulla tamen omnibus præter singularitatem est, quod euenit, si quatuor, sex, octo, & qui licet similes ponantur. Adiciantur deinde duo siue tres. Nam quamuis tres priores numeri inter se componi possint: tamen hi duo inter se componuntur. Non tantum uerò adiectio eius numeri, qui per se incompositus est, efficit ut plures numeri inter se non componantur, sed potest etiam euenire, ut qui per se compositi sunt, in unum dati inter se incōpositi sunt, ubi quamuis aliquas mensuras diuersas tamen recipiunt. Idq; euenit, & inter impares duos numeros & inter parem atq; imparem. Summamus xi. & xxv. Horū uterq; per se compositus est. Habet enim mēsuram nouenarius numerus. In ternione habet xxv, in quinario numero. Inter se tamen hij non componuntur, quia neq; nouem quinarij numeri mensuram, neq; xxv. ternionis admittunt. Idem fit inter octo & nouem parem atq; imparem numerum. Nā neq; duplicatione, aut quadruplicatione nouem, neq; ternione octo metiri possumus. Itaq; per se etiam inter se incompositi sunt, qui per se componuntur, non protinus etiam inter se componi possunt.

De Compositis.

Compositi uerò inter se sunt omnes pares, ut apparere supra quoq; potuit. Quicunq; uel ex paribus, uel ex imparibus sunt. Deinde quidam impares, ut ix, & xv, cum uterq; numerus in ternos recidūt. Tum quidam pares, & quidam impares, ut nouē & xij. Siquidem his quoque triplicatio cōmunis est, ter terna, ix, ter quater xij, sunt. Illud animaduersione dignum est, quòd cum impari numero nunquàm is par componi potest, qui ex paribus, sed ex imparibus ortus est. Adeo mutata quoq; sorte: iuris tamen aliqua societas superest. Ergo nouem neq; cum quatuor, neq; cū octo, neq; cum xvi, neq; cum ullo simili numero componi possunt. Componuntur uerò cum xij, & xxiiij, quæ à tribus initium sumpserunt. Ac ne cum omnibus quidem, qui pares ex imparibus sunt, cōponi potest. Omnis impar numerus, qui per se compositus est, quia potest nō in eandem mensurā recidere, ergo ix, & l. componi non possunt, quia, l. nullam triplicationē recipiunt. Quæ nouenario numero sola præter singularitatē mensura est. Euenit autem hoc, quia ne xxv. quidem, quæ duplicata, quinquaginta fecerūt, ternionem recipiebant. Ergo si quando impar numerus, ex quo par factus est, eandem mensuram, quam alter impar tenet, habuerit, totum demum cum illo impari par, qui ex hoc factus est, componi potest: ubi illud nō antecessit: ne huc quidem sequitur. Ideo nouem & quinquaginta inter se non componuntur. Ad nouem xxx. inter se componuntur. Orta enim sunt xxx.

 duplicatis

duplicatis, xv. Iam autem, nouem & quindecim inter se componi poterat: cum communis mensura his in ternione est. Et ex his caetera oriuntur, quae ad hoc numerorum genus pertinent.

De duobus numeris inter se incompositis, & per se compositis.

EX duobus numeris inter se incompositis, siue uterque siue alter per se cōpositus est, mensura alterius cum altero non cōponitur. Sint quatuor & nouem. Hi per se compositi, inter se incompositi sunt. Mensura autem quatuor in duobus, nouem in tribus est. Neque duo uero cum ix, neque, iii, cum quatuor componuntur. At si sint quinque & quatuor, alter per se incompositus mensuram quaternio habet in ii. Duo autē & quinque non componuntur. Si duo numeri inter se incōpositi sunt, & alter ex his seipsum multiplicabit: is qui sic effectus est, cum priore illo non componit. Sint, iii, &, iiii, hi inter se incompositi sunt. Siue ternio se multiplicarit, ix, &, iiii siue quaternio idem fecerit, xvi, &, iii, inter se incompositi erunt.

Si duo numeri inter se incompositi seipsos multiplicarint, qui ex his fiet, inter se incompositi erunt, ut si eosdē, iii, uel quatuor sumpserimus, & uterque se multiplicarit, nouem quoque & xvi, inter se incompositi erunt.

Si duo numeri inter se incompositi sunt, & alter ex his se multiplicabit, effectusque sic numerus rursus ipse se multiplicabit. Qui sic effectus est numerus cum altero illo non componit. Sint duo & iii, uterlibet numerus se multiplicet, fiunt bis bina, iiii. ter terna, ix. Rursus hos numeros idē multiplicent fiunt bis quaterna octo: ter nouem, xxvii. Summantur nunc duo & xxvii, uel duo, uel nouem, aeque inter se incompositi sunt.

Si duo numeri inter se incompositi sunt, & uterque se multiplicauerit, deinde effectum ex se rursus multiplicauerit, hi quoque qui sic effecti sunt, ut in his ipsis, qui supra positi sunt. Nam ex ii. octo: ex iii, xxvii sic facti inter se non componuntur. Si duo numeri inter se incompositi sunt, & in unū iunguntur, hic numerus, qui sic effectus est, componi cum alterutro ex prioribus nō potest. Si, iii, &, v, in unum iungantur, fiunt octo. Hi neque cū v, neque cum tribus componi possunt. Si numerus in duos inter se incōpositos diuisus est, componi cum alterutro eorum nō potest. Diuidantur ix, in, iiii, &, v, neque cum quatuor, neque cum, v, cōponi, iiii possunt. Si duo numeri cum tertio iuncti sic fuerint, ut omnes inter se incōpositi sint: deinde ex duobus alter alterum multiplicat, qui sic effectus erit uterque cum eodem illo tertio componi non poterit. Sint duo numeri quatuor & viii, adiiciantur, his tribus inter se incompositi sunt, multiplicent duo priores, alter alterum, quatuor, octo, aut octies quaterna fiunt, xxxii. Hi &, iii, inter se incompositi sunt.

De per

De per se incompositis.

OMnis numerus, qui per se incompositus est, componi cum altero non potest, nisi cum ipso mensura est. Ergo cōponuntur iij, ad ix, v, ad xv, quia ter terna nouem, quinquies terna, xv sūt. In quo numero quid eius non habebunt, cum eo componi non poterunt.

Si duobus numeris positis, minor é maiore detrahatur, & his qui supest, non est mensura eius, qui proximus ante eum demptus est. Hi numeri inter se incompositi sunt. Sint iij, & octo Tollantur ex maiore numero ter ni quotiens possunt, supersunt duo: in his trium mensura non est. Ergo iij. quoq; & octo inter se incompositi sunt. Si iij, iuncti sunt ex omnibus qui sub eadem ratione sunt: ex his duobus quilibet in unum dati cum tertio non componuntur. Sint iij, numeri nouem xij, xvi. Horum insequens semper priori supertertius est. Nec ulli tres minores duo iuncti reperientur, cōfundantur in unum nouem & xij, fiunt xxi. Hi cum xvi non componuntur.

Si impar numerus cū aliquo componi non potest: nec cum duplicato quidem eo componitur. Sint quinq; & octo: hi inter se incōpositi sunt, duplicentur, octo fiunt, xvi, nec cum his quidem quoq; componi possunt.

Si duo & alteri duo numeri ponuntur, sic ut neuter ex prioribus cum alterutro ex insequentibus componi possit: nec is, qui de duobus prioribus factus est, componi cum alterutro insequentium potest. Sint duo numeri quatuor & octo. Itemq; alij duo, v, & vij. neuter ex prioribus cōponi cum altero insequentium potest. Confundantur in unum quatuor & octo, fiunt duodecim, ne hi quidem cum quinq; aut septem componuntur.

Minimi numeri ex his qui sub eadem ratione sunt, inter se incompositi sunt, ut in dupli ratione minimi sunt, duo & quatuor. In tripli, duo & sex. Hiq; inter se non componuntur. At quamuis magni numeri summantur, qui inter se incompositi sunt minimis ex omnibus, qui sub eadem ratione sunt. Siut ut in duo ad unū cc & c, hi inter se nō componūtur. Est autem inter eos partium ratio, quod cc. & c, id est, dimidio, & xcix. partibus antecedunt. Neq; id esse inter ullos minores numeros potest. Cum uerò mensuræ ratio efficiat, ut quidam per se incompositi, compositi ue, quidam inter se incompositi, compositi ue sint, non alienum uidetur documentis protinus subijcere. Omnis numerus aut per se incōpositus est, aut si per se compositus est, in aliquo per se incomposito mensurā habet, ut iij: quiq; ab eo per triplicationē increscunt in tribus. Item xv, in v. Sed eorū qui pares ex paribus sunt, minima mensura in duobus est. Eorum autē, qui pares ex imparibus, aut etiā impares sunt, minima mensura etiā in maioribus numeris est. Omnibus tamē impatibus: unius autē compositi mēsura, uel minima, uel maxima facilè reperit: Replicatio enim numero proxima mēsura, maxima ultra minima est, ut puta sint, l hi replicent. Dimidia pars eorum xxv. In his

mensura maxima est. Rursus animaduertamus quas inferiores mensuras habeat. Sunt autem decies quina l. Item quinquies dena: Item bis quina uicena. Neculla ex his minor est, ea, quæ ex duobus est. Hæc igitur minima mensura quinquagenarij est. At si duo numeri inter se compositi sunt, maior & minor, quo modo reperiatũ communis, his maxima, minimáque mensura quæri potest. Oportet autem maiori numero minorem detrahere quotiens potest. Deinde quantum ex priore superest, tantundẽ demere ex minore quotiens potest. Qui sic interierit numerus: is eorum erit numerorum mensura maxima. Sint enim duo numeri, cccl. &, c. demantur ex cccl. quotiens possunt, id est, ter. Reliqui sunt. l. ex altero centenario numero detrahanũ l superẽrũt ex eo, l Hic numerus cccl. &, c. communis mensura maxima est. Nam quinquagies bina, c. quinquagies septena, cccl. sunt. Ex hoc etiam illud apparet, quod quisquis numerus minor maximũ in supradictis numeris metitur. uno quoq; eorum mensura metietur. Minima autẽ mensura eorundem numerorum sic inuenitur. Vbi maxima reperta est, illius ipsius minima quæritur. Eadem etiam prioribus numeris communis minima est. Vt hic quoq; minima quinquagenorũ mensura in duobus est. Igitur eadem etiam priorum numerorũ minima mensura est.

At trium numerorũ qui inter se cõpositi sunt, maxima minimaq; mẽsura sic inueniẽ Duorũ mensura maxima quæriẽ, si & tertio quoq; eorum minimo cõmunis est repertũ id, quod desyderatũ est. Si non est medij, minimiq; maxima mensura eodem modo requiriẽ. Eaq; tribus omnibus communis est. Sint tres numeri cccl. c. lxxv. quæ sit mensura maxima cõmunis his qui cccl. & his, qui c. sunt. Repertaq; fit in quinquagenario numero. Consideremus an hic tertiũ illum, qui lxxv. habet, metiatur. Si metiretur, omnibus tribus cõmunis esset. Nõ metitur autẽ Ergo iungamus c & lxxv. & horũ maximã mensuram requiramus Demo ex c lxxv. supersunt xxv. Hos quotiẽs possum demo ex eo numero, qui lxxv. habet, id est, bis. Supersunt xxv hic numerus maxima mensura est cõmunis his, qui c. & his q lxxv, sunt. In his etiã omniũ triũ numerorũ, maxima mensura cõmunis est. Nam uicies quinquies terna, lxxv. sunt. uicies quinquies quaterna c. Vicies quinquies quaterna dena, cccl. Consideremus nunc horũ xxv. quæ minima mensura sit. ea peruenire neq; ad duos, neq; ad tres, neq; ad quatuor potest, sed est in quinario numero. Et hæc eadem mẽsura minima cõmunis omnibus tribus superioribus numeris reperitur. Nam ij qui & cccl. & c. & metiuntur, lxxv, non metiuntur iij qui lxxv, metiunẽ, cccl & c. non metiunẽ iiij, c. metiuntur Qui rursus cccl, &, lxxv, nõ metiuntur. Quinq; primũ omnes illos metiri possunt, quia quinquies quina dena lxxv. quinquies uicena centũ, quinquies septuagena cccl sunt. Duobus uerò numeris datis, quem minimum illi metiantur, sic inuenitur. Sint dati numeri ij, & iij hi inter se incompositi

compositi sunt. Ex his alter alterum multiplicet. Bis terna, uel ter bina fiunt sex. Hic minimus numerus est, quem illi duo metiantur. Maximum, quẽ metiri possint, nemo dixerit, sed omnem idem numeri metientur, quicunq; senario numero multiplicato fiet. Addãtur duo numeri inter se compositi nouem & duodecim. Simili multiplicatione eódem non peruenitur, quia potest etiam minor numerus, quàm qui sic efficit̃ in his mensuram aliam habere igitur uia reperiundum est. Videamus, qui minimi numeri sub eadem ratiõe, qui hi sint. Est autem in nouenario numero minimus rationis eiusdem tres, in duodenario duo Nunc multiplicet ex minoribus numeris uterlibet nõ suum numerum, sed alienum, i, uel tria, xij, uel ij. ix Ter duodena xxxvi. bis nouena xviij. Ex his consyderemus an minor numerus, qui est xviij. mensuram habeat, & in ix, & in xij Habet autem in ix, & in xij, nõ haber. Dimittat̃ igitur, & maior apprehendit̃ qui est xxxvi. Hic minimus est, quem metiri & ix, & xij, possint. Nam & nouies quaterna & duodecies terna xxxvi. sunt. Eadem ratione omnẽ numerũ, quicunq; xxxvi, multiplicatis fiet, idem dum duo numeri metiuntur. Tribus autem numeris datis: numerus, quem minimũ illi metiãtur, sic inuenit̃ Sint dati tres numeri ij, iij, iiij. Summus is nũerus, qui minimus & in duplicatione, & in triplicatione mensurã habet, is est senarius numerus. Consideremus an hic etiã tertiũ ex tribus idem quaternionẽ metiatur Si metietur, repertum id esset, quod requisitũ est: nunc non metit̃. Aspiciamus ergo, quẽ minimũ iiij, & iij, metiantur, is est xij. Ergo is est minimus, quẽ omnes illi tres metiri possunt. Nã & bis sena, & ter quaterna, & quater terna xij, fiunt. Et hic quoq; omnẽ numerum, qui xij. multiplicatis fiet, idem illi numeri iij, metiant̃. Vbi duo numeri numerũ aliquẽ metiunt̃, qui minimus in illis duobus mensurã habet, eiusdem illius numeri mensura est. Sint dati xij. hos & ij & iij, metiuntur. Minimus autẽ numerus, quẽ illi duo metiuntur senarius. At quin isdem etiam xij, metitur. nã sexies bina xij, sunt. Idem fit in eo numero, quem tres aliqui metiunt̃. Nã hic quoq; metitur, qui minimus in illis tribus mẽsurã habet. Ponant̃ xxiiij. hos & ij. & iij, & iiij metiunt̃ minimus autẽ numerus, qui est xij in isdem illis tribus mensurã habet At quin hic quoq; eos qui xxiiij sũt, metitur: nã duodecies bina xxiiij, sunt Si binis nũeris maiores, minoresq; ponuntur, sicut eadẽ ratio inter maiores, minoresq; sit Quotiẽs maior minorẽ. totiens minor minorẽ metitur. Sint numeri duo & tres, deinde octo & xij. Eadem inter maiores, minoresq; numeros ratio est. Nã & iij, ij & xij, his qui octo sunt superdimidij sunt. Metiunt̃ autẽ iij, eos, qui xij, sunt quater. Nam ter quaterna duodecim sunt. At qui duo quoque eos, qui octo sũt, quatuor metiuntur. Nam quatuor bina octo sunt.

Quotiens singularitas aliquem numerũ metitur, totiens alius numerus eam etiã metiet̃ Eueniet, ut quotiens singularitas ex secundis ulteriorẽ

numerum metietur, totiens is, qui ante in singularitatis mensuram uenerit, ulteriorem numerum metiatur. Sint, i & v. & vi, & xxx. Singularitas quinarium numerum quinquies metitur. Inde facit senio in xxx Rursus ipsos sex singularitas sexies metitur. At quinarius quoque numerus sexies metitur eos, qui xxx, sunt. Si duo numeri, alteri alterum multiplicant, eum uerò numerum, qui sic effectus est, aliquis qui per se incompositus est, metitur. Idem necesse est etiam utrunq; ex ptioribus metiatur. Multiplicet decus octonarius numerus fiunt, lxxx, hos, ij, metiuntur. Nam bis quadragena lxxx. sunt. At quin idem si octo quoq; & decem metiūtur, cum bis quaterna octo, bis quina decem fiant Quotiensçunq; numeri portionis eiusdem, quam ἀναλογίαν Græci uocant, in ordinem ponuntur, Primus si ultimum metitur: secūdum quoq;, & deinceps omnes metitur. Si secundum metitur, ultimum quoq; & medios metietur. Si quemlibet deniq; unum metietur, omnes metietur. Contra si ultimum non metitur, ne secundum quidem, neq; quenquàm alium. Si secundum nō metitur ne ultimum quidem, aliumue. Si quem medium nō metitur: ne alium quidem. Sint iij, & ix, & xxvij, & lxxxvij. & ccxliij. inter hos omnes tripli ratio est Ternio autē metitur eos, qui ccxliij, sunt. Ter octogeni & singuli ccxliij, sunt. Idem ergo metitur nouenarium numerum, cum ter terna nouem sunt, & qui hūc metitur, etiam ultimum. Et quia utrumlibet, etiam cæteros. Et quia mediū quęuis ex illis, & priores quoq; & ulteriores. At duo qa non metiunt̄, ccxliij. ne ix, quidem, aut medios, quia ix non metiuntur, ne ccxliij, quidē aut medios, quia nullum ex medijs metiuntur, ne ulteriores quidem.

Si quotlibet ab. i. numeri cōueniunt portionis eiusdem, quot per se incompositi numeri ultimum numerum totidem etiam eum, qui ab uno proximus est, metientur. Sint numeri, qui duplo increscunt, i, ij, iiij, viij, xvi. Ex his eos, qui, xvi, sunt, ij, & idem seipsos metiuntur At sint in, xij, cxliiij, in millibus, dccxxviij. Sunt per se incompositi numeri, ij. iij, quia bis octingenta, lxiiij in millibus, dccxxviij, sunt. Itemq; ter quingenta, septuagena sena. At quin idem, ij, &, iij, &, xij, quoq;, quàm ab uno proximi sunt, metiunt̄. Cum bis sena, & ter quaterna, duodecim sint. Si quodlibet ab uno numeri portionis eiusdem sunt, minor numerus maiorem semper per aliquem aliorū, qui sub eadem portione sunt, metit̄ Sint, i, ij iiij, viij, xvi, xxxij, lxiiij. Et his ij, eos, q iiij sunt, iiij, eos, qui octo sunt, & ex duplicatione metiuntur. At ij, eos, qui octo sunt, quadruplicatione metiuntur. Eadem eos, qui sedecim sunt, metiuntur iiij. Itemq; octuplicatione metiūtur, ij, eos, qui, xvi, sunt, iiij, eos, qui, xxxii, sunt octo, eos, qui, lxiiii, sunt. Neq; inuenitur numerus, qui non & maiorem metiatur, & nulla alia mensura id facit, quàm quæ in hisdem numeris est. Si quodlibet ab uno numeri portionis eiusdem sunt. Et his, qui ab uno proximus est, per se incompositus est. Maximus ex his in

mensuram

mensuram non ueniet, nisi qui eiusdem portionis erit. Sint,i, iii. ix, xx ii, inter hos tripla portio est,& uni proximus numerus perse incōpositus est. Igitur eos,qui xxvij,sunt,nullus numerus metiri potest, nisi aut iij. aut ix, quia sub eadem portione sunt,quod non ita eueniret,si quādo ab,i,proximus numerus compositus est. Sint,i, iiij. xvi, lxiiij proximus ab,i, numeris,per se compositus est. Ergo ultimus,qui est lxiiij. Alias quoq; mensuras, quanq̄ in hac serie sunt,admittit &. ij,&,viij,&,xxxij cum bis xxxij, octies octona bis,& tricies bina,lxiiij faciant,quem minimum numerum,duo per se incōpositi metiuntur Eum nullus alius per se incompositus metietur. Summatur,v,&,vii, nullum minorem numerum,xxxv,metiuntur. Nam quinquies,vii,& septies quina,xxxv. sunt Atq; nullus alius numerus per se incōpositus,hunc metiri potest. Nō,ii.non,iii,non xi,non,xiii,non,xvii, multo uerò minus ulteriores numeri. Si quadratus numerus,quadratum metit̄,in latere quoq; eius alterius mensura est. Sint,ii,quadrati numeri iiii, & xvi, metitur eos,qui xvi,sunt,quaternio. Quater enim,iiii,xvi. At qui in latere iiii,ii sunt,in latere eorum,qui,xvi,sunt,iiii sunt,ii,metiuntur quaternionē. Bis enim bina,quatuor sunt. Ex hoc etiam illud apparet ex ii,quadratis numeris,si in alterius latere mensura est,in ipso quoq; quadrato numero alterius quadrati mensuram esse. Si quadratus numerus quadratum non metitur,ne in latere quidem alterius mēsura alterius est. Sint quadrati numeri,iiii,&,ix. Quaternio nouenariū numerum non metitur. Ergo ne ii, quidem,qui in latere quadrati sunt,iii,qui in latere nouenarii nūeri sūt,metiuntur. Ex hoc etiam illud appatet ex ii,quadratis numeris,si in alterius latere alterius lateris mensura non est,ne in aliquo quidem quadrato numeri alterius quadrati mensuram esse. Si tessera,tesseram metitur,in latere quoq; alterius lateris mēsura est. Sint,ii,tesseræ,octo lxiiii. Eos qui,lxiiii, sunt,octo metiuntur. Siquidē octies,viii,lxiiii,sunt. At quin si in latere eius tesseræ,quæ octo habet,ii,sint, in latere eius tesseræ quæ, lxiiii. habet, iiii, sunt,ii,quaternarii mensura sunt. Ex hoc etiam illud apparet, si ex duabus tesseris ii alterius latus,alterius mensura est lateris, eius quoq; tesseræ alia tessera mensura est. At qui si tesseram tessera non metietur ne in latere quidē apparens lateris alterius mensura est. Sint.ii,tesseræ octo,& xxvii, eos qui,xxvii, sunt octo nō metiuntur. Ergo cum in latere eius tesseræ,quæ octo habet,duo sint, in eius,quæ,xxvii habet,iii,sint. Duo ternionē non metiuntur. Ex hoc etiam illud apparet,quod si in latere tesseræ non est mensura;ne ea quidem tessera eam tesseram mentitur.

In omni uerò numero,qui mensuram in aliquo numero habet,ex eodē & mensuræ nomen acquirit,qui mensuram facit. Sint nouem. hos ternio metit̄,& est etiā nouēarii nūeri tertia pars, in tribus sint,xvi. Hos q̄ ternio metitur.

metitur. Et est quarta eorum, qui xvi. sunt quaternio. Idemq́ in cæteris omnibus numeris reperitur. Sequitur autem, ut si numero membrum sit, eo numero mensuram is habeât, cui cum eo membro cõmune nomẽ sit, ut nouenarij numeri membrum in ternione est, eumq́ tres metiuntur.

Hos sat erit cursim numeros memorasse, modosq́
Cætera Cecropias æquum perhibere cathedras
Si tamen ullus inest nostris super alitus aris,
Aut ritè in ueterem cultum replicantur abollæ,
Me spacium admonuit iam claudere fatibus orsa,
Ne superum nostri capiant fastidia cætus,
Et uetus astrigero pellar numeraria cælo.
Sic ait ac reticens propriori adiuncta sorori est.

Explicit liber septimus.

MARTIANI CAPELLAE DE ASTRONOMIA, LIBER VIII.

QVAE dum geruntur, & deorum sacer Senatus illos numerorũ concinentium, repugnãtiumq́ admiratur anfractus, ipsamq́ fœminam quadam uenerabilis excellentiæ celsitudine reuerendam, non cassum parentem superúm creditum recognoscit. Multitudo etiam, quæ iussa constiterat, sapientum, præsertimq́ Pythagoras cum sectatoribus cunctis, Platóque Timæi sui caligosa discriminãs arcanis eam laudibus uenerantur. Nupturamq́ Virginem sæpius cõspicabunda Pallas, quid superdotalis eruditione fœminæ cõprobaret, exquirit, & ipsa nutum admirantis associãs, Cyllenius autem nullius magis alumnæ splendore, ac luculentia gloriatus, huius se fœminæ euehit granditate. Sic Phœbo diutulæ aliam dotalium intromittere remorante, ne prioris Proferæ admiratio laberetur: Sacrum paulum fuit, reuerendumq́ silentium. Sillenus interea, ut Euan consecutus ponè uietus atque accliuis astabat, seu marcore confectus ætatis, siue anxia

inter

interdoctæ uocis miracula intentione comprehensus, an aliàs poculis turgens. Tunc etiam nuptialis gratiæ nomine pro lectatus inundãtis se temeti infusione proluerat. Iam dudum laxatus in somnos, forte repente blandum stertens ranæ sonitum de sorbentis increpuit. Quo terrore & rapiduli sonitus raucitate concussi, eódem se quamplures conuertêre diui: senisq; pflantis somnum atq; humentis crapulæ exundatione conspectã, risus circũstantium, eò maximè, quo claudebatur excussus. Tunc quoniam credita iocos nuptialis licentia non uerare famulitium Veneris, uernaculæq; Bromiales tantos cachinnos concussis admodum tulêre singultibus, ut quamplures alios connisos cohibere risum, hoc maximè impetulantis proruptionis sonitum, effusiq; cachinni licentiam prouocarint. Deniq; ut semper impatiens, atque inuerecundis procax, ac proteruus assultibus ad eum alacer Cupido atq; hylarus accurrit, atque ut depile, rubellúmque caluitium senex bacculum acclinatus affixerat palmæ uerbere percrepantis apploso: eóque sonitu reclamantis risum uelut etiam permissum penè omnibus suscitauit.

Tunc uix senex reclusis
Creperum uidens ocellis
Circunspicit ridentes,
Ictuq; suscitante
Stupidum dolens tuetur,
Frictuq; palmulari
Madida detergit ora.
Tunc motus increpante
Baculum rapit Lyæo,
Ac dum mouere gressum
Cupit aduocante Lyde,
Tandem recepta luce
Superûm uidet senatum
Percellitur repente,
Siliceriumq; nutant
Tentat celere cursum
Tunc motibus negatis
Magis inuolutus astat,
Cesimq; formidantes
Abeunt pedes tremore,
Titubansq;, moliensq;,
Hæret, reddit, recurrit,
Tunc uicta palpitansq;

Turgens

Turgens cadit senectus,
Fit maior inde risus.
Nescit modum uoluptas,
Donec iubente Baccho
Satyrus rapit iacentem,
Scapulisq́ dat supinum,
Vuidumq́ Iachi membrum
Colloq́ complicatum,
Vtribus parem reportat.

Hac iocularis licentiæ alacritate feruente Satyra illa, quæ in eos semper curæ habuit informare sensus: ne tu ait infelix, uel Capella, uel quisquis es, non minus sensus quàm nominis pecudalis huius incõgrui risus adiectione desipere uel dementare cœpisti? An tandem nõ dispensas in Iouiali cachinnos te mouisse concilio, uerendumq́ esse sub diuûm, Palladiaq́ censura assimilare quenq̃ uel cerritulum garrientẽ. A quo etiam tempore Cupido uel Satyrus petulantis ausus procacitate dissiliunt. Nempe cum Virgo syderea, pulchriorq́ dotalium in istam uenerabilem curiam, ac deorum uentura conspectus. Apagesis nec post ad hæc iugales ausus lege hymenæa & culpæ uelamine licentis obnuberis. Saltem Prieneiæ ausculta nihilum grauatæ sententiæ. Et ni ὄνος λύρας λυρῶ; γνῶθι. Tam tristibus, aspersisq́ Satyræ alioquin lepidulæ uerberibus demulctatis, cum excusamentis admissi uelut procacis inuolutus tandem, quæ puellarũ intromittenda paratur, inquiro. Ac sic illa nõdum stomacho senescente, quo in me inuehebatur, exorsa.

Astrigeræ iam sedis iter, cursumq́ polorum,
Et sacra multiuago, qua tollunt sydera flexus,
Dicere tempus adest, uideo splendescere pulsu
Icta coruscifer i, quo tunc laquearia cœli.
Illic bis septem solitus seruare Triones
Plaustro Hyperboreæ resplendet luce Bootes.
Hinc qua deuexo tellus subducitur axe,
Ignoto Canopos sese infert fulgidus astro.
Phœbæos pariter currus, rapidosq́ meatus,
Et toties uariæ flammantia cornua lunæ.
Quin etiam medios, quos nectunt culmina circos
Obliquæ & rutilis, nuo se rapit orbita signis
Cernere iam uideor, tu fingere ludicra præstas.
Vilisq́ astriloquæ præfers commenta puellæ:

Talia adhuc canente Satyra, uetitus ille, ac durissime castigatus, denuo ne

nuo me risus inuasit. Euge inquam, Satyra me ante poëtriam fecit collere. Cœpisti me Parmissiaci gurgitis sitire fontes. Iam ne fulgores præuides, & uultus deorū? Vbi illud repente discessit, quod irrisoria semper, lepidaq́ue uersutia, inter insana semper deridebas, Vatum rumores dicabulis cauillantibus, saleq́ue contenta, nec minus poëtarum, Rhetorumq́ue cothurno inter lymphatica derelicto. Est quod rapido feruebas cerebrosa motu, ac me Sileni somnum ridentem censorio clangore superciliosior increpabas. Ergo nec figmenta dimoueam, & nihil leporis, iociq́ue permixti tædium auscultantium recreabit Peligni de cætero iuuenis uersiculo resipisse, & ni tragicum corrugaris, ride si sapis ô puella ride. His me, satyraq́ue mea alterna diutulæ obiurgatione rixatis, aliam dotalium Virginum Delius intromissurus egreditur. Et ecce globus quidam lucis æthereæ, & concaua perspicui ignis aggestio, ut apparebat intra se quandam uirginem claudens miti uertigine sensim uolutus illabitur. Quo candore luminis propinquantis plures irradiati refulsere Diui, fatalesq́ue maximè: quorū etiam habitus, motusq́ue, & quicquid in his ignotū credebatur, emicuit. Tunc & ipsa extimi cæli contextio eiusdem lucis fulgoribus reuibrauit. Quo miraculo stupefacti, aërij, terrestresq́ue, mariniq́ue Diui, & si quos clausa telluris operiunt: Astreanteq́ue Vraniencerte Libyssam apparuisse rati locum confessionis honoratissimæ præbuêre Et ecce subitò prosilit quædam gemmata, nec minus totis artubus decenter occulea. Huic sydereus uertex, uibrantesq́ue crines. Verum alæ cum pennis hyalinis & uolitandi per mundū remigia crebrius aurata crispantur. Gestabat in manu cubitalem, fulgentemq́ue mēsuram. In alia librū in quo præmetata diuûm itinera & cursus, recursusq́ue sydereí cum ipsis polorum cardinibus prænotati ex metallis diuersicoloribus apparebāt. Quæ ubi in medium quampluribus sibi dijs arridentibus uenit, cæteris pulchritudinem, splendoremq́ue eius admirātibus ita cœpit. Multæ admodum rationis, nec eiusdem despicabilis, tenendæq́ue contuitu me, si qua sunt industriæ nostræ opera, conuenerat reticere. Hæc enim uerecundæ arbitror, probitatis motus, cursusq́ue proprios ipsis edisserere, qui mouentur, docereq́ue deos uelle. quod faciunt. Tum etiam, quod per immensa spacia seculorum, ne profana loquacitate uulgaret Aegyptiorū clausa adytis occulebar. Quippe per quadringenta ferme annorum millia illic reuerenti obseruatiōe delitui Atq́ue utinam post diluuialis consternationis excursum: Athenarumq́ue urbem longa intercapedine restitutam, nullæ me in Græcia terrestres illecebræ, nec iactantes crinitorum scopas palliolos non tegendam potius q̄ diuulgādam cognouissent. Nunquàm profectò itineris rationes, redituśq́ue uestri in noticiam, ac mortalium curarum illuuiam peruenirēt. Sed quorumutcunq́ue in graiam noticiam hominum errabunda perueni, sufficere oportuit, quicquid ab Herathostene, Ptolemæo, Hypparcho, cæterisq́ue

Q uulgatum.

uulgatum. Ne me ultra loquendi necessitas ingrauaret. Tamen quia me alumnantis, erudientisq; Cyllenij reticere non permittit officium, nostriq; studij secreta discludere. Solertia quoq; nubentis inuitat. Apud uos superi cælestesq;, qui uestra recensebitis metacula, non tacebo.

De Mundo.

MVndus igitur ex quatuor elementis, ijsdemq; totis in sphæræ modum globatus. Terram in medio, imoq; defixam æternis cæli raptibus circum currens circulari quadã ratione discriminat. Quanquàm auscultare physicis in ipso astruendi limine non dedigner, qui subtilium corporum teneritudinem suis coactibus circunductam in quasdam sectas uias, & circulorum intercapedines non æstimant disparari, sed suis fluctibus adhærentes naturas undiq; secus globoso ambitu orbibusque diffundi: Quarum circa medium, quod dixere centron, aquæ primum, aërisq; sequens. Tertium ignis Cyma commemorat: Et nunc quinto quodam corporeæ substantiæ temperamento æthereos circũuolare fulgores. Quo loco solis, ac lunæ, ac sydcrum signiferiq; orbis se obliquitus circũducit, quod Cido, Foreticus, Cyma gymnasia retulerunt: Cuius naturæ tranquillitas etiam illum extimum tenet, ambitioremq; cursum. qui ex eo, quod nullis syderibus occulatur, ἄναςρον perhibetur. Si igitur sui similis omnis circumagentium naturarum ambitus reperitur, nulli possunt æthereum tractum circuli uariare. Nos igitur circulos non ita dicemus, ut liquẽtis naturæ discrimina corpulenta fingamus, sed ut ascensus, descensusq; ad nos errantium demonstremus. Neq; enim uel axem polósque, quos in sphæra ænea, quæ Circite dicitur, ad intelligentiæ compendia affixere mortales. Ego robori mundanæ rationis apponam, cum nihil solidius terra sit, quod eam ualeat substinere. Deinde cum poli uelut perforatæ exterioris sphæræ cauernis emineant, & hiatus quidam, cardinésque fingantur: Quod utiq; subtilibus æthereisq; accidere non potuisse compertum. Sicubi igitur intelligentiæ edissertandiq; proposito, uel axem uel polos, uel circulos perhibebo, Idæali quadam prudentia, non diuersitate cæli discreta, sed spaciorum rationibus dispensetur: Sicq; habeatur, cum euexum, deuexumq; mundũ dixero, cum similis cunctis suis partibus sit, sublimeturq;, uel lateat pro conditione orizontis, positioneq; terrarum.

De quinq; Paralellis.

HOc igitur præmonito illud insinuo, quod quidam Romanorũ nõ per oĩa ignarus mei: Srellas à stando, Sydera à considendo, Astra ab Astreo dicta fuisse cõmemorat, fabulosisq; cõmẽtis Graij com pleuere cælũ. Ego præcepta potius edisserã disciplinæ, ac decem dici mundi

circulos

circulos assevero. Quorum alij paralelli, quos æquidistantes Latine possumus memorare, eosdem polos habent, quos ipse mundus. Poli enim sunt, qui à centro circuli linea usque in circunferentias ducta medietatis sectæ mensuram æqua ratione discriminant.

De primo Paralello.

VErũ ex paralellis primus is est, qui & semper apparẽs: & contingẽs confinia Finitoris nunquàm mersus assurgit, qui septentrionalis circulus perhibetur. Ex eo quod cum cæteris, quæ promentur, etiam gemina sydera septentrionis includit:

De Secundo.

SEcundus autem ex paralellis maximus solstitialis est, ad quem sol æstiuus accedens solstitij fine repulsus abscedit.

De Tertio.

TErtius æquinoctialis medius, maximusque cunctorum, per quem sol secundo, uel cum in æstiuam flagrantiam surgit, uel cum in hyberna descendit, quadam mundi medietate peruectus mensuram noctis lucis æqualitate compensat.

De Quarto.

HVic propinquus brumalis, in quem hyemali fine perueniens in aquilonem. Denuo rursus assurgit.

De Vltimo.

QVintus autem, idemque ultimus australis: quique antarcticus perhibetur. Hic mersus, ac uix altiore circuli extremitate orizontis desixa contingens tanti tamen spacij, quanti septentrionalis circulus ratione monstratur, ei etiam inuenitur oppositus.

De Coluris.

COnsequens reor coluros demonstrare: quorũ pars desuper quædã alia in imò uersatur occulta: de quibus non nescio scriptorũ uariare diffinita. Nam alij à septentrionali cardine in meridianũ duci circulum perhibent, Ex indeque sub terras meantẽ: denuo in articum apicem sublimari. Alij uerò contra à cardine meridiano inchoamenta circuli perhibẽtes, eundem per arcticum uerticẽ, unde ortus denuo retulerunt. Qui quidem alium ab ortu circulũ decusantes in quatuor quadras mundi ambitu discreuerunt. Verũ, ego, quod Hypparcus meus scriptorũ ueritate cõplexus: hos dico à signis zodiaci Cycli uenientes, & tam inter se secundo coniunctos, quàm omnes paralellos angulis æquales persecantes in cardines peruenire: Nam

unus ab Arietis octaua parte natus ambito mundo per polorum uertices ad eandem recurrit Alius simili complexu mundum à Cancro exortus includit, quod planius postmodum faciemus.

De obliquis.

VErum nunc obliqui sunt edicendi. Quorum signifer duodecim discriminibus interstinctus ex Paralellis duos solstitialem, brumalemq́ cõtingens, æquinoctialem medium secat. Secundo nunc ad pares angulos, aut findit, aut finditur, qui Soli, Lunæq́ iter præbet cum quinq́ syderibus. Galaxias uerò lacteus obliquorũ multo maiore ambitu porrectus etiam uisibus approbatur. Nam confinio septentrionalis circuli natus in Finirorẽ antarticæ regionis acclinans, penè totũ uidetur permeacre cælum, quem quidem mihi desipere uidentur qui circulum negauerũt. Superest iam unus è circulis, quẽ quidem, quod locis momentisq́ omnibus uariatur, dubito quid appellem. Hic tamen nouissima supernaq́ discriminans, atq́ undiq́ in superficiem tellluris lineæ flexu ambiẽtis incumbẽs: Orizon, uel Finitor, uel Oriens perhibetur.

Item de Septentrionali circulo.

SEd quoniam expositi circuli breuiter claruerunt. Nunc eorum spacia unde primo cœperam, perhibebo. Ac prius ad Septentrionalis circuli redeam granditatẽ. In quo more Geometrico duo primo signa cõ posui ad circulũ perducẽdum, id est, unum, quod centron Aliud quod sphæram demonstraret. Itaq́ in ipso mundi cardine posui clarius sydus. Atq́ ab eo ad Draconis caput, quod iam notaueram usq́ ad Finitoris circulum per uenire lineam duxi. Quam postea manente centro mente circumagens circulum designaui, atq́ ab omni parte spacium æquale complexa. Per hæc sydera per sphæram circumducta peruenir à capite Draconis, & dextro pede eius, qui appellatur, Engonasis ad medium Cæphei pectus, tũc ad pedes priores maioris Vrsæ, inde rursus ad Draconis caput.

De Solstitiali.

HVic circulo confinis solstitialis, quem itidem lineari dimensione à cardine mundi in octauam Cancri partem ducta, quo Sol accesserar, solstitio reperimus eundem circulum ambitu potiorem. Per hæc tamen signa curuari incipit ab octaua parte Cancris. Cuius omne corpus in longitudinem secat ad Leonis pectus, ac uentrem. Inde ad Ophiuchi humeros. Deinde ad caput Cygni. Deinde ad ungulas equi, ac protinus ad dextram Andromadæ manum. Deinde ad sinistrũ Persei crus, eiusdemq́ sinistrum humerum. Inde ad utraq́ Eniochi genua. & proxime ad Gemino rum capita, à quibus rursus ad octauam Cancri ipsius partem.

De Aequi-

De Aequinoctiali.

AEquinoctialis demum circulum bis admensus à poli termino circū-actus tam in Arietem, quàm in Libram linea permeāte, per hæc signa circulum includit. Ab octaua parte Arietis per totum corpus eiusdem ad reductum Tauri pedem. Inde ad mediū Orionis aluum. Deinde per edictas curuationes Idri, Crateraq́;, & Coruum. Ad octauam Libræ partē inter duas lucidas signi illius stellas. Inde ad utraq; Ophiuchi genua. Ac tum per Aquilam ad pegasi caput à quo rursus ad octauā Arietis partē.

De Brumali.

BRumalem uerò circulum similiter signo in octaua Capricorni parte de fixo per hæc meare comperimus. Ab octaua parte Capricorni per totum corpus eius ad pedes Aquarij. Inde ad Cæti ultimam caudam, ac dehinc ad Leporem, prioresq́; Caniculæ pedes. Inde per argo, tergusq́; Centauri ad Scorpionis aculeum, deinde per Sagittæ ultimam partem ad octauam Capricorni partem circulus reuocatur.

De Antartico.

VLtimus ex Paralellis, qui uocatur Antarticus tantundē spacij quantum Septentrionalis includit: Quem quidem meantem, quibus syderibus circuletur. Ego poteram memorare. Neq; enim mihi ulla cælestis globi portio habetur incognita. Sed quoniam per ignotas superiores partes uisus hominum distenditur, dicere prætermitto, ne incomperta falsitatem admiscere uideatur assertio.

Item de Coluris.

MElius Coluros demonstremus, licet ipsi quoq; aliquid curuationis abdentes, non se totos uisibus repræsentent, tamen quia coniectura non erat. poterunt demonstrari. Atq; ita eorum primus, qui ab æquinoctiali parte sumit auspicium ab octaua Arietis parte contingens ultimum Deltotos angulum, ac mox summum contingens Persei caput, dextrumq́; eius brachium, proxime manum secans per septentrionalē circulum ad cardinem mundi peruenit: A quo per caudam Draconis ad sinistrum Arctophilacos, proximeq́; ad Bootis stellam ductus, dextrum Virginis pedem sinistrumq́; contingit. In quo octaua pars libræ est. Vnde ad dextram manum Centauri, qua pantheram tenet, diuisus haud procul ab eo loco, quo sinistram centauri ungulam tetigit, in regionem inconspicuæ nobis partis obruitur, unde emersus infra cœtum per corpus eius, euersiq; ceruicem ad caput, Atq; inde ad octauam partem Arietis redit.

De Tropico.

ALter autem Colurus, qui etiam Tropicus dicitur, ab octaua parte Cancri consurgit ad sinistrum ex prioribus Vrsæ pedem peripsum pectus eius ceruicemq;. Inde ad cardinẽ peruenit mundi: Atq; inde per clunes minoris Vrsæ, & bis per Draconẽ ad sinistrã alam Cygni, ceruicemq; perductus, ultimũ Sagittæ spiculũ, & proxime rostrum Aquilæ contingit, à qua ad octauã partem Capricorni descendit. Inde haud procul mersus in regionem inconspicuam, infra Argonem resurgit, cuius & gubernaculum, & rectam puppim secans ad octauam partem Cancri reddit.

De Signifero.

DVos iam superesse circulos dubium non habetur, quos quidẽ obliquos dici superius memoraui, quorum unus Signifer, non ut cæteri quos lineαliter feci: Sed latissimus omniũ cõprobaт. Quem cum in duodecim spacia discernerem, singulis xxx partes, non nescia rationis ascripsi. Verum eius latitudinem circuli tetendi in duodecim portiones, ut tantundem spacij habeat latitudo, quantum longitudini duodecim partes attribuunt: Quod cum factum sit, facile est, loco eo, quo de Sole loqui cœpero, demonstrare: Qui per mediã circuli eiusdem lineam solus fertur. Cuius circuli ambitum per duodecim signa admodum clara circumagi dubium non habetur. Nam Galaxias non magis ratione, quàm oculis approbatur. Cuius ultra regulã, & plerunq; deficiens latitudo à Cassiopeæ astro in Scorpionis aculeum latitudine compensatur.

De Orizonte.

SVperest circulus solus Finitor, qui ex eo, quod semper surgentis, demeantisq; mundi diuersitatibus uarietur, certum astrorum ordinẽ non poterit retinere.

Quid sit spacij inter circulos.

IAm nunc inter circulos uniuersos quid interstitij, uel spacij intercapedo naturalis immerserit, æquum explicare. Nam inter Septentrionalẽ circulum quem spacia viij. resecauit, & inter solstitialem interpatet tantundem, quàntum interest octo & sex. Nam idem interiectus spacijs similibus continetur. In quo fit, ut maior sit circulus ab eodem interiectu pari spacio, & eiusdem tertia portione. Alia intercapedo inter solstitialẽ, æquinoctialemq; circulos minor est à superiore interiectu quantum quatuor numeri ad sex. Ab æquinoctiali ad Brumalem similis. A Brumali autem ad austrinum talis est, qualis illa, quæ inter septentrionalem, solstitialemq; circulos interiecta, circulusq; ipse austrinus tantum habet ad cardinem suum, quantum septentrionalis ostendit.

De Fixis

De Fixis signis.

PEracta iam spaciorum circulorumq; breuiter ratione cætera, quæ appellantur inerrantia, percurramus. Dubium enim non est, xxxv. signis omne cælum splendescere, nisi forte uelit quisq; eorum gestamina sociare, licet animaliū uocabulis censeantur, ut Capra, quæ Eniocho supperposita, aut hædos, qui eius humeris sustinentur, uel serpentem, quē Ophiuchus tenet Aut Pantheram, quem Centaurus gestat, quæ sydera uelut partes habendæ sunt potiorum. Hæc igitur signa quinq; & triginta signa circuli interiacentis ambitu discernunt. Nam alia sunt Aquilonia, alia Austrina Regione quippe zodiaci, quæ Septentriones uersus depicta sūt: Aquilonia perhibentur. Interius autem numerat austrina. Aquilonis igit habent partē utraq; Septentrio Draco. qui inter utrāq; flexuosus illabit. Arcturus, quē alij Bootem appellant, Corona Ariadnes, Nisusq;. quem alij Engonasin dicunt, Lyra, Cygnus. Cæpheus, Cassiopia, Perseus Delroton, Eniochus, Andromda, Pegasus, Ophiuchus, Delphinus, Aquila, Sagitta. Austrina autem hæc sunt, Idrus, Crater, Coruus, Prochion, Orion, Canicula, Lepus, Eridanus, Qui ab Orionis pede defluit, Cœtus, Centaurus, Nauis, Argo, Piscis austrinus, Ara. Nā & Aquā, quæ ex cratere Aquarij fluit, melius partem signi credimus. Et stellam, quam quidem Canopum, quidā Ptolomæum appellant, quæ superioribus inconspicua inconfinio Alexandriæ incipit apparete, ut partem Eridani fluminis extimabo. Hæc discernit zodiacus, qui quidem æquales duodecim signorum integrat portiōes Sed undecim habet signa. Scorpius enim tam suum spacium corpore, quàm Chelis occupat Libræ. Cuius superiotem partem pedes Virginis occupāt. Maiorem uerò Scorpius: deniq; Chelas, quam Librā dicimus quidā dixere Graij. Horum ergo signorum duodecim nomina, quod uulgo nota sunt, prætermitto.

Quod diuersis circulis distribuantur, quorundam partes signorum.

INtelligo otdinis hoc fuisse, ut quo circulo, spaciōue, quæ signa sint, demonstrarem. Sed & magnam partem astructionis exquirit, cōtra propositum breuitatis. Et quod mediatenus, tertiāuē parte, quædam signa de fixis circulis diuersis sua membra discrepant. Hanc obscuram caliginem derelinquo. Quippe, ut cætera transeamus. Manus interior Arcturi intra septentrionalē circulū ponit. Reliquūq; corpus parti alterius deputat. Cæphei corpus mediatenus septentrionali thorace partito, & diuersis circulis attributo Nisus uerò sinistro pede septentrionalis Draconis uerticē calcans capite solstitialem circulum ascendit, unum brachium Lyræ, alterum dans Coronæ, & alia huiusmodi non minus insuauia, quàm morosa.

Quibus signis surgentibus, quæ oriantur, quæ occidant.

ILludpotius attendendum, quibus surgentibus signis, quæ ortum faciāt occidantq́. Nam oriente Cancro occidūt Corona Ariadnes, & austrini piscis pars dimidia, Ophiucus à pedibus usq; humeros, serpensq́; quem detinet, præter fauces caputq́; totum, Bootis etiam medietas. Oriuntur uerò Orion totus Eridaniq́; principium, & in lingua caniculæ lucida stella. Cum autem Leo oritur, Coronæ reliqua cōteguntur. Austriusq́; piscis & Ophiuchi serpētis, Bootisq́; partes. Itemq́; Aquila, Nisiq́; pars dextra Oriuntur uerò Idri caput, Lepus & Prochion, Caniculæq́; pars prima. Oriente autem Virgine occidunt Lyra, Delfinus, Sagitta, Cygniq́; pars potior, Eridaniq́; pars ultima. Et caput, ceruixq́; Pegasi. Oriunt̄ autem Idri pars prior usq; ad Craterem, Caniculaq́; tota, & Nauis Argonis, Puppis. Libra surgēte occidūt Pegasi & Cygni reliquæ portiones, Andromadæq́; caput, Cæpheiq́; humeri. Cætus & flexus fluminis Eridani. Oriunt̄ Coronæ medietas: Nisi dexter pes, & Bootes & Idri reliquū preter ultimā caudam Centauriq́; pars quæ in equi speciem figuratur. Scorpione autem nascente occidūt. Andromadæ pars reliqua. Item Cæphei pars, quæ extra septentrionalem circulum posita, & Cassiopiæ, & Orionis pars. Eodem tempore oriuntur Ariadnes corona tota & caput Eniochi, Nisiq; corpus omne præter sinistram manū. Idri cauda ultima, & Centaurus totus præter priores pedes. Sagittario nascente mergit̄ Orion & Canicula & Eniochi pedes. Oriuntur uerò totus Ophiuchus, & Nisi sinistra manus, & Lyra & Cæphei caput humeriq́;, & Centauri pedes priores. Capricorno oriente occidunt Eniochus totus, & eius capra hædiq́;. Persei pars sinistra, & Argonis puppis, & Prochion. Inuicem oriuntur Cygnus, & Aquila, & Sagitta & altariū. Aquario oriente occidūt Centauri pars equina, Idri caput Oritur & equus Pegasus. Piscibus ortis occidunt Idrus totus, & Centauri pars reliqua, & crater. Præterea oriuntur Andromadæ pars dextra, & piscis austrinus. Arietis signo surgente occidunt pedes Centauri & altarium. Oriuntur uerò Andromadæ sinistra pars & Persei caput usq; ad aluum & Deltoton. Signo Tauri oriente occidunt Bootis pedes, Ophiuchus à pedibus ad genua usq;. Oriuntur autem Cæti pars reliqua & sinister Orionis pes.

Quibus temporibus oriantur, aut occidant.

TEmporum quoq; ipsorum, quibus oriuntur, aut occidunt, habenda distantia est. Nam quæ transuersa oriuntur, & recte occidunt, celeriores ortus habent quàm occasus. Contra autem, quæ recta oriuntur, & transuersa conduntur, tardius oriuntur. Nam Cancri signum recte oritur, inclinatūq; mersatur, licet hoc in Capricorno parua inflexione curuetur.

curuetur. Oritur autem duabus horis, & duodecima parte horæ, & hora occidit, ac deunce minima in isto distantia est. Leo autem oritur duabus horis, & tertia parte horæ: occidit uerò hora semis, & sexta parte horæ. Virgo oritur horis duabus & dimidia, & sexta parte horæ, occiditq; hora & tertia parte. Similiter Libra. At Scorpius diminuit ortum, & auget occasum: oritur enim horis duabus, & tertia parte, occidit hora semis, & sexta parte horæ. At Sagittarius oritur horis duabus, & duodecima parte horæ. occidit & deunce horæ. At inuicem quæ transuersa oriuntur, & recta occidunt, breuiores ortus occupant quàm occasus. Deniq; ex his est signum Capricorni, quod oritur hora & deunce, occidit duabus horis, & duodecima parte horæ. Aquarij uerò proximũ signum oritur hora & dimidia, & sexta parte horæ, Occidit horis duabus & tertia parte horæ, Sequens hos Piscium signum oritur hora, & tertia parte horæ, occidit duabus horis & dimidia, & sexta horæ parte. Eandem mensuram Aries utriusq; temporis seruat. Taurus oritur hora & dimidia, & sexta parte horæ, occidit duabus horis, & tertia parte horæ. At Gemini oriuntur hora & deunce, Occidunt duabus horis, & duodecima parte horæ.

Quod pro diuersitate signorum, dierum, noctiumq; fiat inæqualitas.

HAec est inæqualitas, quæ dierum spacia noctiumque discriminat. Nam cum solis lumen eorum signorum principium, quæ tardius oriuntur, ingreditur dum sequentia signa nascuntur, diei prolixitas procuratur. Vbi uerò hæc intrarit, quæ cito orta demersantur, tardius diebus exiguis noctes efficit grandiores. Demq; hæc ratio, & illis respondet, qui uelut miram efficiunt quæstionem, talia proponentes Si spacijs æqualibus omnia signa percensentur, ad necesse est diebus, noctibusq; cunctis sena signa supra terras esse, omnes dies, noctésque pares esse debuerunt. Sena autem signa superstare nõ dubium est, totidemq; delitescere. Dies quoque noctesq; uariari diuersitatibus spaciorum. Nam Solstitialis dies habet æquinoctialis mensuræ horas quatuordecim & sextantem, Brumalis uerò horas nouem, & dimidiam ac tertiam portionem. Vicissim brumales noctes Solstitialis diei temporibus porriguntur: Cuius lucis tempora suscipit nox æstiua. In tanta uarietate diuersitatéque temporum: Illud profecto colligitur Signa æqualia non habenda Cuius conclusioni & rerũ uarietas, & nostra regula refragatur. Multiplici enim clepsydrarum appositiõe monstratũ oĩa signa paria spacia cõtinere. Cũ enĩ diuersa spacia in ortu habeant, atq; occasum, tamẽ si omniũ ortus, occasusq; cõpenses, uidebis apple nũ collata mẽsuris æqualibus respondere, Verũ ac quæstione consumata, alia

alia subtilior de spacijs imparibus obiectatur. Dicunt enim si spacia signorum æqualia sint: aut Sol tardiore cursu quædam signa transcurrit, aut in dierum ratio diuersitate mentitur. Sed constat Solem geminorū signum xxx. & duobus diebus excurrere. Sagittarij autem xxviij cæterisq; signis, aut adijci, aut detrahi aliquas portiones, quod profecto nō fieret. Si aut sol æquali cursu ferretur, aut signa spacijs paribus tenderent. Sol autē eadem ac perpetua celeritate festinat. Relinquitur, ut signis spaciorum æqualitas denegetur. Sed hunc quoq; errorem opinio inueterata composuit, quàm omnes hactenus credidere. Quemadmodum ipsi mundo sphæræq; postremæ centron esse terrā: Ita & solaris circuli eandem centron esse, quod omnino falsum esse non dubium. Nam ut diuersa spacia sunt cælestis ambitus circuliq; medialis, ita & diuersis centrorum signis, punctisq; torquent: Quo fit, ut terra solaris circuli centrum non sit, sed eccentros habeatur. Per uices enim propinquitates, descensusq; ad terras solaris orbita, cursusq; summittit. Itemq; pro signorum conditionibus sublimatur, & cum medietatem linearem in latitudinem zodiaci, sol libratus excurrat. Orbem tamē solis obliquitas meatus aut imprimit, aut extollit. Quis enim dubitet Cancrū, Geminosq;, uerbi gratia in mundi ardua sublimari. Rursumq; Sagittarium Capricornumq; per erratis deflexibus infirmari. Quod cum ipse zodiacus signaq; cælo cohærentia tantundem à terris undiq; secus interstitij detineant. Solaris tamen circulus, qui subtermeat, aut eichit, aut descendit. Hinc uenit, ut à sole signa cum dierum transcurri diuersitatibus uideantur.

De Planetarum orbibus.

TRanscursa ratio est signorum cælestiū, atq; etiam circulorū. Nūc planetarum orbes disseram, quos quidem non ab erroribus suis. Nam hisdem solis rationibus cōmeantes nihil licere patiunt erroris. Sed quia diuersa uarietas mortalibus caligines intentionis effundit, nō planetas, sed planōtas, sicut Orator asserit, memorabo: licet eos ꝑprijs nominibus insignitos etiā alijs nominibus appellarint: Nam Saturnū Phænona uocant: Iouemq; Phaetonta: Pyro in Martem: Venerē Phosphoron: Mercuriū Stilbonta nominarūt. Soli uerò Lunæq; diuersitas gentiū innumera uocabula sociauit. Horū igitur septem, illa co maximè confixis sydcribus habenda distantia. quòd illa cæli tantūmodo cursibus cōmouent, ꝑpria statione ornata. Hi uerò tam mūdanis raptibus auferunt, quàm ꝑprijs cursibus cōmouent. Nam quārū eos retulit diei, noctisq; rotatio, tantū nituntur diuersis cōpensare temporibus, id est, aut mensæ, ut Luna, aut anno, ut Sol aut xxx. annis, ut Saturnus, & cæteris tēporibus attributis pro spaciorum quæ circumeunt latitudine, aut breuitate. Quæ cuncta sydera, licet in ortū pergere uideantur, nō tamē aduersum mundū rigido motu, sed obliquo per

zodiaci

zodiaci defixa moliuntur. Alioquin ex contrario partium suarũ motu mundus stare non posset. Deniq; etiam peripateticorum dogma cõtendit, non aduersum mundum hæc sydera promoueri, sed celeritate mundi, quam sequi nõ potuerunt, præteriri. Quod quidem, etiam ut uerum sit, meis non poterit rationibus obuiari. Siue enim Saturnus nimia cum mundo celeritate concertans uix exiguis cursibus superatur. Ac luna quod tardius incedat intra trigesimũ diem à mundi parte eadem præterit. Siue contra mundum nitentibus, ideo celerior, quia breuiore ambitu orbem circuit luna, tardiusq; Saturnus, ꝑpter latitudinẽ orbis effusi. Vtrum uelis, meis regulis nõ obsistit. Siquidem suis motus istorum rationibus dispensat. Quibus tamẽ septem syderibus unus est cõmunis motus, quod omnes ortum petũt. Alius quod temporũ omnes diuersitatibus atq; accidentibus uariant. Nam ex his quinq; sydera, stationes, recursusq; patiunt. Sol uerò, lunaq; cursu cõtinuo rapiunt. Item hæc lumina uicibus obscurant. Quinq; uerò sydera nesciunt umbrari. Tria item ex his cum Sole, Lunaq; orbem terræ circumeũt, Venus uerò ac Mercurius non ambiunt terram.

Quod Tellus non sit centrum omnibus planetis,

Licet generaliter sciẽdum cunctis orbibus planetarum eccentron esse Tellurem, hoc est, non tenere medium circulorũ, quod mundi centron esse non dubium. Et illud generale septem omnibus aduertendum quod cum mundus eiusdem ductus rotatione unimoda torqueatur. Planetæ quotidie tam loca, quàm diuersitates arripiant circulorum Nã ex his nullum sydus ex eo loco unde pridie ortum est, eleuatur. Quod si est dubium non est, clxxxiij. circulos habere Solem, per quos, aut ab solstitio in brumam redit, aut ab eadem in solstitialem lineam subleuat. Per easdem quippe mutationes commeat circulorum, Sed cum sol prædictum numerum habeat; Mars duplos circulos facit: Iouis stella duodecies excrescere octies uicies cumulatis, Saturnus eos circulos, qui Paralelli etiam dicti sũt circũcurrens: Qui motus omnium cum mundo proueniũt, & terram ortibus, occasibusq; circumeũt. Nã Venus, Mercuriusq;, licet ortus occasusque quotidianos ostendant, tamen eorum circuli terras omnino non ambiunt: Sed circa solem laxiore ambitu circulantur. Deniq; circulorum suorum centron in Sole cõstituunt. Ita ut supra ipsum aliquãdo, Infra plerunque propinquiores terris ferrantur, à quo quidem signo uno, & parte dimidia Venus disparatur. Sed cum supra solem sunt, propinquior est ei Mercurius cum intra Solem, Venus, utpote orbe castiore, diffusioreque curuetur. Nam Luna, quæ propinquior terris est, per per quos ferratur anfractus, interius memorabo. Post cuius orbem alij Mercurium, Veneremq; Alij ipsius circulum solis esse concertant. Deinde Martis, Iouis, ac Saturni, Quos

ni: quos omnes ut suis amplitudinibus metiamur, quod non facilè astrologi uoluêre, ab uno Geometriæ concesso, assertio est inchoāda: quod & ipsa suggerit in præsenti, & ab Heratosthene, Archimedeq́ persuasum in circuitu terræ esse ccccvi. millia stadiorum & decem stadia.

Quod circulus Lunæ maior sit quàm terra, & ipsa Luna minor quàm tellus.

ITa ergo, ut ab hoc indubitatis rationibus approbetur, Lunæ circulum centies terra esse maiorem. Qui quidem circulus ipsa luna sexcẽties potior inuenitur. Quæ duo ex defectibus solis assiduis quantũ umbræ Luna subiecta reddiderit, & ipsius umbræ collatione cum ipso Lunæ corpore uera dimensione monstrant. Quæ nisi morosa sit. quemadmodum dimensa sim, demonstrabo. Crebro in climate Diameroës proueniens solis defectus eiusdem ex omni parte totum obumbrauit orbem. Sed ꝓpinquo climati, id est Diarhodij portio obscurationis apparuit. In climate uerò Diaboristhenis nulla obsistente parte Sol totus eluxit. Vnde quoniam clima Diarhodij quot stadia contineat, manifestum est, repperi duo de uigesimã partem terræ umbram, quam luna fecerat, continere. Sed quoniam maius corpus eius est, quod umbra metaliter iacitur, quàm ipsa umbra ex climatibus, quibus pro parte Sol obscurabatur, dextra, leuaq́ compertum est triplo maiorem esse ipsam Lunam umbra sua. Ergo collectum est Lunam sexies minorem orbe terræ prædictis rationibus inueniri.

Quod Luna minor sit orbe suo.

LVna autem minor est orbe suo sexcenties, quod clepsydris intelligi potest. Duobus enim uasis æneis fusilibus positis, unum uacuum inferius, aliud superius aqua plenum pone. Obserua autem Lunæ ortum, & stellam fixam simul cum ea orientem. Et cum cœperit corpus Lunæ ex superiore parte supra terras apparere, cito superioris uasis aqua, uide licet ꝑleni centrum aperi, ut simul cum incipiente Luna oriri, aqua fluere in uas inferius incipiat, & donec totum corpus appareat fluat. Cum autẽ tota supra terras apparuerit Luna, statim primum uas, in quod aqua fluxerit, subtrahas, & aliud apponas, in quod aqua fluat, donec nocte alia renascatur illa stella quæ in priore nocte cum Luna oriebatur, & cum illa orta fuerit, superius uas unde aqua fluxerat, tollas. Deinde metire totã aquam, quæ in spacio uiginti quatuor horarum fluxerat ad mensuram illam primã, quæ cum corpore Lunæ prius in primũ uas fluxerat. & inuenies sexcenties aquã excipere, quod in Lunæ circulo fieri non dubium est. id est, sexcenties superare spacium corpus Lunæ. Vnde colligas circulum eius totiens esse maiorem, Luna autem minor est orbe suo sexcenties, quod clepsydris fusile imponas:

ponas Atq; emersa omni subtrahas primum, & aliud uas apponas, donec nocte alia renascatur adiecto ad circuli spacia, & quot excurrit partibus, & ipso item lunæ corpore, quoniam de circulo hoc quoq; esse nõ dubium est, inuenies sexcenties aquam excrescere, unde colligas circulum eius toties esse maiorem. Si ergo ipsa Luna maior sexies terra, sexcenties circulus eius maior Luna. Vides lunarem circulum centies maiorem esse tellure.

Quorum planetarum orbes Lunam supercrescant.

QVo monstrato alios circulos uideamus. Sed quis dubitet solarẽ circulum duodecies quàm Lunæ esse maiorem? Cum quod illa mense, ille duodecim percurrat. Martis uerò circulus uicies quater potior inuenitur. Iouis centies & quadragies quater. Saturni trecenties, tricies, & sexies. Vnde si numerus intentionibus supputetur. Et quot stadia Saturni circulus habeat, & quota eius portio omnis terra sit, inuenitur. Nam si centies Lunæ circulus maior est terra. Lunæ autem circulo cccxxxvi. maior Saturni: Maior est igitur Saturni circulus omni terra triceſies, ter millies, & sexcenties.

De Lunæ meatu.

NVnc iam Lunæ meatum, quæ terræ propinquior est, uideamus, quam quidem menstruum habere lumen physicorum assertione persuasum est. Cum quòd sit semper pleni orbis esse non dubium est. Nam si ab illa parte, quæ se subijcit Soli, omni hemisphærio collustratur etiam trigesima nobiscum nullum lumẽ ostendit. Superne qua Solem spectat pleno lumine relucescit. Denique cum discedens à Sole à latere cum cœperit intueri, pro parte etiam inferius lumen acquirit, donec è regione posita ab hac parte quæ nobis est uisibilis, collustretur. Circuit enim eius globum undiq; secus Solis nitor, & ei parti, quam totam tunc aspicit, lumẽ indulget, cuius luminis radij in terras quoq; luculentiores perueniunt, ut si quis ex speculo lumine repercusso effigiem lucis excipiat. Quæ quidẽ Luna, cum eum in orientis partibus cõprehenderit, obscuratur. & cum in occasu deseruerit, lucescit. Cuius primi luminis effigies quibusdam uelut cornibus circulata μονοειδὴς dicitur. Cum uerò xc partibus à Sole discedens orbẽ eius mediatenus idem radius luminarit, διχότομος perhibetur. Sed prædictis partibus cum alias xlv. adiecerit, perhibetur ἀμφίκυρτος, id est, maior dimidia, minor plena. Cum uerò clxxx. partibus à Sole discesserit, contrario positam totam partem, quam terris opponit, illuminat, πανσέληνος perhibetur. Ac dehinc deficiens seruat tum prædictis partibus nomina memorata. Quæ quidem xiij. orbis sui partes die noctéq; transcurrit, cum pro latitudine circulorum, quos obeunt eodem interstitio Mars dimidiam, Iupiter

duodecimam unius partis, Saturnus xxviij. unius portionis, excurrat. Verum Luna circuit totum signiferum xxvij. diebus & bisse. Sed Solem xxix. diebus, & media diei, noctisq; parte consequitur, quod ideo tardius prouenit, quia cum suum peregent circulum. Ex quo Sol ab eodem loco quo ei lumen dederat, excurrerit, & in signo proximo, aut etiam altero reperit. Nã si in Libræ, aut Scorpij, aut Sagittarij ultima parte lumen acceperit. Nõ eum in sequenti signo, sed in altero consequitur. Hæc enim aliquando tria signa transcurrit. Quemadmodum his contraria plerũq; bis inuenit. Nam quoniam ibi Sol xxx. diebus, & in Geminis xxxij moratur, Luna, quæ xxix. diebus & dimidia parte eum consequitur, ibi utiq; poterit inuenire. Verũ eadem Luna aliquando xiiij. diebus, aliquando xv. plerunq; xvi. plenũ perficit lumen. Ita tamen, ut in eodem deponendo compenset. Nam si xiiij. die lumen impleuerit xv. diebus amittit, ut dierum ratio integra concludatur. Verum eadem Luna implet annum suum cccliiij. diebus Nam xij eius coitus hoc numero peraguntur. Sicq; fit, ut annus solaris diebus xi. maior habeatur, quod intercalationum diuersitatatibus compensatur.

De XII. partibus latitudinis Zodiaci.

DE Latitudinis partibus, per quas Luna commeat, edicamus Nã in zodiaco xij. esse latitudiuis partes superius intimaui, per quas diuersis modis sydera spaciantur. Nam alia per tres partes. Alia per quatuor. Alia per octo, quædam per omnes xij. deferuntur. Sol enim in nullam excedens partem in medio libramento fertur absq; ipso Libræ confinio. Nam ibi se aut in austrum, aquilonem'q; deflectit ad dimidium ferê momentum. Luna autem per omnes xij. currens, nunc in aquilonem prouehitur, nunc in austrum deueniens infimat, utrinq; momentis excurrens Sicut Hypparcus quoq; consentit. Denicq; obliquitati eius uocabulũ constructum, ut ferè ἑλικοειδὴς dicatur, ita tamen ut descendens, ascendens'q; ipsam solarem lineam. quam mediam inter senas utriusq; lateris partes esse monstraui, aut acutis, aut spaciosis angulis secet, nec possit tamen ad idem, hoc est ita, ut est posita, eodem mense, eadem parte sic ad Solem reuerti eadẽ latitudinis portione, nisi mense ccxxxv. hoc est anno xix. Nam ut sub eadẽ die, atq; hisdem propinquitatibus syderum inerrantium ad idem redeat, faciunt anni lv. Vt uerò etiam planetarum hisdem rationibus sub eadem speciecontingat, anni magni prolixitas spectanda. Verum eadem Luna conscendens solarem lineam in aquilone scandit, uocatur ὑψούμενη. Cum ab aquilone ad solarem lineam redit dicitur, ὕψος ταπεινουμένη. Cum à solari in austrũ descendit, ταπεινὸς ταπεινουμένη. Cum deinde rediens ad solem resurgit ταπεινὸς ὑψουμένη, Sed idem ascensus, descensus'q; faciunt utriusq; luminis obscurationem, Nam cum Luna scandens, descendens'q; in solarem lineã incidetit si

rit,ſi trigeſima eſt. Hoc eſt omni corpore ſubiecta Soli, obſcurationē Solis terris facit. Suo enim corpore ſubter ſe poſitis obſcurat alijs partibus terræ Sole, qua non tegitur relucente. Quam obſcurationem eadem non cunctis menſibus facit, quia non ſemper trigeſima in eadem ſolari linea reperit. Sed aut ſurſum, aut deorſum poſita, ne poſſit obſtare, tranſmittit.

De Defectu Lunæ.

ITem Lunæ defectus fit, cum in contrario Luna poſita, hoc eſt. xv. in eadem linea Solis umbra terræ metaliter infuſcatur. Nam Sol umbram terræ, in ſuam lineam mittit. Quam ſi Lunæ corpus intrarit: Quoniā uidere lumen Solis terra obſtante non poterit, luminis ſoliti ademptione furueſcit. Alias cum in ſuperiore, aut inferiore latitudinis loco fuerit, pleni luminis effigie reluceſcit. Deniq; ideo intra ſex menſem defectus non potuerunt iterari, quia aut xv. aut prima in eadem Solis linea per xij. partium latitudinem ſpaciatur. Deinde non poterit inueniri. Vnde ſi ab Aquilone rediens ad Solem in latere proximo poſita non obſiſtit παραμάξαντη σύνοδον facere perhibetur. Quæ ſi à latere Septentrionis tranſcurrens coit, & obſiſtit παραμάξαντα βόρειον σύνοδον memoratur. Si ab Auſtro ueniens, nec obſiſtens lumen acceperit παραμάξαντη σύνοδον νότιον feciſſe dicitur. Si autem ad ſolarem circulum ueniens ab Auſtro obſtiterit Soli ἀναβιβάζον σύνδεσμον feciſſe dicitur. Hæ ſpecies, diuerſitatesq; Lunæ ſuperæ mutabilitatis uarietate confunduntur.

De curſu Solis.

NAm Sol, quem Gemino diximus meare motu, quippe ab ortu, aut cum mundo corripitur, aut ipſe ſuum circulum contra mundum per obliqua diſtendit. Verum ex ea parte, qua cum mundo uoluitur, quotidie ortus ſui lineam mutat. Et quoniam omnes ductus, per quos uoluitur, circulos appellamus clxxxiij. eoſdem eſſe dubium non habet. Nam ſiue à Cancro deſcendat, per eoſdem uſq; ad Brumalem circulum currit. Siue à Bruma in ſolſtitium ueniat, per ipſos denuo reuoluitur. Qui quidem ſecantes ſecundo zodiacum, contrarijs ſignis perpetuo lineantur. Nam primus Arietis circulus primus eſt Libræ. Item trigeſimus Arietis trigeſimus eſt Libræ. Item Tauri prior Scorpionis eſt primus. Sic igit̄ ccclxvi. partibus ſiunt, clxxxiij Circuli, quos omnes Paralellos appellamus, & ex contrario, ut dixi, ſigna hiſdem partibus ſecant. Ergo bis hos circulos annuos, ccclxv. diebus, & quadrante diei peragit, ſiue ad ſolſtitialem circulum tendat ſiue exinde reuertatur. Illud etiam non tacendum, quod cum duo ſint hemiſphæria. Vnum ab æquinoctiali circulo in ſeptentrionem. Aliud in Auſtrū ab eodem æquinoctiali, tamen Sol diuerſa utrunq; ratione diſcurrit. Cum

ut dixi, paria sint signa partis utriusq;. Verum id, quod ad solstitialem consurgit, clxxxv. diebus, & quadrante diei, noctisq;. Id autem, quod ad Brumalem deprimitur, clxxx. diebus peragitur, quod utiq; illa, res facit, quod eccentron Solis circulo dixi esse Tellurem. Et in superiore hemisphærio alterius tolli, in inferiore ad terræ confinia propinquare. Dubium autem non est citius transcurrere breuiorem sinum, tardiusq; diffusum: Verũ Sol, cum ad Cancrum ab æquinoctiali parte conscendit, æstatem præstat hominibus, quos inter solstitialem, septentrionalemq; uiuere, dubium nõ habetur. Cũ ab eodem Cancro in æquinoctialem Libram descenderit, Autumnum facit. Cum uerò ad Brumalem lineam recedit, Hyems habetur. Propterea, quòd calore dimoto, torpor inuadit. Rursum cum à Capricorno hyemali in æquinoctialem Arietem surgit, uernum tempus arridet. Ex hinc denuo in Cancro Aestas torrida renouatur. Sed econtrario perferre omnia non dubitatur: Antipodas, quorum æstatem Capricornus facit, hyemem Cancer Sol tenens æquinoctia utriq; parti temperiem.

De accessu, defectuq; dierum ac noctium.

IAm illud superfluũ puto noctium accessus, defectusq; memorare. Cum pares pro rota sint æstiuis diebus hyemis noctes, & hyemalibus diebus noctes æstiuæ, unaq; æquinoctialis nox, quæ bis anno contingit, par sit diei suo. Nam cum ab æquinoctio uerno in Cancrũ Sol meat, omnes dies maiores sunt noctibus suis Item ab autumnali æquinoctio usq; ad Brumã minores dies noctibus dilatat.s.

De Climatibus octo.

MInimus autem anni dies Brumalis est, qui habet horas. ix. Maximus aũt Solstitialis habet horas. xiiij. licet hoc pro climatũ rationibus uarieẽ. Nam climata octo sunt, sed proximũ solstitiali Diameroẽs. Deinde alterũ diasyenes. Tertiũ Dialexandrias, quod duciẽ p Cyrænas in Africam Carthagini ab austro adiacentẽ. Quartum & medium ex omnibus diarhodĳ, quod per mediã Peloponẽsem, Siciliamq; ductum, ad ostiũ Bethys puenit. Quintum est Diaromes per Macedoniã, & alterã partem per Gallias, & Lusitaniã ad Tagum descendens. Deinde sextũ per Hellespontũ, Traciãq;, & confinẽ Germaniæ Galliã. Septimũ Diaboristhenes per Ponticũ mare, & ab altera parte Germaniam, Britaniamq; præcidens. Vltimũ est ultra Meotis paludes, & infra Riphæos montes.

De æquinoctialibus diebus secundum Climata.

ERgo secundũ Climata dies dicanẽ. Diameroẽs maximus dies habet æquinoctiales horas. xiij.. Minimus dies, xi. Diasyenis maximus dies horas habet. xiiij Minimus decem. Dialexandrias maximus horarum

rum xiiij Minimus, ix. Diarhodij maximus horas xiiij. & bisse, & Minimus ix. Diaromæ maximus, xv. Minimus ix. Diahellespōtus maximus horas xv Minimus viij. & bisse. Diaboristhenes maximus horas xvi & bisse. Minimus viij. & triētem. Diariphæon maximus horas xvi. Minimus viij. Deinde cum prope cardinem accesseris longior dies semper, breuiorq́ nox fiet. Denicq; colligitur sub ipso uerò cardine semper diem esse. Interea his climatibus quibus crescunt, decrescuntq́ luces. Sciendumq́ à Bruma ita dies accrescere ut primo mense duodecima eiusdem tēporis, quod addit æstati accrescat. Secundo mense sexta, Tertio quarta, Et quarto mense alia quarta. Quinto sexta. Sexto duodecima Illud quoq; manifestū, quod zodiacus circa Cancrū, Capricornūq́ flexior æquinoctialē penè directum secat.

De Stella Mercurij.

HActenus de Sole. Nunc planetarum cursus conuenit intueri. Eorumq́ præcipuè, qui circa Solem peragratione mundana uoluuntur. Nam Stilbon penè anni circulum ducens per octo latitudinis partes alterna incitus diuersitate discurrit. Huius Venerisq́ circulos epicidosq́ esse superioribus memoraui, id est, non intra ambitū propriū rotunditatem telluris includere. Sed de latere terræ quodāmodo circunduci. Qui ut oriri subinde occidereq́ uideantur, mundani motus raptibus inuoluunt. Sed idem Stilbon, licet Solem ex diuersis circulis comitetur. Ab eo tamen nunquàm ultra xxxij. partes poterit aberrare, nec duobus signis absistere. Nunc præteriens, nunc consistens, aut certe regrediens, qui quidem diuersis schematibus uariatur. Nam licet exiguo, paruiq́ temporis spacium faciat, tamē & ortus facit, & occasus. Quippe ubi radijs solaribus conditione partium liberatus, ante emergētis splendorem Iubaris uibrandus apparet, ultra terrarum orizontem subleuatus. Nam à Cronico ortu hic nunquàm poterit eleuari. Quippe in Diametro Solis posse positis euenire syderibus Diametrum in signo septimo perhibetur: ita fit, ut iste, qui ultra signum & alterā exiguam portionē sequentis abesse non poterit, non illic contingat ortu à Cronico subleuari. Deniq; nec contrarium eidem nouit occasum, uel ortū Sed ortum itidem uespertinum facit. Cum post occasum Solis lumi nis sui libertate clarescit. Item occasus duos habet. Vnum cum ante Solem parere solitus, claritate radij superuenietis occulitur. Alium, cum itidem retro gradatione sui uicinæ Solis admotus idem patitur in occasu. Ab eò quippe Solis lumine intra xx. momenta abesse nō poterit, licet maioribus partibus aberrarit, qui ultra secundum signum non poterit inueniri. Et has tamen obscurationes, ortusq́ perspicuos quarto quoque mense, nec id tamen semper offendit,

De Stella Veneris.

AT Venus, quæ ab aliјs Phosphoros nominatur, à Pythagora Samio, cũ suis ostẽsa est terris rationibus peruestigata. Et ipsam circa anni confinium habere circulum proprium perdocetur, Nam ccc. diebus, & aliquot latitudinis uerò partibus, xij. Lunæ similis peruagatur, l. momentis à Solis orbe discedens, licet plus à xlvi. partibus aberrare nonualeat. Et tamen in suo posita circulo cum uaria diuersitate circundat, quia aliquando eum transcurrit, aliquando subsequitur, nec comprehendit, aliquando superfertur, non nunquàm subiacet. Quippe quæ non annis omnibus reuocet cursum. Tũc etiam retrogradatur ultra anni circulum tardior collustrat orbem. Cum autem directo cursu meat, etiam undecimo mense circulum complet. Nunc faciens ortum, ut in Luciferum, nunc post occasum Solis effulgens. Vesper uel uesperugo nominatur. Sola de quinq; syderibus umbram reddit, ut Luna: Solâque fulgori Solis emergentis diu conspecta non cedit. Quæ quidem in ortu matutino plerunq; quatuor mensibus immoratur. In uespertino uerò nunquàm plus uiginti diebus. Verum tam uisus eius quàm occulationes xix. mensibus restauratur.

De Stella Martis.

NAm pyrois siue Martium sydus ultra Solem means proprium etiam ipse circum telluris eccentron meat. At annis prope duobus in latitudine quinq; partes excurrit. Cui licet cum duobus superpositis ortus, occasus, stationesq;, ac reditus uideantur esse cõmunes, tamen, & altitudinem propriam, & stationem primam, & Absidem suam excептam cæteris nouit. Nam eius altitudo, id est, ubi se eius circulus à terra altius tollit, sub signi Leonis regione consurgit. Statio uerò specialis eius prima. Nam utpote Soli coniunctus de proximo etiam in quadratura eius positus radios sentit. Quippe in nonagesima parte ex utroq; eius latere remoratur Absidem etiam habet, recessumq; sublimem in Capricorni confinio, hoc est, sub eius uigesima nona parte.

De Stella Iouis.

STella uerò Iouis salutaris ad omnia, utpote superior duodecim annis longitudinem propriæ circumactionis excurrit. Per latitudinem uerò quinq; partium spaciatur. Altitudo eius circuli in Virgine reperitur. Absis uerò in Cancri decimaquinta portione Qui ascensus, descensusq; eccentron esse terram ipsum quoque criculum contestantur.

De Stella

De Stella Saturni.

PHænonis autem, hoc eſt, Saturni præaltius omnibus ſydus modico minus annis triginta circulum ſuum per longitudinem circumcurrit. In altitudine uerò tribus tantum, aut etiam duabus partibus peruagatur. Altitudo quidem eius circuli in Scorpionis ſigno grandeſcit. Verum Abſis ipſius Libræ uigeſima portione ortus tam ei quàm duabus inferioribus ſunt ſimiles, cum ultra partes duodecim eos matutini radius non præceſſerit Solis. Tunc quippe matutinum ortum facere perhibentur. Occaſum autem cum Sole dimerſo remotæ tot partibus poterũt apparere. Eſt & alius ortus, qui χρονικὸς perhibetur. Cum Sole intra orizontem demergente de Orientis facie clarum planetæ naſcentis ſydus emergit. Occultationes uerò eorum fiunt, cum radio conſequente proprij luminis uibratum amittunt. Deniq; a partibus, cxx. matutinas ſtationes efficiunt. Moxq́; in contrario in, clxxx. partibus exortus faciũt ueſpertinos. Itemq́; in alio latere in, cxx. partibus uicinantes ſtationes faciũt ueſpertinas, quas etiam ſecundas dicunt, qui ſuperiores primas eſſe dixerunt. Conſecutus autem radius intra duodecim partes, eas opprimit, & occultat. Sed curſus diuerſitates, altitudinisq́; cauſas conſiſtendi, retrogradiendiq́;, atq; incedendi omnibus ſupradictis importat radius Solis affulgens, qui eas percutiẽs, aut in ſublime tollit, aut in profundum deprimit, aut in latitudinem declinare, aut retrogradare facit.

Explicit Liber Octauus.

MARTIANI CAPELLAE DE MVSICA, LIBER IX.

IAm facibus laſſos ſpectans marcentibus igne
Inſtaurare iubet tunc hymenæa Venus.
Quis modus, inquit, erit? quo nam ſolertia fine
Impendient thalamos ludere gymnaſia?
Diriguit comis blandisq́; aſſueta uoluptas
Et noſter pallens cotrahit ora puer.

Ipsa etiam fulcris redimicula nectere sueta
    Flora decens trina anxia cum charite est.
Nec melicum recinens modulatur tibia carmen,
    Nec dulcis temptat psallere Melpomene,
Omnia quæ tenero moris feruescere ludo
    In cumulum doctæ uocis honore tacent:
Ne suada illecebris sponsalis pectora mulcet,
    Nec stimula incenso allicit aculeo.
Quin etiam interulos gaudens dissoluere nexus:
    Blandificaq; libens stringere corda face:
Nictantes oculos reprimit stupefacta uapore,
    Nec perferre ualet gorgonos ora trucis.
Si erudita placent certe sponsalia diui
    Saltem docta ferat carmina Calliope.
Nam simul oblectans uocis modulamine mentes
    Tedia dulcisonis aufert illa tonis.
Quippe est scrupulosis, fateor, lassata puellis
    Insuetis lætor mœstificata modis.
Pronuba sic uolupe est hæc feria carpere Iuno
    Nec cura astriferi te stimulat thalami.
Ast ego succubui, lepidisq; assueta choreis
    Non ualeo tristes cernere cecropidas.

ET cum dicto resupina paululum, reclinisq; pone consistens sese permi sit amplexus Voluptatis. Cuius uerbis, assertioniq; ruricolæ omnes. Cunctiq; Fluctigenæ quàm plures etiam Astriluci assensere Diui, Præsertimq; Lemnius mulciber Fabrilium tantum operum sollers maritus promptiore attestatione collaudat Tunc deniq;, quod decenter inixa, atq; ipsa relabentem lassitudo decuerat. Mars eminus conspicatus teneræ cum admirationis obtutu languidiore fractior uoce laudauit, profundaq; uisus est traxisse suspiria. Nec Bromius in fauoris gratiã dispar fuit. Quin etiam ipsam Athlantidem tam flammatæ cupiditatis cura cõcussit, ut omittere uellet, quæ circa sponsalem cœtum ornatiora disposuit. Tanti quippe uisum nunquàm Veneri displicere. Verum superum pater, licet insinuatione Germanæ, ut ꝑpetaret admonitus tamẽ nequid nuptialibus derogaret ornatibus, aut tantæ eruditio nis exmen delitiosa festinatione cõuelleret. Qui probandarum numerus superesset, nihil afferens festinationis exquirit. Cui Delius Medicinam suggerit, Architectonicamq; in præparatis assistere. Sed quoniam his mortalium rarum cura, terrenorumq; sollertia est. Nec cũ æthere quicquàm habent, superisq; confine non incongrue, ac si fastidio respuuntur,

untur, in Senatu cælico reticebũt. Ab ipsa deinceps Virgine explorandæ discussius. Vna uerò, quæ potissima Cæli, Syderũq; dilectior est, examinis huius tam fauore, quàm uoluptate disquiritur. Tuisq; conspectibus non poterit sine federe uiduari. Sed illud præcunctis intimatum uelim. Quod Dotis offerendæ, cumulandæq; reciproco alias aduexit Virginis mater puellas, quàs opulentis eolocatas muneribus examine isto explorare constituit. Hæ igitur modo dispares numero, nec disgregæ uenustate eruditionis etiam dignitate paucis astantium conferendæ, in penetralibus quoque uirginis, secretisq; sanctionibus alumnatæ. Quatenus nec odio, quibusq; delicijs, ac prorsus eneruí mollitudine syderalis curiæ transeantur, Iouialis uigoris maiestate percensæ. Hic Tritonida. Atquin ait Virgines, quas Phronesis educauit, superum incessabiliter pectorum areana tenuerunt Nec quisquàm fuit uestrum, qui non illis uoluntatis abditæ interpretamenta commiserit Deniq; ex his quamplures antistitiam Professæ diuũm. Ac ni per illas in terris sanctis libare numinibus, certe litare penitus abnegatum. Verum transactæ Virgines eruditionis castæ præstitere miracula Hæ familiaritatis uestræ præferunt documenta. Nam inter diuina humanaq; dissidia Solæ semper interiunxere colloquia Has igitur ingressas agnosceris probabitisq; Diui Quæ dum Delius, Pallasq; differerent earum disquisita uocabula, Tunc Phœbus Genethliace inquit, propior astabit. Quæ rationis æthereæ concia pensa Lachesis adopertæ, atq; instantium sæculorum gerenda denunciat. Deinde Symbolice, quæ uarietatibus ominatis uentura componẽs auspiciorum prouentus pensat uiribus futurorũ. Thnetice tertia est, per quam tripos illa uentura denunciat, atq; omnis eminuit nostra Cortina. Deniq; in argumentum præscientiæ mihi coruus alludit. Cygnus etiam sociatur, ut diei noctisq; prouentus nos auibus præsentire concolor temporum pluma testetur, Ipsaq; tripos trini cursus præsagia pollicetur, hoc est Extantis, Instantis, & Rapti. Demum trigarium supplicantis semper germanitatis adueniat, quòd uestra uulgo suffragia polliecendo incertos mortalium sensus primum in spem opis superæ proritauit. Præsidijq; indagã incultam fecit procedere nationem, Hanc igitur siue trigeminam fœminam, siue tres in unius nominis uocabulum conspirantes, quis in cælum uenientes inexaminatas attemptet explodere: Cum per eas in terras nos certũ sit demeare. Post has uerò astabit decens illa sydereis fulguransq; luminibus, quæ epistolaris tua, & dicta est, & probata. Huic semper pater tuas asserẽris credidisse manubias ac trisulcæ lucis commisisse fulgorem, quæ uias, uestigia, aduentum, exitusq; igniuagæ denunciationis agnoscit. Huic igitur fœminæ colloquium denegamus: per quàm edictorum tuorum admonitus mortalibus innotescunt. Cur igitur pater optime remoraris, & intromittere eas alacer & probare,

Postquàm

Postquàm hæc Latoius dixit, Iupiter Harmoniē uenire, quam suggestum est, Mercurialiū solam supesse præceperit. Tuncq; alias in ordinem continuari. Hic Luna iam gemina emensi diei portione cōmonita. Ingressuram, inquit, mox fœminā possum explorare uobiscum. Cæterum propinquante uespera, cōfinijsq; noctis consequentibus tempora impartire non possum. Quippe plaustrum mihi, Taurusq;, ac mundanæ discursionis itiner subeundum, nec ex terrarū me auscultare commentis stelligeri raptus meta permittit. Et fateor, uellem, si quam examinationē Virginū prorogaret auctoritas, ipsa quoq; tam præcluis eruditionis asserta cognoscere, præsertimq; cum perendinatio rationabiliter expectatur, ne lassata cognoscentis curæ fatigatione fastidia omnē doctæ intimationis excursum grauatæ laboribus intentionis excludāt. Et illa expectēdæ cognitionis approbandæq; subtilitatis in odium noscendorū obtusa multiplici prolixitate uertatur. Aequius igitur duco ampliādam discussionē tantum in ardentem sitim aurium inuidarū. Quæ cum Luna dissereret, omnes certatim assensere diui. Dehincq; utrum repensatrix data, diesq; conferendæ Dotis prorogari iure publico possit, inquirit. Quo dicto, Arcanus ille prisci iuris assertor magna nepotum obsecratione consulitur, respondítq; regulariter etiam matrimonio copulato dotem dicere Fœminā uiro nullis legibus prohiberi. At tunc Iupiter periti patris eruditione cōmonitus Habeo inquit, mea pignora gratulandum. Quod fas asserit, quicquid uos uelle cognoui. Neq; enim fastuosa rigidus elatione defugiam, aut uestrum crebrius accelebrare consilium, aut doctarum uirginum examinare sollertiam desidis ignauiæ dissimulatione piguerit, præsertim cum terris indecenter expulsas Solis oporteat adhærere syderibus. Nunc igitur præcellentissimam Fœminarū Harmoniam, quæ Mercurialium sola superest, audiamus. Hæc quippe & superum curas præcunctis poterit permulcere æthera cantibus, numerisq; lætificans, & nostra tantummodo cupit cælebrare palacia Exosa terrigenæ stoliditatis ignauiam. Quam melicorum indocilis auget fine fine mortalitas Deniq; iampridem homines, dirutaq; gymnasia, abscedens orbe, terrisq;. damnauit. Ac uix Cyllenide indagantis excursibus nunc compræhensa Post longæ occultationis obliuia de fuga reuocatur, reducitur'q; latibulis. Hanc igitur repertam post sæcula numerosa, & tandem in usum melicum, carmenq; reuocatam tam uolupe est, quàm conducit audire. Cæteræ uerò eruditionis doctissimæ, sacraq; Germanæ. Cum renouata lux fuerit, intromissæ intentionis curæ examine probabuntur.

His orsis Iouialibus Phœbus admonitus Virginē sibi prorsus accōmodam admissurus egredit. Verum Paphia remeantis filiæ gratulatione concussa, annuit puero præcinere nuptiale carmē. Itaq; Hymænæus alacri tandem uigore luminatus, Nec ipsa iam renuente Tritonide, sic cœpit.

Aurea

Aurea flamigerum cum Luna subegerit orbem
Rosis iugabo lilia.
Virgo deusq; sacro sociabunt fœdera lecto.
Pulcris parate cinnama.
Hesperus intactam seruet licet usq; puellam
Nuptam uidebis Phosphore.
Nec matris lachrymæ, pressi nec uiribus ungues
Nexus ualebunt rumpere.
Ne thalamos metuas, eris hoc, quod Iuno tonanti est,
Quæ nunc sorore dulcior.
Si placuit docti Sollertia sacra mariti:
Magis placebunt oscula.
Aurora exoriens roseis spectabit ocellis
Floris resecti præmia.
Ipse ego psallentem speculabor luce puellam
Sese occulentem uisibus.
Conscia iam Veneris noua serta parate Napææ,
Crocumq; lecto spargite.
Inq; thorum uiolas certatim fundite conchis
Puluinar almum comite.
Crinale spicum pharetris deprome Cupido
Libens capillum soluere
Flammea uirgineum, quæ obnubere sueta pudorem
Regina deme pronuba.
Te blandum teneri, quæ conscia sola doloris
Venus decens solabitur:
Quæ nunc dura nouo nescis committere amori
Parabit illa pectora.
Tu modo quæ mando oculos delecta decoros
Reconde mentis intimo.
Doctiloquum charis iuuenem complexa lacertis
Fœcunda redde pignora.

His Hymenæo diutius uelut fescennina quadã licentiã personante, geminanteq;, crebrius placuisse ratus maxima circunstãtium multitudo, Tritonidem, Dionémque comitata digredi, & ad nos reductæ tandem Virginis studio properanter cõcurritur. Verum tam puellarum, quæ deas dominæ consecutæ ponè forte constiterant, quàm Heroum populus qui iussus aduenerat, properabant. Illæ ut psallendi materiem discerent, Hi ut sacri uultus memoriam recenserent. Nec mora,

& ecce

& ecce quædã suauitas intemptata, Aulicæque dulcedinis cantus insonuit, ac melodiæ ultra cuncta rerum oblectamina recinẽtes, aditum mirantium compleuere diuûm. Non enim simplex quidam & unius materiæ tinnitibus modulatus, sed omnium organicarum uocum consociata permixtio quandam plenitudinem cuncticinæ uoluptatis admisit. Quo canore diutius circumstantium pectora deorumq; mulcente. Illæ egressorum paulo ante turbæ aduentum Virginis præeuntes, ac tanti comitatus præambulare uisuntur. Sed non cassæ dulcedinis, nec sine aliquo sonori modulaminis argumento, aut opere reuertuntur Nam Eratine Cypridis filia, & hymeros Cupidinis assecutor. Item Terpsiche famulitio Dione concinentes gratissime intrauere primum: Sed puer monaliter sonabat. Post hos psallentes Pyro: Voluptas & Gratiæ admixtis lyræ uocibus, atq; ipsæ harmonicis dissultantes motibus aduenere dextra, leuaq;. Interea præcedebat numerus Heroum crinitorumq; sap iẽtum, qui omnes modulatione quidem leni, paruaq; uoce qualibet dulcedine murmurantes: Sed alij laudes deorũ, hymnosq; quàmplurimi. Alij musicos tonos quos modo compererant, retexebant. Verum per medium quidam agrestes, canoriq; Semidei, quorũ hircipedem Pandura Syluarum harundinis enodis fistula sibilatrix, Rurestris Faunum tibia decuerũt. Verum sequens Heroum præclui enituit admiratione conuentus. Nam Orpheus Amphion, Arionq; doctissimi aurata omnes testudine consonantes flexanimũ pariter reddidere concentum.

Nam Trax, quo duri rumpere regna Herebi,
Quoq; suam meruit immemor Euridicen,
Quo cantu stupidæ tygridis ira ruit,
Quo fertur rabidas perdomuisse feras,
Quo uidit rigidas glandibus ire comas,
Ismaros & syluas currere monte suas
Carmine, quo Strymon continuit latices,
It tanais ueri sis sæpe reflatus aquis
Quo impune accubuit rictibus agna lupi,
Et lepus immiti contulit ora cani,
Hoc nunc permulsit, insonuitq; melo,
Accumulansq; magis carmina sacra Ioui.
Amphion rigido in corpore mentis iter
Quoq; dedit montes summere posse animas,
Quo sensus duris cautibus inseruit,
Et docuit rupes carmina uelle sequi.
Nam muros thebis dulcisonis fidibus
Præsidiumq; dedit carminis arbitrio.

Sed

Sed nec Arionam marmora surda chelin
Tempsere, extremam cum flagitaret opem:
Et licet indomiti dira procella noti
Spumea scynæi uerreret ima maris
Delphinas totis sollicitauit aquis,
Et melicos cantus melica grata tulit.
O uere antistans numina magna deûm:
Quæ istorum laudes protulit harmonia:
Quæ domitat herebum, marmora, saxa, feras
Hæc potuit rupes sensificare tonis.

Post hos honoratior fontigenarum Virginum chorus pegasææ uocis nectare diffluebat, qui Phrygij cuiusdam pubidæ cicutis geminatis interstinctus, omnes præcedentium suauium dulcedines anteibat. Tandem inter, Phœbum, Palladem' media harmonia sublimis ingreditur. Cuius Sonorum caput auri coruscantis bracteis comebatur. Cæso etiam tenuatoq; metallo rigens uestis, & omnibus ad motum, gressumq; rata congruentia, temperatumq; blandis leniter crepitaculis tynniebat. Cuius incessum Mater Paphia, ut eam contigue sequebatur, licet pulchris rosea numeris, ac libratis passibus moueretur: Vix tamen poterat imitari. Dextra autem quoddam gyris multiplicibus circulatum, & miris ductibus intertextũ uelut clypeum gestabat, quod quidem suis inuicem complexionibus modulatum ex illis fidibus circulatis, omnium modorum concinnentiam personabat. Leua autem Virginis quam plures ex auro assimilatæ, paruæq; effigies theatralium uoluptatum, religatæq; pendebant. Verum ille orbis non chelis, nec barbiton, nec tetrachordon apparebat. Sed ignota reconditas omnium melodias transcenderat organorũ. Deniq; mox ingressa, atq; eiusdem orbis sonuere concentus, cuncta illa quæ dissona suauitas commendarat, uelut mutescentia tacuerunt. Ipseq; tunc Iupiter, cælestesq; diui superioris melodiæ agnita granditate, quæ in honorem cuiusdam ignis archani ac flammæ insopibilis fondebatur, reueriti intimũ, partiumq; carmen paululum in uenerationem extramondanæ omnes intelligentiæ surrexerunt. Tunc Egerimion ineffabile uirgo concludens ad Iouem reuersa, alijs modulis, numerisq; uoce etiam associata sic cœpit.

Te nunc astrisonum carmine Iupiter:
Quo gemmata poli uoluere sydera
Sueuit lege rata sacra recursio.
Præfandum ueneror. quippe potissimo
Nectis sceptrifero sub diademate

S Omnigenum

Omnigenum genitor regna mouens deum
Mundum perpetuo dum rotat ambitu
Mens: quam ſydereo ſufficis impete:
Te nam flammigeri ſemina fomitis
Spargentem referunt aſtra micantia:
Te foueant ſacro munere lumina:
Terris purpureum dum renouant Iubar
Te ſtata ambroſium ſplendificat diem
Sic tua noctis honos lampade menſtrua
Auratis creuit præmia cornibus
Sub te paluſtri lucas luminat ignibus
Anguis Parrhaſias diſſiciens feras
Sic ſolidi tenerum corporis ambitum
Tellus non prohibens axibus inditur:
Alterniſque regit, & regitur polis.
Sic Nerea freti noſcere limitem
Sicque ignem ſuperum lambere pabula
Vt nullis careant diſſona litibus:
Atque ita perpes ament diſſita uinclum:
Vt ſemper metuant fœdifragum chaus
Tu rector ſuperum, tu pater optumus:
Complexuque pio ſydera colligans:
Natos perpetuo corpore uiuidas:
Salue, noſtra cui perficitur chelis:
Bis plenum omniſona cui recinunt mela,

Iam uos uerenda quæſo cæli germina:
Quæ multiforme ſcitis cire barbiton:
Affata noſtris ferte corda cantibus:
Miſcilla ſacræ dum feruntur curiæ
Mulcere ueſtrum quæ uelim conſortium
Iam uos uiciſſim proque lege numinum
Poſt has ſonabit diſgregato plaſmate:
Suiſque cunctos allubeſcentes tonis
Deducet, urget, atque debebit locis
Stimuloſq; rurſum lene permulcet melos.

Nunc igitur alma, quæ Senatum lumina
Deum uerendo culminatis uertice
Biſſena quamuis uos hetruſci numina
Ritus frequentent, atq; opiment uictimis
Tamen gemellis, quæ refulget curſibus

Natura

Natura honoro protulit fastigio
Phœbea uerò præferens uocabula
Pallas corusca ac decens Latoia.
Lunare quippe hac uenit consortium
Phœton tos ardens scandet axem Delius
Nunc uos pudici nostra fratres culmina
Precabor ipsa, ne uerendos contrahant
Vultus iugandis que ferendis carmina:
Hymenꝗ nostrum inuehat fastidium
Psallente plectro concinentur nuptiæ:
Fidibusꝗ lux fescennina proderit,

Iam nunc blanda melos carpe Dione
Durus quippe rigor cedit amori,
Nouit nam tenerum promere carmen
Ipsum spumigenæ salum cytheres:
Nerinaque chelis mouet camœnam:
Dum conchis galathæa personante:
Nantes fluctigenas chorumꝗ phorci
Flagrans cura trahit, niualibusꝗ
Interstinctus aquis triumphat ardor.
Iam nunc blanda melos carpe Dione,
Durus quippe rigor cedit amori,
Carmen menaliæ tulere pinus:
Percussaque modis sonat licæis
Sollers archadia nemus cicuta
Pernix semiferi puella panos.
Nam uersa in calamos sonat loquaces:
Quam dum forte deus premit labellis
Suspirat uelut oculis canorem.
Iam nunc blanda melos carpe Dione,
Durus quippe rigor cedit amori,
Puer ipse uersiformis
Facibus studet cupido,
Arcusque dulcinerues
Roseo ligans ramali
Feriato linquit arcu
Calamos parante musa
In carminis leporem
Curam negat sagittis.

S 2 Tenerumque

Tenerumque arundinetum
Nostrum in melos reliquit.
Nunc ergo corda mulcent
Vapor & canor iugati
Placet ac decet uicissim
Cantemus, atque amemus,
Iam nunc blanda melos carpe Dione,
Durus quippe rigor cedit amori.
Prudens puella pulchræ
Mater fuit lacenæ
Illecta sed canore
Nescit dolum cauere.
Nam candidus niuosis
Olor inuolutus alis
Argentis minorem
Plumis uidens decorem
Nec posse pupuratis
Nimium placere ocellis
Teneros ciere cantus:
Phoetontiasque musas
Cœpit repente ficta
Fraudem parans senecta
Sic admouetur ori.
Roseumque circumactæ
Rapit osculum puellæ:
Gremioque complicatus
Precium tulit pudoris.
Iam nunc blanda melos carpe Dione
Durus quippe rigor cedit Amori.
Carmen Lamiadeum
Lucis diua secundæ
Sacris prætulit astris.
Antrum quippe secura
Linquens culmina cæli
Pastoralibus ardens
Palmam dedit cicutis:
Pulso & luminis auro
Pandit septa balantum
Sordentique adoperta
Pratis gaudet amictu.

Ac tunc

Ac tunc conſcia noctu:
Paſcit monte capellas
Spectans ſydera mundi
Mage percrepat flagello
Nec curare deorum
Penſa aut ferre ſuſurros
Illex carminis ampli
Aegrum cura coegit,
Temnit noctis horrorem,
Præfert antra ſubulci
Rupe & dura quieſcit:
Et poſt regna Tonantis
Stramen dulcius herba eſt.

Talibus Harmoniæ carminibus oblectati omnes, permulſiq; diui. Nec minor quippe ex fidibus ſuauitas quam uocis modulamine reſultabat. Deniq; qua induſtria comparatū, quibuſue aſſequendum, ediſcendumq; opibus uigil cura repromittat, ut in tam dulcem, eblanditamq; molliciem intima mentium liqueſcat affectio, Ioue admirante diſquiritur. Ac tunc Virgo, cum artis præcepta a ſe expeti examinandæ eruditionis intentione conſpiceret, paulū melicis tēperans exhortāte quoq; Delio, Palladeq; ſic cœpit.

Iam pridem quidem exoſa terrigenas & faſtidioſa mortalium cæli orbes ſtellantes incutio. In quibus artis præcepta diſſertare prohibitum. Cum melodiam omniſonis conuenientem pulſibus modulorum machinæ obeuntis ipſa rapiditas, & concinat, & agnoſcat. Sed quoniam emerſa terris Virgo nuptura uaneſcentia intercapedinatæ prolixitatis obliuia iam ſupero de bet uigore diſcutere, iuſſa percurram. Si prius ingratæ mortalitatis commoda repēdiata recenſeam: Dum me quippe germanam, gemellamq; cælo illa incogitabilis effigientiæ genuiſſet immēſitas. Sydereæ reuolutionis excurſus, atq; ipſa totius molis uolumina comitata ſuperos, incitoſq; fulgores modis aſſocians numeros non reliqui. Sed cum illa monas intellectualiſq; lucis prima formatio animas fontibus emanantes in terrarum habitacula rigaret, moderatrix earum iuſſa ſum demeare. Deniq; numeros cogitabilium motionum, totiuſque uoluntatis impulſus ipſa rerum diſpēſans congruentiam temperabam. Quam rem debere mortalibus uniuerſis Theophraſtus laborauit. Pythagorei autem docuerūt ferociam animi tibijs, aut fidibus mollientes cum corporibus adhærere nexum fœdus animarū. Membris quo latentes interferere numeros non contempſi. Hoc etiam Ariſtoxenus, Pytagoraſque teſtanī. Deniq; benignitate largiſſima ſenſim ipſam notionem meæ obiectationis aperui. Nam fides apud Delphos per Deliacam cytharam demōſtraui. Tibiæ per Tritonidam noſtri comitē; Marſiamq;

Lydium sonuerunt. Calamos Mariandini & Aones in laudes inflauere cælestium. Panduram Aegyptios attemptare permisi. Ipsisq; me pastoralibus fistulis, uel cantus auium, uel arborum crepitus, uel susurros fluminum imitantibus non negaui. Spaltas chordacistas, Sambucos Hydraulas per totum orbem ad commodum humanæ utilitatis inueni. Per me quippe uestrum homines illexêre succursum. Irasq; inferas per me etiã sedauêre. Quid, quòd bella, uictoriæq; undiq; meis cantibus conquisitæ. Nam Cretes ad Cytharam dimicabant. Lacedæmoni ad tibias. Nec agrediebantur fata præliorum, priusquâm illis contingeret litare Musis. Quid Amazones? nonne ad calamos arma tractabant? Quarum una, quæ concipiendi studio uenerat, cum Alexandrum salutaret, donata tibicine, ut magno munere gratulata discessit. Lacedæmonios in Græcia. In Italia Tibaritas tibicines ad prælia præire quis nesciat? Tubas non solum Sonipedes atq; bella. Sed agonas acuere certamenq; membrorum nunc quoque compertum. Quid pacis munia. Nonne nostris cantibus celebrata? Græcarum quippe urbium multæ ad lyram leges, decretâque publica recitabant. Perturbationibus animorum corporeisq; morbis medicabile crebrius carmen insonui Nam freneticos Symphonia resanaui. Quod Asclepiades quoq; medicus imitatus. Cum consulentibus urbium patribus plebis inconditæ uulgus infremeret. Seditiones accensas crebrior cantus inhibuit. Ebrios iuuenes, perindeq; improbius petulantes Damon unus è sectatoribus meis modulorum grauitate perdomuit. Quippe tibicinem spondæum canere iubens, temulentæ perturbationis dementiam infregit. Quid afflictationibus corporeis, non ne assidua meditatione succurri? Febrem curabant, uulneráque ueteres cantione. Asclepiades item tuba surdissimis medebatur. Ad affectiones animi tibias Theophrastus adhibebat. Ischiadas quis nesciat expelli aulicã suauitate? Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Taletem cretensem cythteræ suauitate compertũ est morbos, ac pestilentiam fugauisse. Ierophilus ægrorum uenas rhythmorum collocatione pensabat Animalium uerò sensus meis cantibus incunctanter adduci saltem Thracius cytharista perdocuit. In quo nõ fabula, sed ueritas gloriam procreauit. Vnde enim cerui fistulis capiuntur. Pisces in stagno Alexandriæ crepitu detinentur. Cygnos hyperboreos cythare cantus adducit. Elephantes indicos organica permulsos detineri uoce compertum. Fistulis aues allici comprobatũ. Infantibus crepitacula uagitus abrumpere. Fides delphinis amicitiam hominum persuasere. Quid cantibus allici disrumpiq; serpẽtes. Glandem ferunt messesq; transire, manes cieri, lunâmque laborare. Nonne ipsius uetustatis persuasione compertum? In Lydia nympharum insulas dici: quas etiam recentior afferentium Varro se uidisse testat̃. Quæ in medium stagnum â continenti procedentes cantu tibiarum primo in cir

culum

culum motæ. Dehinc ad littora reuertuntur. In Attico littore mare cytharam sonat. Megaris saxum ad ictum pulsus cuiuscunq; fidicinat. Possem innumera mortalibus à me collata percurrere, ut non me terras fugiendi studio reliquisse, sed ingratæ humanitatis ignauiam uiderer iure damnasse. Sed iam ad artis præcepta desiliam, ut nupturæ uirgini promissum munus impendam.

Quid sit officium Musicæ.

ET quoniam officium meum est beue modulandi Sollertia, quæ rhythmicis & melicis astructionibus continetur. Prius de melicis disertabo. Dico quicquid ritè sonuerit, aut Tonũ esse, aut Hemitoniũ, aut quartam partem toni, quæ Diesis appellatur. Verum Tonus est spacium cum legitima quantitate, qui ex duobus sonis diuersis inter se inuicem continetur. Hemitonium dicitur, quod toni medium tenet. Diesis uerò distantiæ sunt tres. Nam prima breuior, quæ tetartemoria nominatur. Ex eo, quod quartam partem toni recipiat. Enarmonios quoq; dicit: propterea quòd Enarmonion modulandi genus per hanc maxime dimetimur. Secunda ab illa maior est. Nam tritemoria nominatur, quoniam habet partem tertiam toni. Itemq; Cromatice appellatur, quod cromaticum modulandi genus per ipsam finditur. Tertia uerò habet toni tertiam partem, ac dimidiam tertiæ, & uocatur hemiolia & harmoniæ diuisio, quoniam hemiolij modum complet.

De Tropis.

TOnus igitur idem plerunq; appellatur & sonus. Verum soni sunt per singulos quosq;, ac per omnes tropos numero. xviij. Quorum primus dicitur apud Græcos προσλαμβανόμενος Apud Romanos uero, quia eadem uoce uti summus Iuppiter statuit: idem dicit̃ acquisitus. Secundus ὑπάτη ὑπατῶν, hoc est ptincipalis principaliũ. Tertius παρυπάτη ὑπατῶν, id est subprincipalis principalium. Quartus ὑπατῶν διάτονος, id est principaliũ extẽta. Quintus υπατη μέσων, id est principalis mediarũ. Sextus autẽ παρυπάτη μέσων, quod est subprincipalis mediarum. Septimus μέσων διάτονος, id est, mediarũ extenta. Octauus μέση hoc est media Nonus τρίτη συνζευγμένων, id est tertia cõiunctarũ, Decimus συνζευγμένων διάτονος. hoc est cõiunctarũ Vndecimus νήτη συνζευγμένων. i. ultima coniunctarũ. Duodecimus παραμέση, id est. ppe mediã. Tertiusdecimus τρίτη διεζευγμένων. i, tertia diuisarum. Quattusdecimus διεζευγμένων διάτονος. quod est, diuisarum extenta. Quintusdecimus νήτη διεζευγμένων, id est ultima diuisarum. Sextusdecimus τρίτη ὑπερβολαίων, id est, tertia excellentium. Decimusseptimus ὑπερβολαίων διάτονος hoc est, excellentium extenta. Decimusoctauus νήτη

ὑπερβο-

ὑπερβολαίων, id est ultima excellentium. Hi sunt igitur soni, qui modulationem apte, & cum ratione componunt. Constat autem omnis modulatio ex grauitate soni, uel acumine. Grauitas dicitur, quæ modi quadam emissione mollescit. Acumē uero, quod in aciem tenuatam gracilis & rectæ modulationis extenditur.

De Symphonijs.

EX supradictis itaq; sonis, qui & singulis & omnibus tropis ritè conueniunt, Symphoniæ tres, quarū est prima διὰ τεσσάρων, quæ latine appellatur ex quatuor. Et recipit sonos quatuor, spacia tria, productiones duas & dimidiam. Soni enim duo tonum faciunt. Nam sonum. id est, tonum productionem uocaui. Est autem hemitoniorum quinq;, quæ ad productiōes plenas & integras mediatenus ualent, dieseon decem. Diesis uerò interpretatio est, sicut supra dixi q̄rta pars toni. Sed hæc symphonia est in epitriti ratione. Epitritus autē dicit̄, qui & numerū ternatiū habet, & trium tertiā, quod est unus, ut sunt. iiij. ad. iij. Alia Symphonia quinaria est, & dicitur διὰ πέντε atq; constat sonis quinq;, qui inter se. iiij. spacijs diuidūtur. Productiones habet. iij. mediamque præcidit, hoc est tonos tres. ac medium. Hemitonia septem. Diesisq;. xiiij. atq; hemiolij possidet rationem. Quæ forma & eundem numerum circa collata detinet, & eius medium, ut sunt. iij ad duos. Tertia διὰ πασῶν quæ ex omnibus dicitur. viij. sonos recipit, spacia septem. productiones sex, hemitonia. xij. Diesis xxiiij. atq; constat ex ratione diplasia, hoc est dupli. Tropi uerò sunt. xv sed principales quinq;, quibus bini cohærent, id est, Lydius cui adhærent ὑπερλύδιος, & ὑπολύδιος, Secūdus Iastius cui sociatur ὑποϊάσιος & ὑπεριάσιος. Item Aeolius, cum ὑποαιολίῳ & ὑπεραιολίῳ. Quartus phrygius cum duobus ὑποφρυγίῳ & ὑπερφρυγίῳ. Quintus dorius cum ὑποδωρίῳ & ὑπερδωρίῳ. Verum inter hos tropos est quædam amica cōcordia, qua sibi inuicem germani sunt, ut inter ὑποδώριον & ὑποφρύγιον, & item inter ὑποϊάσιον & ὑπολύδιον. Item cōueniens aptaq; respōsio inter ὑποφρύγιον & ὑποαιόλιον, qui tantum duplices copulantur. Mediæ uerò grauiorum troporum, his, qui acutiores sunt προσλαμβανομένων. Fiunt, uerum tropi singuli quoq; tetrachorda faciūt quina. Tetrachordum autem est affectio quædam sonorum. iiij per ordinem compositorum, quorum extremi sibi debeant conuenire. Sed hæc posterius. Nunc ad inchoamentorum ratum ordinem redeamus. Prædicta enim, ideo primo dicta sunt, ut altius tenerentur.

De tribus generibus Musicæ,

PRimo quippecum Hypasius exorsus harmoniæ mortalibus diuul garet. Tria tantum ei generaputabãtur ἰδικὸν ὑπεργαστικὸν ἐξαγγελτικόν, quod etiam ἑρμηνευτικὸν dicitur. Et ἰδικὸν, est quod ex perseuerantibus, & similibus consonabat, id est sono, numeris, atq; uerbis. Sed quæ ex his ad melos pertinent harmonica dicunt̃, quæ ad numeros rhythmica, quæ ad uerba metrica κατεργαστικον est quidam materiæ tractus efficiens exercitium eius, cuius itidem tres partes, id est, μελοποιΐα, λέξισ. πλοκή. ἐξαγγελτικὸν autem ad expositionem pertinere uidetur. & habet partes tres, ὀργανικὸν, ᾠδικόν. ὑποκριτικόν, quæ inferius rerum ordo disponet. Nunc de prima uoce uelut de sonitus totius parente dicemus.

De Voce.

OMnis uox in duo genera diuiditur. Continuum atq; diuisum. Continuum est uelut iuge colloquium. Diuisum quod in modulatione seruamus. Est & medium, quod in utroq; permixtum, acneq; alterius continuum modum seruat, nec alterius frequenti diuisione præciditur, ut pronunciandi modo carmina cuncta recitantur. Horum illa, quã in diuisas partes, certasq; deducimus, diastematica nominatur, & eius parti, quæ harmonica uocatur, aptanda est.

De Septem partibus Harmoniæ.

QVæ quidem Harmonica habet partes disputationis septem. Primam de Sonis. Secũdã de Spacijs. Tertiã de Systematis. Quartam de Genere Quintam de Tonis. Sextam de Commutationibus. Septimam de Modulatione, quam Melopœiam uocamus. Ac prius de Sonis, ubi artis est elementum.

De Sonis.

SOnus quippe tanti apud nos loci est, quanti in geometricis signũ. In Arithmeticis singulum. Pthongos sonos dicimus. Verum pthongus, dicitur uocis modulatæ particula una intentione producta. Est autem intensio, quam dicimus Tasim, in qua uox perstitit, ac perseuerat. Sonus phthongus, uel spacium, uel generatim appellatur. Sed generale uocabulum habent & specialia, quæ ἰδιότητα graia uoce perhibentur. Vt si quemadmodum nobis scribendum sit, cogitemus. Ita hæc uirtus phthongi docet, quid uel acuminis exeramus, uel lenius remitamus. Verum ex his alia faciunt, alia patiuntur. Faciunt intensio uel remissio. Patiuntur acumen & grauitas. Productio autem est, hoc est, ἐπίτασις, uocis commotio à loco grauiore in acutum locum. ἄνεσις uerò contra. Nam ab acuminis culmine in graue quiddam, seriumq; descendit. Est autem soni

grauitas,

grauitas,cum ex intimo quidam ſpiritus trahitur. Acumen uerò ex ſuperfi
c oris emittitur. Sunt igitur innumerabiles ſoni,ſed ſpecialiter per ſingulos
Tropos,xxviij. tantum poterunt conuenire, quorũ nomina ſuperius me-
moraui. Quorũ prior eſt acquiſitus,qui ideo tali nomine nuncupaẽ,quoniã
eorum,quæ tetrachorda nominant̃,nulli omnino conſentit. Sed extrinſe-
co uelut acquiſitus accedit propter conſortium mediæ,cui cõcinnere con-
ſueuit,qui acquiſitus uno tono,à principali principaliũ ſeperat̃,quæ princi-
palis principaliũ,quia prima in tetrachordo collocat̃,quaſi cuiuſdam recto
ris nomen accepit. Subprincipalis deniq; dicit̃,quæ principali ſubiecta con-
iungitur. Principaliũ uerò ἐναρμόνιος, & χρωματικός, quam nos uix forſan re-
cte colorabilem memoramus. Et ideo hoc nomen accepit,quia inter princi
pales colores album, tetrumq; quicquid interiacens inuenitur, colorabile
graia ſignificatiõe perhibet̃. Ergo enarmonius, cromaticus. Itemq; diato-
nus,quam extentam dicimus,indicia ſunt generum modulandi. Multiplex
quippe tetrachordorũ ratio ſic firmatur. Principalis autem mediarũ, quia
prima eſt medij tetrachordi,ideo id nomen accepit. Cui ſubnexa ſubprinci-
palis mediarum eſſe dicitur. Deniq; reliquæ tres ſui ſimilibus obediet. Di-
ctum uerò hoc tetrachordorum mediarum, quia in medio locatum eſt in-
ter principalium tetrachordum & tetrachordum coniunctarũ. Poſt ſupra-
dictas autem quæ ſequitur, media nominatur, quæ ideo media dicit̃, quia
tam grauis modi finis eſt,quàm in tropis omnibus futuri acuminis caput.
Atq; ipſius quodãmodo uinculo tam grauis modulatio, quàm acuta con-
nectitur,ut in Lydio modo, ubi rectum Iota eſt. Verum poſt mediam ex-
tendentem hemitonũ coniunctarũ erit tertia, quæ in eodem modo, id eſt,
Lydio literam pro nota habebit. Poſt hanc illæ, quæ à nobis ſuperius ex-
preſſæ ſunt. Tres ſequẽtur ἐναρμόνιος, χρωματικός & διάτονος quæ & παράνητη
dicitur,quam Latine pene ultimam perhibemus. Poſtq; ultima ſociatur,
quæ ideo dicta eſt cõiunctarũ ultima,quia in hoc tetrachordo finem tenet.
Omne autem tetrachordũ coniunctarum ideo dictum, quia mediæ ipſi;
quæ perfectam Symphoniã prima compleuit,adiungit̃, ac producente me
dia ſequentem tonum. Ille,qui ſequitur Sonus παραμέσος nominat̃. quod
hunc ſatis proximum ſonum adiunctæ modulationis offendat. Dehinc di-
uiſarum Octaua,quæ plenum Syſtema Diapaſon finit. Vnde diuiſarum
tertia perhibet̃. Poſt hanc ſoni cæteri conſequunt̃. Sonus uerò diuiſarũ ideo
hoc nomen accepit,quia uno & dimidio tonos à medij fine diuellitur. Poſt
hoc tetrachordũ excellentiũ collocatur. Quod ideo excellens nomẽ accepit,
quia in ſingulis tropis in omne acumen erigitur. In ſingulis modulationi-
bus faſtigiatur. Horum igitur ſonorum, id eſt, phthongon ſunt. Alij, quos
cõſiſtere,& perſeuerare neceſſe eſt. Alij uerò ſunt uagi. Deniq; alij βαρύπυκνοι
nominantur. Alij μεσόπυκνοι perhibet̃. Spiſſum uerò dicitur trium ſonorũ
compoſitiua

compoſitiua quædã qualitas. βαρύπυκνοι autẽ ſunt qui uelut regiones primas ſpiſſi retentant μεσόπυκνοι uerò qui media poſſidet ὀξύπυκνοι qui ultima tenent ἄπυκνοι, qui impoſitionem ſonorum trium, qui ſunt ſpiſſi, nullo genere aut lege iunguntur. Stantes autem perſeuerantesq́ue dicuntur, uel ἄπυκνοι uel βαρύπυκνοι qui ueluti quandam ſpeciem & formam ſibi principalium uindicabunt. Ideo à quibuſdam Statarij nominantur, quia diuerſa ſextentiones recipere non poſſunt. Alij autem uagi, & errantes habentur, quia interdum largiora, interdum minora ſpacia receperũt. Sed hi alij παρυπατοειδεῖς, alij λιχανοειδεῖς uocãtur. Verum primi ion ſic dicuntur, quòd ſtatim prioribus ſubnectuntur. λιχανοειδεῖς dicuntur, à digito, quos Miniſter artis ad cantus ſingulos mouet. Eſt autem primus à pollice. Hi uerò alij ſibi inuicem congruunt: alij diſcrepant, & reſultant. Sed illi ὁμόφωνοι quia ſibi inuicem coniunguntur. διάφωνοι autem, id eſt, diſſentientes ſunt Qui cũ percuſſi fuerint, inuicem diſcrepant. ὁμόφωνοι qui uocis quidem aliam ſignificationem gerunt, Eundem tamen impetum ſeruant. Sunt autem & aliæ ſonorum diuerſitates Et prima quidem per intentionem: Vt aut acumine, aut grauitate diſſentiat. Secunda per ſpaciorum præceptionem, Cum uni, aut pluribus coniungitur ſpacijs. Tertia per cõiunctionem Syſtematis, quod aut unum, aut plura recipit. Et quod ſecundum morem dicitur κατὰ ἦθος. Alium quippe morem acuta ſignificant, alium grauiora. Nũc iam de Diaſtematis diſſerendum.

Quid ſit Diaſtema.

Diaſtema eſt uocis ſpacium, quo acuta & grauior includitur. Sed in Diaſtemate alia breuiora, illa quæ ſũt in Dieſi Enarmonia. Maiora uerò ſunt, quæ per ſingulos tropos bis ex omnibus faciunt, quo nihil maius in tropis poſſumus inuenire, Atq; in ſpacijs alia ſunt compoſita, alia diſiuncta, atque Aſyntheta. Et compoſita ſunt, quæ per ordinem currunt. In compoſita autem, quæ ex diuerſis ſibi inuicem copulantur. Item alia logica, alia aloga memorantur Ac rationabilia illa ſunt, quorum conſenſus poſſumus præſtare rationem. Irrationabilia, quibus nõ ſubeſt ratio. Item alia conibentia: alia diſcrepãtia. Tuncq́ue alia Enarmonia: alia Chromatica: Alia Diatonica. Item alia Archia. Alia Periſſa. Sed prima æqualia, ſecunda excurrentia memorabo. Verum inæqualia ſunt, quæ in æquas partes poterunt ſeparari, ut tonus in duo hemitonia. Periſſa autem, quæ in tria hemitonia diſcernuntur. Deinde alia diaſtemata ſpiſſa. Alia rariora. Spiſſa ſunt, quæ per dieſis colliguntur. Rariora, quæ tonis. & in his alia ſibi congruunt, alia diſcrepant, Sed diſcrepantium nimia multitudo, Conuenientia uerò per ſingulos tropos ſex ſunt, id eſt, Diateſſaron,

ron, quòd est de.iiij.dicimus. Diapente, quòd de quinq;. Dehinc Diapason quod ex omnibus continetur. Illud etiam, quod ex omnibus & ex.iiij. constat: uel ex omnibus,& ex quinq;, uel bis ex omnibus, quod bis Diapason dicitur. Sed illud, quod Diatessaron, hoc est, ex.iiij. dicitur, recipit sonos.iiij. spacia, iij.tonos.ij.& semis. Hemitonia quinq;. Diesis uerò decem, & est in Epitriti ratione, ut sunt.iiij. ad iij Diapente, quod ex quinq; est, sonos recipit.v. spacia.iiij.tonos.iij.& semis: hemitonia.vij. Diesis bis septem. Et est in hemiolia ratione. quod.iij.ad.ij. Diapason autem sonos habet.viij. spacia, vij. tonos.vi.hemitonia duplicat. Diesis quadruplicat, atq; in diplasia ratione uersatur quæ est.i.ad.ij. Quod uerò ex omnibus,& ex quatuor dicitur Sonorum est.xi spaciorum,x.tonos habet.viij.& semis.hemitonia duplicat. Diesisq; prædicta ratione multiplicat,& est in diplasi,& diametri regula, ut sūt viij.ad.iij. Quod uerò ex omnibus,& ex quinq; constat, recipit sonos.xij.spacia.xi.tonos.ix.& semis: hemitonia geminantur. diesis tetraplātur. Et est in triplasia ratione, ut quatuor ad.xij. Quod dis, Diapason dicitur, habet sonos xv. spacia bis septena, tonos.x.ac.ij.hemitonia duplicata. diesis.xlviij. atque est in tetraplasi ratione, ut sunt.xij.ad.iij. Est autem tonus in Epogdoi ratione, ubiq; diesim in enarmonio debemus accipere, quæ est in quatta particulatione. Nunc quid sit Systema perhibendum.

Quid sit Systema.

SYstema est magnitudo uocis ex multis modis cōstans, quæ licet multa diuisionum genera recipiat, tamen quia eadem in diastemate memoraui, prætereo. Sunt autem absoluta & perfecta Systemata numero octo. Et primum est, quod ab acquisito, quem græce προσλαμβανόμενον dicimus ad mediam, quem mesen diximus, omne conficitur. Secūdum, quod à principali principalium in paramesson usq; distēditur. Tertiū, quod à subprincipali principaliū indiuisarum tertium iungitur. Quartum, quod ab extenta principalium usq; indiuisarum diatonum profertur. Quintum quod à principali mediarum in netem diuisarum usq; progreditur. Sextum quod à subprincipali mediarum in tertiam excellentium trahitur. Septimū quod à mediarum extenta in excellentium diatonon exurgit. Octauum qđ à media excellentium in ultimum ducitur.

De Generibus Tetrachordorum.

QVibus excursis Genera Tetrachordorū, modulandiq; discurram. Tetrachordos est cordarum cum certa qualitate diuisio. Genera modulandi sunt tria, ἐναρμόνιον χρῶμα διατονόν Enarmonion quidē dicitur, quod pluribus spacijs & angustioribus separatur. Diatonon uerò, quod tonis copiosum, Chroma, quod de hemitonijs cōponitur.

Sicut

Sicut enim quod inter album, nigrumq́ est, color dicitur: ita hoc chroma, quia inter utrunq; est, nominatur. Enarmonion quidem, cum immutabilibus sonis cingitur, modulationi obediet in acumen per diesim & diatonon incompositum. In grauem uerò sonum à contrario modulatio tota sumitur. Chroma autem hoc modo melos accipit per hemitonium & hemitonium, & tria hemitonia, quæ incomposita prouenient. In grauem uerò ex diuerso recurret. Ad uerò Diatonum ipsis contentum sonis in acumen quidem ita accipiet modulationem, ut per hemitonium & tonum, & tonũ modum integrum compleat. At uerò grauiorem per contrarium ordinem persequetur. Sed nunc maximê diatono utimur, sed horum alia modulamur per Agogen, alia per Plocen. Per Agogen est, cum per ordinem sonus sequitur. Ploce autem dicitur, cum diuersa sociamus. Ex hinc in modulando, alia Euthia dicitur, quod est recta, alia anacamptos, quod est reuertẽs, alia periferes, hoc est, circunstans. Euthia est, quæ à graui in acumen erigitur. Anacamptos, quæ econtrario deficit. Periferes, quæ ad utranq;, aut commodatur, aut seruit. Sed cum tetrachordorũ, quos quadrifidos appellamus, diuisiones innumerabiles sint, sex sunt notæ: Euromaniæ una, Chromatis tres, quarum prima, quæ mollis ac soluta, secunda, quæ hemiolia est, tertia, quæ est Tonia. Diatonicæ duæ, una mollis, altera robusta Et modos quidem accipit Enarmonia à Tetartemoria, diesi, id est, toni parte quarta. In illud uerò, quod mollius diximus, per tritemoriam diesis copulatur. Ipsum uerò Chroma Hemiolion fit àb Hemiolia diesi, quæ fit, enarmoniæ. Sed nunc de Tonis.

De Tonis.

TOnus est spacij magnitudo, qui ideo tonus dictus est, quia p hoc spacium ante omnes prima uox, quæ fuerit, extenditur, hoc est, de nota qualibet in notam, ut à media in Paramesen, ut est in Lydio, si à lota directo in summam iacens signa concurrant. Verum quia hemitonia, diesisq́ quid uel quantæ, qualesúe sint, docui, Troporum etiam nomina, numerumq́ monstraui: nunc de tetracordis eloquamur: Nam singuli quinq; tropi tetrachorda quina custodiunt, sicut superius quoq; notaui. Verum horum extremos sibi aptandos esse non dubium est. Tetrachordum quippe est quatuor sonorum in ordine positorum congruens, fidaq́ cõcordia. Sunt autem tetrachorda, principalium, mediarum, cõiunctarũ, separatarum, excellẽtium. Et primum tetrachordum, quod est grauius, incipit à principali principalium, & definit in principalem mediarum. Verum principalium & mediarum connexum, quod coniunctarum uocatur, erit tetrachordum à media in netem coniunctarum. Atq; ab his diuisum, lon-

geq; discretum, quod est quartum diuisarum à sub media in netem separatarum usq; coniungitur. Quod autem ex diuersis coniunctum est, in acutiorem sonum, & quintum excellētium profertur. Sed de tetrachordis satis dictum, Nunc de pentachordis uideamus.

De Pentachordis.

AC similiter hæc quoq; & quinq; esse non dubium est. Primum igitur, quod est grauius principalium esse dicimus quod incipit ab acquisito, & in principali mediarum terminatur. Sequens in acumen eiusmodi est. Et cōstat à principalium extenta in mediarum illam, quæ in Lydio Iota rectum habet. Tertium autem coniunctarum est, quod à mediarum extenta in ultimam coniunctarum ducitur. Quartum uerò, quod per diuisionem est à media in tertiam diuisarum connecti solet. Quintū in acumen exigitur, atq; nete excellentiū terminatur. Hæc quæ dixi, artis nostræ doctissimis approbantur. Nam non sum nescia asserere quædam tetrachorda ab hemitonijs initia posse sortiri, quod est in modulatione diatonica situm; de qua superius multa dixi. Sanè notum atq; intimatum uelim, acquisitum in omnibus quidem alijs collocari; In his autem, quæ nō per sonos fiunt, in tetrachordis fieri non posse. In his enim semper ab hemitonijs principia dicuntur. In alijs autem, quæ pentachorda nominantur, nec tam modulationi subijciunt, ut per sonos constare uideatur, apponit. Secundū enim in his hemitoniū possumus ponere. Nunc de transitu modulantium.

De Transitu uocis.

TRansitus est alienatio uocis in figuram alteram soni. Fit autem transitus modis quatuor. Per genus ab enarmonio, aut in chromate, aut in diatono, uel per systema, aut à principali ptincipaliū. Si forte in subprincipalem, aut in aliud for te systematum. Aut cum de coniunctis ad diuisas transitum facimus, uel per tonum. Cum à Lydio, uel in Phrygium, uel in alium tropum cantilena transducitur, uel per modulationem, cum ex alia specie modulandi in aliam desilimus. Vel cum à uirili cantilena transitus in fœmineos modos fit. De genere modulandi consequenter edisseram.

De Modulatione.

MElopœia est habitus modulatiōis effectæ. Melos autē est actus acuti, aut grauioris soni. Modulatio est soni multiplicis expressio. Melopœiæ species sunt tres Hypatoides, Mesoides, Netoides. Hypatoides est, quæ appellatur, quæ per grauiores sonos constat. Mesoides, quæ λύπαρα ἰάμβικα nominatur, quæ tonos æquales, mediosq; custodit, Netoides, quæ & μομικός consueuit uocari, quæ plures sonos ex ultimis

ultimis recipit. Sunt etiam aliæ distantiæ, quæ & tropica Mela dicuntur. Aliæ comiologica. Sed hæc aptius pro rebus subrogantur, nec suas magis poterunt diuisiones afferre. Hæ autem species etiam tropi dicunt. Dissentiunt autem melopœiæ ipsæ modis pluribus inter se & genere, ut alia sit enarmonios, alia c. omatice, alia diatonos. Specie quoq;, quia alia est hypatoides, alia mesoides, alia netoides. Tropis, ut Dorio, Lydio uel cæteris. Omnis tamen qui melos inchoat præcunctis systema debet aduertere: deinc sonos miscere atq; componere. Hæc de septem partibus artis nostræ dixisse sufficiat. Nunc Rythmos, hoc est, numeros perstringamus, quoniã ipsam quoq; nostri portionem esse non dubium est.

Quid sit Rhythmus.

Rhythmus igitur est compositio quædam ex sensibilibus collocata temporibus, ad aliquem habitũ, ordinem'q; connexa. Rursum sic diffinitur: Numerus est diuersorum modorum ordinata cõnexio, tempori pro ratione modulationis inseruiẽs per id, quod aut efferenda uox fuerit, aut premenda, & qui nos à licentia modulationis ad artem, disciplinam'q; constringat. Interest tamẽ inter rhythmũ & rhythzomenon. Quippe rhythzomenon est materia numerorum. Numerus autem uelut quidã artifex ad species modulationis apponitur. Omnis igitur numerus triplici ratione discernit. Visu, auditúque, uel tactu. Visu sicut sunt ea, quæ motu corporis colligunt. Auditu cum ad iudicium modulationis intendimus. Tactu uerò, ut ex digi is, uenarum exploramus indicia. Verum nobis attribuitur maximè in auditu, uisu'q; Sed rhythoizere est ars om̃is in numeris, quæ numeros quosdam propriæ conuersionis accipiat, flexus'q; legitimos sortiatur. Est quoq; distantia inter rhythmum, metrum'q; non parua, sicut posterius memorabo. Sed quia uisus, auditus'q; numero dicti sunt accedere, hi quoq; in tria itidem genera diuidentur: in corporis motum: in sonorum, modulãdi'q; rationem, atq; in uerba, quæ apta modis ratio colligarit, quæ cuncta sociata perfectam faciunt cantilenam. Diuiditur sanè numerus in oratione per syllabas. In modulatione per arsim & thesim. In gestu figuris determinatis, schematis'q; completur.

De septem generibus numerorum.

Verum numeri genera sunt septem. Primum de temporibus. Secundum de enumeratione uerborum, quæ in numerum cadere nõ possunt, quæ rhythmoides, id est, similia numeris iudicant. Quæque tribus uocabulis discernuntur, hoc est, enrhythmon arhythmon, rhythmoides. Tertium de pedibus. Quartum de eorum genere. Quintũ est, quod agogen rhythmicam nominamus, id est, quo genere numerus, mo-

dicꝙ ducantur. Sextum de couerſionibus Vltimum rhythmopœia, id eſt, quemadmodum procreatio numeri poſſit effingi.

Quid ſit tempus Rhythmicum.

PRimum igitur tempus eſt, quod in morem athomi nec partes, nec momenta reciſionis admittit, ut eſt in geometricis punctū. In Arithmeticis monas, id eſt, ſingularis quædam, ac ſeipſa natura contenta. Sed numerus in uerbis per ſyllabam, in modulatione per ſonum aut ſpacium, quod fuerit ſingulare. In geſtu incipiente corporis motum, quod Schema diximus inuenitur. Atqꝫ hoc erit breuiſſimum tempus, quod in ſecabile memoraui. Compoſitum uerò quod poteſt diuidi: & quod à primo aut duplum eſt, aut triplum, aut quadruplum. Eatenus enim tempus omne numeri profertur, atqꝫ ei finis eſt, qui plenæ rationis eſt terminus. Atque in hoc numerus toni ſimilis inuenitur. Vt enim ille per quatuor ſpecies, hoc eſt, dieſis diuiditur: ita hic etiam quaternaria temporum modulatione concluditur.

De tribus temporibus numerorum.

SEd eorū temporū, quæ ad numeros copulanē, alia ſunt quæ enrhythmica tempora nominanē. Alia quæ arhythmata. Tertia, quæ rhythmoides perhibentur. Et enrhythmica quidem ſunt, quæ ratione certa ordinem ſeruant ut in duplici, uel hemiolio, uel in alijs, quæ alia ratione iunguntur. Arhythmata ſunt, quæ ſibi nulla omnino lege conſentiunt, ac ſine certa ratione coniuncta ſunt. Rhythmoides uerò in alijs numerum ſeruant. in alijsꝙ diſpiciunt. Quorum temporum alia στρογγύλα, hoc eſt, rotonda perhibentur. Alia περίπλεα Et rotonda ſunt, quæ procliuius & facilius quàm gradus quidam, atqꝫ ordo legitimus expetit. præcipitantur. περίπλεα uerò, quæ amplius quàm decet, moras compoſitæ modulationis innectunt, ſeꝙ ipſa tardiore pronunciatione ſuſpendunt.

Quid ſit pes in numeris.

SEd temporum, alia ſimplicia ſunt, quæ podica etiam perhibenē. Pes uerò eſt numeri prima progreſſio per legitimos & neceſſarios ſonos iuncta. Cuius partes duæ ſunt, arſis & theſis. Arſis eſt eleuatio. Theſis depoſitio uocis, ac remiſſio. Sed pedum differentiæ ſunt ſeptem. per magnitudinem cum alios ſimplices, alios multiplices pedes ponimus. Et ſimplices quidem. ut eſt Pyrrhichius. Compoſiti uerò, ut ſunt peones. uel eorum pares. Et ſimplices quidem dicuntur. qui temporibus diuidunē. Compoſiti autem, qui in pedes etiam reſoluuntur. Alios uerò Alogos. hoc eſt. irrationabiles nominamus, quorumꝙ ratio nulla praſtatur. Sed incondita

quædam

quædam compositio profertur. Alia deinde differentia est, quæ per diuisionē quæritur qualis existit, hoc est ποία, cum uariè & multipliciter ea, quæ connexa fuerint, diuidūtur. Atq; illa qua simplices pedes esse multiplices nominamus. Alia est, quæ per diuisionem fieri consueuit. Septima, quæ per oppositum fit, id est, cum duobus pedibus acceptis, unus habet prolixius tempus, quod præcedit ex ordine. Illud autem tempus, quod insequitur angustius: uel cum per contrarium ordinem tempora prædicta uertuntur.

De tribus rhythmicis generibus.

Rhythmica uerò genera sunt tria, quæ aliâs Dactylica, Iambica, Peonica nominantur, aliâs æqualia, aliâs hemiolia duplicia. Denique etiam epitritus sociatur. Etenim unus semper cum sibi fuerit aptatus, ut æqualis conuenit. Tria uerò ad duo numerus hemiolus est. Duplex uerò qui fuerit ad singularem geminam rationem, tam syllabarum, quàm temporum seruat. Quatuor uerò ad tria, epitriti modum faciunt. Sed quæ æqualia diximus, eadem dactylica esse dicimus. Deniq; in dactylico genere signa æqualia sibi iure nectuntur. Verum ad alterum, uel ad numerum geminum duo uelut forte æqualitas numerosa decurret. Sequitur Iambicum genus, quod dilapsium superius expressi. In quo pedum signa duplicem rationem ad inuicem seruant, siue unius ad duo, siue ad quatuor gemini, uel quicquid ad duplum currit. Hemiolium sanè, quod peonicum memoratur, tunc est, cum pedum signa hemiolij rationem iusq; sectantur, ut ad duo tria sunt. Accidit autem etiam in Epitriti rationem sæpe numerus, cum pes in eo accipitur, qui sit ad tria quatuor. Sed iam ad ordinem recurramus.

De æquali duplo, hemiolio, & epitrito genere.

Aequale est igitur numeri genus, quod à disemo usque in sedecim pedes procedit. Disemus autem appellatur pes, qui per arsim & thesim: primus constare dicitur, ut est leo. Duplum uerò incipit à trisemo decem & octo autem syllabas in finem usq; deducet. Hemiolium sanè ab Pentasemo ducit exordium. Impleatur autē in quindecim numeris. Epitritus ab Eptasemo principium facit quatuordecim semilibus, id est, ponens, cuius difficilis est usus. Atq; hos quidem omnes numerorum ordines ideo numerauimus, ut singulorum leges per uniuersa seruentur. Sed numerorum alij sunt compositi, alij incompositi, alij permixti. Et compositi è duobus generibus, uel pluribus cohæserunt. Incompositi, qui uno pedum genere consistunt, ut sunt tetrasemi. Mixti uerò, qui aliquando in pedes, ali-

quando in numero accipere debemus. At uerò eorum, qui compositi esse dicuntur, alij per copulas, alij uerò per periodum colligantur. Etenim συζυγία, id est, copula duorum pedum in unum est ascripta connexio, qui in dissimiles sibi positi esse uidentur. Periodus autem est pedum compositio plurimorum: quiq; dissimiles sibi impares sociantur. Dissimilitudinum sanè differentiæ tres erũt, per magnitudinem, per genus, per oppositionem. Per magnitudinem, cum ex disemo, uel tetrasemo componitur numerus. Per genus, cum dilapsium, aut hemiolium simul iũgimus, uel quod ex pluribus æqualiter copulatur. Per oppositionem, id est, per antithesim, cum aut primos dissemos ponimus, aut in sequentibus lõge prioribus. Aut tetrasemos disemis in sequentibus applicamus. Verum notum esse conueniet, unum etiam pedem posse sufficere ad complendam periodon: si solus cæteris inæqualibus inseritur.

De Dactylico genere.

SEd eorum quæ in pedem recidunt, Dactylicum genus primum est, in quo genere pedes incompositi uocabuntur. Qui numeri sunt quinq;, id est, Proceleumaticus. Anapestus, Spondæus simplex, & spondæus maior Ac proceleumaticus quidem est, qui & positionẽ breuem, & elationem breuem retinet. Vtetur autem hic idem tetrasemo frequentius. Namq; & disemus huic id est, qui duobus temporibus impletur. Proceleumaticus quidem, sed breuior nominatur. Ille uerò maior est, qui ex quatuor breuibus efficit. At uerò breuior id est, disemus Syneces uocatur, quia ipsa assiduitas, & frequentia comprehendentis se inuicem syllabæ, nec magnitudinem aliquam, nec modum diuisæ potestatis extendit, ideoq; eo ratione decet, ne assiduitas breuis syllabæ carmen ipsum, quod cum dignitate aliqua proferri oportet, incidat In permixtionẽ uerò aliorum pedum, qui longiores ponuntur, decenter aptatur, ut illorum prolixam moram interuenientesua celeritate cõpenset. Quare Proceleumaticus, qui ad numeros aptatur, quadrisemo exordium debet accipere. Anapestus, qui uocatur minor, accipiet elationem pedis unius temporis: positionem uerò duorũ temporum faciet, Monochronon quippe dicitur tempus etiam cum longa ponitur, quæ longa duo tempora recipere consueuit. Vel cum tria tempora si mul breuia collocantur: uel cum sunt quatuor numero: quæ omnia ad comparationem longæ syllabæ computantur. Igitur maior Anapestus elationem quidem suscipiet, quæ Monochronos esse dicatur. Positionẽ, Dichronon habere monstratur. Quare utriusq; temporis, quod in positione fuerit æquali sibi posito oportet elationis geminum tempus accipere, Ita tamen ut utroq; in sequenti tempore par ptiori esse uideatur. Quare anapestus

ἀπὸ μείζονος dactylicus à nobis esse dicit. At uerò anapestus, qui ἀπ᾽ ἐλάσσονος nominatur ex duabus breuibus, quæ in elatione sint, & ex una, quæ in positione sit, copulatur. Simplex uerò spondæus erit, qui ex producta tam arsi, quam thesi iungit. Maior uerò dicitur, qui quaternariam non solum elationem, sed positionem etiam uidetur admittere. Per copulam uerò duplices accedunt numeri. Quoniam alter ex maiore erit ionico, alter ex minore. Atque ille qui ex maiore procedit, constabit ex spondæo simplici, uel proceleumatico, quem disemum esse non dubium est. Qui uerò ex minore est, contrarium facit. Atque hi quidem in Dactylico genere ponentur, rhythmi incompositi, ac compositi, qui septem numero omnes erunt. Dactylus igitur est dictus, quia ordinem syllabarum consimilē digito hominis informat. Anapestus uerò quia per ordinem redeat sursum. Pyrrhichius uerò, id est, proceleumaticus, quia hic assiduus, uel in certamine, uel in ludo quodam puerili. Spondæus, quia plerunque inseruit Ionicus sanè propter numerorum inæqualem sonum. habet enim duas longas, duasque correptas, quo pedum carmine multi sæpe reprehensi sunt.

De Iambicis metris.

HAec de Dactylicis satis Nunc Iambica memoremus: in quo genere numeri incompositi erant, quatuor compositi per copulam duo: at uerò per periodū sunt duodecim. Qui igitur incompositi erūt, isti sunt Iambus ex dimidia elatione, quæ breuis est, & positione, quæ gemina est. Trochæus ex duplici positione, & elatione, quæ breuis est. Orchius qui ex tetrasemi elatione, id est, arsi, & octaseni positione constabit: ita ut duodecim tempora hic pes recepisse uideatur. Atque habet propinquitatem quandam cum Iambico pede Quatuor enim primis temporibus ad Iambum consonat, reliquis octo temporibus adiunctis. Dehinc trochæus, qui Semanticus dicitur, id est, qui è contrario octo primis positionibus constet: reliquis in elationem quatuor breuibus artetur. Compositi sanè sunt, qui per copulas colliguntur. Sunt autem hi Antibacchus, qui ex trochæo deducit auspicium. Fine autem Iambico terminatur. Qui uerò Bacchius est, à Iambo principia sortitur. Atque à contrario his, quos diximus, pedibus aptabitur. Per periodum uero est, quod uelut per se certam uiam prouenit. In hoc genere cum sint duodecim numero quatuor quidem per singulas periodos accipere docetur: unum Iambum ac tres trochæos. Ac de hisdem quatuor primum quidem, quòd Iambum habere monstratur: Trochæus Iambo denominatur. Qui uerò rhythmus secundum Iambum recipiet à Bacchio, trochæo uocabitur. Qui uerò Iambum tertium recipit, Bacchius à trochæo poterit nominari. Ille uerò, qui

quartum admittit, Iambum, appellatur epitritus Iambus. Eorum uerò, qui ex uno trochæo fit, etiam Iambus à trochæo appellat. Secundus Iambus à Bacchio dicitur, aut certè Bacchius à Iambo nominatur. Qui uerò quartum recipit trochæum, epitritus trochæus appellatur. Octo uerò & quatuor de his, quos duodecim diximus, per periodum illi esse dicunt, qui binos trochæos atq; Iambos per Pyrrichium seruant. Atq; ille primus trochaicos recipit, duplex Bacchius à trochæo esse dicitur. Qui uerò secundos Iambos habebit, duplex Bacchius à trochæo esse dicetur. Qui uerò secundū Iambum habebit, & duplex Bacchius à Iambo nominatur. Cum autem trochæi medio collocantur, trochæus medius iure dicetur. Cum autem in medio Iambi, medius Iambus uocatur. Omnes uel qui incompositi per periodon, uel qui per copulam colligantur, rhythmi decem & octo numerati sunt. Sed Iambus dictus est ab eo, quod ἰαμβίζειν Græci detrahere dixerunt. Et hoc carmine, quibusq; ueteres detrahebant. Item hoc nomē est ab eo, quòd uenenum maledicti, aut liuoris infundat. Trochæus uerò ab eo dicto, quòd celerem reuersionem faciat ueluti rota. Orthius propter honestatem positionis est nominatus. Semanticus sanè, quia cū sit tardior tempore, significiationem ipsam productæ & remanentis cessationis effingit. Bacchij uerò sunt dicti, quod Bacchicis maximè sonis congruunt: isq; Bacchi ludus est, qui in illis carminibus aptatur.

De Pæonico genere.

IN eo uerò genere, quod pæonicum nominatur incompositi duo rhythmi esse dicuntur. Quorum alius Pæon διπλάσιος appellat ex longa positione, & longa elatione. Ac alter Pæon Epibatis, id est, in thesi cuplici positione producta, & arsi longiore ducitur. Hi sunt Pæonici generis numeri, quos incompositos esse prædiximus. Neq; uerò per coniunctionem, hoc est, συζυγίαν, neq; per periodum in isto genere rhythmus accedet. Inde διπλάσιος quidem dictus est, id est, quasi duplicia membra discernat. Epibatos autē, quia membris ueluti utens quatuor & tria diuersitatibus copulat.

De permixtis generibus.

VErum hæc genera cum permixta fuerint speciebus numerorū, primæ species erunt istæ, quæ Dociminæ nominant. Ex quibus prius quod fuerit hac lege componitur, ut sit ex Iambo & peone, quia δοχμίος uocātur, hunc δόχμιον posteriores Græci cognominarūt. Secūda est species, quæ ex Iambo dactylico & peone cōstare mōstrat. Qui aūt deducti numeri noīant ꝑpter assiduū & cōpositū sonū appellari uident. Fiūt aūt numeri, qui & ꝓsodiaci uocant. Quorū alij per ternos pedes finnt: Pyrrhichio, Iambo & trochæo. Alij uerò, iiij. ut his. iij. pedibus Iambus primus aptetur.

aptetur. Alij uerò ex duobus syzygijs, id est, copulis Bacchio & Ionico ἐπιμιξέως constare consueuerunt. Sunt sanè, qui etiam irrationabiles esse dicuntur, quos analogos uocitamus, quos etiam chorios appellare consueuimus. Sunt autem numero duo, quorum alter Dijambi figuram respicit, & constat ex elatione, quæ longa est, & duabus positionibus. Et numero qui est ad dactylum similis. Partibus uerò ad numerum Ionicum iungitur, & Iambicanũ. Alius uerò est numerus, qui trochaides nominatur, id est, qui figuram quandam, speciem'q; trochæi habere uidetur, ex elationibus geminis & longa positione consistens per contrariorũ prioris effectus.

De quinq; speciebus mixti generis.

SVnt autem mixti generis quinq;, id est, Dactylicus per Iambũ. Dactylicus in Bacchio incidens is, qui ueniat ex trochæo. Dactylicus per Bacchiũ, qui ex Iambo manauerit. Dactylicus in chorio, qui ex Iambi similitudine exordium mutuetur. Dactylicus per chorium, qui ex similitudine trochæi uideatur expressus. Et creticus quidem cõsonans ex trochæo positione & inditione numeri componendi & omnium figurarum plena perceptio. Diuiditur hæc in eas, quas & Melopœia partes, quæ sunt istæ ἐπιλήψεως, id est, perceptio, per quam scimus, quo quantum numero utendũ sit χρῆσις, id est, usus per quẽ positiones, elationes decenter aptamus. μῖξις, id est, permixtio, per quam quod oportunũ fuerit ex arte miscemus. Tropi uerò, ut in Melopœia, & in rhythmopœia, tres sunt, quos Systalticos dicimus, & in harmonicis eos superius memoraui. Numerũ autem marem esse, Mœlos fœminam nouerimus. Etenim melos materies est, quæ sine propria figura censetur. Rhythmus autẽ opere quodam uirilis actus tam formam sonis, quàm uarios præstat effectus.

Quæ cum hermonia intentis tam Diuis, quàm Heroum populis augusta quadam suauitate percurreret, ad cantus, carminum'q; dulcedines decenter regressa conticuit. Tunc quoque Ioue assurgente, diuisq; præambulis Cinesim modulata, in thalamum quoque uirginis magna cunctorum uoluptate peruenit.

Tandem senilem Martiane fabulam:
Miscillo lusit quam lucernis flamine
Satyra pelasgos dum docere nititur
Artes creagris uix amicas atticis:
Sic in nouena decidit uolumina.
Hæc quippe loquax docta indoctis aggerans
Fandis tacenda farcinat, immiscuit
Musas, deas'q; disciplinas cyclicas;

Garrire

Garrire agresti cruda finxit plasmate
Hac ipsa nauci rupta conscientia,
Turgensq; uelle, ac bile multa c·lamyde
Prodire doctis approbanda cultibus
Possemq; comes utq; è Martis curia
Fœlices inquit, sed capellæ flamine
Indocta rabidum quem uidere sæcula
Iurgis caninos blateratus pendere
Proconsulari uerò dantem culmini
Ipsoq; dudum bombinatore flosculo
Decerptum falce iam canescenti rota
Beata alumnum urbs elissæ uidet
Iugariorum murcidam uiciniam
Paruo obsidem uixq; resperssum lucro
Nictanti cura somnolentum lucibus
Ob hoc creatum Pegaseum gurgitem
Decente quando possem haurire poculo
Testem ego, nostrumq; ueternum prodidit:
Secute nugis nate ignosce lectitans.

Martiani Capellæ de Musica, & ultimi libri Finis.

BASILEAE EXCVDEBAT HEN-
RICVS PETRVS, MENSE
MARTIO, ANNO
M. D. XXXII.

